ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର

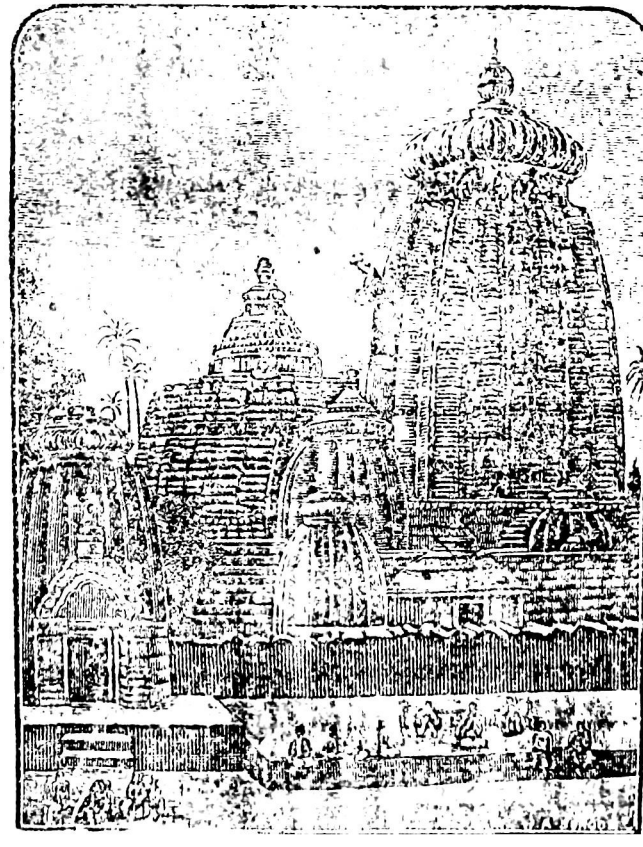

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ ସମ୍ପାଦକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ଲେଖକ ମାନଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାତେ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି, ଏ	... ... ୧୬୫
ଶାସନ ସଂସ୍କାର ଓ ସ୍ୱରାଜ୍ୟଲାଭ	,, କାଶୀନାଥ ଦାସ ବି, ଏଲ୍	... ... ୧୬୭
ସ୍ମୃତି (ପଦ୍ୟ)	,, ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର	... ... ୧୬୯
ଦୋଷ କାହାର ...	,, ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ; ଏଲ୍, ଟି	... ... ୧୭୦
ଯିବକ ମୋହ ମନରୁ (ପଦ୍ୟ)	,, ମଦନ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ	... ... ୧୭୧
ବାନ୍ଧବ ,,	,, ରମାରଞ୍ଜନ ମହାନ୍ତି	... ... ୧୭୨
ପରିଚୟରୁ ପୃଷ୍ଠାଏ ...	,, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର	... ... ୧୭୪
ଚିରଯୌବନା (ପଦ୍ୟ) ...	,, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର	... ... ୧୭୭
ମୁମାଚର ସ୍ୱାମୀ	,, ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି, ଏ	... ... ୧୭୮
ମଣିରତ୍ନ ମାଳା (ପଦ୍ୟ) ...	,, ମାଳାଦ୍ରି ଦତ୍ତ	... ... ୧୮୧
ଫକିର ମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ	ଶ୍ରୀ—	... ... ୧୮୪
କବିତାଳୁ ମାସ୍ (ପଦ୍ୟ) ...	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପୀନାଥ ସିଂହ ଦେବ	... ... ୧୮୭
ପ୍ରେମଶୀଳା (ଗଳ୍ପ) ...	ପଣ୍ଡିତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର	... ... ୧୯୧
ଶେଷ ଅବକାଶେ (ପଦ୍ୟ) ...	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉଦୟନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ	... ... ୧୯୭
ଆଶୀର୍ବାଦ ...	,, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର	... ... ୧୯୭
ଦର୍ଶକୁମାର ଚରିତ ...	,, କାଳୀଚରଣ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	... ... ୧୯୮
ପଦ୍ମିନୀର ପ୍ରତିଶୋଧ ...	,, ରାମକୃଷ୍ଣ ପରିଜା	... ... ୨୦୪
ଭ୍ରମୋତ୍ସ ଚିତ୍ର ...	,, ଛକଡ଼ି ମହାନ୍ତି	... ... ୨୦୭
ନିକଷ	ସମ୍ପାଦକ	... ... ୨୧୪
ବିଶ୍ୱର ବାର୍ତ୍ତା	,,	... ... ୨୧୪
ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ	,,	... ... ୨୧୫

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ।

ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱଭାବତ୍ତ୍ୱ	ମୂଲ୍ୟ ଟ ୫/	ରସକଲ୍ଲୋଳ (ଚଣ୍ଡିକ ସଂସ୍କରଣ)	ଟ ୧/
କାଳଚକ୍ର (ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ସପ୍ତମ ସଂସ୍କରଣ)	ଟ ୦।/	ଭଜନମାଳା ୧ମ	ଟ ୦।/
ସୂକ୍ତି ଓ ସାଧୁବଚନ	ଟ ୦।/	,, ୨ୟ	ଟ ୦।
କଥାକୁଞ୍ଜ	ଟ ୧/	ମଧୁସୂଦନ ନାଟକ	ଟ ୦।/
କୃଷିସହାୟ	ଟ ୦।/	ବାଳିକା ବିନୋଦ	ଟ ୦/

ମେନେଜର—ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କେବଳ ମୁକୁର ଗ୍ରାହକ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ

ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ । **ଅଭାବନୀୟ ସୁବିଧା !!** **ଆଶାତୀତ ବ୍ୟବସ୍ଥା !!!**

ମୁକୁର ମାସିକପତ୍ରିକାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ମୁକୁରର ଗ୍ରାହକ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ମୁକୁରର ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୨ ୫ (ଅଢ଼େଇଟଙ୍କା), ଗ୍ରାହକମାନେ ୫ ୨ ୫ (ଦୁଇଟଙ୍କା) ପଠାଇ ଦେଲେ, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଗ୍ରାହକଶ୍ରେଣୀରେ ଭୁକ୍ତକରି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏକବର୍ଷକାଳ ମୁକୁର ପଠାଯିବ, ପୁଣି ୫ ୧୬/ ମୂଲ୍ୟର କଲିକତା ରଙ୍ଗିନଛବିଯୁକ୍ତ ସାରଳାଦାସ କୃତ ଅଷ୍ଟାଦଶପର୍ବ ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥ ୫ ୭ ୫ (ସାତଟଙ୍କା ଆଠଅଣା) ମୂଲ୍ୟରେ ଦିଆଯିବ । ଡାକମାଶୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ।

ମୁକୁରର ପୁରାତନ ଗ୍ରାହକମାନେ ମହାଭାରତ ପାଇଁ ଅଗ୍ରିମ ତିନଟଙ୍କା ପଠାଇଦେଲେ ଉପରୋକ୍ତ ମୂଲ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟି ପାଇପାରିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାହକଙ୍କୁ ମହାଭାରତ ଏକସେଟ ବା ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଅଧିକ ଦିଆଯାଇ-ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି ସୁବିଧା ବେଶୀଦିନ [illegible] । ଅତିଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ମହାଭାରତ [illegible], ସୁତରାଂ [illegible] ଶୀଘ୍ର ବିକ୍ରୟ ହେବେ ଏବଂ ଅନୁତାପ କରିବେ ।

ମେନେଜର – ମୁକୁର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ

କଟକ ।

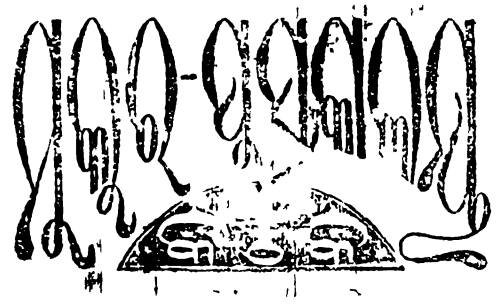

ଆମ୍ଭର ଏହି ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ଏବଂ ଆଧୁନିକ କବିମାନଙ୍କ ରଚିତ ପୁରାଣ, ନାଟକ, କାବ୍ୟ, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ସଙ୍ଗୀତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଏବଂ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରାଦି ପୁଣି ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରେଜୀ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଏବଂ ଷ୍ଟେଶନାରୀ ଜିନିଷ ମାନ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ଅର୍ଡର ପ୍ରାପ୍ତି ମାତ୍ରେ ପାର୍ଶେଲ୍ ପଠାଯାଏ । ପୁସ୍ତକ ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ଗ୍ରାହକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ପରିମାଣରେ କମିଶନ ଦିଆଯାଏ । ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

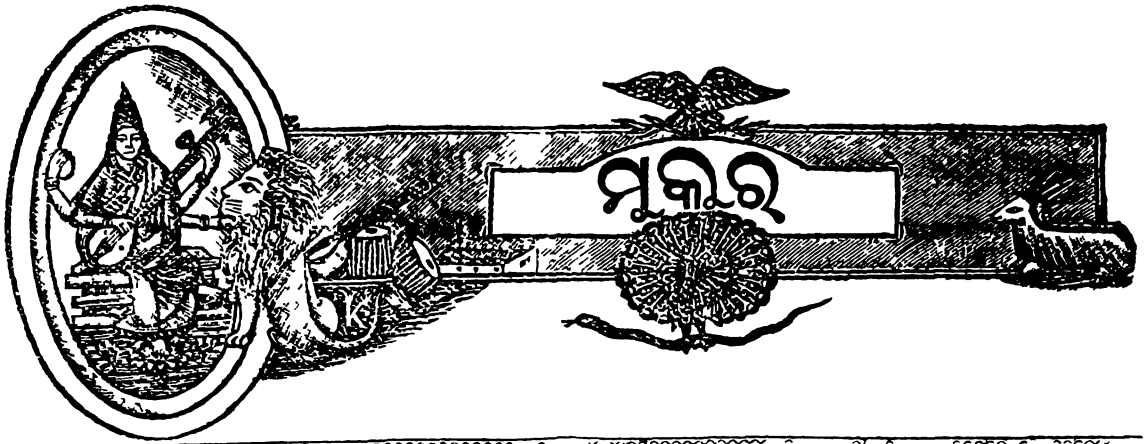

୨୨ଶ ଭାଗ	କାର୍ତ୍ତିକ ୧୩୩୫	୭ମ ସଂଖ୍ୟା

ଶରତ୍ ପ୍ରଭାତେ

ଗଗନ ନିରମଳ,
ତପନ ଢଳଢଳ,
ଧରଣୀକୋଳେ ଖେଳେ କନକ ଛଟା,
ଚଟିମା ନୀଳମାଗ,
କାଶସେବତ-ଖାଗ,
ଧୀର ସମୀର ବହେ ପୁଲକେ ମାତି ।

× × × ×

ହରିତ ସରୋବର,
ହଂସଧବଳ ଜଳ,
କମଳେ କମନୀୟ ଶିଶିର ବିନ୍ଦୁ;
ନୀଳ-ସଲିଳେ ବସି,
କୁମୁଦ ହସି ହସି,
ନୀର-ମୁକୁରେ ଦେଖେ ବଦନ-ଇନ୍ଦୁ ।

× × × ×

ଶେଫାଳୀ ଗରବିଣୀ,
ମାଳତୀ ସୁହାସିନୀ,
କଧୂଳି ହସେ ଅଙ୍ଗେ ମାଧୁରୀ ବୋଳି;
ହଳଦୀ ବସନ୍ତର,
ହଳଦୀ ଜରଜର,
ତନୁଟି ତରୁଡ଼ାଳେ ଖେଳୁଛି ଦୋଳି ।

× × × ×

ପରଜାପତି ଟିଏ,
ଫୁଲଟି ଚୁମ୍ବିଦିଏ,
ଗୋପନେ କହିଯାଏ ମରମ ବାଣୀ;
ଅଳିଟି ଗୁଞ୍ଜିଯାଏ,
ମଧୁଟି ଭୁଞ୍ଜିଯାଏ,
ତା ସଙ୍ଗେ ଢାଳିଦିଏ ଆଡ଼ ଗୃହାଣୀ ।

× × × ×

ନବ ବଧୂଟି କାର,
କାଖେ କଳସୀ ଭର,
ଚଟିମା ଚଟୁ ଉଠେ ସିନାନ ସାରି;
ସରମେ ଜଡ଼ଜଡ଼,
ବସନ ସଡ଼ ସଡ଼,
ଅଙ୍ଗ ନିଗିଡ଼ପଡେ ସିନାନ ବାରି ।

× × × ×

ଧୀରେ ନାବଟି ବାହି,
ନାବିକ ଗୁହଁ ଗୁହଁ,
ଅଧୀରେ ଗାଇଯାଏ ଉଦାସ ଗୀତ;
ଦୂରେ ମୁରଲୀଟିଏ,
ବାଜୁଛି ଆହା କିଏ,
ଉତ୍କଳ ଉଠେ ଶୁଣି ପରଣେ ପ୍ରୀତି ।

× × ×

ଶ୍ରୀ ରବେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାସନସଂସ୍କାର ଓ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଲାଭ

ପ୍ରାୟ ୭ ବର୍ଷ ତଳେ ପ୍ରଥମେ ଆମ କାନକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ । ସେ ସମୟରେ ମୁଁ କଲେଜରେ ଥାଇ, ଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥାଏ, ନୂଆ ଶାସନସଂସ୍କାର ଆଇନ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ଚାରିଆଡ଼େ ସଭା ସମିତି ହୋଇ ଶାସନ ସପକ୍ଷରେ ଓ ବିପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚାର ଚାଲିଲା । ଶୁଣିଲୁ ଯେ, ଏଣିକି ସରକାରଙ୍କର ସଭ୍ୟ ସମିତିମାନ ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ ହେବ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଦେଶର ମୁଖିଆ ମୁଖିଆ ଲୋକଙ୍କର ନିର୍ବାଚନ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ସାରା ଦେଶଟା ଚଞ୍ଚଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଆବେଗଭରା ହୋଇ ସେହି ନୂଆ ସ୍ରୋତରେ କିଛିଦୂର ଭାସିଗଲି, କିନ୍ତୁ ଅନୁକୂଳ ପବନ ନପାଇବାରୁ ମୋହର ଗତିରୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ପୁନଶ୍ଚ ମୋହର ନିଜକାଟ ଧରିଲି ।

ପ୍ରଥମତଃ ନୂତନ ସଂସ୍କାରର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦୋଷ ଦେଖିବାରୁ ଏବଂ ଉକ୍ତ ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ଲୋକମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତାର କଣ୍ଟକ ମନେକରି ଦେଶର ମହା ମହା ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଉକ୍ତ ଶାସନ ନୀତିର ବିରୁଦ୍ଧରେ "ଅସହଯୋଗ" ଯୁଦ୍ଧଘୋଷଣା କଲେ, କିନ୍ତୁ ପରିଶେଷରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ଅସହଯୋଗଦ୍ୱାରା ଭାରତର ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ସହଜସାଧ୍ୟ ଅବା ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । କାରଣ ସାରାଦେଶଟି ନାନାଦି ଭାଷା ଓ ଧର୍ମଦ୍ୱାରା ଏତେ ଛିନ୍ନ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଯେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରାଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ମହାଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଟାଣିନେବା ଅତୀବ ଦୁରୂହ ବ୍ୟାପାର । ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଯେତେ ସରଳ ଓ ସହଜ ମନେହେଉଥିଲା, ବାସ୍ତବିକ ତାହା ନୁହେଁ । ଏଣୁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ମଧ୍ୟ ଶେଷରେ ଏହାର ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟହେଲେ । ଦେଶବନ୍ଧୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଏହାର ଗତି ଅନ୍ୟଆଡ଼କୁ ଫେରାଇଲେ, ଏବଂ ବିଗତ ୩ ବର୍ଷରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠର ଚଞ୍ଚଳ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଜିନ୍ନାଭୋର୍ଡ଼, ଆଗାଖାନ୍‌ଭୋର୍ଡ଼ ଏବଂ ସରକାରଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭାକୁ କଂଗ୍ରେସ ତରଫରୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟଦଳର ଲୋକମାନେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ "ସ୍ୱରାଜ୍ୟ" ଦଳଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଥୋକେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଚେଷ୍ଟା କରିବାରେ ତ୍ରୁଟି କଲେ ନାହିଁ । ଚେଷ୍ଟା (Canvassing) ର ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରକ୍ରିୟା ତାହା ଉଭୟଦଳ ନିଜର ସାଧ୍ୟମତ ପ୍ରକଟାଇବାକୁ ଭୁଲିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ "ସ୍ୱରାଜ୍ୟ" ଦଳର ଚାରିଆଡ଼େ ଘାଟ, ଘାଟ, ହାଟ "ସ୍ୱରାଜ୍ୟ" ଘୋଷଣାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଏପରିଭାବରେ ଆୟୋଜନ ହେଲା ଯେ, ଲୋକେ ଯେପରି ନିଦରୁ ଉଠିଲେ ଅବା ପାଇଖାନା ଗଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଷୟ ନ ଭୁଲନ୍ତି । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି, ସତ୍ୟପ୍ରିୟତା କେଉଁଆଡ଼େ ଉଭେଇଗଲା ଏବଂ ତାହାର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ନୀଚତା, ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରାଜମାନ କଲା । କେବଳ କତିପୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ସମସ୍ତେ ଏହି ଛକାପଞ୍ଜା ଖେଳର ଆଶ୍ରୟ କଲେ । ଲୋକେ ମନେକଲେ ରାମରାଜ୍ୟ ପଡ଼ିଗଲା ଯେ । କାରଣ ଯେଉଁ ଦେଶଭକ୍ତମାନେ ଆମପାଇଁ ଚାକିରି ଗୁଡ଼ି, ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ି, ଲାଭ ଆଶା ତ୍ୟାଗକରି ଜେଲ ଗଲେ, ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଓ ସଭ୍ୟସମିତିମାନ ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଆଉ ଦେଶରେ ହିଂସା, ଦ୍ୱେଷ, ପରଶ୍ରୀକାତରତା ରହିବ ନାହିଁ । ଆମର ପତିତ ଓଡ଼ିଆଜାତି କିଛିଦୂର ଉଠିଯିବ ଓ ଧାନଖେତ ସବୁ ପୁନଶ୍ଚ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ହୋଇଯିବ । ଆଉ ମାଲିମକଦ୍ଦମା ପାଖ ଯିବେନାହିଁ । ଏହି ତୃଷାର୍ତ୍ତ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଚିରକାଳ ପରପଦାନତ ଓଡ଼ିଆଭାଇ ବନ୍ଧୁ-ଆଶା ପୋଷି "ଗାନ୍ଧୀ" ଦଳକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେଲେ । ସେତେବେଳେ ଯାହାକୁ ଦେଖିଲେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟଦଳର ବହିର୍ଭୂତ, ତାକୁ ମାର ମାର କଲେ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଏକ ଆନନ୍ଦମିଶ୍ରିତ କୌତୂହଳ ଜନ୍ମାଇଲା । ଆମେ କେତେକ କଲେଜପଢ଼ୁଆ ଭାବିଲୁ, ବାସ୍ତବିକ୍ ଏହାଦ୍ୱାରା କିଛି ନା କିଛି ଗୋଟାଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଯିବ ଏବଂ ଚିରଦୁଃଖୀ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଭାଗ୍ୟ ଖୋଲିଯିବ । ପ୍ରଥମତଃ ସଭାରେ ଯୋଗ ନ ଦେଇଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅରଟ ପ୍ରଚାରର ଉଦ୍ୟମଚାଲିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଗ୍ରେଟଲଟଙ୍କର ସଭାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବନା ଓ ସମର୍ଥନା ହୋଇଗଲା । ଜିଲ୍ଲା-ବୋର୍ଡ଼ମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରଚାର ହେଲା । ଜଣେ ଜଣେ ଅରଟ ଶିକ୍ଷକ ରହିଗଲେ । ଏଥିରେ ଭାବିଲୁ ଆଉ ବଳିଗଲୁଗା କେହି ପଛିକେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଫଳରେ ହେଲା ବିପରୀତ ! ଏହା ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ହେବାରୁ ଲୋକଙ୍କର ଆଦର କମିଗଲା ଏବଂ ଏହା କେବଳ ପାଠଶାଳା ମାନଙ୍କରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲା । ଚାକିରି ଭୟରେ ମାଷ୍ଟର ମାନେ କିଛି କିଛି ସୂତା କାଟିଲେ ଏବଂ ଯେ ଅରଟ ଶିକ୍ଷକ (Instructor) ରହିଲେ, ସେ ମଧ୍ୟ ଚାକିରି ଆଶାରେ ଏବଂ ଗତ୍ୟନ୍ତର ଅଭାବରେ କାମଟି ଚଳାଇ ନେଲେ; ସୁତରାଂ ଯାହାକୁ ଲୋକେ ଆଦର ଓ ଭକ୍ତିରେ ପାଳନ କରୁଥିଲେ, ତାହା ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ହେବାରୁ ଲୋକଙ୍କର ଆଦର କମିଗଲା ଏବଂ ଏହା ତରୁଣବୟସ୍କ ବାଳକମାନଙ୍କର ସୀମାବଦ୍ଧ ହେବାରୁ ଗ୍ରାମର ବୟସ୍କ ଓ ବୟସ୍କାମାନଙ୍କର କ୍ଷମତାର ବହୁଦୂରରେ ରହିଲା । ଅତଏବ ଫଳରେ ଅରଟର ପ୍ରଚାର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ତାହାର ଅପଚାର ହେଲା । ଯାହା ବା ଅରଟ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପ୍ରତି ଗ୍ରାମରେ ଦେଖାଯାଉଥିଲା ତାହା ଏହି ୩ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଲୋପପାଇଲା । ଲୋକେ "ଯେ ତମିରେ ସେ ତମିରେ" ପଡ଼ିରହିଲେ । ବିଲାତର ଆଦର ବଢ଼ିଲା । ତନ୍ତ୍ରକୁଳ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲେ ।

ଲୋକେ ଭାବିଥିଲେ ଯେ, ସ୍ୱରାଜ୍ୟଦଳଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରୁ ଗ୍ରାମପଞ୍ଚାୟତ ଗଠନ ହେବ ଏବଂ ମାଲମକଦ୍ଦମା ନ୍ୟାୟ ନିଷ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ଆଉ କଚେରି ଯାଉବେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଫଳରେ ତାହା ବିପରୀତ ଘଟିଲା । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆସନରେ ବସାଇ ଦିଆଗଲା, ସେମାନେ ଗାଦିନସ୍ତ ହେବାରୁ ପୂର୍ବକଥା ଭୁଲିଗଲେ । ଯେଉଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବଳରେ ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରି, ତାଙ୍କୁ ଏ ଅଧିକାର ଦେଇଥିଲେ, ସେମାନେ ସେହି ବିଶ୍ୱାସର—ସେହି ଅଧିକାରର ଅପବ୍ୟବହାର କଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ମହାତ୍ମା ଅଦ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ କି ଶୁଦ୍ଧସୂନା । ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଛି କହିବାର ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣରେ ଏହିପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟିବାରୁ ନାନାବିଧ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଜାତହେଲା । ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ବୋର୍ଡ଼ର (Local Boara) ର ଚେୟାରମେନ ଓ ସବ୍‌ଏଡ୍‌ଜେଆରମେନ୍ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର ଲୋକ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ନିଜର ପ୍ରଭାବ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବାକୁ ନାନାବିଧ କଳ କୌଶଳର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ମଧ୍ୟ ଭୁଲିଲେ ନାହିଁ । ଏପରିକି କେତେକ ଜାଗାରେ ମାଲ ମକଦ୍ଦମାର ସୂତ୍ରପାତ କଲେ । ମୋର ଗୋଟିଏ ସତ୍ୟଘଟଣା ମନେ ଅଛି, କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର ଜଣେ ନାମଜାଦା ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କର ଜନୈକ ଅଂଶୀଦାରଠାରୁ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରିବାକୁ ଯାଇ ପୁଲିଶର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଥିଲେ ଏବଂ ପୁଲିଶ୍ ବଳରେ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରିଥିଲେ । ଏହାହିଁ ସିନା ପ୍ରକୃତ ଦେଶ ପ୍ରାଣତାର ଉଦାହରଣ ! ଏଇଥିପାଇଁ କଣ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନନୀତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ? ଏହି ମହାତ୍ମା କେତେକ ଜମିବାଡ଼ି ସମ୍ପତ୍ତି ମକଦ୍ଦମାରେ ଟଙ୍କା ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚକରିବା ଓ ଓକିଲ ଅମଲାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିବାରେ ତ୍ରୁଟି କରି ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଏହାଙ୍କର ଅଦାଲ-ତକୁ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଗୋଡ଼ରୁ ପାଣିମରୁଛି । ତଥାପି ସୁଦ୍ଧା କେଉଁ ସାହସରେ ଏମାନେ କହିପାରନ୍ତି "ଓକିଲଙ୍କୁ ଭେଟ ଦିଅ ନାହିଁ ।"

ତତ୍ପରେ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବିଭ୍ରାଟ ଘଟିଲା । ପ୍ରଥମତଃ କେତେକ ଜାଗାରେ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେଲା ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଆଶାନୁରୂପ ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲା । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଉକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣଧାରମାନେ ଜିଲ୍ଲା-ବୋର୍ଡ଼ ଆଦି ଶାସନସଭାରେ ପଶିନଥିଲେ ଏବଂ ଉକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେଇଥିଲେ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଉନ୍ନତ ଏବଂ ଆଦରଣୀୟ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ରେ ପଶିବାରୁ ଉକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାନଙ୍କ ମୂଳରେ କୁଠାରାଘାତ ହେଲା; ଉପଯୁକ୍ତ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ଉତ୍ସାହ ଅଭାବରୁ ବିଲୟପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା, ପୁଣି ଜିଲ୍ଲା-ବୋର୍ଡ଼ରେ ପ୍ରବେଶକରି ମଧ୍ୟ, ଯେ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର କିଛି ଉନ୍ନତି ସାଧନ ହେଲା ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ସୁତରାଂ ଶାସନସଂସ୍କାର ପୂର୍ବରୁ ବୋର୍ଡ଼ର ତଥା ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ଯେପରି ଥିଲା ସେହିପରି ରହିଲା ।

ମନେକରିଥିଲି, ଅନ୍ତତଃ ଏହି ୩ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକମା-ନଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ନିର୍ବାଚନର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଜାଗରୂକ ହୋଇ-ଥିବ ଓ ସେମାନେ ଭୋଟ କଣ, ଶାସନସଂସ୍କାର କଣ ଏହାମଧ୍ୟ ସମ୍ୟକ୍ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିଥିବେ, କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ତାହା ହୋଇନାହିଁ । କାରଣ ଏଥିର ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କପରି ଜଣେ ଭୋଟର ହୋଇଥିଲି ଓ ବୋର୍ଡ଼ର ସଭ୍ୟପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିଲି । ସୁତରାଂ ମୋତେ ଭୋଟର ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇ ଭୋଟ ସଂଗ୍ରହକରିବାର ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା । ମୋହର ସାମାନ୍ୟ ଅନୁଭୂତି ବଳରେ ଦେଖିପାରିଲି ଯେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇନାହିଁ । କେହି ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟକରି "ଭୋଟର ମୂଲ୍ୟକଣ" ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ନାହିଁ । ୩ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯାହାଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି । କେବଳ ଯାହା କରୁଅଛନ୍ତି, ତାହା ବିବେକଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଏବଂ ଇତର ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ତୁଲ୍ୟ ବଳବଦ୍ଧ ହୋଇ । ସର୍ବଦା ଦୈନ୍ୟଶ୍ରୀର କାଳିମା ସେମାନଙ୍କୁ ଘେରିରହିଛି ଏବଂ ନାନାଦି ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ି ଯାହାକିଛି ଭୋଟ ଦେଉଛନ୍ତି । ନିଜର ବିବେକଗୃହିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ-କରିବାର ଶକ୍ତି କାହାର ହୋଇନାହିଁ । ଆଉ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର ମୋହ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରୁନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ସଫଳ ନହେବାରୁ ଆଉ ସେଥିପ୍ରତି ଆଦର ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଏହିପରି ଧାରଣା ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସ୍ୱରାଜ୍ୟଦଳ ଗାଦିନସୀନ ହେଲେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଦୂରହେବ, କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ବଶତଃ ସେମାନଙ୍କ ଆଶାର ଶତାଂଶରୁ ଏକାଂଶ ମଧ୍ୟ ସଫଳ ହେଲାନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଆଉ ସେମାନେ କାହିଁକି ଭୋଟ ଦେବେ ? ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା "ମଦରଡ଼ା କାମସରିଲେ ଗଡ଼ିଗଡ଼ା" ।

ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଆଜି "ସ୍ୱରାଜ୍ୟ" ଦଳର ପତନ । କେବଳ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ୱରାଜ୍ୟଦଳର ନେତାମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲୋକମାନଙ୍କର କିଛି ନା କିଛି କହିବାର ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା (Sepherd and Wolf) ପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛି, ଆଉ ସେପରି ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଆଦର ସହିତ ଲୋକେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରୁନାହାନ୍ତି; ସେମାନଙ୍କର ମୋହ ଭାଙ୍ଗିଅଛି । ତଥାପି ଏପରି ଅଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଚୌଧୁରୀ-ଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ସର୍ବତ୍ର ଶୁଣିଲି । ତାଙ୍କର ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଲୋକେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ୍ ସେ ଯେପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ଆବିଳତା ଓ ପ୍ରଲୋଭନର ଦୂରରେ ନିଜକୁ ସଂଯତ ଭାବରେ ରଖିଅଛନ୍ତି, ତାହା ପ୍ରଶଂସାର୍ହ ଓ ଅନ୍ୟର ଅନୁକରଣୀୟ ।

ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ମାର୍ଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପିଚ୍ଛିଳ ଓ ଜାଗ୍ରତ ଅସିଧାର ତୁଲ୍ୟ । ଟିକିଏ ଅସାବଧାନ ହେଲେ ପତନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ବିଶେଷତଃ ଦେଶସେବାଙ୍କର ପୂଜା କରିବାକୁ ହେଲେ ଏହି ଗୁଣ ଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକୀୟ ଅଟେ । ଏଥିରେ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ଦେଖାଇ-ବାକୁ ହେବ । ଟିକିଏ ଲୋଭଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ ଆଜି ଯେଉଁ ମାନେ ତମକୁ ଆକାଶକୁ ଟେକି ଦେଇ ଥିଲେ, ସେମାନେ ପୁଣି ରସାତଳକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେବେ । ଅତଏବ ଲୋକମତ ଉପରେ ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପନକରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ହେବାକୁ ହେବ । ଏହାଛଡ଼ା ମନମଧ୍ୟରେ ଦେଶପ୍ରୀତି ନ ଜାଗିଲେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିହେବନାହିଁ ।

ଦେଶ କୁହ, ସମାଜ କୁହ, ଜାତି କୁହ ସର୍ବତ୍ର ମନର ଆବେଗ ଦରକାର । ମନରେ ଆବେଗ ନ ଥିଲେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଆଜି ଯେ ପୃଥିବୀର ଏତେଦେଶ ସଭ୍ୟତା ଓ ସ୍ୱାଧୀନତାର ବାନା ଉଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ପ୍ରାଣର ଆବେଗ ଦ୍ୱାରା ।

କେବଳ ନିଜର ସୁଖ୍ୟାତି ପାଇଁ ଦେଶସେବା କଲେ, ଅଥବା ନିଜ ଗ୍ରାମର ତଥା କୁଟୁମ୍ବାଦିଙ୍କର ଉପକାର କରିବା ନିମିତ୍ତ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ଆସନ ଅଧିକାର କଲେ କଦାପି ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଲାଭ ହେବନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିପାରୁଛୁ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବହୁତ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠାର ଉଦାହରଣ ବିରଳ ହୁଏନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଉକ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳନ ଗୁଡ଼ିକ ପୁରୁଣା ହୋଇ-ଯାଏ, ତାହା କ୍ରମଶଃ ଅବନତି ଆଡ଼କୁ ଗତିକରେ । ଏହାର ମୂଳରେ ଦେଶପ୍ରୀତି ଓ ଆବେଗର ଅଭାବ ଏବଂ ଯାହା କରୁ ତାହା ସମୟସାପେକ୍ଷରେ (time serving) ରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।

ପ୍ରକୃତ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକଲେ ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଦଣ୍ଡନୀତି ଏପରି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦମନ କରି-ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ, କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଏକଲକ୍ଷ ଅଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟିକରି ଏଥିରେ ଯୋଗଦେଇ ନଥିଲେ । ଅନେକେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ, ତେଣୁ ଏହାର ପତନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇପଡ଼ିଲା ।

ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଶାସନସଂସ୍କାର କଦାପି ଅସହ-ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ସଫଳ ହେବନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସରକାରଙ୍କ ଠାରୁ "ସ୍ୱରାଜ୍ୟ" ଛଡ଼ାଇ ଆଣିପାରିବୁ, କାରଣ

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ତାହା ଶତ୍ରୁର ଅତୀତ । ନିଜେ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦାବୀ କରିବାକୁ ହେବ—ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଲାଭ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଦେଶର ଲୋକମାନେ ଯେପରି ନିଜର ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତା ବଳରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ବାନା ଉଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତା ଲାଭ କରିବାକୁ ହେବ । ତେବେ ଯାଇ ଆମ୍ଭର ଦମ୍ଭ ଓ ତେଜ ବଢ଼ିବ ଏବଂ ସେହି ତେଜ ଓ ଦମ୍ଭ ବଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦାବୀ କରିପାରିବା; ଏଥିପାଇଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଯୋଗ ଦରକାର । ଯେଉଁଟିକ ଅଧିକାର ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ତହାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିପାରିଲେ କ୍ରମଶଃ ଉଚ୍ଚତରର ଅଧିକାର ଲାଭ ହେବ ଓ ଶେଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାସନାଧିକାର ଲାଭ କରିଯାଇପାରିବ । ବାସ୍ତବରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଛୁ ଯେ, ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ଅଧିକାର ପାଇ ଯେପରି ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହେଉ ଅଛନ୍ତି. ସେଥିରୁ କିଏ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ, ଦିନେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମଘରର ମାଲିକ ହେବା ।

ଆଜି ଯେଉଁ ଗୋରାଜାତି ଆମ ଆଗରେ ଏପରି ତେଜସ୍ୱୀ ଓ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଅଛନ୍ତି, ୩୦୦ ବର୍ଷ ତଳେ ସେମାନେ ଏପରି ନଥିଲେ । ଆମର ଜାତି ଯେତେବେଳେ ସଭ୍ୟତାର ଉଚ୍ଚତମ ଶୃଙ୍ଗ ଅଧିକାର କରିଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଇଉରୋପ ଅଶିକ୍ଷାର ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରେ ପଡ଼ିଥିଲା ।

କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଦେଶପ୍ରୀତିର ଆବେଗ ଆସିଲା, ସେତେବେଳେ ସୁଷୁପ୍ତି ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଓ ନିଜର ଚେଷ୍ଟା ଓ ଉଦ୍ୟମଫଳରେ ସେମାନେ ଆଜି ସମସ୍ତ ଜଗତର ଅଧୀଶ୍ୱର ହେଲେ । କେବଳ ଉଦ୍ୟମ ଓ ଆବେଗର ବଳରେ ସେମାନଙ୍କର ଏପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଅଛି, ଏହାର ଅଭାବରୁ ଆମର ଆଜି ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା !

ସମଗ୍ର ଭାରତ ଏକଜାତି, ଏକମନ ନ ହେଲେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସ୍ୱପ୍ନାତୀତ ମାତ୍ର । ସ୍ୱାଧୀନତାର ଆସନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ଏବଂ ତାହା ୩୩କୋଟି ଲୋକଙ୍କର ସମ୍ମିଳିତ ସ୍ୱରଦ୍ୱାରା ଟଳିପାରେ ଆଜି ଯେ କେତେ ଯାଗାରେ ଗୋରା କଳାର ଯୁଦ୍ଧ ଘଟୁଛି, ତାହା କେବଳ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଭାବରେ । ପ୍ରକୃତ ମହାଲକ୍ଷକୁ ଦୃଷ୍ଟି କଲେ ଏହି ଗୋରା କଳା ଭେଦ ରହିତ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତିର ସନ୍ତାନ ପ୍ରକୃତ ମାତାର କୋଳକୁ ଯିବା ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦାବୀକରିବ, ସେତେବେଳେ କାହାର ସାଧ୍ୟ ଅଛି, ତାହାର ଗତି ରୁଦ୍ଧ କରିବ; କିନ୍ତୁ ସେହି ଆବେଗ, ସେହି ବ୍ୟାକୁଳତା ବହୁକଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ତାହା ଥରେ ଜାଗି ଉଠିଲେ କର୍ମୀର ଶତସହସ୍ରର କେ ଆସିବ । ସେତେବେଳେ ସବୁ ଦ୍ୱେଷ, ହିଂସା ଲୁଚିଯିବ । ସେହି ସ୍ୱାଧୀନତାର ସ୍ରୋତ ଅବାଧରେ ଛୁଟିବ । ପ୍ରତି ଧମନୀରେ ଓ ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ହେବ । ପୁଣି ସମଗ୍ରଜଗତ ଭାରତକୁ ସ୍ନେହଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବ । ଭାରତ ଗୋଲାମ ବୋଲି ଆଉ କେହି ଘୃଣା କରିବେ ନାହିଁ । ଗୋରା କଳାର ମହା ସଖ୍ୟତା ସ୍ଥାପନ ହେବ ଏବଂ ଉକ୍ତ ମିଳନରେ ପୃଥିବୀର ସଭ୍ୟଜାତିମାନେ ସାନନ୍ଦରେ ଯୋଗ ଦେବେ ।

ଶ୍ରୀ କାଶୀନାଥ ଦାସ

ସ୍ୱପ୍ନ

୧

ମଳୟ-ସମୀରେ ସୁବାସେ ଦିଗନ୍ତ
କି ଭାବ ତରଙ୍ଗେ ଭାସେ ଏ ଜଗତ
ଭାସେ ଏ ଭୁବନେ ନିଶାନ୍ତ-ତପନ-କାନ୍ତ-ଅନୁପମ-ସାଗରେ
ପାସୋରେ କିବା ସେ ଘଟିଥିଲା ଯାହା କାଳର-ରଜନୀ-ତିମିରେ
ନାହିଁ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ନାହିଁ ସେ ସ୍ୱର୍ଗ
ପଡ଼ିଛି ଭଙ୍ଗା ଜୀବନ-ମାର୍ଗ
ଶୂନ୍ୟରୁ ଖସି
ଶୂନ୍ୟେ ମିଶିଛି
ଜୀବନ କରିଛି ଯନ୍ତ୍ର
ନ ଜାଣେ ମାନବ ବିଶ୍ୱ ଏ କାର
କିବା ଅଶରୀର-ମନ୍ତ୍ର ।

୨

ଶରତ-ସୁଷମା-ଶିଶିର-ସୁଜଳୀ
ଖେଳ କେତେବେଶେ ସୁର-ବିଦ୍ୟାଧରୀ ।
ଚପଳା ଚଞ୍ଚଳେ କନକ-ଚରଣେ ଆସ ଗୋ ଫୁଲକେ ଫୁଲ
ଭୁବନେ ଭୁବନେ ନବ-ପାରିଜାତ ଅଗୁରୁ-ଗନ୍ଧ ଦିଅ ହୋଇ ଢାଳି
ଛେଡ଼ି ଏ ପ୍ରେରେ ସୁଖ-ସଗରେ ସରଗ-ଶିଖା
ସ୍ୱପ୍ନ ପୁରୀର ଶୂନ୍ୟ ସରଗ ନ ଯିବ ବଳି ।
ଗଗନଥିଆ ତାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ଜଳାଣେ ସନ୍ଧ୍ୟା-ରଜନୀ-ଦିନ
ହଜାଏ ଜ୍ଞାନ
ଚେତନା ହୀନ—
ଜୀବନେ କରେ ସେ ଖେଳା
କାହାର ଶକ୍ତି ରୋଧିବ ସ୍ୱପ୍ନ,
ସ୍ୱପ୍ନମୟ ଏ ଜଗତ ସାରା ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୋଷ କାହାର ?

ଗଭୀର ତାମସୀ ରଜନୀ । ଅନ୍ଧକାରରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଗ୍ରାସ ହୋଇଯାଇଛି—ଛୁଞ୍ଚି ଗଳିବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ବାଟ ନାହିଁ । ନିଶୀଥର ଏ ଭୀଷଣତାକୁ ଡର ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ - ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ଆବାସ-ସ୍ଥାନରେ ଲୁଚି ରହିଛନ୍ତି—ପଦାକୁ ବାହାରିବାକୁ କିମ୍ବା ନିଜ ଅସ୍ତିତ୍ୱର ସୂଚନା ସୁଦ୍ଧା ଦେବାକୁ କାହାର ସାହସ ହେଉନାହିଁ । କେବଳ ନିଶାଚର ପ୍ରାଣୀ-ଗୁଡ଼ିକର ବିକଟ ଚିତ୍କାର ସମୟେ ସମୟେ ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହେଉଛି ମାତ୍ର ।

ହରିହରପୁର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ । ନୈଶ ଅନ୍ଧକାରରେ ଦୂରରୁ ଗ୍ରାମର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳନା କରିବା ସହଜ ନୁହେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ଅଲୋକ-ରେଖାଟି ଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ସୁଦ୍ଧା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲାଣି ।

ଏ ମାରବ ନିଶୀଥରେ ଜେମାର ଭୀଷଣତାକୁ ଜଡ଼ିତ, ପ୍ରକୃତିର ମାରବ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନକରି ଗୋଟିଏ ଶୁଭ୍ରବସନା ଯୁବତୀ ଧୀରେ—ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ନିଜ ଗୃହରୁ ବହିର୍ଗତ ହେଲା । ଯୁବତୀର ହସ୍ତରେ ସଦ୍ୟଜାତ ଶିଶୁ-ସନ୍ତାନଟିଏ । କ୍ଷୀଣ କ୍ରନ୍ଦନ-ଧ୍ୱନି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିଶୁ-ମୁଖରୁ ନିର୍ଗତ ହେଉନାହିଁ । ଯୁବତୀ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ—ବୈଧବ୍ୟର ତୀବ୍ର କଷାଘାତରେ ଅଙ୍ଗ-ଯଷ୍ଟି ଏକାବେଳକେ ମଳିନ ଓ ଭଗ୍ନ ପ୍ରାୟ । ଏ ଦୁର୍ବଳ ଶରୀରରେ ଏତାଦୃଶ ସାହସ ଦେଖି ଗାଢ଼ ବିସ୍ମିତ ହୋଇପାରନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ଘଟନା-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏଥିରେ ବିସ୍ମୟର ଅବକାଶ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ।

ଯୁବତୀ ନିଜେ ଶିଶୁଟିର ପ୍ରସୂତି ; କିନ୍ତୁ ଅଷ୍ଟପ୍ରହର ବିଷମ୍ବ, ଏପରି ଭୀଷଣ ଅନ୍ଧକାରରେ ସେ ଘରଭିତରେ ଲୁଚି ନରହି ଏକାକୀ ପଦ-ବ୍ରଜରେ ଯାଉଛି କାହିଁକି ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବା ସହଜ ନୁହେଁ ; ବିଚକ୍ଷଣ ସମାଜପତିମାନେ କେବଳ ଏଥିର ସମୁଚିତ ଉତ୍ତର ଦେଇପାରନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମର ଉପକଣ୍ଠରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଷ୍କରିଣୀ । ପୁରୁଷ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସ୍ନାନନିମନ୍ତେ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଘାଟ । ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଗାଧୋଇବା ଘାଟ ନିକଟରେ ହିଡ଼ିଲ୍ଲ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ । ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଅନ୍ଧକାରରେ ସରୁ ଠଉରରେ ପୁଷ୍କରିଣୀର ହିଡ଼ଉପରେ ଚାଲିବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ଯୁବତୀ ଶିଶୁ-ସନ୍ତାନଟିକୁ ଧରି ଏହି ଅଶ୍ୱତ୍ଥବୃକ୍ଷର ପାଦ-ଦେଶରେ ଯାଇ ଛିଡ଼ାହେଲା—ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ସାହସ କିମ୍ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଲାନାହିଁ । ଏହିସମୟରେ ବୃକ୍ଷ ଉପରେ ହଠାତ୍ ପେଚକର ଭୀଷଣ ରବ ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହେଲା । ଯୁବତୀ ହତବୁଦ୍ଧି ହୋଇ ସେହିଠାରେ ବସିପଡ଼ିଲା । କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟରେ ସେ ଆଉ କିଛି ସ୍ଥିର କରିପାରିଲାନାହିଁ ।

ସେଦିନ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ସପ୍ତମୀ ରଜନୀ । ବାହାରେ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସୂଚିଭେଦ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର । ଏଅଡ଼େ ଯୁବତୀର ହୃଦ-ଦେଶରେ ସୁଦ୍ଧା ଅନ୍ଧକାର ଓ ଝଟିକାର ତାଣ୍ଡବ ଲୀଳା ! ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଯୁବତୀର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ସବୁ ହଜିଗଲା । ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବିମୂଢ଼ା ହୋଇ ମାରବରେ ଅଶ୍ରୁତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

କିଛିକ୍ଷଣପରେ ପୂର୍ବାକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟର ସୂଚନା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଲୋକ ଏବଂ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଲୁକାଳୁକି ଖେଳ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । କ୍ରମେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ପ୍ଲାବିତ ହୋଇଗଲା—ଲୁଚି ରହିବାକୁ ଅନ୍ଧକାରକୁ ନିକଟରେ ଆଉ ସ୍ଥାନ ମିଳିଲାନାହିଁ । ନୈଶ-ପ୍ରକୃତି କମନୀୟ ବେଶରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଆନନ୍ଦରେ ହସିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ର-କିରଣରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ଶିଶୁର କମନୀୟ ମୁଖ ଦେଖି ଯୁବତୀର ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ରୁଚି ଦେଖା । ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ସେ ଆଉ ଥିରହୋଇ ରହିପାରିଲାନାହିଁ । ମନ୍ଦମନ୍ଦ ଚଳିତ ହୋଇ ଯୁବତୀର ଜନ୍ମପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଶ୍ରୁରୂପେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲା । ତା'ର ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଓଷ୍ଠଦ୍ୱୟ ଚାଇ ଶିଶୁର ଗଣ୍ଡଦେଶରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ଏହି ଶିଶୁକୁ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ନିକ୍ଷେପ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯୁବତୀ ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ଅଗ୍ରସର । ହୃଦୟ-ଭିତରେ, ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପରେ ଜନନୀ ହୋଇ ସେ ନିଜ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନର ପ୍ରାଣବିନାଶ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲା । ବିଧବା ପକ୍ଷରେ ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦନ ସମାଜ ଚକ୍ଷୁରେ ଅତି ନିନ୍ଦନୀୟ ବ୍ୟାପାର—ସେ ନିନ୍ଦାକୁ ଡରି ଯୁବତୀ ଏପରି ପାପସଙ୍କଳ୍ପରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେଇ ପୁରୁଷ ଯୋଗୁଁ ବିଧବାର ଆଜି ଏ ଦଶା, ସେ ପୁରୁଷର ମସ୍ତକ ସୁଦ୍ଧା ଏ ବିଷୟରେ ଅନ୍ତର୍ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉନାହିଁ । ସେ ମହା ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଦୁଗ୍ଧଫେନ-ନିଭ ଶ୍ୟୋଇପରେ ଶୋଇଛି ! ପୁରୁଷ ନାନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦନ କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ନାରୀ ପକ୍ଷରେ ଏପରି ଆଚରଣ ଅତି ଗର୍ହିତ ! ଧନ୍ୟ ସମାଜ ! !

ସମାଜର ଏ ଅବଗୁର ବିଷୟ ଭାବି ଯୁବତୀ କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହୋଇଗଲା । ଏ ଘଟଣା ନିମନ୍ତେ ମୁଖ୍ୟତଃ ପୁରୁଷହିଁ ଦାୟୀ । ପୁରୁଷର ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ିନଥିଲେ ଯୁବତୀର ଏ ଦଶା ହୋଇଥାନ୍ତା କାହିଁକି ? ଏଥିପାଇଁ ଦଣ୍ଡନୀୟ ପୁରୁଷ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ନୁହେଁ । ପୁରୁଷର ପାପକୁ ଘୋଡ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ନାରୀ ନିଜ ରକ୍ତଜାତ ସନ୍ତାନକୁ ହତ୍ୟାକରିବ କାହିଁକି ? ଏଥିପାଇଁ ସମାଜ ଗୁରୁଦଣ୍ଡର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଚିନ୍ତାନାହିଁ । ଏପରି ଅବଗୁର-ସ୍ଥଳରେ ସମାଜର ଶାସନ ନ ମାନିବା ହିଁ ବିବେକାନୁମୋଦିତ ।

ଶାରୀରିକ-ସୁଖ-ସମ୍ଭୋଗେଚ୍ଛା ସଦାରପୁରୁଷ ଅପେକ୍ଷା ବିଧବା ନାରୀର ବେଶି ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ପୁରୁଷର ମହତ୍ତ୍ୱ ଜିତିବା ନିମନ୍ତେ ବିଧବା ଆଜୀବନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବ—ଅଥଚ ପୁରୁଷ ନିଜପତ୍ନୀର ବିଦ୍ୟମାନତା ସତ୍ତ୍ୱେ ପରଦାରରତାଷୀ ହୋଇପାରିବ ! ଏ ଅବଗୁର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହେବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ବିଧବାର ପତ୍ୟନ୍ତରଗ୍ରହଣ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁମାନେ ମତ ଦିଅନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମତକୁ ପଦଦଳିତ କରି ବିବେକାନୁମୋଦିତ ପଥରେ ଚାଲିବା ହିଁ ପ୍ରକୃତ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚୟକ । ବିଧବା ଯଦି କୌଣସି କାରଣରୁ ପୁନର୍ବିବାହ ନ କରି ସୁଦ୍ଧା ସନ୍ତାନପ୍ରସବ କରେ, ତାହା-ହେଲେ ସେଥି ନିମନ୍ତେ ପୁରୁଷକୁ ଦାୟୀ କରିବା ଉଚିତ । ନିରୀହ ଅବଳା ଉପରେ ଏପରି ଅତ୍ୟାଚାର କରି ସମାଜରେ ଭ୍ରୂଣହତ୍ୟା ଓ ଶିଶୁହତ୍ୟାର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇବା କଦାପି ଉଚିତ ନୁହେଁ । ନାରୀର ଜନନୀତ୍ୱ ଯୋଗୁଁ ପାପ-ପ୍ରକାଶରେ ସୁବିଧା ଅଛି ବୋଲି କଣ ଏପରି ଅବଗୁର କରିବ ? ପୁରୁଷର ଯଦି ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ କଣ ପୁରୁଷ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୁଅନ୍ତା ? ଏସବୁ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ନ କରି କେବଳ ନାରୀକୁ ଦୋଷୀ କରିବା ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ ।

ଜାରଜ-ଶବ୍ଦ ସହିତ ପୁରୁଷକୁ କେବଳ ସଂଯୁକ୍ତ କଲେ ଭ୍ରୂଣହତ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମସ୍ତ ଅଶାନ୍ତି ଦୂର ହୋଇଯିବ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଶବ୍ଦ ଅଭିଧାନରୁ ଉଠିଯିବାହିଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର । ପିତୃତ୍ୱର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ସମ୍ଭବ ନ ହେଲେ ମାତୃ-ନାମରେ ସନ୍ତାନକୁ ଅଭିହିତ କରିବାରେ ଦୋଷ କଣ ? ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ କର୍ମପାଇଁ ଦାୟୀ—ଜନ୍ମପାଇଁ ନୁହେଁ । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାଜ ନିଜର ଦୁର୍ବଳତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଶିଖିନାହିଁ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁପ୍ତପ୍ରଣୟ ଓ ଗୁପ୍ତହତ୍ୟା ଚାଲିଥିବ । ବିଧି-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଅନାଚାର ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଯିବା ବାତୁଳତା ଛଡ଼ା କିଛିନୁହେଁ ।

ଏସବୁ ଭାବନାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଯୁବତୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଧୁନା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ମାତୃତ୍ୱର ଅସ୍ୱୀକାର ବର୍ତ୍ତମାନ୍ ତା'ପକ୍ଷରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ସମାଜର ନିନ୍ଦାକୁ ନ ଡରି ଶିଶୁପୁତ୍ର ହସ୍ତରେ ସେ ପୁନର୍ବାର ସ୍ୱୀୟ ଗୃହାରମୁଖରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲା । ଏ କାର୍ଯ୍ୟର ଅନୁମୋଦନ ସ୍ୱରୂପ ସପ୍ତମୀଚନ୍ଦ୍ର ଆନନ୍ଦରେ ହସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଧରଣୀ-ବକ୍ଷରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପ୍ଲାବିତ ଶାନ୍ତି ବିରାଜିତ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର

ଯିବକ ମୋହ ମନରୁ—

ଯିବକ ମୋହ ମନରୁ ନବମୁକୁଳିତ ତରୁ-
ଶେଖର-ବିହାରୀ ପିକ ମଧୁରକୂଜନ;
ପରାଣ ପିପାସା ହର, ବିରହ-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ସ୍ୱର
ନିଦାଘତପନ-ତପ୍ତ-ହୃଦୟ-ଚନ୍ଦନ
ଲଳିତ ପଞ୍ଚମ ତାନ, ବିଭାଷ ମଞ୍ଜୁଳ ଗାନ,
ସରସ ମାଧୁରୀ-ମଖା ମଧୁ ବଳପନ,
ଚିନ୍ତିତ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଶ୍ରବଣ-ସୁଖ ବର୍ଦ୍ଧନ
ତନ୍ମୟ ଭାବୁକ ପ୍ରାଣ ପ୍ରେମ ଉନ୍ମାଦନ ।

ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହୁଦା *

ଚାର ଗୋଟିକର ଦୁଇ ଟଙ୍କାର ସେ,
ଡେମ୍ପ ଗୋଟିକରେ ଦୁଇଟି ଫୁଲ
ଜଣ୍ଡ ଗୋଟିକର ଦୁଇଟି ଧାର ସେ,
କଣ୍ଠ ଗୋଟିକରେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱର ।
ସ୍ୱର ବେନ ସେ ଯେ ବେନ ସ୍ୱରୋଦର
ମୂର୍ତ୍ତି ଶାଲ ଭିନ୍ନ ହୃଦୟ ଏକ,
ଗାଳ-ଉପକନେ କୁଟୀର ବିରଚ
ଥାଅନ୍ତି ସୋଦର ଦୁଇଟି ଯାକ ।
ଏକଏ ଆହାର ଏକଏ ବିହାର
ଏକଏ ଶୟନ ଦିବସ ଅନ୍ତେ,
ଦେହ ଦୁଇ ଦେଇ ପଡ଼ିଲେ ବିଧାତା
ସ୍ୱର ବେନଙ୍କି ସେ ଗୋଟିଏ ସହେ ।

୨

ପଂଥିବ ସ୍ୱର ବେନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଉପବନ ଫଳ ଉଚ୍ଚରୁ ଦେହ,
ପ୍ରାଣଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ ତା
କେ ବାହା ଅଙ୍ଗରେ ଭୁଜିବାପାଇଁ ।
ବୈଶାଖ ସକାଳେ ଦିନେ କହିଗଲେ
ଚାର-ପରବତ ଉପରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ,
୧ "ମାଳଆମ୍ବ ଆଣି ଯାଉଛୁ ଆଜ ମୁଁ
ଜରିବସିଥାଅ ତମେ ଏ ପୀଠ ।"
ଆମ୍ବ ଡୋଳୁ ଡୋଳୁ ଉଛୁର ହୋଇଲା
ବଇଶାଖ ଗାତ ବଢ଼ିଲା ଖରେ,
ପରଚଣ୍ଡ ତାପ ଯୋଗୁଁ ମାଳୁଁ ସ୍ୱର
ବେଳକେ ବାହୁଡ଼ି ଦଇଲେ ଘରେ ।
ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ତାତ ବଢ଼ିଲା ଖରର
ସହି ହେଲାନାହିଁ ବିରଣ ଜଳ,
ବଣପୋଡ଼ ସହ ପରବତ ତାତ
ଆକୁଳ କରିଲା ସାରା ଶରୀର ।
୨ ଧୂମ୍ରମୟ ଦିଶେ ପରବତ ମାଳ
ଧରାଅଙ୍ଗ ଜାଳି ଉଠଇ ତାପ,
ପରତେ ଦୁଅଇ ଜଳଗଲା ପର
ପରଚଣ୍ଡତାପେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଯାକ ।
ସ୍ୱରଙ୍କ ଅସିବା ପଥ ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ
ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ଗଡ଼ିଲା ଦିନ,
ଶୋକେ ଶୋଷେ ହେଲା ଅଧୀର ପରାଣ
ଚିନ୍ତାରେ ଆନନ ହେଲା ମଳିନ ।
ଝଳନ୍ତି ବନସ୍ତେ ହେଲାକ ବିପଦ
ଫେରି ନ ଅଇଲେ ବେଳରେ କିଆଁ,
ଆସିବେ ଉପର ? ପବତ ପଥର
ତାପେ ହୋଇଥିବ ଜଳନ୍ତା ଲୁଆଁ ।
ଭାବୁଥିଲେ ଯେବେ ଏ କଥା ବିକଳେ
ପଡ଼ିଲା ଆଗରେ କରତ ‡ ଏକ,
ଆପଣାର ପଣ ଛାଡ଼ି ଶୋକେ ଶୋଷେ
ମୁଖେ ତା ଭରିଲେ ନେଇ ବାଳକ ।
ଜଠର ଜାଳାରୁ ନାହିଁ ବଡ଼ଜାଳା
ଖାଦ୍ୟ ଅଖାଦ୍ୟ ସେ ବାଛଇ ନାହିଁ,
ଜଠର ଜାଳାରେ ଭକ୍ଷଇ ଜନନୀ
ସନ୍ତତ କୋମଳ-ଅଙ୍ଗ ଛିଣ୍ଡାଇ ।

---

* ବାହୁଦା ଜଣ୍ଡ ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲାରେ । ଜଣ୍ଡଟି କ୍ଷୁଦ୍ର । ଉକ୍ତ କବିତାଟି ସେଠିକାର ପ୍ରଚଳିତ ଜନଶ୍ରୁତି ଅନୁସାରେ ରଚିତ ।

୧ ମାଳ ଆମ୍ବ—ଗଞ୍ଜାମର ପାହାଡ଼ରେ ଏ ଆମ୍ବ ଜନ୍ମେ, ଆମ୍ବଟିମାନଙ୍କିରୁ ଆମ୍ବପରି ଛୁଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ପାଚିଲେ ସ୍ୱାଦୁ ମଧୁରହେଁ । ତେଣେ ଏ ଆମ୍ବ ଭାରି ଶସ୍ତା । ଏପରିକି ମୋଫସଲରେ ବେଳେବେଳେ ପଇସାରେ ଗ ୮ ଣ୍ଡା, ଗ ୧୦ ଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଳେ ।

୨ ଶରତଦିନେ ଗଞ୍ଜାମର ପବତସବୁ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ଏହିପରି ଦେଖାଯାଏ । ତେବେ ଶରତଦିନେ ଅସରାଏ ଅଗରାଏ ବର୍ଷାହେଲେ ଏ ଦୃଶ୍ୟର ମାତ୍ରା ଟିକିଏ ବଢ଼ିଯାଏ ।

‡ ବୈଶାଖମାସ ଆରମ୍ଭରେ ଆମ୍ବଦେଶରେ ଆମ୍ବ ପାଚିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ସେତିକିବେଳେ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ବ ଉପରେ ଗାତ ଝଡ଼େ ତାକୁ କରଡ଼ କହନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୩

ଦିନ କାମ ସାରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା
ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶେ ଲୁଚିଲେ ଧୀରେ,
ମାଳି ଅମ ଯେନ ଫେରିଲେ ଏକାଳେ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ସହୋଦର ନଗର ଭିତରେ ।
କୁଟୀରେ ବାହୁଡ଼ି ବୋଇଲେ "ରେ ବାବୁ !
ଖରତାପ ଯେଗୁଁ ହେଲା ଉଚ୍ଛୁର,
ଭୁଞ୍ଜି ଯେତେ ପାରି ଏ ପକ୍ୱରସାଳ
ଭେକେ ହେଉଥିବ ପ୍ରାଣ ଆକୁଳ ।"
ସରମେ ସଙ୍କୋଚେ ତଳେ ପୋତି ମଥା
ବୋଇଲେ କନିଷ୍ଠ "ଶୁଣ ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ !
ଏହି ଉପବନ ଫଳରୁ ଗୋଟିଏ
ଦିଣ ହୁଡ଼ି ମୁହିଁ ଭୁଞ୍ଜିଛି ଆଜ ।
ଅପରାଧ କ୍ଷମା ହୋଇବ କିପରି
ବତାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ସେ କଥା ଆଗ,
ପଛେ ଯେତେବେ ମୁଁ ଭୁଞ୍ଜି ବସିବି ହେ
ମାଳି ଆଣିଥିବା ମୋ ଫଳଭାଗ ।
ଭାଇଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ବୋଇଲେ ସେ
"ଯାଅ ବାବୁ ! ତେବେ ରାଜାଙ୍କ ପାଖ,
ଦୋଷଗ୍ରହି ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ୍ତ ସେ ଦିନା
ଦଣ୍ଡ ଲଇ ଏଥି ବାହୁଡ଼ି ଆସ ।"

ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ଋଷିସୁତ
ନିଜ ଅପରାଧ କରି ବଖାଣ,
ବୋଇଲେ "ଶ୍ରମୁଖୁଁ ଆଜ୍ଞାହେଉ ଭୂପ !
କେଉଁ ଦଣ୍ଡ ମୋତେ କଲେ ବିଧାନ ?"
କହିଲେ ନରେଶ "ଶୁଣ ଋଷି ସୁତ !
ଅପରାଧ ତବ ବୁଝିଛି ଯେବେ,
ନାହିଁ କିଛି ମୋର ବିଚାରକୁ ଦଣ୍ଡ
ମନୋମତ ଦଣ୍ଡ ଦେଇହେ ତେବେ ।"
ନରେଶ ବଚନେ ମାରବେ ମଉନେ
ରହି କିଛିକାଳ ଋଷିନନ୍ଦନ,
ଇଚ୍ଛାମତ ଦଣ୍ଡ ଦେଇଲି ବୋଲି ମୁଁ
ତାହୁ ବେନ ତାଙ୍କ କଲେ ଛେଦନ ।
"ଏହି ଭୁଜରେ ମୁଁ ଧରିଲି ପ୍ରଥମେ
ଏ ଭୁଜେ ଧରି ମୁଁ କଲି ଭକ୍ଷଣ,
ଏହି ଭୁଜ ଯେଗୁଁ ହେଲା ହେ ନରେଶ !
ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟେ ପଣ ଭଞ୍ଜନ ।
ଦିଅନ୍ତେ ଦଣ୍ଡ ମୁଁ ଦେଇଲି ନରେଶ
ଯାଉଛି ଏଥର କୁଟୀରେ ମୋର.
ଯଥ ଗୃହିଁ ତେଣେ ବସିଥିବେ ଭାଇ
ହୋଇଥିବ ତାଙ୍କ ମନ ଆକୁଳ ।"

ଅଶ୍ରମେ ପ୍ରବେଶି ବୋଇଲେ "ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ !
ରାଜଦଣ୍ଡ ଲଇ ଆସିଲି ଫେରି ।"
ସ୍ତମ୍ଭିତ ରହିଲେ ନିମିଷେ ଅଗ୍ରଜ
କନିଷ୍ଠଙ୍କର ଏ କରମ ହେରି ।
ଆର ନିମିଷରେ ବୋଇଲେ ହରଷେ
"ଧନ୍ୟ ହେଲି ଆଜି ଭାଇରେ ମୋର,
ବାହୁ ବେନ ଦେଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳିଛୁ
ଦଣ୍ଡଭଗ୍ନ ପାପ କରିଛୁ ଦୂର ।
ଯାଅ ଏବେ ଅଙ୍ଗ ପଖାଳି ଆସହେ
ଏହି ନଦୀ-ବକ୍ଷ ଶୀତଳ ନୀରେ,
ବାହୁବେନ ଫେରି ପାଇବ ପରଶେ
ତଟିନୀର ଏହି ପୂତ ସଲିଳେ ।"
ଜ୍ୟେଷ୍ଠଙ୍କ ଆଦେଶେ କନିଷ୍ଠସୋଦର
ଡୁବିଲେ ତଟିନୀ ପୂତ ସଲିଳେ,
ଉଠି ଦେଖିଲେ ସେ ପୂରୁବର ପରି
ବାହୁବେନ ଅଛି ନିଜ ଶରୀରେ ।
ବାହୁଦାନ ଫଳୁଁ ନଦୀ ନାଁ 'ବାହୁଦା'
କହୁଛନ୍ତି ଏବେ ସେଆଜ ଲୋକେ,
ବହୁଛି ବାହୁଦା ତା'ଗୁଣ୍ୟ ସପଦେ
ଆଜି ଏ ଉତ୍କଳ ଗଞ୍ଜାମ ବୁକେ ।

ଶ୍ରୀ ରମାରଂଜନ ମହାନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଲ୍ଲିଚିତ୍ରରୁ ପୃଷ୍ଠାଏ

(ଦୁଃଖିନୀ ଦୁଆରେ ଉକାଶ)

"ରୁମର ଆଉ କିଏ ଅଛି ?"

ଦେଖିଲି, କଥାଟାକୁ କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରି କହି-ପାରିଲା ନାହିଁ । ହୃଦୟ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଗୁରୁବେଦନା-ଭାର ମୋତେ ଏତେ ସମୟ ନିବାକ୍ କରି ରଖିଥିଲା, ତହିଁର ଶତାଂଶରୁ ଏକାଂଶ ମୁଦ୍ଧା ଏ ପଦକରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହେଉନାହିଁ । କଥା ଛଡ଼ ଅଗରୁ ଲେଖିଟି ଗଲା, ତନ୍ତୁ ମୋର ଏହି ପଦକରେ ବିଧବାର ହୃଦୟବ୍ୟଥା ଯେପରି ଥରି ଉଠିଲା । ସେ ବୁଝିପାରିଲା ମୋ ମନର ଗତି । ତାର କୁଞ୍ଚିତ-କପାଳରେ ଦୁଃଖ ଶେକର ଗାଢ଼ଛାୟା ଖେଳିଗଲା । ମନେ ମନେ ମୁଁ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇପଡ଼ିଲି । ଏକ ଅପରିଚିତା ପଲ୍ଲିବାସିନୀ ପାଖରେ ଜଣେ ଅପରିଚିତ ଯୁବକର ଏକଥା ମୋତେ ବେଳେ ଧୃଷ୍ଟତା ପରି ବୋଧ-ହେଲା । ଭାବିଲି, "କଥାଟା ନକହି ଚାଲିଯାଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା ।"

ମୁଁ ନୀରବରେ ତାକୁ ଚାହିଁରହିଲି । ଏପରିଭାବରେ କଥାକୁ ଆଣି ମଝିରେ ପକାଇଥିଲା ଯେ, ତହିଁର ଉତ୍ତର ପାଇ ଆଉ ଏକଥା କହିବାକୁ ଉପାୟ ନଥିଲା । ସମୟ ଯେତିକି ବଳମ୍ବ ହେଲା, ଲଜ୍ଜା ଏବଂ ମର୍ମ୍ମବେଦନାରେ ମୋର ଶରୀର ସେତିକି ଶିଥିଳ ହୋଇ ଆସିଲା । ବିଧବାର ନୀରବତା ମୋତେ ବଡ଼ ଅସହ୍ୟ ହେଲା । ଭାବିଲି, "କାହିଁକି ଏକଥା କହିଲି ?"

ଶୁଭ୍ର-ଯୌବନା ପଲ୍ଲିବାସିନୀର ହୃଦୟଭିତରେ ମୁଁ ରୁମ୍ଳ ଝଂଝା ସୃଷ୍ଟିକରିଦେଲି । ତାର ଦେହର ଭାର ସେ ବହନ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲା । ତାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆୟତ ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟିରେ ତା' ସୀର୍ଘ ଜୀବନର ସକଳ ବ୍ୟଥା ଫୁଟିଉଠିଲା । ନୀରବତା ଭାଙ୍ଗି ସେ କ୍ଷୀଣସ୍ୱରରେ କହିଲା, "କାହିଁକି ଏକଥା ପଚାରିଲ ବାବୁ ! ଏଠାରେ ମୋତେ ଏକଥା ଦିନେ କିଏହେଲେ ପଚାରି ନାହିଁ । ଏ ଅଭାଗିନୀର ଦୁଃଖକାହାଣୀ ଶୁଣି ରୁମର କିଛି ଲାଭନାହିଁ ବାବୁ ।"

କଥାଟା ପଚାରି ଅନ୍ୟାୟ କରିଛି ଭାବି ପଦେ କଥା ଉତ୍ତର ଦେଇପାରିଲି ନାହିଁ । ବିଧବା କହିଲା, "ମୁଁ ଦୋଷ୍ଟରଣୀ ବୋଲି ଏଗାଁରେ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ପନର-ବର୍ଷ ଗଲିଗଲାଣି । ସେହିଦିନୁ ମୋ ଦୁଃଖର ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ । ଗାଁର ବୁଢ଼ା ରାଜଗୁରୁ ସର୍ବଜ୍ଞ ଶାସ୍ତ୍ରଦେଖି ମୋତେ ଦୋଷ୍ଟରଣୀ ବୋଲି କହିଲେ" — କଥାଟା ଏତିକି କହି ବିଧବା ଆଖି ଛଳ ଛଳ କରିଦେଲା । ଗଭୀର ଦୁଃଖରେ ତା କପାଳରେ କଳାଣୀର ଫୁଟି ଉଠିଲା, ନିଗଡ଼ିଟା ତା ଆଖିକୁ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦେଖାଗଲା; ତାର ଲୋଚକ-ସ୍ଫୁଟିତ-ଆୟତ-ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟିରୁ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ଝରିପଡ଼ିଲା ପରି ମୋତେ ଲାଗିଲା ।

ସେ ପଞ୍ଚଡ଼ିକାନରେ ଲୁହ ପୋଛି ପୋଛି ପୁଣି କହିଲା, "ସଂସାରର ଦୁଃଖଯାକ ଏକାଠି କରି ବିଧାତା ମୋତେ ଗଢ଼ିଥିଲା । ତେଣୁ ମୁଁ କାହାର ସୁଖରେ ଦରକାର ହେଲା ନାହିଁ; ଦୁଃଖରେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ କିଏ ଥରେ ପଚାରିଲେ ନାହିଁ । ମନେପଡୁଛି ସେହି ପିଲାଦିନର କଥା !— କାହିଁକି ବାବୁ ମୋତେ ଏକଥା ପଚାରିଲ ? — ମୋ ବାପ ମା କୋଳକୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଝିଅ ଥିଲି, ମାତ୍ର ଝିଅ ସୁଖରସଂସାର ଗଢ଼ିଲା ବି ଦୁଃଖ ସାଗରରେ ବୁଡ଼ି ମଲା, ସେମାନେ ତାହା ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ମୋତେ ତିନିବର୍ଷ ନ ପୂରୁଣୁ ସେମାନେ ସଂସାର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ଅନାଥିନୀ ବାଳିକାକୁ ପାଳିବାକୁ ଗାଁରେ କେହି ରାଜି ହେଲେନାହିଁ । ମନେ ନାହିଁ, କେତେ-ଦିନ ଯେ କାହା ବାଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଛି, କାହା ଅଙ୍ଗନା ଗୋଡ଼ାଇଛି, ସେ କଥା ଆଜି ଆଉ କହିପାରିବି ନାହିଁ ।

ଦିନେ ମୋ ଭାଗ୍ୟ ଫେରିଲା । ମୋତେ କୁଳବଧୂ କରି ନେବାପାଇଁ ଜଣେ କିଏ ଆମଗାଁକୁ ଆସିଲେ । ସେ-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ କାହାର ହୋଇନଥିଲି, ମାତ୍ର ସେଦିନ ଗାଁରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ମୋ କୁଟୁମ୍ବଲୋକ ବୋଲାଇ କେତେ କାହାରିପଡ଼ିଲେ । ଶେଷକୁ ମଧ୍ୟ ମହାପାତ୍ରେ ମୋତେ ଘରକୁ ନେଇଗଲେ । ସେ ମୋ କକେଇପୁଅ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥାସାଧ୍ୟ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରି କହିଲି, "ମହାପାପ କରିଛୁ, କ୍ଷମାଦେବ । ଦେଖାକୁ ମୁଁ ସନ୍ଦେହ କରିଛି, ଘୃଣା କରିଛି । ମୁଁ ଗୃହଛଡ଼ା, ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା, ମୃତ୍ୟୁଛଡ଼ା । ମୋ ଜାତି ମୋତେ ଏହିଠାରେ ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆଣି ପକାଇଛି । ସମାଜର ଅତ୍ୟାଚାର ମୁଁ କମ୍ ଭୋଗିନାହିଁ । ସଂସାରର ଦୁର୍ମେ ହତାଶ ପଥରେ ଚାଲି ଏ ଯୁବକଜୀବନ କ୍ଳାନ୍ତ-ହୋଇ ପଡୁଛି । ଆଜି ସେସବୁ କଥା ମନେପକାଇ ଆଉ କିଛି ଲାଭନାହିଁ । ଯେଉଁଦିନ ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀ ବଢ଼ିରେ ଜେଲେଦ୍ରର ଗାଁଗଣ୍ଡି ଭସିଯିବାକୁ ବସିଲା, ଏକମାତ୍ର ଭଉଣୀ କମଳାକୁ ଧରି ମୁଁ ଗା ଗୁଡ଼ାଉଥିଲି । ଚାରିମାସ ପରେ ତାକୁ ଫେରି ଆସି ଦେଖିଲି ଗାଁରେ ମହାଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଶୁଣିଲି, ମୁଁ ପୁଣି କମଳାକୁ ବେଇଚୋଇ ହାଟରେ ପାପକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇ ଦୁହେଁ ପେଟ ପୋଷୁଥିଲୁ ! ମୁଁ ଏହି ଅପବାଦର ଉତ୍ତର ଦେଇପାରିଲି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କମଳା ଉତ୍ତର ଦେଲା । ଅବିବାହିତା କମଳା ନିଜପାଟ ଦେଖିଲା—ବିଷ ଖାଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଦେଲା । ମୋର ସୁଖ ଦୁଃଖର ସାଥି ସିଲା ସେ । ତାକୁ ବୁକୁରେ ଧରି ଏହି ହାତରେ ତେଇ ମଇରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଆସିଲି । ସେହିଦିନୁ ମୁଁ ତା'ସଙ୍ଗେ ସଂସାରରେ ଭସି ଭସି ଚାଲିଛି ।

ଯହା ଚହିଲ, ପେଟଜ୍ୱାଳା ବଡ଼ ଜ୍ୱାଳା ମା । ସେଦିନ ଗାଁ ଛାଡ଼ିଲି । ଜାଣେନାହିଁ କପରଭବରେ କେତେଦିନ ପରେ ଏଠି ଆସି ରେଷ୍ଟିଛି ! ଠିକ୍ ଇଷ୍ଟ୍ୟାଡେକେ ଏହି-ଖାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ବୃଦ୍ଧଦିନ ହେଲା ନ ଖାଇ ମୋ ଗୋଡ଼ ଅଚଳ ଚଳୁଥିଲା । ଶୀତରେ ଦାନ୍ତକୁଡ଼ାନ୍ତ ବାଜୁଥିଲା । ଦେହରେ ଲୁଗା ନଥିଲା । ଝିଅଏ ଦେଖିଠି ଅଶ୍ରୁ ପାଇଲେ ନହେବ, ଏହି ଆଶାରେ ଗାଁର ପ୍ରଥମ ଦୁଆରେ ଯାଇ ଡାକ ଦେଲି । ଓହୋ, ସମ୍ପଦର କେଡ଼େ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ! ମୋତେ ଦେଖି ସେ ଦୁଆର ପଡ଼ିଗଲା । ତା'ପରେ ଦୁଆର ଦୁଆର ହୋଇ ଦଶଦୁଆର ବୁଲିଲି । ମନେ ଥୋଇଶୀ ପାଦ ଏକତେ ତାହାକୁ ହାତଯୋଡ଼ କହିଲି । ଜଣେ ହସି ହସି କହିଲା, "ଯା, ସେହି ଏକଣାସରେ ରହିବୁ । ସେଠି ସବୁ ମିଳିବ ।" ଭାବିଲି, ଧର୍ମ୍ମଶାଳା ଥିବ ପରି, ମାତ୍ର ସେ କଥା ମୁଖେ ଦୁଇ ଗୁରଜଣ ହସି ଉଠିଲେ । ଜଣେ କହିଲେ, "ଆମ ଗାଁ ବୁଢ଼ୀମା ସେଠି ଅଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଉଛନ୍ତି ।"

ତା'ପରେ, ସେହି ଥଟ୍ଟାକଥାକୁ ନ ଶୁଣି ଏହି ଦୁଆରେ ଆସି କାତରଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲି । ତୁମେ ହାତଧରି ମୋତେ ଘରକୁ ଆଣିଲ । ତୁମକୁ ମୁଁ ବଡ଼ ସନ୍ଦେହଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଲି । ମୁଁ ନିସ୍ତେଜ ନିର୍ଜୀବ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲି । ତୁମ ହାତ ବାଜି ମୋର ହଠାତ୍ ଚମକ ହେଲା । ଭାବିଲି, ନଆସିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ମନରେ କେତେ ସନ୍ଦେହ ଛୁଇଁଲା, କେତେ ସଙ୍କୋଚରେ ଏ ଘରେ ପାଦ ପକାଇଲି । ମୋ ହୃଦୟ କଥା ତୁମେ କଣ ବୁଝିବ, ବଧୂ ! ତୁମେ ଯେତେବେଳେ ତୁମ ଚରକଳାରୁ ଖୁଦ ପୁଞ୍ଜିକ ଫିଟାଇ ମୋ ଆଗେ ଗଣ୍ଡି ବଢ଼ିଦେଲ, ଜାଣେନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ କଣ ହେଲି; ମୋର ବାହାରର ଜ୍ଞାନ ଲୋପହେଲା ।

ଅବହେଳିତ, ଲଜ୍ଜିତ ହୃଦୟ ଭିତରେ ଯେ ପବିତ୍ର ଦୟା ମନ୍ଦାକିନୀ ବହେ, ତାହା ମୁଁ ସେହିଠାରେ ବୁଝିଲି । ବୃନ୍ତ-ଚ୍ୟୁତ ଶିଥିଳ ଶେଫାଳିକାର ଯେ ସୁବାସ ଅଛି, ତାହା ମୁଁ ସେହିଠାରେ ଆଘ୍ରାଣ କଲି । ବଧୂର ବେଦନା-କ୍ଲିଷ୍ଟ ଲୋଚନଦ୍ୱୟ ଭିତରେ ଯେ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ପୂରି ରହିଛି, ତାହା ଏହି ସମାଜର ମଳଗଡ଼ା ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର ଭିତରେ ନ ମିଳି ପଛକେ, ମୁଁ ତାହା ମନେ ମନେ ବୁଝିଲି । ମୋର କଣ୍ଠ ଧରି ଉଠିଲା । କହିଲି, ତୁମର ଏହି କାତର, ଜୀବନ ଭିତରେ ପ୍ରାଣପ୍ରତିମାଙ୍କ ପାଇଁ ଲୋଚନାମୃତ-ସିଞ୍ଚିତ ବାସର ଶଯ୍ୟା ସଜାଇ ରଖିଛ ! ତୁମ ହୃଦୟ ଜିଣିବାର ମୁହେଁ । ସମାଜର ରାଶିରାଶି ଦୁଃଖ-ଅତ୍ୟାଚାର ଭିତରେ ତୁମେ ଏକା ଅଟଳ ଅଛ । ଆଉ ଯେ ଅଟଳ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି କହୁ-ଛନ୍ତି, ସେ ଅଟଳ ନୁହନ୍ତି, ବରଂ ଦୁର୍ବଳ । ବଧୂ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଛନ୍ତି— ଏହି ତାଙ୍କର ଅଟଳତାର ଶେଷ ସୀମା ।

ମୁଁ ଆଉ ସମ୍ଭାଳିପାରିଲି ନାହିଁ । ପବିତ୍ର କୃତଜ୍ଞତା, ଭକ୍ତିରେ ସେ ଚରଣତଳେ ମସ୍ତକ ଅବନତ କରି ପଡ଼ିଗଲି ।

ମୋର ମୋହ ଭଙ୍ଗିଲା ବେଳକୁ ଦେଖିଲି, କଲ୍ୟାଣ-ପୁର ଗାଁର ମହିଦାଣ୍ଡରେ ବଧୂ ମୋ କାନରେ ପୁଞ୍ଜିଏ ଖୁଦ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ କହୁଛନ୍ତି, "ଯା' ବାବୁ ! ସଂସାରର ଦୁଃଖଭୋଗ କେବଳ ତୁମର ପାଇଁ ।" ସୁଦାମା-ସୁଲଭ ସେହି ଖୁଦ ପୁଞ୍ଜିକ ଧରି ମୁଁ ନିର୍ନିମେଷ ଲୋଚନରେ ତାହା-ଅଡ଼କୁ ଚାହିଁରହିଲି ।

ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚିରଯୌବନା

ସେତ ଜୀବନରେ ଜସି ଜୀବନରେ ହସି
ହସାଏ କାନନଭୂଇଁ,
ତାର କୋମଳ-ଲୋଚନ— ଚାରୁ-ହସ ଦେହ
କାହାକୁ ନ ଦିଏ ଛୁଇଁ ।

ମଳୟ ବହିଲେ ତା ସାରା ଅଙ୍ଗେ
ଚନ୍ଦନ-ବାସ ଛୁଟେ,
ବସନ୍ତ ଆସିଲେ କୁସୁମ-ହାସ
ଅଧର-କୋଣେ ତା ମୁଟେ ।

ଶାରଦ ଗଗନେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଯେତେ
ଝଲକ ଦିଏ ତା ଶିରେ,
ଚୁମ୍ବିବା-ଆଶେ ତା ପାଶେ ଅନିଳ
ଚହଟାଏ ଫିରିଫିରି ।

[illegible]
[illegible] ଦିଏ [illegible] ।

ଜନମିତ-ଦେହା ଖୋଜଇ କେବଳ
ଜୀବନ କାହାର ମୂରତି,
ସେ ଗୋ ବୁଝେନା କି କଥା ପୀରତି ।

ତାର ଚୌଦିଗେ ଘୁରି କି ଭାବି ମନେ ସେ
ଶୂନ୍ୟ ନିରେଖେ ଚାହେ,
ନିଦିଏ ଧରା ସେ ଅନ୍ୱେଷିଲେ ଗୋ,
ଅଜଣା ତା ଗୀତ ସୁରେ ।

କି ଦରଦ ଆହା— ପ୍ରଣୟ ସେ
କଅଣ ଗୁଣ ତାର,
କେମନ୍ତେ ଅଜା ସେ ବାଳକ ପ୍ରାଣ
ନ ବୁଝି ସାରସାର ।

କିନ୍ତୁ ସେ ବୁଝେନା
ଫୁଲ ଡୋଳି ବୁଲେ ମାଳତ ଜଣାଏ
କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କେ କେତେ ମଜେନା
ସେ ତ ଏତେକଥା କିଛି ବୁଝେନା ।

ସରଗର ଝରି ଫୁଲପତ
ଯେତେ ଯାଉଥାନ ତାର ଆଗେ ଝଟ,
ପୁଲକେ ବିଶ୍ୱ ପଲକ ମାତରେ
ଲଭି ତା' ଗୋପନ ସ୍ପର୍ଶ,
କିନ୍ତୁ ଯୌବନା ନବ କୌତୁକମୟ ସେ
ନ ଜଣାଏ ନିଜ ହର୍ଷ ।

ମଣ୍ଡଳ ଦିଏ ସେ ସାରା ବିଶ୍ୱକୁ
ମାଟିର ମାହିଁ ଅଛେ,
[illegible]
[illegible] ।

ଚଉପାଶେ ତାର ନବୀ ମାଳତ
ସଙ୍ଗେ କରନ୍ତି ବିଜନେ ଆଳତ,
ସେ ତ ଯୌବନ-ଶିରି ଧରେ,
ଧୌରବ-ସୁଧା ଛୁଟାଇ ଦେଇ ଦୂରି
ପରଣ ଆକୁଳ କରେ ।

ରହେ କୁସୁମ-ଶୟନେ ଅଧେକ ମଗନା,
ଦୁକୂଳ-ବସନେ ଅଧେକ ନଗନା,
ବଣୀ ହାତରେ ହାସ୍ୟ ଅଧରେ
ଶିରେ ସେନ ସଜଫୁଲ-ମାଳା,
ବୁଲେ ସେତ ଚିର-ଯୌବନା-ବାଳା ।

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁନୀତିର ସ୍ୱାମୀ

(ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତାରୁ)

୭ମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଦୁର୍ଗାମଣି ଫ୍ଲାଟିଣ୍ଡାରେ ବସି ଅବିରାମ ପାନଗ୍ଲାସ-ଦ୍ୱାରେ ଲାଗିଯାଇଛନ୍ତି—ପଷ୍ଟିଷ୍ଟା ଛେଳି ପାଟିପରି ଏପାଖ ସେପାଖ ବୁଲୁଛି । ପାଟରେ ଗୋଟାଏ ପିତ୍ତଳ ପିକଦାନୀ । ଦୁର୍ଗାମଣି ମୁହୁର୍ମୁହୁ ପଚର୍ ପଚର୍ କରି ସେଥିରେ ପାନପିକ ପକାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସାରଆମା କଟମଟ୍ କରି ଦୁର୍ଗାମଣି-ଙ୍କର ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇରହିଛି । ଦୃଷ୍ଟି ନିର୍ନିମେଷ । ମନେ-ହୁଏ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ଦଳଭ୍ରଷ୍ଟମହିଷୀ ପଥଯାତ୍ରୀ ପଥିକ ଆଡ଼କୁ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ତୀବ୍ରଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନାଇରହିଛି । ସମ୍ଭବତଃ ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କଠାରୁ ଦୌଡ଼ିସି ଗୋଟାଏ ଉତ୍ତର ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରି ସେ ସ୍ନେହ ପ୍ରକାଶନଥ ବିଶିଷ୍ଟ କ୍ଷୁଦ୍ରାଦପି କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁହଁ ଖଣ୍ଡିକରେ ଆପଣାର ଦୃଷ୍ଟି କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ କରିଅଛି ।

ଦୁର୍ଗାମଣି ତିନିଚାରି ପଚର୍ ପଚର୍ କରି ପିକଦାନୀରେ ପିକ ପକାଇ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—"ଝିଅକୁ ନେବାପାଇଁ ଏତେ ଜିଦ୍ କରୁଛି, ସାରଆ ମା ? ଆମେ ପଠେଇପାରୁଁ, ଜପଠେଇପାରୁଁ ।"

ସାରଆମା ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କର ଭାବ ଗତି ବୁଝିପାରି ଟିକିଏ ନମ୍ର ବିନୀତ ସ୍ୱରରେ କହିଲା—ତା ପଠାଇବା ଜପଠାଇବା ତମ ହାତରେ ମା,—ତେବେ କଣିବ, ବେଶିଦିନପାଇଁ ତ ନୁହେଁ, ଦିନ ପନ୍ଦରଟାର କଥା, ତାର ପୁଣି ଗଡ଼ିପଡ଼ିବ । ଦୁର୍ଗାମଣି—ଝିଅପାଇଁ କଣ ଅଟକିଛି, ଶୁଣେ ?

ସାରଆମା—ଅଟକିବ କଣ ମ ? କାହାପାଇଁ କାହାର କଣ ଅଟକିଥାଏ ?

ଦୁର୍ଗାମଣି—ତେବେ କଣ ଏଟା ଗୋଟାଏ ଶରଧା ?

ସାରଆମା—ଶରଧା ହେବନାହିଁ ମା ? ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଝିଅ, ଦିନେ ଦେଖିଲେ ଦିନା ରୁଚୁଥିଲା ନାହିଁ—ଆଜି ଅସି : ଛମ ସ ହୋଇଗଲା । ମାଆଟା ବିକଳ ହେଉଛି, ଖାଲି ଦେଖିବ ଦେଖିବ ବୋଲି ଛଟପଟ କରୁଛି । ସେଥିପାଇଁ ଦିନ ପନ୍ଦରଟାକୁ ନେବା କଥା—ଆଉ ନହେଲେ ଏତେ ଜିଦ୍ କରନ୍ତା କିଏ କାହିଁକି ମା ?

ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କ କାନକୁ କଥାଗୁଡ଼ାକ କିଛି ଭଲ ଶୁଣା-ଗଲାନାହିଁ । ସେ ମନେ ମନେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ—"ଝିଅ ଉପରେ ଯଦି ଏତେ ଶରଧା ତେବେ ଝିଅକୁ ନେବେ କାହାଦିଅନ୍ତି କାହିଁକି; ଆଉ ଯଦି ବାହାଦିଅନ୍ତି, ତେବେ ଘରଜୁଇଁ ନକରନ୍ତି କାହିଁକି ?" ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କହିଲେ—"ମାସ ଛଅଟା ହୋଇଛି କି ନାହିଁ—ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବୋହୂକୁ କିଏ ଘରୁ କାଢ଼ିଦିଏ କହିଲ, ସାରଆମା ?"

ସାରଆମା—ତା'କି ଆଜିକାଲି ହେଉନାହିଁ ମା ? ଏଇ-ମାସ ତିନିଟା କି ଯାଇନାହିଁ—ଏଣା ଘରବାଲୁଙ୍କ ଝିଅ ବାପଘରକୁ ଫେରି ଥିଲେଣି;—ଅଣ୍ଡିରପରେ ଏପରି ହେଉଛି ନା, ଆଜିକାଲି ଆଉ ସେକଥା ଅଛିନା ?

ଦୁର୍ଗାମଣି ଏହାଶୁଣି ବୋଧହୁଏ ଟିକିଏ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ, ମଝି ନିଜର ଟାଣଟା ଗୁଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ପିକ-ଦାନୀଟା ମୁହଁପାଖକୁ ଆଣି ଭଲ୍ ଭଲ୍ କରି ପାନପିକ ଗୁଡ଼ାଏ. ମୁଖଗହ୍ୱରରୁ ବାହାର କରିପକାଇଲେ ଏବଂ ଉକ୍ତିଚାଧରରେ ଉତ୍ତରଦେଲେ—"ତା ଆଉ ଯାହାଘରେ ହେଉ ସାରଆମା, ଏଘରେ ହେବନାହିଁ ।"

ସାରଆମା—ତେବେ କଣ ପଠାଇବାକୁ ନାରାଜ ?

ଦୁର୍ଗାମଣି—ନାରାଜ ନୁହେଁତ ଆଉ କଣ ?

ସାରଆମା—ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ପଚାରି ବୁଝିଥାନ୍ତ ମା,—ସେମାନେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଗାମଣି—ସେମାନେ ଆଉକଣ କିଛି ଅଧିକା କହିବେ ?

ସାରଆମ—ମ ଆଟା ଯେପରି ରୋଗଉଛି, ତେଣିକି ଟେକିପରେ ନଟେକିପାରେ । ପନ୍ଦରଟାଦିନ ପରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଠେଇଦେବାକୁ ଏତେ ନାଗର କାହିଁକି ମା,— ସେମାନେ ବା କଣ ଯାଏ ଆସେ ?

ଦୁର୍ଗାମଣି ଦୃଢ଼ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତରଦେଲେ—ନା, ତା ହେବନାହିଁ, ସାରଥମା ।

ସାରଥମା—ଏଥା କଣ ତେବେ ଶେଷ ଜବାବ୍ ?

ଦୁର୍ଗାମଣି—ହଁ, ଶେଷ ଜବାବ୍ ।

ସାରଥମା—ତେବେ ମୋତେ ଏବେ ବିଦାକର ମା, ମୁଁ ଯାଏଁ । ସାରଥମା ଦୋ ହୋଇଯିବା ସମୟରେ ମନେ ମନେ ଭାବିଲା—"ବାପାଲେ, କି ଜବରଦସ୍ତ ମାଇକିନଆ ! ମୋ ଘରେ ଯଦି ଏଭଳି ମାଇକିନଆ-ଟାଏ ଥାଆନ୍ତା, ତାକୁ କେତେଦିନରୁ ବିଷଦେଇ ମାରିଦେଇ ସାରନ୍ତିଣି ।

ଅଷ୍ଟମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ସାରଥମା ସମସ୍ତବିଷୟ ଯାଇ ରାସମଣିଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ-ଗୋଚର କଲା । ସୁନୀତି ଶ୍ୱଶୁରଘରେ ଯାଇ କି ଯେ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରୁଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଖୋଲି କହିଲା । ରାସମଣି ସମସ୍ତ ହାଲ ଶୁଣି ମର୍ମେ ମର୍ମେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ— ଧାର ଧାର ହୋଇ ଦୁଇଆଖିରୁ ଲୁହ ଝରିଯିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଆର୍ଦ୍ର ହୋଇଗଲା । ସାରଥମା ଏଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ସହ୍ୟ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇଉଠିଲା, କିନ୍ତୁ ବହୁକଷ୍ଟରେ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ରାସମଣିଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବାକୁ ବସିଲା । ଆପଣା କାନ୍ଦିରେ ରାସମଣିଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛିଦେଇ ସେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସ୍ୱରରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା—"ଅପା, କାନ୍ଦିକି କାନ୍ଦୁଛ ? ମୋ ମୁଣ୍ଡଖାଇବ କାନ୍ଦନାହିଁ । ସୁନୀତି ବାର ବାର କରି ମୋ ହାତରେ କହିଛି—ମାଆକୁ କହିବୁ, ସେ ମୋପାଇଁ କନ୍ଦାକଟା କରିବନାହିଁ । ସେ ଯଦି କନ୍ଦାକଟା କରେ, ତେବେ ମୋ ମନରେ କଷ୍ଟହେବ—ମୁଁ ସବୁ ସହ୍ୟ କରିପାରେ—କିନ୍ତୁ ମାଆର ଦୁଃଖ ମୁଁ ସହ୍ୟ କରିପାରିବ ନାହିଁ ।"

ସାରଥମାର ସାନ୍ତ୍ୱନା ବାକ୍ୟରେ ରାସମଣି ହୃଦୟରେ ଟିକିଏ ପ୍ରବୋଧ ପାଇଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ତାହା ମୁହୂର୍ତ୍ତକ-ପାଇଁ । ତାହାପରେ ଯେଉଁ କଥାକୁ ସେହିକଥା । ରାସମଣି ସେହିଦିନରୁ ମିଳାଇପଡ଼ିଲେ । ସବୁବେଳେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ସୁନୀତିପାଖରେ । ଆସ୍ତା ଯେପରି ଆଉ କିଛି ଗୃହେନାହିଁ, ଗୃହେଁ କେବଳ ଅରେମାନ୍ତ କନ୍ୟାର ମୁଖଦର୍ଶନ । ରାସମଣି କେବଳ "ହାୟ ସୁନା, ହାୟ ସୁନା" କହି ଦିନଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏହିପରି ଆଠଦିନ ଗଲା, ଦଶଦିନ ଗଲା, ପୁଣି ପନ୍ଦରଦିନ ମଧ୍ୟ ଚାଲି । ତଥାପି ରାସମଣିଙ୍କର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲାନାହିଁ—ବରଂ ତାହା ଦିନକୁ ଦିନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶଙ୍କାଜନକ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଆହାର ନିଦ୍ରାର ବ୍ୟାଘାତ ଯୋଗୁଁ ଜ୍ୱର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ତାହା ଦିନକୁଦିନ ଗୁରୁତର ଆକାର ଧାରଣ କଲା । ଶେଷରେ ଅବସ୍ଥା ବଡ଼ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇଉଠିଲା—ବଞ୍ଚିବାର ଆଶା ଟିକ୍ କମ୍ ରହିଲା ।

ପୁନର୍ବାର ବିନୋଦବିହାରୀଙ୍କ ଘରକୁ ଲୋକ ଗଲେ । ବିନୋଦବିହାରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନପାଇଁ ଦୁଇଦିନ ଅଗରୁ ପୁରୀ ଯାଇଥିଲେ । ଗୋଲୋକବିହାରୀ ଘରେ ଥିଲେ । ଲୋକଟି ଯେତେବେଳେ ଗୋଲୋକବିହାରୀଙ୍କ ଆଗରେ ଆସି ସୁନୀତିକୁ ପଠାଇଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉତ୍ଥାପନ କରି କହିଲା—"ମାଆର ଅବସ୍ଥା ବଡ଼ ବିଷମ, ଝିଅକୁ ଦେଖିବ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର କହିହେଉଛି—ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ନପଠାଇଲେ ନହୁଏ" । ଗୋଲୋକବିହାରୀ ଏହାଶୁଣି ଭିତରକୁ ପରାମର୍ଶ ଆଣିବାକୁ ଗଲେ । ସମସ୍ତ କଥା କହି ବିନୋଦ ଭିତରେ ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଭିକ୍ଷାକରି ପଚାରିଲେ—"କଣ କହୁଛ ?"

ଦୁର୍ଗାମଣି ବିକୃତ ମୁଖଭଙ୍ଗୀ କରି କହିଲେ—"ଏକଥାକୁ ତମ ବୁଦ୍ଧି କୁଳଉ ନାହିଁ, ଲୋକେ ପୁଣି ଏତେ-ଦୂର ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ ଥାଆନ୍ତି ! ବୁଝିପାରୁନାହିଁ—ଏଥା ଗୋଟାଏ ଚାତୁରୀ । ଝିଅକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ଏ ଗୋଟାଏ ଫିକର । କଣିଜା, "ମାଆ ଭାରି ବେଗମ, ଝିଅକୁ ଦେଖିବ ଦେଖିବ ବୋଲି କହୁଛି" ଏହିପରି ଦୁଇଗୁରି କଥା ଯୋଡ଼ିଯୋଡ଼ି କହିଦେଲେ ପଠାଇଦେବେ । ଏଇତ ଚାତୁରୀ, ଏତିକିକୁ ତମର ମର୍ଦ୍ଦବୁଦ୍ଧି କୁଳଉ ନାହିଁ । ହା, ନିର୍ଲଜ୍ଜ ! ଯାଅ କହିଦେବ, ଅମ ବଂଶର ବେଗମ, ଦୁଇଟା ଫୁଟାଇ ଦେବାକୁ କେହି ନାହିଁ—ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବୋହୂକୁ ପଠାଇଦେଇ ଆମେ ପୁଣି ଚଳିବୁଁ କିମିତି ? ଆଉ ଏକ କଥା—ଘରର ମୁରବ୍ବି ତ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ନପଚାରି ବା ଆମେ କିମିତି ପଠାଇଦେବୁଁ ?"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକେକହନ୍ତି ମନେ ମନେ ଦଣ୍ଡୀର ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରଶଂସା ନକରି ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦୁର୍ଗାମଣି ଯେ ଏତେ ଅବେଶରେ କଥାର କେନ୍ଦ୍ର ଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରିପାରନ୍ତି, ଏହା ଭାବି ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଗଲେ । ଦେଢ଼ାଘଣ୍ଟା ପରେ ସେ ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କର ସମସ୍ତ କଥା ଏକନିଶ୍ୱାସରେ ଆଉଡ଼ାଇ ଗଲେ, ମଝିରେ ସୁଦ୍ଧା ଛାଡ଼ିଲେ ନାହିଁ ।

ସୁମାତର ଦିଶାଳଦ୍ୱ ଗମନ ବିଷୟରେ ଦୁର୍ଗାମଣି କାହିଁକି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେଲେ, ଏହାର ଗୋଟାଏ ଭିତରିଆ କାରଣ ଯେ ନଥିଲା ତା ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ ତାହାକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ଯେ, ବିଚାରବର୍ଷ ଗଡ଼ିଗଲେ ବୋହୂ ବାପଘରକୁ ଯିବାଟା ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣରେ ନିଷିଦ୍ଧ ; କିନ୍ତୁ ଅସଲ କଥା ହେଉଛି,—ସୁମାତ ଯଦି ଯାଏ, ତେବେ ଘରର କାମ ଦାମ ଗୁଡ଼ାକ କିଏ ? ଦୁର୍ଗାମଣି ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଚପଟ ସହିପାରିବେ ନାହିଁ । ସୁମାତ ଅସଲ ଦିନରୁ ସେ କୁଟାକେଟାଏ ସୁଦ୍ଧା ଉଠାନ୍ତିନାହିଁ—ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏଁ ସୁମାତ ପିଣ୍ଡିଉଷ୍ଟିପରି ଘରକନ୍ନରେ ଲାଗିଥାଏ—ଦୁର୍ଗାମଣି ବସି ବସି ପାନ ଚୋବାନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସୁମାତକୁ ପଠାଇଦେବା କି ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ ? ସୁମାତର ଦିଶାଳଦ୍ୱଗମନ ବନ୍ଦ କରିବାର ଏହାହିଁ ପ୍ରକୃତ କାରଣ ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ମଥାର ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାର କଥା ଯେତେବେଳେ ସୁମାତର କାନରେ ବାଜିଲା, ସେତେବେଳେ ସୁମାତର ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ଲୋପ ପାଇଗଲା । ପୃଥିବୀଟାରେ ଯେପରି ତାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘୂରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଚକ୍ଷୁ ଯେପରି ଜ୍ୟୋତିଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲା । କ୍ଷଣକ ପରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ସେ କଅଣ କରିବ କିଛି ଠିକ୍ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କ ଉପରେ ତାର ଅସୀମ କ୍ରୋଧ ଜାତହେଲା । ପାଗଳିଆ ପରି ହୋଇ ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଆସି ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏଇଥର ମନର ଭାବଟା ଖୋଲି କହିବାକୁ ସାହସ କଲା, କିନ୍ତୁ ସହଜରେ ତୁଣ୍ଡ ଖୋଲିଲା ନାହିଁ । ମନର କଥା ମନରେ ରହିଗଲା ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା, ଦିବସର ଶେଷରଶ୍ମି ଅନ୍ଧକାରରେ ଅସ୍ତଗୋପନ କଲା । ସନ୍ଧ୍ୟାଶଙ୍ଖ ଘରିଆଡ଼େ ବାଜିଉଠିଲା । କେବଳ ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କ ଘର ମୁଖରତ ହେଉନାହିଁ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ସଞ୍ଜବତି ଜଳାଗଲାନାହିଁ । ଏତେବେଳକୁ ସୁମାତ ସେ କାମ ସାରିଦେଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଆଜି ଏ କଣ ! ଦୁର୍ଗାମଣି ଗର୍ଜନକରି ଉଠିଲେ—"ସଞ୍ଜଦେବାକୁ ଆଜି ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ ନା କଣ ? କାନ କଣ ଘୋଡ଼ାଇଛୁ ? ଘରଆଡ଼େ ଶଙ୍ଖ ଉଛୁଳିପଡ଼ୁଛି, କଣ ଶୁଣୁନାହିଁ ?"

ସୁମାତ ଏଥର ଜବାବ୍ ଦେଲା; ମାତ୍ର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅବ୍ୟକ୍ତ ସ୍ୱରରେ କଣ କହିଲା ସେ ଜାଣେ । ଦୁର୍ଗାମଣି ତାହାର ଗୋଟାଏ ଅକ୍ଷର ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ପୁଣି ଘଡ଼ି ଏଗଲା, ତଥାପି ସଞ୍ଜ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ—ସନ୍ଧ୍ୟାଶଙ୍ଖ ବାଜିଲାନାହିଁ । ଦୁର୍ଗାମଣି ପୁନର୍ବାର ଗର୍ଜନ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ—"କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ କି ଅଲକ୍ଷଣୀ ! ଆଜି କଣ ସଞ୍ଜ ଦିଅଯିବନାହିଁ ?"

ସୁମାତ ଏହାମଧ୍ୟ ଶୁଣି ଶୁଣିଲାନାହିଁ । ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କର ସମସ୍ତ ଗର୍ଜନ ଗର୍ଜନ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା । ସେ ଗୋଧରେ ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ଦେଖିଲେ ସୁମାତ ଏକାକୀ ବସି ଅନନ୍ତଆକାଶ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଛି । ସତେ ଯେପରି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଆକାଶର ସମସ୍ତ ତାରା ଗଣି ଗୁଣିଯାଉଛି । ଦୁର୍ଗାମଣି ଏହାଦେଖି ଆହୁରି ଅଧିକ ଜଳି ଉଠିଲେ । କର୍କଶ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ—"କଥା କଣ ତୋର ଖୋତର ପଡ଼ୁନାହିଁ ଅଲକ୍ଷଣୀ ? ସଞ୍ଜଦେବାକୁ ଆଜି କଣ ଇଚ୍ଛାନାହିଁ ?"

ସୁମାତ ପୂର୍ବପରି ଗମ୍ଭୀର ରହି ଉତ୍ତର ଦେଲା—"ନା, ନାହିଁ ।"

ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଉତ୍ତର ପାଇ ଦୁର୍ଗାମଣି ସିହରିଉଠି ଗର୍ଜନ କରି ଉଠିଲେ—"କଣ ଜବାବ୍ ଦେଉଛୁ ? ତୋର ଏତେ ବଡ଼ ଦମାକ୍ ?"

ସୁମାତ ଏଥରେ ସୁଦ୍ଧା ବିଚଳିତ ହେଲାନାହିଁ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଗମ୍ଭୀର ରହି ନତମୁଖରେ ଉତ୍ତରଦେଲା—"ଦମାକ୍ କଣ ? ମୋର ଇଚ୍ଛା ମୁଁ ସଞ୍ଜ ଦେଇପାରେଁ ନଦେଇପାରେଁ ।"

ଦୁର୍ଗାମଣି ଦାନ୍ତ ଚରେଡ଼ି ଗର୍ଜି ଉଠିଲେ—"କଣ କହିଲୁ ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ, ତୁ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ମଣିଷ ? ତୋର ପୁଣି ଗୋଟାଏ ଇଚ୍ଛା ?"

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁମତି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—"ମୋର ଇଚ୍ଛାନୁହେଁ, ଆଉ କାହାର ଇଚ୍ଛା ? ତମର ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ଯେପରି ତମେ ଲୋକକୁ ବାପଘରକୁ ପଠାଇପାର, ତମର ଇଚ୍ଛା ନହେଲେ ଯେପରି ପଠାଇନପାର, ମୋର ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ମୁଁ ସଜ୍ଜ ଦେଇପାରେଁ, ଇଚ୍ଛା ନହେଲେ ନଦେଇପାରେଁ । ସଂଗ୍ କଥାତ ଏତିକ ।"

ଏହା ଶୁଣି ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କର କ୍ରୋଧ ଏତେଦୂର ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହେଲା ଯେ, ସେ ଏକାବେଳକେ ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲେ । କ ଉତ୍ତର ଦେବେ କିଛି ଠିକ୍ କରି-ପାରିଲେ ନାହିଁ । କେବଳ କ୍ରୋଧର ପ୍ରାବଲ୍ୟବଶତଃ ଓଷ୍ଠାଧର କମ୍ପିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଠିକ୍ ଏହିସମୟରେ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଘରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ସବୁଦିନେ ସେ ଏତେ ଗ୍ରୀଷ୍ମେ ଘରକୁ ଫେରେ ନାହିଁ—ଆଜି କିପରି ଟିକିଏ ସଫଳ ହୋଇଛି ।

କୁଞ୍ଜବିହାରୀକୁ ଦେଖି ଦୁର୍ଗାମଣି ତୀବ୍ର ବିକଟାଳ ସ୍ୱରରେ ଝଙ୍କାର ଉଠିଲେ—"କୁଞ୍ଜ, ତୋ ଭଉଜାକୁ ଏତେ ତୁ ସମ୍ଭାଳ । ମୋର ଏ ଟା କିଏକ ? ମୁଁ କାହିଁକି ଏ ଅଲକ୍ଷଣୀଟା ଠାରୁ, ଏ ଗହାବାଜ୍‌ଟା ଠାରୁ ଏତେ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଯିବି ?"

ଏହାକହି ଦୁର୍ଗାମଣି ଡଗ ଡଗ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ । ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ସଜ୍ଜ ଜାଳିଦେଇ ସନ୍ଧ୍ୟାଶଙ୍ଖ ଫୁଙ୍କିଦେଲେ । କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ନିଜର ଦେବୋତ୍ତର ଘରକୁ ଚାଲିଗଲା । ସୁମତି ପୂର୍ବପରି ବସିରହିଲା ।

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି

ମଣିରତ୍ନମାଳା

ଶିଷ୍ୟ— ଦୟାସାଗର ଗୁରୁ, ତବ କରୁଣା
ଜିଜ୍ଞାସୁଜନଠାରେ ନୁହଇ ଊଣା,
ଭବେ ଅଳପ ଆୟୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନନ୍ତ
କାହିଁ ଶକତି ପଢ଼ି ବୁଝିବ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ତେଣୁ ପୁଛଇ ଠିକେ ଠିକେ ପ୍ରଶ୍ନର
ଦିଅ ବୁଝାଇ ଦାସେ, ଦେଇ ଉତ୍ତର ।

ଗୁରୁ— ଭକତ-ରସ ମିଶା ତୋର ବଚନ
ପୁଲକ ଉଠେ ହର୍ଷେ ଶୁଣି ମୋ ମନ;
ପୁଛ ରେ ପୁଛ ବତ୍ସ ! କି ଅଛି ମନେ,
ବୁଝାଇଦେବି ଯଥାଶକ୍ତି ଯତନେ ।

ଶି— ଅପାର ଭବସିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ ମଜ୍ଜିତ
କେଉଁ ଉପାୟେ ପାରହେବି ପତିତ ?
ହେ ଗୁରୁ ! କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦିଅ ବୁଝାଇ
ଏଥି ଉଦ୍ଧାର ପଥ ଅଛି କି ନାହିଁ ?

ଗୁ—ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ଯୁଗଳ
ଭବାର୍ଣ୍ଣବତରଣେ ତରୀ କେବଳ,
ଡାକିଲେ ତାଙ୍କୁ ହୃଦେ ଭକତିସହ,
ପାରକରିବେ ନିଶ୍ଚେ ସେ ଦୟାମୟ ।

ଶି— କାହାକୁ ବନ୍ଧଜୀବ କହି ଏ ବିଶ୍ୱେ ?
ଗୁ— ମଜ୍ଜିରହିଛି ଯେହୁ ବିଷୟରସେ ।
ଶି— ମୁକ୍ତପୁରୁଷ ଜାଣି କେଉଁ ଲକ୍ଷଣେ ?
ଗୁ—ବିଷୟ-ଭୋଗ-ଆଶା ନାହିଁ ଯା ମନେ ।
ଶି— କାହିଁ ରହିଛି ଭବେ ଘୋର ନରକ ?
ଗୁ— ଯେ ଦେହ ଜୀବଯେଣ୍ଟେ ଦୁଃଖଦାୟକ ।
ଶି— କାହାକୁ କହ ଗୁରୁ ! ସ୍ୱର୍ଗ ଅକ୍ଷୟ ?
ଗୁ—ନୁହେ ସେ ଅନ୍ୟ ବତ୍ସ ! "ବାସନାକ୍ଷୟ" ।
ଶି— କେଉଁ ଉପାୟେ ମୁକ୍ତ ଭବବନ୍ଧନୁ ?
ଗୁ— ବେଦ ବେଦାନ୍ତ ମତେ "ଆତମଜ୍ଞାନୁ" ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶି— କେଉଁଟି ଅଟେ ମୋକ୍ଷପଥେ କାରଣ ?
ଗୁ— "ଏକାତ୍ମଜ୍ଞାନ" ବିନୁ ନାହିଁଟି ଆନ ।
ଶି— କେଉଁ ପଥେ ପ୍ରବେଶେ ନରକେ ନର ?
ଗୁ— ନ ଭୁଲ ବତ୍ସ ! ନାରୀ ନରକଦ୍ୱାର ।
ଶି— ସ୍ୱର୍ଗ ଯିବାକୁ କହ କାହିଁଛି ପଥ ?
ଗୁ— "ଅହିଂସା ସର୍ବଭୂତେ" ପଥ ପ୍ରଶସ୍ତ ।
ଶି— ଏ ଭବକାରାଗାରେ ସୁଖେ କେ ସ୍ଥିତ ?
ଗୁ— ଯେ ଜନ ସୁତ, ସଦା ସମାଧିନିଷ୍ଠ ।
ଶି— ମାୟାରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ମୋହ, କେ ଜାଗରିତ ?
ଗୁ— ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବିବେକୀ ଜାଣ ନିଶ୍ଚିତ ।
ଶି— କିଏ ଅଟଇ ଶତ୍ରୁ, ମିତ୍ର, ଜୀବର ?
ଗୁ— "ଅଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ" ଜୀବର ପର
"ଜିତଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ" ମିତ୍ର ଜୀବର ।
ଶି— କିଏ ଅଟଇ ଭବେ ଦୁଃଖୀ ଅପାର ?
ଗୁ— ନୁହଇ ତୃପ୍ତ ଆଶା କେବେହେଁ ଯାର ।
ଶି— ଯତ ସଂସାରେ ଧନୀ ଅଛି କେ କହ ?
ଗୁ— ସର୍ବବିଷୟେ ତୁଷ୍ଟ ଯାର ହୃଦୟ ।
ଶି— କେ ମୃତବତ ଭବେ ଆଉଁ ଜୀବିତ ?
ଗୁ— ଉତ୍ସାହହୀନ ନର ଜାଣ ନିଶ୍ଚିତ ।
ଶି— ମୃତ ବୁଝିଲି, କହ କିଏ ଅ-ମୃତ ?
ଗୁ— ମହାଯୁଗ-ଦାୟିନୀ "ନିରାଶା" ସୁତ !
ଶି— କେଉଁ ପାଶରେ ଜୀବ ସଂସାରେ ବଦ୍ଧ ?
ଗୁ— ମାୟା ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ରେ "ମମତା ମଦ" ।
ଶି— କିଏ ବୋଲାଏ ଅନ୍ଧ ଥାଉଁ ନୟନ ?
ଗୁ— କାମବାଣେ ବ୍ୟଥିତ ଯାହାର ମନ ।
ଶି— ମଦସମ୍ଭୂଷ ମତ୍ତ କରେ କେ ନିରେ ?
ଗୁ— ମଦୁ ଅଧିକ ନାରୀରୂପ ସଂସାରେ ।
ବିଷମ ବିଷ ବାୟୁ, ରୂପ ନାରୀର
ନାଶଇ ଯୋଗ ଯାଗ ମହାଯୋଗୀର
ଏହା ଜାଣି ଚଳିବୁ ତୁ ସାବଧାନେ
ନ ଆଣି ନାରୀରୂପ କେବେହେଁ ମନେ ।
ଶି— ବୁଝି ନ ପାରେ ମୁଢ଼ ଯାହାକୁ କହ ?
ଗୁ— ଏ ନିଜ ଅପଯଶ ଅନ୍ୟ ନୁହଇ ।
ଶି— ନର ନାରୀର ଗୁରୁ ପ୍ରକୃତ କିଏ ?
ଗୁ— ଜନ୍ମ ମରଣ ଚକ୍ର ଯେହୁ ଛାଡ଼ାଏ ।
ଶି— ଶ୍ରେୟପଦ ଯୋଗ୍ୟ କିଏ ସଂସାରେ ?
ଗୁ— ଯେ ଚଳେ ଗୁରୁବାକ୍ୟେ ବିନା ବିଚାରେ ।

ଶି— ନିଶ୍ଚିତେ କେଉଁ ରୋଗ ସହଜେ ନାଶ ?
ଗୁ— "ଜନ୍ମ ମରଣ ରୋଗ" ଏହିଟି ତାତ !
ଶି— ଏ ରୋଗେ ଅଉଷଧି ଅଛି କି ନାହିଁ ?
ଗୁ— ଅଛି ଔଷଧ ଯାକୁ ବିଚାର କହ ।
ଶି— କିଏ ବଢ଼ାଏ ଶୋଭା ଭୂଷଣ ଜିଣି ?
ଗୁ— ଶୁଦ୍ଧ ଚରିତ୍ର ଯାକୁ କହନ୍ତି ଜ୍ଞାନୀ ।
ଶି— କହ କୃପାଳୁ, କିଏ ତୀର୍ଥ ପରମ ?
ଗୁ— ନୁହେଁ ଆନ ଏହା "ବିଶୁଦ୍ଧ ମନ" ।
ଶି— ମଧ୍ୟରେ ହେମ ଘୋଷ ଆଉକି ଜାଣ ?
ଗୁ— "କାମିନୀ କାଞ୍ଚନଲୁ" ଜାଣିବୁ ତୁ ! ଜ !!
ଶି— କେଉଁ ବାକ୍ୟ ଶୁଣିବ ସଦା ମୁଁ କହ
ଗୁ— ଗୁରୁ ବେଦାନ୍ତବାକ୍ୟ ତୁ ଅହରହ ।
ଶି— କି କଲେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ହୁଏ ଜଗତେ ?
ଗୁ— ସତ୍ସଙ୍ଗ, ଦାନ ତୋଷ ବିଚାର, ଚିନ୍ତେ ।
ଶି— ବିଷଠାରୁ ବିଷମ ଅଛି କି ବିଷ ?
ଗୁ— ମହାବିଷମ ବାୟୁ ବିଷୟରସ ।
ଶି— ଦୁଃଖ ଭୋଗଇ ସଦା କିଏ ସଂସାରେ
ଗୁ— ପରମ ପ୍ରୀତି ଯାର ବିଷୟଠାରେ ।
ଶି— କିଏ ସଂସାରେ ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର ?
ଗୁ— ପରୋପକାରୀ ଏକା ଅଟଇ ମାତ୍ର ।
ଶି— କିଏ ଅଟଇ ଭବେ ଯୋଗ୍ୟ ପୂଜାର ?
ଗୁ— ଶିବତତ୍ତ୍ୱରେ ଦୃଢ଼ନିଷ୍ଠା ଯାହାର ।
ଶି— ଜ୍ଞାନୀଙ୍କୁ ମନା କେଉଁ କରମମାନ ?
ଗୁ— ସ୍ନେହ ମମତା ପାପ ସ୍ଥଳେ ତୁ ଜାଣ ।
ଶି— କରିବେ ସଦା ଜ୍ଞାନୀ କେଉଁ କରମ ?
ଗୁ— ବେଦ ବେଦାନ୍ତ ପାଠ ଆଚରି ଧର୍ମ ।
ଶି— ଏ ଭବ ବୃକ୍ଷମୂଳ ରହିଛି କାହିଁ ?
ଗୁ— ନିଜ ମନରେ ବତ୍ସ ! ଅନ୍ୟତ୍ର ନାହିଁ ।
ଶି— ଅତିଚତୁର ଜ୍ଞାନୀ କିଏ ସଂସାରେ ?
ଗୁ— କୁଟିଳା ନାରୀ ଯାକୁ ଠକି ନ ପାରେ ।
ଶି— କେଉଁ ଶୃଙ୍ଖଳ ସୁଖେ ପିନ୍ଧନ୍ତି ନରେ ?
ଗୁ— ନାରୀରୂପୀ-ନାଗିନୀ ମହାନନ୍ଦରେ ।
ଶି— ବ୍ରତଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଦିବ୍ୟବ୍ରତ କେ ଅଟେ ?
ଗୁ— ଦାନ ବିନୟଭାବ ସର୍ବଜନକଟେ ।
ଶି— ପୁରୁଷପକ୍ଷେ କେଉଁ କର୍ମ କଠିନ ?
ଗୁ— ଠିକେ ଜାଣିବା ନାରୀ-ଚରିତ-ମନ ।
ଶି— ନିଶ୍ଚିତେ ନର ଦୁଃଖେପଡ଼ି କାହାକୁ ?
ଗୁ— ମହାଦୁଃଖ-ଦାୟିନୀ ଦୁଷ୍ଟା ଆଶାକୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶି—ପଶୁ କେଁ ନରେ ଚତୁଷ୍ପଦ ସମାନ ?
ଗୁ—ବିଦ୍ୟାବିହୀନ ନର ପଶୁସମାନ ।
ଶି—ଉଚିତ ନୁହେ କାହା ସଙ୍ଗତେ ବାସ ?
ଗୁ—ଜବସ ମୂର୍ଖ ଖଳ ପାପୀଙ୍କ ପାଶ ।
ଶି—ମୁମୁକ୍ଷୁ କେଉଁ କର୍ମ କରେ ଉଚିତ ?
ଗୁ—ସତ୍ସଙ୍ଗ, ନିର୍ମମତା, ଈଶ୍ୱରେ ଭକ୍ତି ।
ଶି—କେଉଁ କରମେ ନର ଲଭେ ସଂସାରେ ?
ଗୁ—"ଯାଚଞ୍ଚା" ଦ୍ୱାରା ସୁତ ! ଦେ ଦୁଆରେ ।
ଶି—ଏ ମହ ଲଭ୍ୟ, କିଏ ଗୁରୁ କରମ ?
ଗୁ—ସଂସାରେ "ଅଯାଚଞ୍ଚା" କର୍ମ ପରମ ।
ଶି—ଭବମଣ୍ଡଳେ ଜନ୍ମ ସଫଳ କାର ?
ଗୁ—ଆଉ ନୋହିବ ଜନ୍ମ କେବେହେଁ ଯାର ।
ଶି—ମୃତ୍ୟୁ ସଫଳ କାର ଜନମି ଭବେ ?
ଗୁ—ଫେର ନହେବ ମୃତ୍ୟୁ ଯାହାର କେବେ ।
ଗୁ—ମୂକ ବଧୀର ଭବେ କିଏ ଯଥାର୍ଥ ?
ଶି—ଅନ୍ୟ ନ କହେ, କାଳେ ନଶୁଣେ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ଗୁ—ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ କିଏ ଜଗତେ ?
ଶି—ଅବିଶ୍ୱାସିନୀ ନାରୀ ନଯିବୁ ପ୍ରତେ ।
ଶି—ଯେ ଜନ ସାଧୁ, ତାର କେଉଁ ଲକ୍ଷଣ ?
ଗୁ—ବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠ, ବିରାଗୀ ମମତାଶୂନ୍ୟ ।
ଶି—କିଏ ଅଟଇ ଜ୍ୱର ପ୍ରାଣଧାରୀର ?
ଗୁ—ଚିନ୍ତା ବିଷମଜ୍ୱର ନର ନାରୀର ।
ଶି—ମୂର୍ଖ ବୋଲି ସଂସାରେ କାହାକୁ କହ ?
ଗୁ—ନାହିଁ ବିବେକ ଯାର, ସେହି ଅଟଇ ।
ଶି—କେଉଁ କରମ ପ୍ରିୟ ନରର ଅତି ?
ଗୁ—ଶିବ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଠାରେ ଦୃଢ଼ ଭକତି ।
ଶି—ଭବେ କାହାର ସୁଖମୟ ଜୀବନ ?
ଗୁ—ଅକଳଙ୍କେ କାଟଇ ଯେ ଅଜୀବନ ।
ଶି—ବିଦ୍ୟାମଧ୍ୟରେ କେଉଁ ବିଦ୍ୟାଟି ସାର ?
ଗୁ—ଏହିଟି "ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା" ମୋକ୍ଷଦାତାର ।
ଶି—କାହାକୁ କହ ଗୁରୁ ! ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ?
ଗୁ—ରେ ସୁତ ! ଯାହା ଭବ-ମୋକ୍ଷ-କାରଣ ।
ଶି—ସଂସାରେ ଆସି କିଏ କରଇ ଲାଭ ?
ଗୁ—ଯେ ଚିତ୍ତେ ଭୂମା * ଆତ୍ମା ଗ୍ରୁଡ଼ ସରବ ।
ଶି—ଜଗତକର୍ତ୍ତା କହ କେଉଁ ମାନବ ?
ଗୁ—ଯେ ଜଣେ ମନ-ମତ୍ତ-ମାତଙ୍ଗ ନିଜ ।

ଶି—କିଏ ସେ ମନ୍ତ୍ରୀର ବଶେ ନିଷ୍ଠସ୍ୱ ?
ଗୁ—ଯେ କାମକାଣ୍ଡାଦିରେ ନୁହେ ଅଥସ୍ୱ ।
ଶି—କେ ସମଗୁଣୀ ପ୍ରାଜ୍ଞପୁରୁଷ ଧୀର ?
ଗୁ—କାମିନୀ-କଟାକ୍ଷେ ଯେ ନୁହେ ଅଧୀର ।
ଶି—ତତ୍ତ୍ୱମଧ୍ୟରେ କେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱଟି ସାର ?
ଗୁ—ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱକୁ ଗ୍ରୁଡ଼ ସବୁ ଅସାର ।
ଶି—କାହାକୁ କହ ଗୁରୁ ! ଭବେ ଉତ୍ତମ ?
ଗୁ—ସାଧୁଚରିତ୍ର ବସ୍ତୁ ! ଅତି ପରମ ।
ଶି—କେଉଁ ସୁଖ ଗ୍ରୁଡ଼ିବା ମନ୍ତ୍ର ଉଚିତ ?
ଗୁ—କାମିନୀ-ସଙ୍ଗ-ସୁଖ ଗ୍ରୁଡ଼ ସତତ ।
ଶି—କେଉଁ ଦାନ ଦେବାର ଉଚିତ ପରେ ?
ଗୁ—"ଅଭୟ ଦାନ" ଏକମାତ୍ର ସଂସାରେ ।
ଶି—ଶତ୍ରୁଙ୍କମଧ୍ୟେ କିଏ ଶତ୍ରୁ ପରମ ?
ଗୁ—ଅସତ୍ୟ, ଲୋଭ, କ୍ରୋଧ, ଦୁରାଶା କାମ ।
ଶି—କିଏ ନୁହଇ ଭବେ କେବେହେଁ-ତୃପ୍ତ ?
ଗୁ—କୁଟିଳା କୁହକିନୀ "ଆଶା"ରେ ସୁତ !
ଶି—କାହିଁ ରହିଛି ଦୁଃଖମୂଳ ସଂସାରେ ?
ଗୁ—ନୁହେ ଅନ୍ୟତ୍ର ବସ୍ତ, "ମମତା"ଠାରେ ।
ଶି—କିଏ ବଢ଼ାଏ ଶୋକ କହ ମୁଖର ?
ଗୁ—"କଥନ ଶକ୍ତି" "ବିଦ୍ୟାବତ୍ତା" ନରର ।
ଶି—ପ୍ରାଣଧାରୀର ସଦା କେ ହିତକାରୀ ?
ଗୁ—"ସତ୍ୟ" ଏହାକୁ ସବୁ ଆଶ୍ରୟ କର ।
ଶି—ନିଜେ ଅନୁତାପ କର କି କର୍ମ ?
ଗୁ—ଶିବ-ବିଷ୍ଣୁ-ଭକତି, ଧର୍ମ ପରମ ।
ଶି—କାହା ବିନାଶେ ନର ମୋକ୍ଷ ଲଭଇ ?
ଗୁ—ଲୀନ ହୋଇଲେ ମନ ତ୍ରିଗୁଣମୟୀ ।
ଶି—କାହିଁ ରହିଲେ ନର ଥାଏ ନିର୍ଭୟ ?
ଗୁ—"ମୋକ୍ଷକୁ" ଗ୍ରୁଡ଼ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଆଶ୍ରୟ ।
ଶି—ଶୈଳ ସଦୃଶ ଭବେ କେ ଦୁଃଖକାରୀ ?
ଗୁ—ନିଜ ମୂର୍ଖତା ଏହା ଦେଖ ବିଚାରି ।
ଶି—ନରର ପୂଜନୀୟ କିଏ ସଂସାରେ ?
ଗୁ—ପୂଜାର୍ହ ଗୁରୁଦେବ ପ୍ରାଚୀନ ନରେ ।
ଶି—କିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ଆସନ୍ନ ?
ଗୁ—ମନ ବଚନ କାୟେ ହରି ଚିନ୍ତନ ।
ଶି—ନରେ ଲୁଣ୍ଠନ୍ତି କିଏ ସ୍ୱେଚ୍ଛାପରାଏ ?
ଗୁ—କାମ ହିଂସାଦି ପାପ ବାସନାଚୟେ ।

* ସର୍ବବ୍ୟାପୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶି—କେ ନର ଶୋଭପାଏ ସର୍ବ-ଭବନେ ?
ଗୁ—ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲେ ଶକ୍ତିକଥନେ ।
ଶି—ଜନମ ପର କିଏ ସୁଖଦାୟିନୀ ?
ଗୁ—"ସୁବିଦ୍ୟା" ମାତାପର ସୁଖଦାୟିନୀ ।
ଶି—କେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଦାନେ ନହୁଏ କ୍ଷୟ ?
ଗୁ—"ବିଦ୍ୟାଦାନ" ଜଗତେ ଅଟେ ଅକ୍ଷୟ ।
ଶି—କାହାକୁ ଭୟ ସଦା କରିବେ ନରେ ?
ଗୁ—"ଲୋକନିନ୍ଦା"କୁ ଆଉ ମିଥ୍ୟା ସଂସାରେ ।
ଶି—କେ ପ୍ରିୟତମ ବନ୍ଧୁ ଅଟେ ସଂସାରେ ?
ଗୁ—ଯେ ଦୁଃଖ ବିପଦରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।
ଶି—କିଏ ପୂଜାରଯୋଗ୍ୟ ପିତାଙ୍କ ପରି ?
ଗୁ—ପିତୃସଦୃଶ ପ୍ରତିପାଳନକାରୀ ।
ଶି—କି ଜ୍ଞାନେ ଅନ୍ୟଜ୍ଞାନ ଅନାବଶ୍ୟକ ?
ଗୁ—ଶିବପ୍ରସାଦେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନହିଁ ଏକ ।
ଶି—ସର୍ବଜ୍ଞ କେଉଁ ଜ୍ଞାନେ ହୁଅଇ ନର ?
ଗୁ—କେବଳ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେ ସର୍ବ ଗୋଚର ।
ଶି—ସଂସାରେ କେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସାର ?
ଗୁ—ସଦ୍ଗୁରୁ ସାଧୁସଙ୍ଗ ବ୍ରହ୍ମବିଚାର ।
ଶି—ସର୍ବତ୍ୟାଗୀ କେଉଁ ବେଳେ ମାନବ ?
ଗୁ—ଯେ ବେଳେ ସ୍ୱୟଂଶିବ ଏ ଅନୁଭବ ।
ଶି—ଅତି ଦୁର୍ଜ୍ଜୟରିପୁ କିଏ ନରେ ?
ଗୁ—ଏ ଅଟେ "କାମ"ଅତି ପରମପର ।
ଶି—ପଶୁରୁ ହୀନ କିଏ କହ ଜଗତେ ?
ଗୁ—(ଯେ) ଅନାତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ବିଳେ ଅଣାତ୍ମମତେ ।

ଶି—ବିଷ ହୋଇ କେ ଲାଗେ ଅମୃତପରି ?
ଗୁ—ବିଗୁରି ଦେଖ ବସ୍ ! ଏ ଅଟେ ନାରୀ ।
ଶି—ଶତ୍ରୁ ହୋଇ କେ ଲାଗେ ମିତ୍ରସମାନ ?
ଗୁ—ସ୍ୱୀୟ ଜନକ ଆଦି କୁଟୁମ୍ବମାନ ।
ଶି—ଚପଳାଠାରୁ ଭବେ କିଏ ଚଞ୍ଚଳ ?
ଗୁ—ଧନ, ଜୀବନ, ଆଉ ଯୌବନ, ବଳ ।
ଶି—ଦାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କେଉଁ ଦାନ ମହତ ?
ଗୁ—ଅତିଉତ୍ତମ ଦାନ ସୁପାତ୍ରେ ଦତ୍ତ ।
ଶି—ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ କେଉଁ କରମ ?
ଗୁ—କେବେହେଁ ନକରିବୁ ପାପ ଅଧର୍ମ ।
ଶି—ପାପୀଏ କେଉଁ କର୍ମ୍ମ କରିବେ ହିତ ?
ଗୁ—ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କଠାରେ ଭକତି ପରା ।
ଶି—ଅହର୍ନିଶି ସଂସାରେ ଧ୍ୟେୟ କି କହ ?
ଗୁ—"ଈଶ୍ୱର ସତ୍ୟ" "ବିଶ୍ୱମିଥ୍ୟା" ଅହର୍ହ ।
ଶି—ବିଶ୍ୱମଧ୍ୟରେ କେଉଁ କର୍ମ ଉତ୍ତମ ?
ଗୁ—ସେହି କରମେ ଯହିଁ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ଶି—କାହାପ୍ରତି ଅନାସ୍ଥା ହେବେ ମାନବେ ?
ଗୁ—ସଂସାରପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ନକରି ଲବେ ।

ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର ଛଳେ ପବିତ୍ର ଗୀତ,
ଏ ମଣିରତ୍ନମାଳାମଧ୍ୟେ କଥିତ ;
ଯେସନେ ଶୁଣି ହରି ହରଙ୍କ କଥା,
ପ୍ରସନ୍ନଚିତ୍ତ ଆଣୁ ହୁଏ ସର୍ବଥା ।
ଏ ଗୀତ ହେଲେ କଣ୍ଠ-ଶ୍ରବଣ-ଗତ ।
ବୁଧେ ତେସ୍ନେ ସଦା ଆନନ୍ଦେ ମତ୍ତ ।

ଶ୍ରୀ ନୀଳାଦ୍ରି ଦତ୍ତ

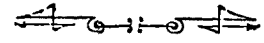

ପଂକୀରମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସଦ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ମାନବ, ପ୍ରକୃତି ଓ ଈଶ୍ୱର ଏହି ତିନି ବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ଦେଖାଯାଏ । ଫକୀର-ମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟରେ ଏହି ତିନିବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ଶୁଦ୍ଧ ଅଛି । ମାନବ ଓ ପ୍ରକୃତିର ସକଳଚିନ୍ତା ପରିଶେଷରେ ପରମାତ୍ମା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ଓ ଧାବିତ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ଅତି ଅଧିକ ଓ ପ୍ରକୃତିର ଚର୍ଚ୍ଚା ଅଳ୍ପ । ତାଙ୍କର କବିତାରେ ଦର୍ଶନ, ପରମାର୍ଥଜ୍ଞାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନୈତିକ ବିଷୟମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟନେତ୍ରେ ଜଣାଯାଏ ଯେପରିକି କବିତା, ଦର୍ଶନ ଓ ପରମାର୍ଥଜ୍ଞାନ ଏକତ୍ରୀକରଣ କରାଯାଇଅଛି । ଏହା ନିଶ୍ଚୟ କବିଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋଟିଏର ବିଷୟ । ମାନବର ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ ଶେଷରେ ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ଦିଗରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରି ଛାଡନ୍ତି; ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ପଦ୍ୟମଧ୍ୟରେ 'ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଫୁଲ୍ ଲୋକ' କବିତାଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ।

"ଦୟାମୟ ଜଗଦୀଶ କରୁଣା ନିଧାନ,
ଅଦୃଶ୍ୟ ମଣେଇ ଦେଖି କାର୍ଯ୍ୟର ବିଧାନ ।
* * * * *
ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ଗଲୁ ଫୁଲ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆହ୍ୱାନେ,
ହେଉ ତାହାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା-ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋହ ପ୍ରାଣେ ।"

ତାହାଙ୍କର ପ୍ରିୟା କୃଷ୍ଣକୁମାରୀଙ୍କ ବିୟୋଗରେ ଲିଖିତ କବିତାବଳୀରୁ ଜଣାଯାଏ, ସେ କିପରି ମାନବର ସାଂସାରିକ ଜୀବନ, ଦୁଃଖ କ୍ଲେଶ ଇତ୍ୟାଦିର ଭାବନାରୁ ପରିଶେଷରେ ଈଶ୍ୱର ଭାବନାରେ ପାଠକଙ୍କ ମନ ବ୍ୟାକୁଳିତ କରନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭାବଗର୍ଭକ କବିତା ପାଇଁ । ସେଥିର ଭାବ ଉଚ୍ଚ, ଉଦାର, ମହାନ୍ ଓ ସାତ୍ତ୍ୱିକ । କେତେକ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ, କେତେକ ଉତ୍ତେଜନାତ୍ମକ । କଳ୍ପନାକୁଶଳତା କବିଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖାକୁ ସୁନ୍ଦର ଗଠନ କରି ଦେଇଅଛି । 'ମାନବର ସ୍ୱର୍ଗଯାତ୍ରା' କବିତାରେ ସେ ନିଜ କଳ୍ପନାବଳରେ ସ୍ୱ-ଧର୍ମ-ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଦଶା ଜଣାଇ ସମସ୍ତ ଧର୍ମମତଙ୍କ ପ୍ରତି ସମଜ୍ଞାନର ଆଭାସ ଦେଇ ପରଧର୍ମ ପ୍ରତି ହେୟଜ୍ଞାନତା ମୁକ୍ତପଥରେ କଣ୍ଟକ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

"ବୈରାଗ୍ୟ, ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରୀତି, ଭକ୍ତି ଏହି ଚାରି,
ବିନା ଏହି* ଅଧିକାର ନାହିଁ କାହାରି ।
ବିଦ୍ୱେଷପରକୁ ଭୁଲି ଧର ଉପଦେଶ,
ତେବେ ତ କରିବ ସ୍ୱର୍ଗ-ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ,
ବିଗ୍ରହ କରିବ ପରପର ଯେଉଁ ଲୋକ,
ନିଶ୍ଚେ ଜାଣ ତାହାପାଇଁ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ନରକ ।"

ଫକୀରମୋହନ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେମରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ କବିତା ମାନଙ୍କରେ ସେହି ପ୍ରେମର ଗାନ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ନିଜର ପ୍ରିୟା ବିଚ୍ଛେଦରେ, ବନ୍ଧୁ ଆଳାପରେ, ଭାଇର ଯାତନାରେ, ପିତାମାତାଙ୍କ ଭକ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ସର୍ବବିଷୟରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଜ୍ଞେୟ ଓ ଅଦୃଶ୍ୟ ହସ୍ତ ଦେଖିପାରି ବିଭୁକୃପା ଲୋଡ଼ୁଥିଲେ ଏବଂ ବିଭୁ ପାଦପଦ୍ମରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ । 'ଅନନ୍ତମିଳନ'ରେ ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମାର ମିଳନ ବିଷୟର ଆଭାସ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

"ଅନନ୍ତଜୀବନ ଚଢ଼ି ଅନନ୍ତମାର୍ଗରେ
ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତଯୋଗ ଅନନ୍ତ କାଳରେ ।"

ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଯେପରି ଅନନ୍ତ ସତ୍ତାନୁଭୂତିରେ ଭାସିଯାଉଥିଲା । ନିଜର ପ୍ରିୟା ବିୟୋଗରେ ବ୍ୟାକୁଳହୋଇ ବିଶ୍ୱବିଧାତାଙ୍କର ଅଚିନ୍ତ୍ୟଲୀଳା ଓ ମହିମା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । 'ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନବକିଶୋର ଦାସ'ରେ ଜୀବନ କିପରି ପାଣିଫୋଟକାର ସ୍ଥିତିପରି ତାହା ବୁଝାଇଥିଲେ ।

'ଜଳମୀଦଳଗତ ଜଳମତି ତରଳଂ,
ତଦ୍ୱଜ୍ଜୀବନମତିଶୟ ଚପଳଂ' ।

ଏହି ବାଣୀର ସାର୍ଥକତା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ "ନିଭିଲାର ନୁହେଁ ହୃଦୁଁ ଅନଳର ଗାର" ବୋଲି ଲେଖି-ଅଛନ୍ତି । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଶିବ୍ରଭବନଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ସେହି ରାଜାଙ୍କର ଅସୀମ ଗୁଣରାଶି ଭାବି ବିଶ୍ୱରୂ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଲଭିଅଛନ୍ତି । "ମୃତ ଶିଶୁପ୍ରତି ମନୋମୋହନ" ତାହାଙ୍କର ଶିଶୁ ସ୍ନେହର ପ୍ରଗଭତା ପ୍ରକାଶ କରେ । ରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ, ଦାମୋଦର ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ ଦେବ, ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କର ପ୍ରୀତି ଅଧିକାର କରିଥିଲେ, ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ନିଜର ଭାବ କବିତାଦ୍ୱାରା ଜଣାଇ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଅମର କରିଅଛନ୍ତି ।

ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟାବଳୀ ଉପଦେଶଗର୍ଭକ, କବିତା ମୁଖରେ ଉପଦେଶ ଦେବା କବି-ମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ । ଉପଦେଶ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ତଥା କବିତାର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ । କାରଣ "ଜାତୀୟସାହିତ୍ୟ ଜାତୀୟ ଚିନ୍ତାର ବିକାଶ କରେ ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ପଥ ପ୍ରଶସ୍ତ କରେ । ଯେଉଁଠାରେ ଶିକ୍ଷା ସେଠାରେ ଉପଦେଶ ।" ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ଉପଦେଶ ମାଳିକା ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ଗୀତମନ୍ତ୍ରରେ କେଳେ କେଳେ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତହୋଇ ପାଠକ ନିଜପ୍ରାଣରେ ଉପଦେଶର ଆବେଗ ଅନୁଭବ

* ସ୍ୱର୍ଗରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରେ । ଅନୁଭୂତିରେ ପ୍ରାଣ ଭରିଗଲେ, ବିଭୁପ୍ରେମରେ ନମ୍ରୀଭୂତ ହେଲାବେଳେ କବିତା ସ୍ୱତଃ ପ୍ରକାଶପାଏ ଓ ଉପଦେଶ ସ୍ୱତଃ ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଭାବର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା ଜଣାଇଦିଏ । ତେବେକ ଉପଦେଶ ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା:—

"ସ ଧିତାଲୁ ପାର ଯେବେ ସ୍ୱଦେଶ କଲ୍ୟାଣ,
କର ଯେବେ ପ୍ରଭୁପଦେ ଭକ୍ତିଭାବେ ଧ୍ୟାନ,
ଦୁଃଖ ସଭ୍ୟ ଭବ୍ୟ କର ବିଦ୍ୟା ଅଲୋଚନା,
ଅନ୍ୟଥା ଜୀବନେ ଜାଣ ସର୍ବ ବିଡ଼ମ୍ବନା ।"

"ଘରେ ଭାତ ନାହିଁ ବୁଲାଟାରେ ଭାଇ
ଚଳେ ନ ମର ଟାଲ ।"

"ଛେଦେ ବିଚ୍ଛେଦ ହେଲେ ଜ୍ଞାତି ସୁଜନ,
ତହିଁକି ଏତେ କିପାଁ କରୁ ରୋଦନ ।"

"ଛେଡ଼ ଯେବେ ସୁଖ ଚିରସ୍ଥାୟୀ,
କର ଭାଇ କର୍ମ ଅନୁଯାୟୀ ।"

"ଛେଡ଼ ଯେବେ ମୋକ୍ଷମ ର୍ଗ ଭାଳ ବିଚାରିତ ।'
'ହେ ମାନବ ତହ୍ନ କିପାଁ ନ ଚିତ ମନରେ ।'
'ନ କର ପ୍ରତ୍ୟୟ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଶରୀରେ,
ଧ୍ରୁବସତ୍ୟ ହେବ ଗତ ଚିରେ ବା ଅଚିରେ ।'
'ଲାଭ ଯହିଁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଅନନ୍ତଜୀବନେ,
ହେ ଭ୍ରାତ, ଏତିକ ମାତ୍ର ଚିନ୍ତାକର ମନେ ।'

'ରେଳବାଇ' ପଦ୍ୟରେ ସେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପାସେଞ୍ଜରରୂପେ ମଣି ଅଛନ୍ତି, ଯେପରି କି ଦେବ୍ୟପ୍ରସ୍ତର ମାନବ ଓ ମାନୁଷୀ-ମାନଙ୍କୁ ଜଗତ-ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଅଭିନେତ୍ରୀରୂପେ କଳ୍ପନା କରି-ଅଛନ୍ତି ।

"ଏ ରେଳ ସେ ରେଳ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରଭେଦ ଏତିକ-
ସେ ରେଳେ ପକାଇଯିବ ଲଗେଜ ଯେତେକ ।
ଧର୍ମର ଟିକିଟ ଯେବେ ନ ଯିବଟି ଧରି
ଶମନ-ପୋଲିସ ଠୁକିଦେବ ଆଟାକରି ।"

ସରଳ ଭାଷାରେ କି ସୁନ୍ଦର ଭାବ ବିନ୍ୟସ୍ତ ! କବିର ପ୍ରତିଭା ଏହିଠାରେ । ଅଭିଜ୍ଞତାଜନିତ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ସ୍ୱାଭାବିକ ଆବାଜ୍ଞା ପ୍ରଭୃତି ତାହାଙ୍କର ପଦ୍ୟଲେଖାରୁ ଓ ଗଦ୍ୟ ଲେଖାରୁ ପ୍ରଚୁର ରୂପେ ଜଣାଯାଏ । ତାଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତା ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର କଣ୍ଠଦେଶରେ ଏକ ସୁରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ଜମକାଳୀ ମଣିହାର ହୋଇଅଛି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ-ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଆଦର୍ଶ ଓ ଲେଖନପ୍ରଣାଳୀ ଉତ୍କଳରେ କାହାର କାହାର ଆଦର୍ଶ ହୋଇଅଛି । ଲୋକେ ତାହା ଦେଖି ମୁଗ୍ଧହୁଅନ୍ତି ଓ ସେଥିଦ୍ୱାରା ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ଲେଖନପଦ୍ଧତିରେ ତାଙ୍କର ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ କେତେକ ବିଶେଷ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । ଗଦ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଦେଶଜପଦର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଭାଷା ଯେତେଦୂର ସରଳ ଓ ସରେସ କରାଯାଇପାରିବ ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ 'ଚିତ୍ରସମ' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଦେଶଜ ଶବ୍ଦଠାରୁ କିଛିତ୍ ବେଶି । ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ଦୋଷ ଆଦୌ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ବୋଧତା, ଅସାବଧାନତା, ଶ୍ରୁତିକଟୁତ୍ୱ ଓ ଉଚ୍ଛୃ-ଙ୍ଖଳତା ଇତ୍ୟାଦି ଦୋଷଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ କଳଙ୍କିତ ହୋଇନଥିବାରୁ ସାହିତ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । 'ବ୍ୟାସକବି' କବିତାର ଭାବର ଉପଯୁକ୍ତ ହେବା ଛନ୍ଦ ଆଶ୍ରୟ କରି ନିଜର ନାନାଭାବ ଜଣାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ବା ଆଧୁନିକ ଛନ୍ଦ ନିଜ ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି । 'ଅନ୍ତିମ ବିଶ୍ରାମ'ରେ କାମୋଦ, 'ମୁଖୁର କରାଳମୂର୍ତ୍ତି' ରେ ପିଲୁଯତ୍, 'ମୁଁ ହାଟବାଟୁଡ଼ା'ରେ ଚକ୍ରକେଳି, 'ବିରହୀ ହଳଧରସନ୍ତ' ଇତ୍ୟାଦିରେ କଳହଂସକେଦାର, 'କୃତଘ୍ନ'ରେ ପଞ୍ଚମବରାଡ଼ୀ, 'ସ୍ୱପ୍ନ-ଦେବୀ'ରେ ଭୂପାଳ, 'ବୃକ୍ଷବାଟିକା'ରେ ଲଳିତଗୌଡ଼ୀ ପ୍ରଭୃତି ଛନ୍ଦର ଅଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ କବିତାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ସରଳଭାବରେ ଭକ୍ତିବିଷୟକ ଭାବମାନ 'ଆଶାର ମେଲଣି' ପଦ୍ୟ, 'ଜନ୍ମ୍ରାମଣ' ଓ "ସଂସାର ଶ୍ମଶାନ' ସର୍ଗ ଦ୍ୱୟ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥଳରେ ଭାବଗତ ଛନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ଅତିଶୟ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାର ଲେଖକ ମନେକରେ ।

ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ବିଶେଷ ସଙ୍ଗୀତ ନଥିବାର କେହି କେହି ଆକ୍ଷେପ କରନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ଛନ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଢଳା ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି କାହାର କାହାର ସେଥିପ୍ରତି କିଞ୍ଚିତ୍ ଅନାଦର । ମହାଭାରତ ଇତ୍ୟାଦି ଅନୁବାଦ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ି କେହି କେହି ଅରୁଚିକର ମନେକରନ୍ତି । କୃତ୍ତିବାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ସହ ତାଙ୍କର ମହାଭାରତ ତୁଳନା କରି ବ୍ୟାସକବିଙ୍କ ଛନ୍ଦକୁ ନିମ୍ନ ଦିଅନ୍ତି । କୃତ୍ତିବାସ କାବ୍ୟଯୁଗର କବି ହୋଇଥିବାରୁ ଯୁଗଧର୍ମ ବଶତଃ ସଂସ୍କୃତ ଧରଣାନୁଯାୟୀ ଭାଷା ନ୍ୟୁନାଧିକ ପରିମାଣରେ ଦୁର୍ବୋଧ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ମହାଭାରତ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଠିକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଝି ପାରିବେ; କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣସିଂହଙ୍କ ମହାଭାରତର କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଟୀକା ନଥିଲେ ସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ବୋଧ ହୋଇଥାଏ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଭାଷା ସୁଖପାଠ୍ୟ, ଦୋଷହୀନ ଏବଂ 'ସରଳହୃଦୟ ବାଳିକାର ତରଳ ଚପଳ ବୟ'କୁ ଉପମା ଦିଆଯାଇପାରେ। ରାଧାନାଥଙ୍କର କଠିନ ଶବ୍ଦାଡମ୍ବର ଭାଷାରେ ଯେପରି ଭାବମାଧୁରୀ ଓ ମୋହ ଅଛି, ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସରଳ, ତରଳ ଭାଷାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ମୋହ ଅଛି । ଭାଷାଠାରୁ ଭାବ ପ୍ରତି ସେ ବହୁତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇଥିବାରୁ ସେତେଦୂର ଭାଷାର ପୃଷ୍ଠାଙ୍କୀ ସ୍ୱଚ୍ଛତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବାପାଇଁ ଭାଷାକୁ ବିଶେଷ ଅଳଙ୍କାର ବିହୀନ ସରଳ ବଳିକା ଭୂଲ୍ଲ ରଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ସମାଲୋଚକମାନେ କହନ୍ତି, ସାଧାରଣ କବିତାର ପ୍ରଣୟ ବା ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ । ଏହିବିଷୟ ଯେପରି କେତେ କବି କେତେ କବିତା ପାଇ ଅମର ହୋଇଅଛନ୍ତି । 'ଦାନ୍ତେ' ଏହି ପ୍ରଣୟ ବିଷୟରେ ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ଅମର ଗ୍ରନ୍ଥ (Divine comedy) ଲେଖି ଚିରପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ବ୍ୟାସଙ୍କ ଫକୀରମୋହନ ମେମଗାଥା ଗାଇ-ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ନିଜର ପ୍ରିୟା କୃଷ୍ଣକୁମାରୀଙ୍କୁ ହରାଇ ସେ କେତେ ଦିନ ଦିନ ଯାପନ ପାଇ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅବସ୍ଥା ଗାଇଅଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣକୁମାରୀଙ୍କ ସ୍ମୃତି ବିଷୟ ଲେଖି ଲେଖି ବିବିଧ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଷୟର ଆଭାସ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ କଥା ନାନା ଭାବରେ ନାନା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ବୁଝାଇପାରି ଅଛନ୍ତି, ଯାହାକି ସାଧାରଣ କବିଙ୍କ ଠାରେ ଅତୀତ । ଏହିଠାରେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା; ନୋହିଲେ ତାହାଙ୍କର ପତ୍ନୀବିୟୋଗ କବିତାବଳୀ ନୀରସ ବୋଧ ହୋଇଥାନ୍ତା । 'ଉପହାର' ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରକାଟି ନିଜର ଗ୍ରନ୍ଥ ସ୍ୱରୂପ । ପତ୍ନୀ ସ୍ମୃତିମୂଳକ, ଯାହା ପଢିବା ଦ୍ୱାରା ଅନୁଭବୀ ପାଠକ ମାତ୍ରେ ନିଜର ପ୍ରଣୟୀର ଭାବନାରେ ମଗ୍ନହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ସେ ରୂପଜପ୍ରେମର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅବଲମ୍ବନ କରି-ନାହାନ୍ତି । ରୂପଜପ୍ରଣୟର ଭୀଷଣ ପରିଣାମ 'ସତୀ ଲୁକ୍ରେ-ଶିୟା'ରେ ବୁଝାଇଦେଇଅଛନ୍ତି । ଈଶ୍ୱରପ୍ରେମରେ ସେ ମୁଗ୍ଧ । ପ୍ରେୟସୀର ଭାବନା ସଙ୍ଗେ ବିଭୁଙ୍କ କୃପା ସଂଲଗ୍ନ କରିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ମୌଳିକ କବିତା ସେହି ପତ୍ନୀଙ୍କର ବିଚ୍ଛେଦରୁ ଜାତ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ।

ସମାପ୍ତ

ଶ୍ରୀ—

କିରାତାର୍ଜୁନୀୟ

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ—ଭାଗ ରେଖି)

ବ୍ୟାସ ସମାଗମ

ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁକ ବଚନ ଶୁଣି ପବନ ନନ୍ଦନ
ଭାଷନ୍ତି ଉଦାର ଯୁକ୍ତ-ଯୁକ୍ତ ଭାରତୀ,
ହେ ଦେବ କର ଶ୍ରବଣ ଆମ୍ଭ ସ୍ନେହ ପରାଧୀନ
ମାନିଲା ଦ୍ରୌପଦୀ ସଙ୍ଗ ବିଗୁର ଚିନ୍ତା ।
କହିଲ ଯା ନୋହିବ କହ,
ସ୍ମର ଗୁରୁରେ ବିଷୟ ଶୁଣି ଲାଗଇ । ୧ ।
ଏକେ ସରୋବର ସମ ମାନଶାସ୍ତ୍ର ତ ବିଷମ
ନଥିଲେ ସୋପାନ ଅବଗାହି ନୁହଇ,
ତହିଁକି ପୁଣି ସୁପଥ ଦେଖାଇବା ସାରଥି—
ଥିବା ଲୋକ କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ ମିଳଇ ।
ଆଗ କଟୁ ପରେ ସୁଖଦ,
ଏ ବଚନ ଯଥା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଔଷଧ । ୨ ।
ହେ ଦେବ ଗୁଣିକବର ଏ ବଚନ ଘେନାକର
ପଣ୍ଡିତେ ଘେନନ୍ତି ଗୁଣ ବକ୍ତା ବରଣ,
ଗୁରୁ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଗ ହୋଇ କହିଁ ମହାଭାଗ
ତବ ମତ ଅଛି ଏବେ ଉନତା ଭଜ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଙ୍କେ-ଲଗ୍ନ କରଣୀ ପରି,
ରହିଛି କପାଳେ ଅବସାଦ ଆଦରି । ୩ ।

ଅସତ କୃତ ଈଦୃଶ— ଦଶା ଯେବେ ଭବ ଦୃଶ—
ଜନ ଭୁଞ୍ଜେ ଏଥିଁ ବଳ ଦୁଃଖ କି ଆଛି,
ଅମର ଚନ୍ଦ୍ରତ ତବ ଏ ଭୁଜ ମାର୍ଯ୍ୟ ବିଭବ
ଶେଷ ଦଶକୁ ଭଜନ୍ତି ଯା ଗ୍ରହି ଗ୍ରହି ।
କସନା କହିବ ବିଶେଷ,
କେଉଁ ଦ୍ୱେଷ୍ୟ ବା ଦେବେ ଅଜଣା ଅଛି । ୪ ।

ସୁବିବେକୀ ବିଚକ୍ଷଣ ଅସ୍ପୃହ୍ୟତକାମୀ ଜନ
ଅସତ ଅତି ଉନ୍ନତ ଯେବେ ଦେଖଇ,
ଯେବେ ସେ ଉନ୍ନତ ପରେ ଷ୍ଟିତଥିଛି ବୋଲିବାରେ
ତେବେ ସେ କିଛି ନକହି ତୁନ ହୁଅଇ ।
ଭାବି ଶୁଭମୁକ ଦ୍ୱାନ,
ଦେଖିଲେ ଉପର ସେହି ନୁହଇ ତୁନ । ୫ ।

ଅତଏବ ଆପଣା ଧ୍ୱନ ସଙ୍ଗେ ଶତ୍ରୁର ନିପାତ
କିମ୍ବା ବିପତ୍ତି ଜାଣି ବୁଦ୍ଧି କରିବ,
ନୋହିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ମୀତ— ଆଚରି ଶତ୍ରୁ ଶକତ
ଦେଲେ ବଢ଼ାଇ ନିଜର ଶିଷ୍ୟ ପରିବ,
ଶତ୍ରୁକୁ ଯେ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଏ,
ତାର ଶିଷ୍ୟ ଲୋକନିନ୍ଦା ଭସ୍ମେ ଢଳାଏ । ୬ ।

ହେଲେ ହେଁ କ୍ଷୀଣ ନିଜର— ତେଜ ବହ୍ନି ନଶାକର
ଭଦେ ହୁଏ ପ୍ରତିପଦେ ଉନ୍ନତ ପାଇଁ,
ହେଉ ବଙ୍କିମ କୁଟିଳ ନୋହୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଣ୍ଡଳ
ତଥାପି ସେ ଲୋକେ ନିତ ଅପୂଜ୍ୟ ହୋଇ,
ତଥା ପ୍ରଜା ଉଦ୍ୟମାନ,
ରାଜାକୁ ଆଶ୍ରେ କରନ୍ତି ମନସେ ଘେନ । ୭ ।

ସହାୟ ସାଧନୋପାୟ ଦେଶ କାଳକ ନିଶ୍ଚୟ
ଆପଦର ପ୍ରତିକାର ହିଁ ବିଚ ଘେନ,
ଏ ପଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗେ ବିରାଜ ପ୍ରଭୁ ତା ସମ୍ପଦ ରାଜ
ଜନମାଏ ଅବହେଳେ ସେ ମୀତ ପୁଣି,
ସାହସେ ସେ ନିର୍ଭରକରେ,
ବାର୍ଯ୍ୟକାଳେ ଯଥା କୃଷିକଳେ ଦୈବରେ । ୮ ।

ମାନୀ ମନସ୍ୱୀ ମନୁଷ୍ୟ ଉଚ୍ଚପଦେ କରି ଆଶ
ବିପଦ ବିନାଶି ଆତ୍ମଶ୍ରୟ ସେବଇ,
ନିରୁତ୍ସାହୀ ଯେଉଁ ନର ବିପଦ ତା ଦ୍ୱାରଦ୍ୱାର
ବିପନ୍ନର ଭାବ-ସୁଖ ଆଶା ବା କାହିଁ ?

ନିଶ୍ଚୟ ଯେ ଲଘୁ ସେ ହୋଇ,
ଲଘୁଲୋକକ ।ହିଁ ନୃପଶିଷ୍ୟ ଲଭଇ । ୯ ।

ଶିଷ୍ୟକ ଶୀ ନିରୁତ୍ସାହ— ଭାବ ବିରଚିତ ଚେଷ୍ଟା
ପରିଣାମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଶ ବିଷାଦେ ନୋହି,
ଅବଧିକ ଥିଲେ ଗ୍ରହି କ ଲାଭ ହୋଇବ ତହିଁ
ସତେକ କୌରବେ ଦେବେ ରାଜ୍ୟ ଫେରାଇ,
ଚିରକାଳ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ମୁଖ,
ଚ୍ୟୁତ ତହିଁ କୌରବେ ହେବେକ ବିମୁଖ । ୧୦ ।

ଯେବେ ବା ଫେରାଇଦେବେ ଉପ୍ରଏ ରାଜଶ୍ରୀ ଏବେ
ତବ ଭ୍ରାତା ଭୁଜବୀର୍ଯ୍ୟେ କିକାର୍ଯ୍ୟ ଆଉ,
ମଦ ବିଲିପ୍ତ ବଦନ— କିସ୍ତ ମାର ପଞ୍ଚାନନ
ସିନା ନିବର୍ତ୍ତାଇ ଥାଏ ଉଦର ଦାଉ ।
ଭାବପଣେ ଜିତ ଜଗତ—
ଜନକ ଆନକୁ କାହିଁ ପଠାଏ ହାତ । ୧୧ ।

ଶୁଣ ଦେବ, ଯେଉଁମାନ— ଜନ ଜୀବନ ପ୍ରଦାନ
ଯଶରକ୍ଷିବାକୁ ଇଚ୍ଛେ ବିଯୁକ୍ତଶ୍ରୀରେ,
ଚଞ୍ଚଳା ପରି ଚଞ୍ଚଳା ହୁଏ ତାରେ ଅଚଞ୍ଚଳା
ଆପ ଆପଣା ଅଞ୍ଚଳବନ୍ଧା ପରିରେ ।
ଏହା କେ ନଜାଣେ ଜଗତେ,
ଜଣା ଶୁଣା କଥା ଏତ କହିବ କେତେ । ୧୨ ।

ଭସ୍ମକୁ ପାଦେ ଠେଲନ୍ତି ଅନଳୁଁ ଘୃଣିରହିତ
ଏଣୁ ଅପମାନ ଭସ୍ମେ ମାନ ଏ ଜୀବ,
ବରଜ ରଖନ୍ତି ମାନ ଦେଖ କିପାଁ ପଞ୍ଚାନନ
ଘନଗରଜନ ଶୁଣିକରି ଫରମ୍ବ ।
ତେଜସ୍ୱୀର ସ୍ୱଭାବ ତାହା,
ଅନ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଦେଖିଲେ କମ୍ପଇ ହିଆ । ୧୩ ।

ଅବସାଦ ତେଜ ଦେବ, ପ୍ରକାଶ ମାର୍ଯ୍ୟ ବିଭବ
ତବ ଅନୁଦ୍ୟମେ ନଷ୍ଟ ଅରି ବିପତ୍ତି,
ମହେନ୍ଦ୍ର ତବ ବିଧାନ ଏ ତବ ଚତୁର ସ୍ତ୍ରୀ
ଚତୁର ହିଁ କିବା ଚତୁର ଦଗ୍ଧନ୍ତୀ ।
ପରିବାହ ଆସୁ ସମରେ,
କେଉଁ ଅସତ ରହିବ ତାଙ୍କ ଚ୍ଛମ୍ବରେ । ୧୪ ।

ଜାଳିଛି ଯେଉଁ ଅନଳ ଅରି ତବ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର
ଉପନାଶ ନେଇ ଶୋକଜଳେ ଲିପ୍ତ ଯେ,
ଏତେ ଭାଷୁଁ ବୃକୋଦର କୋପେ କମ୍ପିଲ ଶରୀର
ଧର୍ମରାଜ ଆଶ୍ୱାସନ୍ତି କରପରଶେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥା ମତ୍ତ-ମାତଙ୍ଗ ଶିରେ,
କର ଦେଇ ଯନ୍ତା ଆଶ୍ୱାସକ ସଧୀରେ । ୧୫ ।

ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ-ହୃଦୟ ହର— ଅଶୁଦ୍ଧ-ମଙ୍ଗଳାକର
ଦରପଣେ ଚମ୍ବ ଯଥା ନିର୍ମଳ ଦିଶେ,
ପ୍ରମାଣ ବାଧକ ଜ୍ଞାନ— ଜନମନ ଉଚ୍ଚାଟନ
ଶବ୍ଦ ସ୍ପର୍ଶରୂପ ଯୁତ ହୃତ ତିଶେଷେ ।
ଏ ବନ୍ଧୁଳ ବାକ୍ୟ ବିନ୍ୟାସେ,
ମୂଢ଼ବୁଦ୍ଧି ବୁଦ୍ଧି ତନ ଦିତ୍ୟ ଆଭାସେ । ୧୬ ।

ପଦ ଅଟ୍ଟୋପେ ବିଷମ ହେଲେହେଁ ସରଳ ରମ୍ୟ
ଭାବ ପୂରି ରହିଅଛି ପ୍ରତିପଦରେ,
ଅର୍ଥ ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେତୁରୁ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ ବିନାଶ ଦୂରୁ
ପୂର୍ବ ପର ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହେତୁ ସୁନ୍ଦରେ ।
ହେତୁଯୁତ ଶାସ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗତ,
ତବ ବିନା କେ କହିପାରିବ ଏମନ୍ତ । ୧୭ ।

ତଥାପି ତତ୍ତ୍ୱେ ସଂଶୟ ହେଉଅଛି ମୋ ହୃଦୟ
ହେବ କେମନ୍ତେ ନିଶ୍ଚିତ ବିଗ୍ରହ ଅଛି,
ସନ୍ଧି ବିଗ୍ରହ ବିଷୟ ଏ ଆମ୍ଭ ଶବତ ତସ୍ୟ
ସମାଧାନଲାଭ ପରେ ପ୍ରତେ ବୋହୁଛି ।
ନ ବିଗ୍ରହ ତଲେ ବିପଦ,
ବିବେଚନାକୁ ବରେ ଗୁଣ ଲୁବ୍ଧ ସମ୍ପଦ । ୧୮ ।

ତଥାପି ବିଧ୍ୱ ଗ୍ରାଜକୁ ବାର ଉଚିତ କାଳକୁ
ବିବେକ ବାର ସିଦ୍ଧିଲାଭ ଯେବଣ ନର,
ଶରଦେ ଯେମନ୍ତେ ଫଳ ଫଳେ ନିସ୍ତୃତ ବନ୍ଧୁଳ
ତେମନ୍ତ ଅନୁଭବରେ ଲଭେ ସେ ଫଳ ।
ବିବେକରେ ସିଦ୍ଧି ନିଶ୍ଚୟ,
ସାହସରେ ହେବା ବୋହିବାରେ କି ଅସ୍ୱ । ୧୯ ।

ସକଳ ବାଧା ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲେ ଶାସ୍ତ୍ର ହୁଏ ପୂତ
ଶୋଭା ପୁଣି ତାହା ଶୁଣି ଜ୍ଞାନୀ ବୋଲନ୍ତି,
ସେ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ଶରୀର— ଭୂଷଣକୁ ଅଳଙ୍କାର
ପଦକୁ ଏକା ତତକ୍ଷା ଜଗତେ ଶୋହେ ।
ଶାନ୍ତି ଯୋଗେ ଶକ୍ତ ସୁନ୍ଦର,
ମାତ୍ରଯୁତ ସିଦ୍ଧି ଭୂଷେ ଶକ୍ତ ଶରୀର । ୨୦ ।

ଅତ ଦୃଷ୍ଟ ପରମ୍ପରା— ବିରୋଧେ ଗହନ ଘୋର
କାର୍ଯ୍ୟ ନିକରୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ,
ଅଭ୍ୟାସ ବଶେ ଆସ୍ୱାଦ ପରଶୁଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ର ଜାତ—
ଜ୍ଞାନ ଏକା ମନୁଷ୍ୟକୁ ବୁଦ୍ଧିବିଭାଇ ।

ବିଷମ ସ୍ରଦ୍ଧପ ଯେମନ୍ତ,
ତାମଶୀ ନିଶିରେ ନରେ ଦେଖାଏ ପଥ । ୨୧ ।

ଲୋକମାନ୍ୟ ମହାଜନ— ପଥେ ଦେଇଥିଲେ ମନ,
ନପଡେ ପ୍ରମାଦ ହେଲେ ଜଳିତେ ହାନ,
ଜ୍ଞାନ ସେ ହାନ ପାଇଁ କ ଲୋକ ବିଦିତ ହୋଇବ
ସେ କ୍ଷତିତ ସମ୍ପନ୍ନତ ସମ୍ପନ ମାନ ।
ଦଇବକୁ ବଳ କାହାର,
ନାହିଁ ଏ ମଣ୍ଡ୍ରମଣ୍ଡଳେ ବାରୁ ବିଗ୍ରହ । ୨୨ ।

ବୋଧ ଆଦ ଉପ ଚସ୍ୱ ଜିଗୀଷୁ ଏ କର ଜସ୍ୱ
ବିଗ୍ରହ ଦେଖନ୍ତି ଯେବେ ଭବିଷ୍ୟ ଫଳ,
ନ ଜଣାଏ କଦା ଦୋଷ ଉପରେ ଶତ୍ରୁ ବିଶେଷ
ତେବେ ଯାଇ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ଆପଣା ବଳ ।
ସେ ଶକତ ସୁମାତ ଯୁକ୍ତ,
ହେବାରୁ ନୁହଇ ତାହା କେବେ ଅଅର୍ଥ । ୨୩ ।

ବରେ ଦ୍ୱେଷ-ତମ ନାଶ ଉଲ୍ଲିତ କାମୀ ଅବଶ-
ଉଦେଲୁହେ ଜ୍ଞାନ ନିଶା ତମ ନ ନାଶି,
କି ହେବ ଶକତ ଥିଲେ ଦ୍ୱେଷ-ତମ ନ ନାଶିଲେ
କାଳେ ସେ ନାଶିବେ ସ୍ୱଗ ସମ୍ପଦ ଗ୍ରସି ।
ଦେଖ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଯେମନ୍ତ,
ବିନାଶଇ ନିଶା ଶୋଭା କୌମୁଦୀ ସ୍ନାତ । ୨୪ ।

ସମସ୍ତେ ସମଦରଶୀ ସମସ୍ତେ ତେଜ ପ୍ରକାଶି
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମଦର ଲୋକେ ଗୁଣା ଲଭଇ
ଶିଖି କାର ଚରିତ୍ରିତ ? ଦୁଷ୍ଟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିକର
ଭୁଜଗ ପରାଏ କେତେ କା ବଶ ହୋଇ ?
ଶରଦଭ୍ର ସମ ଚଞ୍ଚଳା,
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛଳ ଶୋଜ ଶୋଜ ପଳାଏ ପରି । ୨୫ ।

ଦ୍ୱେଷ ପରବଶ ହୋଇ ଅଦମସ୍ୱେ ବିସପାଇଁ
ବାରୁ ଚିତ୍ତ ବିକ୍ଷୋଭକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁ,
ଧୀରନିଧି ଧୀରତାରେ, ହାରିଛି ପ୍ରସ ଚୋହରେ
ଧୀର ପଣେ ସେ ଏବେ ବଳୁଛି ଚେଠାରୁ ।
ଅଧୀର ହୋଇଲେ ନ ଲାଭ,
ଧୀର ହେଲେ ଶିଖି ଆପେ ପାଖେ ଆସିବ । ୨୬ ।

କହେଇ ହୋଇ ଚିତ୍ରିତ ସ୍ୱ ଶତ୍ରୁ ଉପକ୍ରାନ୍ତ
ନ ଜଣିଲେ କାଳକୁ ସେ ହୋଇବ କାଳ,
ସବ ସମ୍ପତ୍ତି ବିନାଶ— ଦେବେ ଢାଳ ନିଦ୍ରାଗ୍ରସି
ଭଡ଼ର ପରାଏ ବାରୁ ହୋଇ କି ଫଳ ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ସହାୟ ସମସ୍ତେ ନ ଗ୍ରହିଁ,
ଶେଷ ଏବେ ବଶେ ମାତ ନାଶୁ କରାଇଁ । ୨୭ ।

ତତକ୍ଷା ବୋଲି ଯାହାରେ ସେ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳରେ
ହୁଏ ଅତି ହିତକରୁ ସାଧକ ପୁଣି,
ମଙ୍ଗଳ ଜନ୍ମ ନକର ଏଣୁ ତତକ୍ଷା ସଙ୍ଗରେ
ଉପାୟ ପଦରେ ଆଉ ଆନେ ନଗଣି ।
ନ ଭଜେ ଏ କେବେ ବିନାଶ,
ଅଗ୍ରତକ ଅବହେଳେ କରଇ ଧ୍ୱଂସ । ୨୮ ।

ମହାମାନ୍ୟ ଯଦୁଗଣେ ସହଜେ ସ୍ନେହ ଆମ୍ଭରେ
ବହିଥାନ୍ତି ଯେଣୁ ଆମ୍ଭେ ବଶ ତାଙ୍କର,
ଏବା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ଭିନ୍ନ ଜଥାନ୍ତ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତେଜ
ପୁଣି ବଶେ ରଖିଛନ୍ତି ଇତର ନର ।
ଆତ୍ମୀୟତ ଜ୍ଞାତ ମଇଦେ,
ଯାଦବେ ଭୌଜବ ସେବ ଆପଣାହିତେ । ୨୯ ।

ହେଲେଅଛି କଣ୍ଠ କୁରୁ— ନରପତି ସେ ନସରୁ
ପ୍ରକାଶିବା ଯେବେ ଆମ୍ଭେ ବଳ ଏକାଳେ,
ହୋଇବ ଜଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ଯାଦବାଦିଏ ନିଶ୍ଚିତ
ବହିବେ ଭେଦ ବିଗ୍ରହ ଆମ୍ଭର ଠାରେ ।
ଆମ୍ଭ ଏ ଅକାଳ ବିବାଦ,
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ ମିତ୍ର ପଦ୍ମେ କହିବ ଭେଦ । ୩୦ ।

ମଦମତ୍ତ କୁରୁପତି ଅତିକ୍ରମ କରୁ ମାତ
ନିଜପକ୍ଷ ନୃପତିଏ ଭେଦ ବହିବେ,
ହେଲେହେଁ ସାମାନ୍ୟ ଜନ ଜସହିଲ ଅପମାନ
ମହା ତେଜସ୍ୱୀ ସେମାନେ କେହି ସହିବେ ।
ଉଜୋଗୁଣି ରାଜା ନକର,
ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିଲେ ରୋଷିବେ ସହର । ୩୧ ।

ନିଜକାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧିପାଇଁ ଅହଂକାରୀ ନରପାଇଁ
ବିନ୍ଦ୍ରତ ନତ ଦେଖାଇ ଥାନ୍ତି ବାହାରେ,
ଭିତରେ ପୁର ମଣ୍ଡର ରହିଥାଏ ନିରନ୍ତର
ସ୍ୱଭାବକୁ କେହି ନିକ ନିବାରି ପାରେ ।
ଏମନ୍ତ ନୃପଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି,
ଶୁଭକର ମୋହ ମଦ ବଢ଼ାଏ ଜତି । ୩୨ ।

ଉଚ୍ଚ ଦାମ୍ଭିକ ନୃପର ମୁଢ଼ତା ହୃଦୟ ହାର
ମୁଢ଼କ ବୁଝିବ ମାତ, ମାତ ବିଶ୍ୱାନେ,
ଲଭନ୍ତି ଜାଣି ସତ୍ୱରେ ଅପ୍ରୀତି ବାତ ବେଗରେ
ଜାଣ୍ଡ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ମୂଳ ମହାଦ୍ରୁମ ଯେସନେ ।

ଅଳପକେ ପକାଏ ଟାଳ,
ସୁବିବେକ୍ଷ କରଶଳେ ଏମନ୍ତ ଅଛି । ୩୩ ।

ଯେବେ ପାଇ ଅମନାତ୍ୟେ ବିନ୍ଦ୍ରତ ଶତ୍ରୁତା ଚିତ୍ତେ
ବହିବେ ନାଶିବେ ନିଶ୍ଚେ ନୃପତି ଶିଷ୍ୟ,
ଦେଖି ବାରୁ ଡାଳେ ଡାଳ ଘର୍ଷଣେ ଜାତ ଅନଳ
ଅଳପକେ କବଳିତ କରଇ ଗିରି ।
ହେଉ ସେ ନିତାନ୍ତ କିଞ୍ଚିତ,
ନ ନିବର୍ତ୍ତଇ ନିଦହି ଧରଣୀ ଭୂତ । ୩୪ ।

ମାତ୍ରଜ୍ଞାନ ଅଗ୍ରତର ଉନ୍ନତ ସୁମତ ନର
କିଛି ନ କହି ସହିବା ସୁନ୍ଦର ଦିଶି,
ମାତ୍ରଜ୍ଞାନ ଜାହିଁ ଯାର ତାର ଶିଷ୍ୟ ନୁହେଁ ସ୍ଥିର
ବିପଦ ଘଟାଇ ଆପେ ଯାଏ ସେ ଲସି ।
ଏଣୁ ବାଳ ତେଜ ବିଗ୍ରହ,
ଅଳପେ ସୁବୁଦ୍ଧି ନର ନାଶଇ ଅହ । ୩୫ ।

ଦେଖି ଦୁର୍ଗ୍ରହର ପଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଦି ପାରିଷଦ
ପ୍ରଜାଏ ନୃପତି ପାଶୁଁ ଅପସରନ୍ତି,
ଲଭି ଏମନ୍ତ ସୁଯୋଗ ଅଗ୍ରତଏ ଅତିବେଗ
ଆଦିମି ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ବଳେ ହରନ୍ତି ।
କୂଳ ମାଟି ଦେଖି ଶିଥିଳ,
ହରଇ ସରିତ ସ୍ରୋତ ଯଥା ଚପଳ । ୩୬ ।

ଶୁଣି ଅଗ୍ରତ ଜନ୍ମତ ଅତିହିଁ ବ୍ୟାକୁଳମତ
ମାରୁତକ ଧର୍ମରାଜ ନୃପତି ନତ,
ବୁଝାଇ କରୁଁ ପ୍ରବୋଧ ବାଞ୍ଛିତ ମାନକେ ହିତ
ପଦାର୍ଥ ପରାଏ ଆସି ପାଶେ ମିଳନ୍ତି ।
ପରାଶର ନେତ୍ରସମ୍ପତ୍ତି,
ବେଦ ବ୍ୟାସ ମୁନିଜନ ମୁକୁଟ ମୋତ । ୩୭ ।

କରୁଣା କଟାକ୍ଷ ପାତେ ବଶୀଭୂତ ଯନ୍ତ୍ର ଯେତେ
ପାପ ହାରୀ ଦିବ୍ୟ ତେଜ ଅଙ୍ଗୁ ପ୍ରସରେ,
ପ୍ରଭା ପ୍ରକର ଭାସୁର ହେଲେହେଁ ବରଣ୍ଣ
ଜୋହି ନେତ୍ର ପ୍ରତିଘାତ ତୋଷ ଦିଅରେ ।
ସେ ଛବି କେ ବର୍ଣ୍ଣି ପାରିବ,
ଯା ରୂପ ଲେଶକୁ କବି ବାକ୍ୟ ହାରିବ । ୩୮ ।

ଅଶେଷ ବୁଜନ ଋଷି କ୍ଷଣକେ ହୋଇବ ଧ୍ୟାନ
ଯାର ଦରଶନେ ତପ ଫଳ ମିଳନ୍ତି,
ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରକର ଶରୀର ପରିଶ୍ରମ ପ୍ରତି
ଗୁରୁ ଦରଶନ ବ୍ୟାସ ତାପସପାଇଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରବେଶ ଅତରକିତେ,
ଗ୍ରହି ତଙ୍କୁ ଧର୍ମରାଜ ବିନୟ ଚିତ୍ତେ । ୩୯ ।

ଉଚ୍ଚ ଉନ୍ନତ ଆସନ ତେଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରାଣ
ବ୍ୟାସ ଚରଣକୁଁ ଉତ୍ତାହେବା ବେଳରେ,
ଆଦର ଭକ୍ତି ମିଶ୍ରିତ ଉଦବେଗ ବେଗ ଯୁତ
ଉପରଣ ରଙ୍ଗବାସ ଶେଷ କଲିଲେ ।
ଦର୍ଶିଲେ ସେ ଯଥା ପ୍ରାଚ୍ୟରୁ,
ଅରୁଣି ମରକତଏଁ ଉଦୟାଚଳୁଁ । ୪୦ ।

ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ ବିଧିରେ ଋଷିଯୋଗ୍ୟ ଉପଚାରେ
ଅବହିତ ଚିତ୍ତେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରାଜନ,
ପୂଜାକରି ବେଦବ୍ୟାସ ପଦେ ସନ୍ତୋଷ ବିଶେଷ
ବସିଲେ ଋଷି ଆଦେଶେ ନିଜ ଆସନ ।
ଗ୍ରହି ଚିତ୍ତେ ଜାତ ଏମନ୍ତ,
ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ହେଲା ଶମଗୁଣେ କ ଯୁତ । ୪୧ ।

ତେଜ-ପୁଞ୍ଜ-ମଞ୍ଜୁ ଋଷି — ସମ୍ମୁଖେ ନୃପତି ବସି
ପ୍ରେମେ ସ୍ମିତ ରସେ ଫୁଟେ ଓଷ୍ଠଯୁଗଳ,
ଦର୍ଶଇ ଏମନ୍ତ ଗୁରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ତେଜା ସୁରଗୁରୁ
ସ୍ମରତେ ରାଜେ କ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ।
ପ୍ରଭାରେ ପ୍ରଭାବ ବଶେ,
ଗୋପୀନାଥ ସିଂହ ନବ ତାମସ ନାଶେ । ୪୨ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ସିଂହ ଦେବ

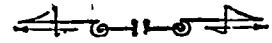

ପ୍ରେମଶୀଳା

ବେଳ ବୁଡ଼ି ଆସୁଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦିନଯାକ ଆକାଶ-ପଥରେ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ବୁଲି ବୁଲି ବାସକସଜ୍ଜାନାୟିକା— ପ୍ରତୀକ୍ଷାଲଳନାର ବିଚିତ୍ର ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟରେ ଚେଇଁ ଶୋଇଲେଣି ଏବଂ ସୁଖାର୍ଥ କିରଣ-କର ସ୍ପର୍ଶରେ ଗଗନଭେଦୀ ତାଳ ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷର କଡ଼-ପତ୍ର-ପ୍ରତ ସାନ୍ତ୍ୱନାଦେଇ ଗୁରୁ ପ୍ରହର ନିମିତ୍ତ ବିଦାୟ ନେଲେଣି । ଗମନ ମଳିନ-ସୁନ୍ଦରୀ ବଳସ୍ୱ—ଚରଣ ଦେଖାଇ ସଂସାରକୁ କଳ୍ପନ୍ତରୋପ ବାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିକ୍ଷାଦେବ ରେ ନିଯୁକ୍ତ । ଶୀତଳପବନ ତ୍ରୁ ରଜର କୋମଳ ପଲ୍ଲବ-କପୋଳ ତଥା ରକ୍ତିମ କୁସୁମ-ଅଧରରେ ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ କମ୍ପନ ଜନ୍ମାଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । କମଳ ଭଗ୍ନ ବିରହ-ଯାତନା ଧ୍ୟାନକରି ଏକାବେଳକେ ଅଚେତନ । କୁମୁଦ ମିଳନ ଆଶାରେ ଆଶାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଶମଶଂଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ । ଚାମ୍ରଚୂଡ଼ ସକଳ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ବାସଗୃହକୁ ଫେରି ଆସି ଘୋର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ ରବରେ ଚନ୍ଦ୍ରଧରଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇ-ଅଛନ୍ତି । ବାୟୁସଞ୍ଚାଳ ମନ୍ଦାକମେଳ ଗତିରେ ଦଳଦଳ ହୋଇ କୃଷ୍ଣମେଘଖଣ୍ଡ ପରି ଉଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ଗୋରୁପଲ ଗୋଠରୁ ଆସି ନିଜ ନିଜ ପାଳକଡ଼ାରକୁ ହମ୍ବାଶବ୍ଦରେ ଦୁଇଜାଇ ଦେଲେଣି । କୌଣସି କୌଣସି ଓଲେଇ ଗାଈ ଗୋଷ୍ଠରୁ ଖସିଯାଇ ଅନ୍ୟର ଫଳା ନୁର କରିବାରେ] ତତ୍ପର । କୃଷକମାନେ ଲାଙ୍ଗଳାସ୍ତ୍ର ସାଇତି, ବଳଦବାନ୍ଧି ଶ୍ରମ ପାଖରେ କୁଟା ବା ଘାସ କୁଡ଼ାଇବାରେ ରତ । ମୂଲ୍ୟଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ପାଇଟି ସାରି ସାଆନ୍ତଙ୍କ ସଭା ତଳ ପାହାଞ୍ଚରେ ବସି ମୂଲନେବାକୁ ଡାକେ ଡାକେ ମାରୁଅଛନ୍ତି । କୁଳବଧୂଗଣ ବାଡ଼ିପଟ କଆଁଡ଼ାଡ଼ ବେଷ୍ଟିତ ଅପ୍ରଶସ୍ତ ପଡ଼ିଆରେ ମଣ୍ଡଳାକାରରେ ବସିବାକୁ ନିର୍ମଳସ୍ଥାନ ଖୋଜି-ବାରେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ । ବୁଢ଼ୀ ସବୁ ଭୁଆଁଯୁଣୀ ବୋଝୁଣା ଏତେବେଳଯାଏ ଜେଉଁଆଡ଼େ ଗଲା ଭାବି ଟିକିଏ ବାଡ଼ ଆଡ଼କୁ ଗ୍ରହିଁ ସଞ୍ଚାଇଟିରେ ଲାଗିଯାଉଛନ୍ତି । ଦରପାଠୁଆ ଯୁବକଗଣ ଦଳବାନ୍ଧି ଚୁନପଟ ରଗଡ଼ ଗ୍ରାମପ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରସ୍ରବଣୀ ତଟକୁ ଗଲି ଗଲି ଦାଣ୍ଡେଇବା ଦୃଶ୍ୟ ଥଇକୁ-ଥର ଦେଖାଯାଉଅଛି । କେହି ପୁରସିକ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ତ ପଣାଖେଳସାରି ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗଫି ଗଫି ଗୃହକୁ ଫେରିବାବେଳେ ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଦ୍ୱାରା ଜନ୍ମଜନିତ ଉଲ୍ଲାସ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ଗୁଡ଼ଆଣ୍ଟୋକା ମୁଡ଼ି ଭଗୁଡ଼ା ବିକିବାରି ବାକପଇସା ଆଦାୟ କରିବାକୁ ଏଦ୍ୱାର ସେଦ୍ୱାରେ ଉଠିବାରେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ । ପାଞ୍ଚ ସାତବରଷର ପୁଅ ଝିଅ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁଡ଼ିକ ଧୂଳିଉଡ଼ାଇ. ଗୀତଗାଇ, ନାଚ ନାଚ, କେତେ-ପ୍ରକାର ଖେଳରେ ଦାଣ୍ଡକୁ ଅତି ଆଦରଣୀୟ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ପରିଣତ କରେଣି । ପାଠପଢ଼ୁଆ ବାଳକମାନେ ପୋଥି-ପତ୍ର ଧରି ଅବଧାନଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଚୁନ ଚୁନ କଥାବାର୍ତ୍ତାର ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ମନ୍ଥରଗମନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅଚ୍ଛବ ଜାତର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ତେଲ ଲୁଣ ସଉଦା କରିବାକୁ ବାଦାଘନ୍ତ ବାକ୍ୟାବଳି ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବକ ଦୋକାନକୁ ଯାଉ ଅଛନ୍ତି । ବାଦୁଡ଼ୀ ନିଶାଗମ ଦେଖି ଚକ୍ଷୁରୁନ୍ମୀଳନ-ପୂର୍ବକ ଡ଼ାଳ ଛାଡ଼ି ଆଳସ୍ୟ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଗୋଟାର ଆଖପାଖରେ ଉଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଅଛି ।

ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଜମିଦାର ଝିଅ ରେବତୀ ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନସ୍ଥ ମାଧବୀଲତା ବେଷ୍ଟିତ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ବସି କଅଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଭାବୁଅଛି । ତାହାର ନିର୍ନିମେଷନେତ୍ରଦ୍ୱୟର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କେଉଁ ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ଧାବିତ । ଦରମୁକୁଳିତ କେଶାବଳି ଚଞ୍ଚଳ ଥିବାପରି ବୋଧହେଲେହେଁ ମନ୍ଦସମୀରରେ ମୃଦୁଦୋଳାୟିତ । ରଙ୍ଗିଣୀ-ଅଧର ନିସ୍ପନ୍ଦ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବେଳେ ବେଳେ ଥର ଥର ନିଜର ଚୈତନ୍ୟ ଦେଖାଇ ଦେଉଅଛି । ବାମକରତଳ ପତନୋନ୍ମୁଖ ବଦନକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ନିମିତ୍ତ କପୋଳକୁ ଠେଲି ରଖିଅଛି । କନ୍ଦୁଣୀ ମଣ୍ଡପର ବାଡ଼ୋପରି ସ୍ଥାପିତ । ଦକ୍ଷିଣକର ଦକ୍ଷିଣଜାନୁ ଉପରେ ଅର୍ଦ୍ଧମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ ଆକାରରେ ପତିତ । ପଦଦ୍ୱୟ ଦେହର ଉଦାଇନ୍ଦ ହେଉ ବମ୍ପନ ପ୍ରତି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ପ୍ରଦାନର ଅରନିବଷ୍ଟ । ସାମୟିକ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ଉଦ୍ଧଗାମୀ ହୋଇ ଦେହ-କୋଣାଶ୍ରିତ ଲୋଚକବନ୍ଦକୁ ଶିଥିଳ କରାଇବାକୁ ଭୁଲୁନାହିଁ । ଗୀତ-ପଟ୍ଟ-ପରିଧାନ ଖଣ୍ଡି ଅନିଳସଙ୍ଗେ କ୍ରୀଡ଼ନରେ ପରିରତ । ମାଧବୀଲତିକା ବେଳେ ବେଳେ ଅଙ୍ଗ ବିସ୍ତାର କରି ତରୁଣୀର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଘୂମର ଢାଳୁଅଛି । ଏପରି ସମୟରେ ହଠାତ୍ କିଏ ପଛଆଡ଼ୁ ଆସି କହିଲା, "ସଖି ! ଆଜି ଏଭଳି କାହିଁକି ? ତୁଚ୍ଛା ଘରେ ବିଚ୍ଛା-ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କାହିଁକି ? ଯାହାର ହସ ହସ ବଦନ ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରକୃତି ନିରନ୍ତର ମୁଗ୍ଧ, ଯାହାର ମଧୁମୟ ବଚନ ଶ୍ରବଣରେ ଜଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଲ୍ଲସିତ, ଯାହାର ନେତ୍ର କଟାକ୍ଷରେ ଜଗତ ପ୍ରେମ-ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ, ତାହାର ଆଜି ଏ ଉଦ୍ଧତତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କାହିଁକି ? ଯେ ଗ୍ରହଲୀଳାର ଆଧିକ୍ୟ ହେତୁ ତରୁଦିଗନ୍ତ ଲୁକ୍କାୟିତ ପଦାର୍ଥ ବା ପ୍ରାଣୀର ଗୋପ୍ୟଗମନ ନିରନ୍ତର ଜାଣିପାରେ, ସେ ଆଜି ସଜନୀର ଅଭିପ୍ରାୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଣିବାକୁ ଅସମର୍ଥା କାହିଁକି ? ବିଶ୍ମୟତ ! ତୁମ୍ଭର ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ବିଧାନ ! ବିଦ୍ୟୁତକୁ ସ୍ଥିର, କଣ୍ଟେଇ ମାଳାକୁ ନିଶ୍ଚଳ, ସଦା ସ୍ପନ୍ଦିନୀ ଉଷାଦେବୀଙ୍କୁ ନିସ୍ପନ୍ଦ କଲ କପରି ? ମଦନ ! ତୋର ଅମୋଘାସ୍ତ୍ରକୁ ସତେଜ ନକରି କଳଙ୍କୀ କରିବାକୁ ପକାଇଦେଲୁ କାହିଁକି ? ଏ କଅଣ ? ମୁଁ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ପ୍ରଳାପ କଲିଣି, ତଥାପି ଚପଳାର ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ବିକସିତ ହେଉନାହିଁ ! ସଜନି ! ସଜନି ! ମୁଁ କି ତୁମ୍ଭର ବିଦୂଷକ ହୋଇଅଛି ? କାହିଁ, ମୁଁତ କିଛି ଅପରାଧ କରିନାହିଁ । ତେବେ କି ତୁମ୍ଭର ବାମବିଧାତା ଜନ୍ମିଛି ? କାହାର ମୋହନରୂପ ଦର୍ଶନରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଅଛ ? କେଉଁ ମିହିର କି ତୁମ୍ଭର ପଦ୍ମ-ବଦନରେ କିରଣ ଢାଳି ଅନ୍ତରିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ? କେଉଁ ସୁଧାକର କି ତୁମ୍ଭର ନେତ୍ର-ଚକୋରକୁ ଗ୍ରହି ଗ୍ରସିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ? କେଉଁ ଘନକି ତୁମ୍ଭର ମାନସ-ଚାତକ ମୁଖରେ ଜଳଧାରା ବର୍ଷଣ ନକରି ପ୍ରତି-ବନ୍ଧକ ପତନରେ ଦୂର-ଦେଶକୁ ଉଡ଼ିଯାଇଅଛି ? କାହିଁ, ତଥାପିତ ନିରୁତ୍ତର ! କେବଳ ମୋହର ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ମାଧବୀଲତାରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଅଛି । ତେବେ କଅଣ ସଖୀ ନିଦ୍ରିତା ? ନା, ତାହାରତ ନିଦ୍ରା ଏପରି ଗାଢ଼ତର ନୁହେଁ । ତେବେ କଅଣ ରୋଷଭରେ ? ଆଚ୍ଛା, ସମ୍ମୁଖକୁ ଯାଇ ଦେଖେଁ ।" ସଜନୀ, ସମ୍ମୁଖରେ ଅତି ନିକଟବର୍ତ୍ତିନୀ ହେବାର ଦେଖି ରେବତୀ ହୃଦୟରେ ଧକ୍କା ବାଜିଲା । ସେ ହଠାତ୍ ଦୂରଦେଶରୁ ମନକୁ ଫେରାଇ ଆଣି ପଚାରିଲା, "ସଖି ! ମୁଁ ଏଠାରେ ଥିବାର କିପରି ଜାଣିଲ ? ଏତେବେଳେ ତ ମୁଁ ଏଠାରେ ନଥାଏ ।" ସଜନୀ ଏକାବେଳକେ ବିସ୍ମିତହୋଇ କହିଲା, "ତୁମ୍ଭେ କିଏତ ଧ୍ୟାନରେ ମଗ୍ନ ଥିଲକି ? ମୁଁ କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଅଣ କହି ସାରିଲିଣି, ତାର ଉତ୍ତରରେ ଏ ଅବାନ୍ତର ପ୍ରଶ୍ନ କାହିଁକି ?"

ରେବତୀ—ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଭାବନାଗ୍ରସ୍ତ, ମୋର ମନ ଏକାଗ୍ରଦୃଷ୍ଟିରେ ଧାବିତ । ତେଣୁ ତୁମର ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ଶୁଣିପାରିନଥିଲି ।

ସଜନୀ—ଭାବନା ! କଅଣ ଅଙ୍କାସନ ଅନ୍ୱେଷଣ ଭାବନା ?

ରେ—ନହେ ସେପରିକଥା କହିବନାହିଁ । ଜଗତରେ କଅଣ ସମସ୍ତେ ଚିନ୍ତାକରୁଥାନ୍ତି, ଅଙ୍କାସନ ପାଇବା-ଲାଗି ।

ସ—ତମପରି ସେବନ୍ତା ଲାବଣ୍ୟମୟୀ ତରୁଣୀ ହୃଦୟରେ ଅନ୍ୟକୌଣସି ଭାବନା ସ୍ଥାନପାଇବକି ?

ରେ—କାହିଁକି ପାଇବ ? ସ୍ନେହଗୋଷ୍ଠିକର ଜଞ୍ଜାଳ, ତାହାକୁ ଧରି ସବୁବେଳେ ଜଗୁଛି ।

Digitized by Sri Aurobindo Kanika@gmail.com

ସ—ତୁହେଁ କାହିଁକି ? ଯୌବନ-ସମୁଦ୍ରରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରେମେଚ୍ଛାର ଆଧିକ୍ୟ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ତାହାହିଁ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ବସ୍ତୁ ।

ରେ—ତମେତ ତର୍କ-ରତ୍ନଙ୍କ ଝିଅ, ତମକୁ ଯୁକ୍ତିରେ କିଏ ଜିଣିବ ?

ସ—ସତ୍ୟକଥାରେ ସିନା ତର୍କରେ ଜୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ; ଅସତ୍ୟରେ ହେବ କାହିଁ ? ଆଚ୍ଛା, ସତକହିଲ, ତମେ କଅଣ ଭାବୁଥିଲ ?

ରେ—ସତକହିଲେ କଅଣ ତୁମେ ଚନ୍ଦ୍ରା-ଜଳ-ଦଗ୍ଧ ହୃଦୟକୁ ଶୀତଳ କରିପାରିବ ?

ସ—ନପାରିବ କାହିଁକି ? ପ୍ରତିକାର-ସଲିଳ କଅଣ ମୋ ପାଖରେ ନାହିଁ ?

ରେ—ତମେ ଯାହା ବିଶ୍ୱାସଥିଲ ତାହା ଯେ, ଟିକିଏ ଓଲଟା ଅଛି ।

ସ—ଓଲଟା କଅଣ ?

ରେ—ବାପା ମୋର ଇଚ୍ଛାବିରୁଦ୍ଧକାର୍ଯ୍ୟ କରି ମୋତେ ଶୋକ-ସାଗରରେ ଭସାଇଦେଉଅଛନ୍ତି ।

ସ—ଅସମ୍ଭବ କଥାଗୁଡ଼ାଏ କେଉଁଆଡୁ ଆଣି କହୁଚମ ? ବାପ କଅଣ ଝିଅର ଅମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ?

ରେ—ନପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ନପାରିବାର କାର୍ଯ୍ୟକରିବାଟା ଅମଙ୍ଗଳ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଠଶାଠ ପଢିଲୁଁ, ସବୁକଥା ଜାଣିଲୁଁ, ଆମ୍ଭ ଉପରେ ଆମ୍ଭର ସ୍ୱାଧୀନତାମୟ ଅଧିକାର ନଦେଇ ସେ ନିଜେ ନିଜେ ଗୋଟାଏ କଥା ସ୍ଥିରକରିବେ କାହିଁକି ?

ସ—ମଲା ଯା, ଆମ ଦେଶରେ କଅଣ ସେ ଯୁଗ ଆସିଲାଣି ? ପୂର୍ବକାଳରେ ରାଜା ମହାରାଜାଙ୍କ ଘରେ ଥିଲା, ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ତ ତାହା ଲୋପ ପାଇଅଛି । ଆଜି ଖୋଜିଲେ କାହିଁ ପାଇବ ?

ରେ—ନପାଇବା ବୋଲି କଣ ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା-ନାହିଁ ?

ସ—ସମାଜ ଯେତେବେଳେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଜଗତପରି ସ୍ତ୍ରୀଜାତିକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବ, ସେତେବେଳେ ସେ ଯୁଗ ଆସିବ ।

ରେ—ଆନ୍ଦୋଳନ ନକଲେ ସମାଜ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବା ସମ୍ଭବ କି ?

ସ—ଆନ୍ଦୋଳନକାରିଣୀଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ ଯେ ।

ରେ—ତେବେ ସେହି ଅଳ୍ପତର ହା ହତୋସ୍ମି ହୋଇ ଚିରକାଳ ଦୁଃଖରେ ସଢ଼ନ୍ତୁ ।

ସ—ସଚିବେ କାହିଁକି ? ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ଯେତେବେଳେ ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ-ହେବ, ସେତେବେଳେ ସେ ଆନ୍ଦୋଳନ ବଳେ ଚଳିବ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କେତେକ ସ୍ୱଳ୍ପ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତା ରମଣୀ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆଜିଠାରୁ ଆନ୍ଦୋଳନ କଲେ ଭବିଷ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ପାଇବେ, କୌଣସି ଫଳ ମିଳିବ ନାହିଁ; ବରଂ ଦୁର୍ନାମବଢ଼ିବ ।

ରେ—ଦୁର୍ନାମ କଅଣ ?

ସ—ସ୍ତ୍ରୀଜାତିର ଯାହା ପ୍ରଧାନ କଳଙ୍କ, ତାହାହିଁ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

ରେ—କଅଣ ସମ ଜଭ୍ରଷ୍ଟା ବୋଲି କହିବ ?

ସ—ହଁ ।

ରେ—ନପର ?

ସ—ନପର କଅଣ ପଚାରୁଚମ, ବୁଝିପାରୁନାହିଁ ? ପିତାମାତାଙ୍କର ମନୋମତ ପାତ୍ରରେ ଅନିଚ୍ଛାପ୍ରକାଶ କରିବାହିଁ ଅନ୍ୟତ ଆସକ୍ତିଥିବାର ପ୍ରମାଣନୁହେଁ ?

ରେ—ଆସକ୍ତି ଥିବାଟା ଜଣାନପଡ଼ିଲେ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଦୁଃଖ ସହିବାକୁ ହେବନାହିଁ ।

ସ—ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ପୂର୍ବରୁ ପିତା ମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହେବ ।

ରେ—ମୋଉତ ସେହି ଇଚ୍ଛା ।

ସ—ତେବେ ପ୍ରକାଶ କରୁନାହିଁ ?

ରେ—ଆଉ ଅଛିକି, ନେଡ଼ିଗୁଡ଼ ଜହ୍ନଣୀକି ବୋହିଗଲାଣି । ଜଣାନାହିଁ, ଶୁଣାନାହିଁ, ବାପା ପୁରୁଷୋତ୍ତମରୁ ଅସ୍ତି ମା'ଙ୍କୁ କହିଲେ ବେବପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସୁଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର ପାଇବାରୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ମହାପ୍ରସାଦ ଧରି ନିଶ୍ଚୟକରି ଆସିଲି ।

ସ—ହେଲା ଯେବେ ହେଲା, ତମେ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ କାହିଁକି ? ସେ କଣ ଝିଅ ସୁଖପାଇବା ସ୍ଥାନ ଦେଖି କରିନଥିବେ ?

ରେ—ମୁଁ ଯେ ବାଗ୍‌ଦତ୍ତା ।

ସ—କେବଳ ବାଗ୍‌ଦତ୍ତା ନା ଆଉକଅଣ ଅଛି ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେ—ବାସ୍ତବରେ ବୋଲିବ କହିଲି ସେଥିରେ ଏତେ ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି କାହିଁକି ?

ସ—ତେବେ ବାପାଙ୍କ ମନୋମତ ସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ କିଛି କ୍ଷତିନାହିଁ। ସଂସାରରେ ଆଜିକାଲି ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଏହିପରି ବାଗ୍‌ଦତ୍ତା ହୋଇ ମଧ୍ୟ ବାପମାଆଙ୍କ କଥା ମାନିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନକାଳୀନ ସ୍ନେହ ପ୍ରେମଟା କେଉଁଆଡେ ଉଭେଇ ଯାଉଛି ।

ରେ—କାହାରି ଅବା ଉଭେଇ ଯାଉଥିବ, ମୋରତ ଉଭେଇ ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ସ—ତମର ସେ ପ୍ରେମର ମାତ୍ରା ଟିକିଏ ବଢ଼ିଯାଇଛି ପରା ?

ରେ—ପ୍ରେମରେ କଅଣ ସାନ ବଡ଼ ଅଛି ? ସେ କିଛି ବାସ୍ତବ ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ, ତହିଁରେ ସାନବଡ଼ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଇବ ।

ସ—ଆନନ୍ଦଟା କଅଣ ବାସ୍ତବ ପଦାର୍ଥ ? ତହିଁରେ ତ ପୂରି ଅତି, ଅଳ୍ପ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ ।

ରେ—ସେ ଅଜାନ୍ତର ଯୁକ୍ତିରେ ଲାଭ କଅଣ ? ମତେ ଏ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷାକରି ପାରିବନି ?

ସଜନୀ କଅଣ କହିବାକୁ ପାଟି ମେଲିଲା ବେଳକୁ ରେବତୀର ମା ବାଉଦ୍ୱାରରେ ଡାକପକାଇଲେ "ରେବ! ରେବ!"

ରେବତୀ ହଠାତ୍ ଯାଉନ୍ତୁ ବୋଲି ଉତ୍ତର ଦେଇ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲା । ସଜନୀ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟଦିଗକୁ ଯିବାର ଆରମ୍ଭ କଲା, ମାତ୍ର ଏତିକି କହିଗଲା 'ଚେଷ୍ଟାକରିବି ତମକୁ ଉଦ୍ଧାରିବାପାଇଁ ।'

୨

ଗତ ଦେଢ଼ପହର ଡେଇଁଗଲାଣି । ଜମିଦାର ଭ୍ରମରବର ସାମନ୍ତରାୟ ପଲଙ୍କଉପରେ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଦେଉଅଛନ୍ତି । ସଧୁଆ ଗୃହକରଟୋକା ତଳେବସି ଗୁଡ଼ାଖୁ ଚିଲମରେ ଟିକିଆଗଡ଼ି ଖଞ୍ଜୁଅଛି । ଶାଗୁଆ କାଚଦିଆ ଲାମ୍ପଟି ବାଡ଼ିରେ ଲଟକି ରହି ଘରଟିଯାକ କୋମଳ ଆଲୋକରେ ସ୍ନିଗ୍ଧ କରୁଅଛି । ପିଣ୍ଡାଆଡ଼ୁ ଦେନାଫୁଲର ସୁବାସ ଘରଟିକୁ ମହକାଇ ଦେଉଅଛି । ପବନ ପ୍ରବାହିତ ହେଉ-ନଥିଲେହେଁ, ମଶାର ହଲିବାରୁ ତାହାର ଗତି ଥିବାର ପ୍ରତୀତି ହେଉଅଛି । ଦାଣ୍ଡରେ ଗୃହକରବାକରଙ୍କର ଟପଟାପ କଥାବାର୍ତ୍ତା ମୀରବତାରେ ବାଧା ଜନ୍ମାଉଛି । ପୋଷା ବିଲାତୀ-କୁକୁରଟି ଖରଡ଼ ଉପରେ ଶୋଇ ଜଭ ଲହ ଲହ କରୁଅଛି, ଏପରି ସମୟରେ କୋଡ଼ପୋଷ୍ଟ ଝିଅ ଲବଙ୍ଗ ପାନଥାଳିଆଟିଏ ଧରି ବାପା ପାଖକୁ ଚଞ୍ଚଳବେଗରେ ଚାଲିଆସି କହିଲା, "ବାପା ! ପାନନିଅ।" ଜମିଦାର ମହାଶୟ ଥାଳିଆଟି ହାତରୁ ଧୀରସ୍ୱରରେ ଆଣି ପଚାରିଲେ, "ଲବ ! ମା କଣ କରୁଛନ୍ତି ?" ଉତ୍ତର—"ବାତ ଜାଉଛି" ଏତିକି କହି ସେଠାରୁ ସେ ପଳାଇଗଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ମା ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ଜମିଦାର ହୁକା ଟାଣୁଅଛନ୍ତି । ଗୃହକର ଟୋକା ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲାଣି । କେବଳ ଆଲୋକଟି ଏକାନ୍ତିକତା ଦୂରକରୁଛି । ଏଠାରେ କହିରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ଜମିଦାରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜର ଦୟା, ସ୍ନେହ, ଦାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଣରେ ନିଜ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ମାନଙ୍କର ତ ସହଜକେ, ସେ ଗ୍ରାମର 'ମା' ହୋଇଥିଲେ । ସମସ୍ତେ କେବଳ ସେହି ମା ମା ଡାକି ମହାଦେଇଙ୍କର କରୁଣା ଝରଣାର ଜଳପାନ କରିପାରୁଥିଲେ । ଅତଏବ ପାଠକବର୍ଗ ସେ ମହାଶୟାଙ୍କୁ ମା, ନାମରେ ସମ୍ବୋଧନ କଲେ ତାଙ୍କର ଗତି ନାହିଁ । କାହାରି ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ତାଙ୍କର ନାମ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମା ମା କହି ଶ୍ରଦ୍ଧାପାତ୍ର ମାନଙ୍କ ତାଲିକାର ସର୍ବ ତଳେ ନାମ ଲେଖାନ୍ତୁ । ଦାଣ୍ଡରେ, ହାଟରେ, ବାଟରେ ଘାଟରେ, ନାଟରେ ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ଅପରିଚିତା ସ୍ତ୍ରୀ ପାଖରେ କିଛି କହିବାର ହେଲେ, କିମ୍ବା ତାଠାରୁ ଶୁଣିବାର ଥିଲେ ଅଥବା ତାହାର ପରିଚୟ ନେବାରେ ଆବଶ୍ୟକତା ଦେଖାଗଲେ, ଆପଣମାନେ ପ୍ରଥମେ ମା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିଥାନ୍ତି । ଅତଏବ ଏଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପରିଚିତା ଜମିଦାରିଆଣୀ ମହୋଦୟାଙ୍କୁ ମା ବୋଲି ନ କହି କଅଣ କହିବେ ? କେହି ଆପତ୍ତି କରିପାରନ୍ତି, ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ଜାତିର, ନାନା ବୟସର, ନାନା ରୁଚିର ବ୍ୟକ୍ତି ଅଛନ୍ତି; ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ କେହି ମା ବୋଲି ଡାକି ପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଅନେକେ କୁଣ୍ଠିତ ହେବେ । ଆପତ୍ତିକାରୀ ! ଭାବି ଦେଖନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଅରୁଚିର କଥା କିଛି ନାହିଁ । ଜମିଦାର ଭ୍ରମରବର ସାମନ୍ତରାୟ ଜମିଦାର ହେଲେହେଁ, ଭୂଖଣ୍ଡେଶ୍ୱର । ଆଜିକାଲି ଭାରତର ରାଜା ମହାରାଜାମାନେ ମଧ୍ୟ କରଦରାଜା ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଜମିଦାର ଓ କରଦ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାନ୍ୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ

Digitized by Odisha Digital Library

ଥିଲେ ହେଁ, ଭାବସ୍ଥେ ପ୍ରଜାପାଳକ । ଅତଏବ ଉକ୍ତ ଜମିଦାର ମହୋଦୟ ନରପତି ନିଶ୍ଚୟ । ତେବେ ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ମା ନହେବେ କାହିଁକି ? ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି:—

"ଜନନୀ ଗୁରୁପତ୍ନୀ ଚ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ରାଜପତ୍ନୀକା
ଗାଭୀ ଧାତ୍ରୀ ଚ ଧରଣୀ ସପ୍ତୈତା ମାତରଃସ୍ମୃତାଃ ।"

ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ କାହାର ଆପତ୍ତି ଥାଇପାରେ । ଆପତ୍ତିର କାରଣ, ସେହି ଭୂଖଣ୍ଡର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମା ହୋଇ ପାରନ୍ତି, ଅନ୍ୟସ୍ଥାନର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମା ହେବେ କିପରି ? ଏହାର ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଯୁକ୍ତି ଅଛି । ପ୍ରଥମତଃ;— ଜଗତର ଅଧିଶ୍ୱରୀ ଏକମାତ୍ର ଜଗତ ଜନନୀ ସେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ନିଜର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ରୂପେ ନରେଶ୍ୱରୀ ପଠାଇ ଜଗତ ଶାସନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ସେହି ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ମାନେ ପରସ୍ପରର ସହୋଦରା ହେତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସନ୍ତାନ ମାନଙ୍କର ମାତୃଶ୍ରୀ । ଆଉମଧ୍ୟ ମା ମାତୃଶ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଅତଏବ ସେମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମା । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ;—ମାନବଜାତି ପରସ୍ପରର ପ୍ରତି ଭ୍ରାତୃ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଦ୍ଧ; ତେଣୁ ଜଣକର ମା ଅନ୍ୟର ମା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ସେହି କାରଣରୁ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଆମର ଅନୁରୋଧ ଯେ, ସେମାନେ ଉଦାରହୃଦୟା, ପରଦୁଃଖହରା, ଦୟାବତୀ, କୋମଳପ୍ରାଣା, ପ୍ରଜାବତ୍ସଳା ସେ ମହାଶୟାଙ୍କୁ 'ମା' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିବାରେ ହୃଦୟରେ ଟିକିଏ ମଧ୍ୟ ବିକାରକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବେନାହିଁ । ବିକାର ବଳାତ୍କାରେ ହୃଦୟରେ ଆସନ ମାଡ଼ି ବସିଲେ, ଲେଖକର ଅନୁରୋଧ ଧକ୍କା ଦ୍ୱାରା ତାହାକୁ ଦୂର କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଉ ଅଧିକ ମୁଣ୍ଡ ଘାମାଇବା ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଉଚିତ୍ । ମା କୋଠରୀ ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇ ସାମନ୍ତରାୟଙ୍କ ଗୋଡ଼ପାଖରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଉଁସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସାମନ୍ତ-ରାୟ ମୁହଁରୁ ହୁଙ୍କାର କଲ୍କଟିକୁ କାଢ଼ିଦେଇ କହିଲେ "ପିଲାଙ୍କ ଶୋଇବା ସୁବିଧା କରିଦେଇ ଆସିଲ ?"

ମା—ସବୁଦିନ ପିଲାଙ୍କ କଥା ପଚାରି ? ତା ଆଜି ସ୍ୱରସ୍ତମରୁ ଆସିଲ ବୋଲି ପଚାରୁଚ ମ ?"

ଜମି—ପଚାରି ଦେଲି ଟିକିଏ ଫସାଇଁରେ ପଚାରନ୍ତି ବୋଲି ଯେ, ଏଥିରେ ଆମକୁ ବୈଫିୟତ ଦେବ ହୋଇ-ସାରିଲାଣି !

ମା—ମ, ମାସକେ ଦିନକେ ଅଧେ ଘରକୁ ଆସି ପଚାରି ଦେଲେତ ସବୁଦୁଃଖ ପାଶିପରି ବୋହିଗଲା ।

ଜମି—ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ତମ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେତ ତମେ ଖୁସି ଅଛ । ଫସାଇଁରେ ତ ଅଛି, ପୁରୁଷମାନେ ଦାଣ୍ଡଖରେ ବୁଝନ୍ତି, 'ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଘର ଚଳାନ୍ତି । ମୁଁ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲିବାରେ ଦୋଷ କଅଣ ?

ମା—ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲିବାରେ ଦୋଷ ନାହିଁ ବୋଲି ଚିଠିଖଣ୍ଡେ ଦିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବେଳ ମିଳୁନଥିଲା ?

ଜମି—ସତେରେ ବେଳ ମିଳୁନଥିଲା ହେ । ଆଜି ଏ ଓକିଲ ବସା, କାଲି ସେ ଓକିଲ ବସା, ପରଦିନ ଆଉ ଓକିଲ ବସା, ଆଜି ଅଦାଲତ କୋର୍ଟ, କାଲି ମୁନସଫକୋର୍ଟ, ପରଦିନ ସବ୍‌ଜଜ୍ କୋର୍ଟ, ଏହିପରି ବୁଲି ବୁଲି ତ ଚଉଦ ବର୍ଷ, ଆଉ ଦି ବର୍ଷ ଥିଲା ବେଳି ଚିଠିକରି ଆସିଲି, ଆଉ ଚିଠି ଲେଖନ୍ତି କେତେବେଳେ ?

ମା—ହଉ ଚିଠି ନଲେଖିଲ ତ ନାହିଁ । ବାହାଘର କଥା କଅଣ ଠିକଣା କରିଛ କହିଲ ?

ଜମି—ସେକଥାରେ ହେଳା କରିନାହିଁ ମ । ଘରେ ଝିଅ କୁଡ଼ୁଆ ଝିଅ ରୁନହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି ?

ମା—ପାଇଁଟିର ଘର କେଉଁଠାରେ ?

ଜମି—ସେପରି ଓଳାସ ଜମିଦାରଙ୍କ ମଝିଆପୁଅ ।

ମା—ପାଠଶାଠ କଅଣ ପଢ଼ିଛନ୍ତି ?

ଜମି—ଆମେ କଅଣ ପାଠଶାଠ ପଢ଼ିଛୁ ପୁଣି ଇଙ୍ଗ୍ଲିଶ ଚଳଉଚ୍ଚ ନା କିଛି ଗୋଳମାଳ ଘଟିଛି । ଜାଇ ଇଙ୍ଗିଲିସିପାଠ ପଢ଼ିନଥିଲେ କଅଣ ହବ, ସେ ସ୍ୱଚ୍ଛକ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ । ତାଙ୍କ ଇଲାକା ସେଇ ଚଳଉଛନ୍ତି । ଆଉ ସାଇଦଇଟାଡ ଘରୁ ବାହାରି ଆହାଁନ୍ତି ।

ମା—ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଟିକି ?

ଜମି—ହେଁ, ସେକଥା ପୁଣି ପଚାରୁଚ । ତାଙ୍କପରି ପିଲାଟିଏ ଦୁନିଆରେ ପାଇବ ନାହିଁକି, କୌଣସି ବିଷୟରେ ପରି ଟିକିଏ ମଳ ଧଳ ଦେଖିବ ନାହିଁ । ଆମେ ଶାସ୍ତ୍ର ଦେଖି ଯାହା ଜାଣିଛୁ, ସେସବୁ ଲକ୍ଷଣ ତାଙ୍କରଠେଇଁ ।

ମା—ଯେ ଦେଖିବ ସେ ଖୁସି ହେବଟିକି ?

ଜମି—ସେ କଥାରେ ଆଉ ଭୁଲିଅଛ ? ପଠାରେ ପରି କହିଛ :—

Digitized by srujanika@gmail.com

"ଜନ୍ମ କରିସ୍ତେ ରୂପଂ, ମାତା ବିତ୍ତଂ, ପିତା ଶ୍ରୁତଂ,
ବନ୍ଧୁ କୁଳ ମିଳନ୍ତି, ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ମିତରେ ଜନାଃ ।"

ଏଥିଉତରୁ କେଉଁଟି ତାଙ୍କର ନାହିଁକି ? କନ୍ୟାପାଇଁ ରୂପ, ମାଆପାଇଁ ଧନ, ବାପପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ, ବାନ୍ଧବଙ୍କ-ପାଇଁ ସତ୍କୁଳ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କପାଇଁ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ତ ଅଛି । ଆଉ ନାହିଁ କଅଣ ଯେ ସମସ୍ତେ ଖୁସି ହେଉନାହାଁ ।

ମା—ନା କଅଣ ?

ଜମି—ନାମରେ ମଧ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅଛୁମ । କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମରବର ବସୁ ।

ମା—ତାହାଘର କେବେ ହବାର ଠିକଣା କଲୁଚ ?

ଜମି—ଫଗୁଣମାସରେ କରିଦିବା । ଆଉ ଦୁମାସ ରହିଲା । ଆଜିଠାରୁ ଶ୍ରୀକୁ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏହି ସମୟରେ ବରକନ୍ୟାର ଡାକବାରୁ ଜମିଦାର କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରରେ ଚାଲିଗଲେ । ମା ପଲଙ୍କରେ ଶୋଇ-ରହିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ—

ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର

ଶେଷ ଅବକାଶେ

ଅସିବଣି ବିଶ୍ୱ-ଅବାହନ ସଖା,
ଦାରୁଣ ସଂସାରେ ଯିବ ମୁଁ ଫେରି,
ନିଖିଳ-ନିର୍ମ୍ମମ ବିଶ୍ୱ ପାରବାରେ
କ୍ଷୁଦ୍ର-ସ୍ରୋତ ଯେ ଟି ଦେବାକୁ ଢାଳି,
ଏ ସ୍ପର୍ଶ-ସମ୍ପଦ ନନ୍ଦନ କାନନ
ପ୍ରତିଯିବ ଦୁଃଖ-ଜୀବନ ଘେନି,
ଅଜସ୍ର-ସାହାସ ହେବ ପିନା ସଖା,
ଏ ଜଗତ-ପୂତ-ପାଦେସ୍ୱ-ଭୂମି ।
ନିର୍ମ୍ମମ ପ୍ରହାର ସହିଛୁ କେତେହେ
ଏ ସାନ୍ତ-ସମସ୍ତେ ମରସ ପ୍ରାଣେ,
ତୁଙ୍ଗ ହିମାଦ୍ରିକୁ ଝାମ୍ପ ଦେଇଅଛୁ
କେତେଥର ହୃଦ ଘଡ଼ି ପାଖାଣେ
ବଜନେ ଆବେଗେ ଗାଇଅଛୁ କେତେ
କରୁଣ-ପରଣ-ପରଶି ଗାନ,
ଗାଇବେ ଏକାକ୍ଷ ଢାଳିଅଛୁ କେତେ
ଉପତ-ଲୋତକ-ଦଗ୍ଧ-ନୟନ ।

ନିରଶ ଅନ୍ତରେ ଫେର ଗୃହିଅଛୁ
ପଛେ ପଦେ ପଦେ ଗଣି ପ୍ରମାଦ,
ଦୁଃଖୀ-ଦୁଃଖ-ହରା-ଜନନ ମାତର
କର କେତେଥର ପ୍ରାଣ ଆସ୍ୱାଦ ।
ଏ ବିପଦେ ସଖା, ମାରସ-ପରଣେ
ସରସତା କିପା ଦେଲ ହେ ବୁଣି
ଏ ତପତ-ହୃଦ ଶୀତଳିଲ କିପା
ଢାଳି ସ୍ୱରଗର ଅମୀୟ ବାଣୀ ।
ଫୁଟାଇଲ କିପା ଚିର-ସନ୍ତାପିତ—
ମାରସ-ବଦନେ ହାସ୍ୟର ରେଖା ।
ଅମା ଅନ୍ଧକାରେ-ବିକଟ-ନିଶୀଥେ
ଧ୍ୱମ ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ ଦେଲ କେ ଦେଖା ।
ଜାଣୁଛୁ, ଜାଣିବ, ଜୀବନତ ମୋର
ଚିର ଜନ୍ମର ମହା ଆଳସ୍ୟ,
ସଦା-ସୁଖ-ସ୍ୱପ୍ନ-ମଗ୍ନ ହୃଦ-ପଟୁଁ
ଭ୍ରମେ ହେଲେ ଯେଉଁ ନୁହେ ବିଲସ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀ ଉଦୟନାଥ ଷଡଙ୍ଗୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

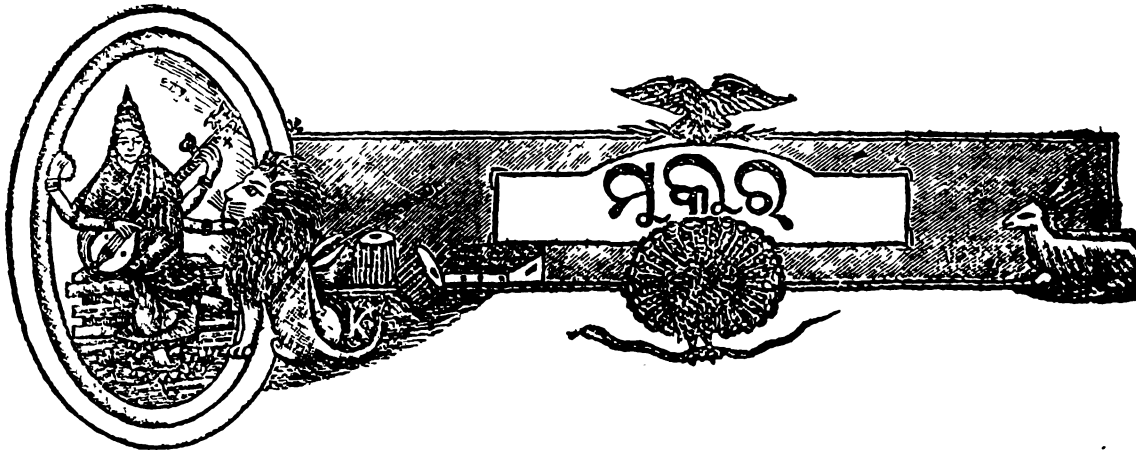

୨୨ଶ ଭାଗ	ମାର୍ଗଶିର ୧୯୯୪	୮ମ ସଂଖ୍ୟା

ଆଶୀର୍ବାଦ

୧

ତରୁଣ ଦେବତା, ଆସହେ ଆଜି ଏ ଗଗନ ପଥେ
ଆସ ହେ ବନ୍ଧୁ, ଶିଶୁ-ଜୀବନ,
ଆସ ପୁଷ୍ପକ-ବିଜୟୀ-ରଥେ ।
ଆସ ହେ ଆଜ ଏ ବଜ୍ର ତୁଲେ,
—ତମସା ମୁଗ୍ଧ ଧରଣୀ କୋଳେ,
ନବୀନ-ଜୀବନ-ମାନବ-ବୁକେ ବସହେ ଆସି,
ବିଦ୍ୟୁ ଝଟକେ ଖେଳାଇ ଅସି ।

୨

ଅଖିଳ ଯୁଗର ତୀବ୍ର ପିପାସା ବକ୍ଷେ ଧରି
ଅବତରି ଆହେ ମୁକ୍ତି-ଦେବତା
ପୁରୁଣା ଜୀବନ ଉନ୍ମକର ।
ଏ ଜୀବନ ଜାତିର ସାଧନା-ପଥ
କାନ୍ତ-କଠୋର କର ହେ ନାଥ,
ଦିଅ ହେ ଶିଥିଳ-କପାଳେ ତାହାର ରକ୍ତଟୀକା
—ମରଣ ପଥର ମୁକ୍ତି-ଲେଖା ।

ଆସହେ ଆସହେ ସତ୍ୟ ଜୀବନ ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ
ଆଜ ଏ ଜାତିର ଫିରି ଦୁଆରେ
ନନ୍ଦନ-ବନ-ପୁଷ୍ପ ଝରୁ ।
ଦେଖାଅ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବଜ୍ର ତଳେ,
ଶଙ୍କର-ଶୂଳ ଧରାଅ କରେ,
ନବୀନ-ଜୀବନ-ମାନବ ବୁକେ ବସ ହେ ଆସି,
ଆଜ, ବିପୁଳ ଲମ୍ଫେ ଉଠୁ ସେ ହସି ।

ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଣ୍ଡିକୁମାର ଚରିତ

ପଞ୍ଚମ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ

(ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

ରାଜବାହନ ଚରିତ ।

ବସନ୍ତକାଳ ଉପସ୍ଥିତ; ମଳୟାଚଳରୁ ଶୀତଳ ସମୀରଣ, ଦ୍ୱିରଚନ୍ଦନ ପରିମଳ ସୌରଭରେ ମଦଗତ ଧାରଣକରି ବିଯୋଗିମାନଙ୍କର ବିରହାନଳକୁ ଉଦ୍ଦୀପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ରସାଳତରୁର ନବକିଶଳୟ ଏବଂ କୋକିଳାଦିର (ପୁଷ୍ପ-ରସ) ପାନକରି ମଧୁକରମାଳା ଏବଂ କୋକିଳକୁଳ ଉପବନକୁ ମୁଖରିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାନବଙ୍କର ଅଭିମାନ ଦୂରୀଭୂତ ହେଲା । ମାଳତ, ସିନ୍ଧୁବାର, ରକ୍ତାଶୋକ, ପଲାଶ ଏବଂ ତିଳକ କୁସୁମର କଳିକା ପ୍ରକାଶରେ ବନପ୍ରାନ୍ତ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଧାରଣକଲା । ବସନ୍ତକାଳର ଶୋଭାଲହରୀ ପୃଥିବୀର ଗିରି-ଅଡ଼ିକୁ ଆଲିଙ୍ଗନକଲା; ଆହା ବସନ୍ତର କି ମାଧୁରୀ ! ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଆଜି ବସନ୍ତ ଆମୋଦରେ ପୁଲକିତ । ଏବେ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର ଆଉ ଆନନ୍ଦର ସୀମାନାହିଁ ।

ଏହେ ବସନ୍ତଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ, ପ୍ରିୟସଖୀ ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ସହିତ ନଗରର ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥିତ କେଳିକାନନରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସଙ୍ଗରେ ଅନ୍ୟକେତେକ ସହଚରୀ ଏବଂ ବାଲ୍ୟସଙ୍ଗିନୀ ଗୌରାଙ୍ଗନା । ବସନ୍ତର ନୂତନ ଆବିର୍ଭାବ, ପ୍ରିୟସଖୀ ମନଙ୍କ ସହ ଏକାନ୍ତ କାନନରେ ମିଳନ, ଏଣେ କୋକିଳ କଳରୁତ, ସମ୍ମୁଖରେ ବକୁଳିତ ଚୂତତରୁ, ଏହାଦେଖି କାହାରମନରେ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ନହେବ ? ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ସଖିମାନଙ୍କ ସହିତ ନାନାବିଧ ଫୁଲଗୋଳାରେ କେତେକସମୟ ଅତିବାହିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଠାରେ ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ଏବଂ ବାଳ-ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ଟିକିଏ ପରିଚୟ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ମାଳବରାଜ ମାନସାରଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଦୁହିତା । ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ସୁଶୋଭିତଙ୍କର ପ୍ରେମପାତ୍ରୀ ତରୁଣୀ । ସେ ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ନର୍ମସଖୀ ।

ବିଧାତାର ଲୀଳା ବିଚିତ୍ର ! ଦୈବଗତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଘଟନା କ୍ରମେ, ରାଜକୁମାର ରାଜବାହନ, ପ୍ରିୟବୟସ୍ୟ ସୁଶୋଭିତ ସହିତ ସେହି କେଳିକାନନରେ ବସନ୍ତଆମୋଦରେ ଉପସ୍ଥିତ । ମଳୟସମୀରଣର ଆନ୍ଦୋଳନରେ କିଙ୍କିଣୀ ଚୂତ-ଶାଖା କମ୍ପିତ ହେଉଛି, ବିଚୁଳିତା ଗୁଣ୍ଡକ ଫଳପୁଷ୍ପର ଅବନମ୍ର—ଦେଖିଲେ ଯେପରି ମନେହୁଏ, ପ୍ରକୃତିରାଣୀ ନବପଲ୍ଲବ କୁସୁମ-ଅଳଂକାରରେ ଭୂଷିତହୋଇ କେଳି-କାନନରେ ବିହାର କରୁଅଛି । ଶୁକ, ଭ୍ରମର, କୋକିଳ ପ୍ରଭୃତି ଜୀବମାନଙ୍କର ମଧୁର କଳରବ ଶ୍ରବଣକରି ହୃଦୟରେ କେତେ ନୂଆଭାବ ଆସି ଜାଗ୍ରତ ହେଉଅଛି ।

ଉଦ୍ୟାନର ଏକଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍କରିଣୀ । ମାଳୋତ୍ପଳ, କହ୍ଲାର, କୈରବ, କମଳ ପ୍ରଭୃତି କେତେ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇ ପୁଷ୍କରିଣୀର ଶୋଭା ବଢ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । କଳହଂସ, ସାରସ, କାରଣ୍ଡବ, ଚକ୍ରବାକ ପ୍ରଭୃତି କେତେପ୍ରକାର ଜଳଚରପକ୍ଷୀ କଳରବ କରୁଅଛନ୍ତି । ସ୍ଥାନଟି ଠିକ୍ ଶାନ୍ତିଦେବୀଙ୍କର ନିଭୃତନିକୁଞ୍ଜ । ବାସ୍ତବିକ ଏପରି ସ୍ଥାନରେ କାହାର ଅବା ଆନନ୍ଦଜାତ ନ ହେବ ? କିଏ ଅବା ପ୍ରକୃତିରାଣୀର ନିସର୍ଗଦୃଶ୍ୟ ସମ୍ପଦର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ନୁହେଁ ?

ରାଜବାହନ ଓ ସୁଶୋଭିତ ଏହିସବୁ ଶୋଭା-ସମ୍ପଦ ଦେଖି ଦେଖି ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ହଠାତ୍ ରାଜବାହନ ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ନିସର୍ଗପନ୍ଥାରେ ପଥିକହେଲେ ଏବଂ ରାଜକୁମାରଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ଉପରେ ନିପ-ତିତ ହେଲା । ରାଜକୁମାର, ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ରୂପଲାବଣ୍ୟ ଦେଖି ମନେ ମନେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ—"ବୋଧହୁଏ କାମଦେବ ପ୍ରିୟସଖୀ ରତିଦେବୀଙ୍କ ସକାଶ କ୍ରୀଡାପୁତ୍ତଳି-କାଟିଏ ନିର୍ମାଣକରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ସୁନ୍ଦରୀକୁ ନିର୍ମାଣ କରିଥିବେ । ତାହାଙ୍କର କମଳ, ନବକିଶଳୟ, କୋକିଳ କଳରବ, ମଳୟାନିଳ, ପୁଷ୍ପଧନୁ ପ୍ରଭୃତି ଉପାଦାନଦ୍ୱାରା ପାଦ, ଅଧର, କଣ୍ଠସ୍ୱର, ନିଃଶ୍ୱାସ, ଭ୍ରୂଲତା ପ୍ରଭୃତି ଏହାଙ୍କର ନିର୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି । ତାହା ନହେଲେ ଏପରି ରମଣୀୟ ସୃଷ୍ଟି ଏକାନ୍ତ ବିରଳ । କିମ୍ବା ବିଧାତା ରମଣୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଯୁଗାନ୍ତର (ଶତବର୍ଷ ଅନ୍ତରପରି) ନ୍ୟାଦ୍ୱାରେ ଏହାକୁ ନିର୍ମାଣ କରିଥିବେ । ତାହା ନ ହେଲେ ବିଧାତାଙ୍କର ଯତ୍ନ ଏପରି ଅସାଧାରଣ ରୂପଲାବଣ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ରମଣୀ ସୃଷ୍ଟି କରିବାପରି ଶକ୍ତି ରହିଥାନ୍ତା, ତେବେ ସେ ଏପରି ଅନ୍ୟରମଣୀ ମୂର୍ତ୍ତି କାହିଁକି ନିର୍ମାଣ କରିନଥାନ୍ତେ ?" ରାଜକୁମାର ମନେ ମନେ ଏପରି କେତେ ଭାବନା କରୁଛନ୍ତି, ତେଣେ ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ମଧ୍ୟ ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁହୂର୍ତ୍ତକମଧ୍ୟରେ ମନରେ କେତେ ଭାବ ଆଣି ଉଦିତ କରୁଛନ୍ତି । ସୁଦୂରଭବିଷ୍ୟତ୍ ଚିନ୍ତା କେତେରୂପରେ ଯସ ଦେଖାଦେଉଛି । କାଳସ୍ରୋତରେ ଭାସମାନ ଦୁଇଗୋଟି କୁସୁମ୍ଭକୁସୁମ ପରସ୍ପର ଅଭିମୁଖରେ ଧାବମାନ ହୋଇ କେତେ ସୌରଭ ଆଣି ଦିଅନ୍ତି । ସହସା ରାଜକନ୍ୟା ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ହୃଦୟ ବିମୋହିତ ଦେହଟାକୁ ଲଗିଲା ଏବଂ କୌତୂହଳରୁ ମନକୁ ନିବୃତ୍ତ କରି ଲଜ୍ଜିତାନ୍ତଃକରଣରେ ରାଜପୁତ୍ର ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପାରି ପ୍ରିୟସଖୀ ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକାର ଶ୍ରୋତ୍ରରନ୍ଧ୍ରରେ ଅମୃତସ୍ରୋତନକରି ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ବକ୍ରଦୃଷ୍ଟିରେ ଅବଲୋକନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଅନୁକୂଳ ଅବସରପାଇ କାମଦେବ ରାଜବାହନଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ଲକ୍ଷସ୍ଥାନ କଲା । ରାଜପୁତ୍ର ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ରୂପଲାବଣ୍ୟ ଏବଂ ବାଳିକା-ସୁଲଭ ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଅବଲୋକନ କରି ପ୍ରକୃତିଗତୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନଛଳରେ ସେହିଦିଗେ ଦୀର୍ଘକାଳ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ବୁଦ୍ଧିମତୀ, ସେ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କର ମନୋଗତ ଭାବ ବୁଝିପାରି ମନେ ମନେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ, "ଏ ମହାପୁରୁଷ କେଉଁ ନଗରସ୍ଥ ଭାଗ୍ୟବତୀ ରମଣୀମାନଙ୍କର ନୟନାନନ୍ଦ ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛନ୍ତି । କେଉଁ ରମଣୀ ଏହାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରରୂପରେ ଲାଭକରି ପୁତ୍ରବତୀ ମାନଙ୍କର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରିୟା କିଏ, ଏବଂ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ମହାପୁରୁଷ ଏହି ଉପବନକୁ ଅଳଂକୃତ କରିଅଛନ୍ତି ? ବୋଧହୁଏ ମଦନାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଏହି ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମୁଁ ସାଲୁସଗରେ ଦେଖିପାରିବାହେତୁ, କାମଦେବ ଅସୂୟା କର୍ଜରିତ ହୋଇ ମୋର ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଏପରି-ବେଦନା ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ଏବଂ ନିଜର ମନ୍ମଥ ନାମକୁ ସାର୍ଥକ କରୁଅଛି । ସେ ଯାହାହେଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ପରିଚୟ କିପରି ପାଇବି ?"

ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା, ସଖୀର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ଥିବା ଜାଣିପାରି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ରାଜକୁମାରଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପ୍ରକାଶକରିବା ଅନୁଚିତ ମନେକରି, ସାଧାରଣ ଭାବରେ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରି କହିଲେ—"ସଖି ! ଏ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଏ ସକଳ ବିଦ୍ୟାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣ ; ଏହାଙ୍କର ଗୁଣଗୌରବ ଦେଖି ଦେବତାମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶକରିବାରେ କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ଅସାଧାରଣ, ଏହି ମହାପୁରୁଷ ମଣିମନ୍ତ୍ର ମହୌଷଧି ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶୀ; ସୁତରାଂ ଏହାଙ୍କର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରିବା ଏକାନ୍ତ ସଙ୍ଗତ ।"

ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ସମସ୍ତ କଥା ଶ୍ରବଣ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ଏବଂ ମଳୟପବନ ଲାଗି ତରଙ୍ଗ ଯେପରି ଆକୁଳିତ ହୁଏ, ସେହିଭାବେଶରେ ସେପରି ବିକୃତ ଅନୁଭବକରି ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଆସନରେ ବସିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ, ପୁଣି ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପ ପ୍ରଭୃତି ଉପକରଣଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କର ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସତ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ରାଜବାହନ ଜାତିସ୍ମର, (ଯେ ପୂର୍ବଜନ୍ମର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜାଣିପାରେ) ସେ ନିଜ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିର ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ, "ଏହି ରାଜପୁତ୍ରୀ ନିଶ୍ଚୟ ମୋର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ପତ୍ନୀ ଯଜ୍ଞବତୀ, ତାହା ନ ହେଲେ ଆଜି ମୋର ଏହି ଭାବାନ୍ତର କାହିଁକି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତା ?" ସହସା ନାନାଭାବ ଉଦିତହୋଇ ହୃଦୟକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କଲା । ସନ୍ଦେହ ମୋଚନ କରିବାପାଇଁ ବିବିଧଉପାୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ-କଲେ, କିନ୍ତୁ ସନ୍ଦେହମୋଚନ ସକାଶେ ଆଉ ଅଧିକ ବିଳମ୍ବ ହେଲାନାହିଁ । ସହସା ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଉପାୟ ଆସି ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲା ।

ଯେତେବେଳେ ପରସ୍ପର ହୃଦୟକୁ ଏପରି ନାନାଭାବ ଆସି ଆଲୋଡିତ କରୁଥିଲା, ସେତେବେଳେ କେଉଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ରାଜହଂସ ଉଡି ଉଡି ଆସି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ରାଜପୁତ୍ରୀ ସୁନ୍ଦର ରାଜହଂସଟିକୁ ଦେଖି ତାହାକୁ ଧରିବାପାଇଁ ପ୍ରିୟସଖୀ ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକାକୁ ଅନୁରୋଧକଲେ । ରାଜବାହନ ଅବସର ବୁଝିପାରି କହିଲେ, "ରାଜନନ୍ଦିନୀ ! ଏପରିକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଅନୁଚିତ । ଦୂରେ ଶାମ୍ବ ନାମକ ଜଣେକ ରାଜା ନିଜର ପ୍ରିୟତମା ସହ କେଳିକାନନରେ ଭ୍ରମଣକରୁଛନ୍ତି, ସେ ଗୋଟିଏ ସରୋବର ମଧ୍ୟରେ କୋକନଦବନ ନିକଟରେ ନିଦ୍ରିତ ଗୋଟିଏ ରାଜହଂସ ଦେଖି ତାହାକୁ ଧରିବାକେ ଏବଂ ମୃଣାଳସୂତ୍ର ଦ୍ୱାରା

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାର ଚରଣଯୁଗଳ ସଂଯତ କରି, ପ୍ରିୟାନିକଟରେ ଦେଖାଇ କହିଲେ, "ଚତୁର ! ମୁଁ ମଣ୍ଡଳଟିକୁ ବନ୍ଧନ କରିବାରୁ ଦେଖ ପକ୍ଷୀଟି ମହର୍ଷିପରି ଶାନ୍ତଭାବରେ ରହିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଯଥେଚ୍ଛ ଭାବରେ ଗମନ କରୁ ।" ଫଳତଃ ସେ ହଂସ ପ୍ରକୃତ ହଂସ ନୁହେଁ, ସେ ଜଣେ ମହର୍ଷି । ମହର୍ଷି ରାଜାଙ୍କର ଏହିକାର୍ଯ୍ୟରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ—"ରାଜନ୍ ! ମୁଁ ପରମସୁଖରେ ଏହି କୋକନଦ ବନମଧ୍ୟରେ ବିହାର ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି; ମୁଁ ଜଣେ ନୈଷ୍ଠିକ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ; ଅକାରଣରେ ମୋତେ ବନ୍ଧନ-କରିବା ହେତୁ ତୁମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରିୟାବିରହ-ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରିବ ।" ଶାପ ଭବିଷ୍ୟତରେ ପ୍ରିୟାବିରହ ଦୁଃଖ ଅସହ୍ୟ ମନେକରି ବିଷଣ୍ଣ ବଦନରେ ମହର୍ଷିଙ୍କ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମକରି ବିନୀତଭାବରେ କହିଲେ—"ମହର୍ଷେ ! ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନରେ ଯେଉଁ ଅପରାଧ କରିଅଛି, ତାହା କ୍ଷମାକରନ୍ତୁ ।" ମହର୍ଷି ରାଜାଙ୍କର ଅନୁନୟ ବିନୟରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ କହିଲେ,—"ମହାରାଜ ! ଆପଣଙ୍କୁ ଏହି ଜନ୍ମରେ ଶାପଫଳ ଭୋଗିବାକୁ ହେବନାହିଁ, ଭବିଷ୍ୟତ ଜନ୍ମରେ ଆପଣଙ୍କ ମହିଷୀ ଯେତେବେଳେ ଦେହାନ୍ତର ଧାରଣ କରିବେ, ସେତେବେଳେ ଆପଣ ମଧ୍ୟ ଦେହାନ୍ତର ଧାରଣକରି ତାହାଙ୍କର ପତି ହେବେ ଏବଂ ଦୁଇମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାତ୍ର ମୋର ଚରଣବନ୍ଧନ କରିଥିବାରୁ ଦୁଇମାସପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣଙ୍କର ଚରଣ ଲୌହଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ହେବ ଏବଂ ସେତେବେଳେ ମହିଷୀଙ୍କର ବିୟୋଗ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରିବେ ।" ମହର୍ଷି ଏପରି କହି ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଉଭୟଙ୍କୁ ଜାତିସ୍ମରତ୍ୱ ପ୍ରଦାନକରି ସେଠାରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । ରାଜର୍ଷି ! ତୁମ୍ଭେ ଏହି ମରାଳଟିକୁ ବନ୍ଧନକରିବା ମୁଁ ଉଚିତ ମନେକରୁ ନାହିଁ ।"

ବିଷୟର ଅବତାରଣା ମାତ୍ରେ ରାଜକୁମାରୀଙ୍କର ପୂର୍ବଜନ୍ମ କଥା ମନେହେଲା । ଏହି ମହାପୁରୁଷ ମୋର ପୂର୍ବଜନ୍ମର ପତିବୋଲି ରାଜକୁମାରୀ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିପାରିଲେ ଏବଂ ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବରେ କହିଲେ,—"ମହାଶୟ ! ପୂର୍ବେ ଶମ୍ଭୁ ପ୍ରଣୟିନୀ ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତାର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ରାଜହଂସଟିକୁ ବନ୍ଧନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଣୟର କି ଶକ୍ତି ! ରାଜା ପ୍ରଣୟ-ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ଏପରି ନିଷ୍ଠୁର-ଚରଣ କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ ନାହିଁ ।" କଥା ଦୁଇଟି ଉଭୟଙ୍କ ପୂର୍ବଜନ୍ମର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କଲା । ଯେତେବେଳେ ଉଭୟଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପୂର୍ବସ୍ମୃତି ପ୍ରଣୟ ଲହରୀ ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବେଗରେ ଆଲୋଡିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କ୍ଷଣକମଧ୍ୟରେ କେତେ ଭାବ ଉଦିତ ହେଲା—ଆଶା ଲହରୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସାରଣରେ ହୃଦୟସ୍ଥିତ ଉଦ୍ବେଳନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ସୁଖାନୁଭବ ସକାଶ ବନ୍ଧୁ ବାଧା ବିଘ୍ନ ଆସି ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନହୁଏ । ପ୍ରଣୟର ଅଙ୍କୁର ମାତ୍ର ଉଦିତ ହେଲା । ସହସା ମାଳତ ରାଜମହିଷୀ ସଙ୍ଗରେ କେତେକ ପରିଚାରିକା ଦେଖି କନ୍ୟାର କ୍ରୀଡା କୌତୁକ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସେଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ରାଜମହିଷୀଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଦେଖିପାରି ରହସ୍ୟଭଙ୍ଗ ଭୟରେ ହସ୍ତ ସଂକେତ-ଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ପୋଦ୍ଭବ ସହ ରାଜବାହନଙ୍କୁ ବୃକ୍ଷଗାଛିକାର ଅନ୍ତରାଳରେ ଲୁକାୟିତ ହେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ମାଳବ ରାଜମହିଷୀ ସେଠାରେ କ୍ଷଣକାଳ ବିଶ୍ରାମ କରି ପରିଜନ ସହ ରାଜବାଟୀ ଅଭିମୁଖରେ ଗମନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେତେବେଳେ ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ମଧ୍ୟ ଜନନୀ-ଙ୍କର ଅନୁଗମନ କଲେ, କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର କୋମଳ ହୃଦୟ ବିଚଳିତ ଭାବରେ ଧାବମାନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜନନ୍ଦିନୀ, ରାଜହଂସ ପ୍ରତି ଯେପରି ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ ସେପରି ଭାବରେ ରାଜକୁମାରଙ୍କର ନିକଟରୁ ବିଦାୟ ନେବା ଛଳରେ କହିଲେ,—"ହେ ରାଜହଂସକୁଳ ତିଳକ ! ବିହାର ଅଶରେ ତୁମ୍ଭେ ଏହି କେଳିକାନନରେ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସିଥିଲ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ୱେ ଜନନୀଙ୍କର ଅନୁଗମନ କରୁଅଛି । ମୋପ୍ରତି ତୁମ୍ଭର ଯେପରି ଅନୁରାଗ ଲୁପ୍ତନହୁଏ, ଏହିମାତ୍ର ମୋର ବିନୀତ ଅନୁରୋଧ ।" ରାଜକୁମାରୀ ଛଳରେ ଏପରି କହି ପୁନଃ ପୁନଃ କମ୍ପିତ କଣ୍ଠରେ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି-ପାତକରି ନିଜ ମନ୍ଦିରାଭିମୁଖରେ ଗମନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ନିକଟରୁ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ରାଜକୁମାରଙ୍କର ସମସ୍ତ ଘଟନା ଅବଗତ ହୋଇ ବିରହ ବେଦନାରେ କ୍ରମଶଃ ଶଶିକଳାପରି ଦିନକୁ ଦିନ କ୍ଷୀଣରୁ କ୍ଷୀଣତର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ; ଅନ୍ନପାନାଦି ବିଷବତ୍ ବୋଧ ହେଲା—ସର୍ବଦା ନିଭୃତମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଚନ୍ଦନ-ରସଲିପ୍ତ ତାଳପତ୍ରର ଏବଂ ନାନାବିଧ କୁସୁମରେ ଶଯ୍ୟା ରଚନା କରି ତହିଁରେ ଶୟନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସଖି-ପୁରୀଙ୍କର ଏପରି ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି ସହଚରୀମାନେ ଉଶୀର (ଗନ୍ଧତେଣ୍ଡା) ଚନ୍ଦନ ମିଶ୍ରିତ ଶୀତଳ ଜଳରେ ଅରବିନ୍ଦ ଦଳ ନିର୍ମିତ ତାଳବୃନ୍ତ ପବନରେ ଶୀତଳିତ ଦେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚାଲୁ ରହିଲେ । ସେତେ ଶୀତଳ ଉପଚାର କଲେ, ସମସ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା, ବରଂ ତପ୍ତତୈଳ କୁଣ୍ଡରେ ଜଳବିନ୍ଦୁ ନିକ୍ଷେପ ପରି ଅଧିକ ସନ୍ତାପ ଆଜସ୍ରନ ଜଳା । ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ରାଜ କନ୍ୟାଙ୍କର ଏପରି ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକୁଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ରାଜନନ୍ଦିନୀ ବିଷଣ୍ଣ ମନରେ ପ୍ରିୟସଖୀ ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକାକୁ ଏକଲୋକନ କରି ଉଷ୍ଣନିଃଶ୍ୱାସ ପବନରେ ମଳିନାଧର ପ୍ରକମ୍ପିତ କରି ଧୀର ଗଦ୍ଗଦ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ,—"ପ୍ରିୟ-ସଖି ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ! କାମଦେବର ବାଣ କୁସୁମମୟ, ତାହାପୁଣି ପାଞ୍ଚଗୋଟି, ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟନୁହେଁ; ଯେହେତୁ ମଦନ ଲୌହମୟ ଅସଂଖ୍ୟ ବାଣରେ ମୋର ଅନ୍ତଃକରଣକୁ ଆକୁଳିତ କରୁଅଛି । ସଖି ! କୁମୁଦବନ୍ଧୁ ବାଡ଼ବାନଳ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସନ୍ତାପପ୍ରଦ ବୋଲି ମୋର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା । ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱପର ବକ୍ଷରେ ପ୍ରବେଶ କରେ ସେତେବେଳେ ପାରାବାର ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯାଏ; ପୁଣି ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲେ ତାହାର ବୃଦ୍ଧି ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଦୋଷାକର (ନିଶାକର ଏବଂ ଦୋଷଭ ଆକର) ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରର ଆଉ ଅଧିକ ଅବା ଦୁଷ୍କର୍ମ କଣ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ପାରେ ? ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରଭଗିନୀ କମଳାଙ୍କର ନିବାସ ସ୍ଥାନ କମଳ ବନକୁ ବିଧ୍ୱଂସ କରେ । ସଖି ! ନବ ପଲ୍ଲବରଚିତ ଏହି ଶଯ୍ୟା କାମାଗ୍ନିର ଲେଲିହମାନ ଶିଖା କଳାପ ତୁଲ୍ୟ ସନ୍ତାପ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଅଛି । ଶ୍ୱେତଚନ୍ଦନ ବୋଧହୁଏ ପୂର୍ବତଃ ନିଜଶରୀର ସଂଲଗ୍ନ କାଳସର୍ପର ଦନ୍ତଲଗ୍ନ ଉତ୍କଟ ବିଷଜ୍ୱାଳା ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ । ଆଉ ଅଧିକ ଶୀତଳୋପଚାର କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ମୋର ଏହି ସନ୍ତାପ ଅପନୋଦନ ପାଇଁ ସେ କେବଳ ଏକମାତ୍ର ମହୌଷଧି ।

ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା, ରାଜକୁମାରୀଙ୍କୁ ରାଜବାହନ ପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତ ଥିବା ଜାଣିପାରି, ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତାକଲେ, 'ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜ କୁମାରଙ୍କର ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରଦର୍ଶନ ଭିନ୍ନ ଆଉ ଉପାୟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଭବିତବ୍ୟ ଦୁର୍ନିବାର ! ଯାହାହେଉ ଆଉ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।' ଏପରି ମନାଚିନ୍ତାକରି ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ସେବା ଶୁଶ୍ରୁଷା ସକାଶ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟରେ ସଖୀ ମାନଙ୍କୁ ନିଯୋଜିତକରି ନିଜେ ରାଜକୁମାରଙ୍କର ଆବାସଭବନ ଅଭିମୁଖରେ ଗମନକରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏଣେ ରାଜପୁତ୍ର ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ଦର୍ଶନଦିନଠାରୁ ମଦନ ବେଦନାରେ କ୍ଷୀଣରୁ କ୍ଷୀଣତର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେଣି । ତାହାଙ୍କର ଶାରୀରିକ ଉତ୍ତାପ ଯୋଗୁଁ ପଦ୍ମଶଯ୍ୟା ମଧ୍ୟ ମ୍ଳାନହେଲା । ହୃଦୟର ଭାବ କାହାନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବେ ? ସହଚର ସୁଶ୍ରୋତ୍ରବ ସହ ଏକାନ୍ତ ଭବନରେ ବସି ଆତ୍ମକାହାଣୀ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ଆସି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରାଜ-ବାହନ ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକାକୁ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ହେବାର କଥା, ବନ୍ଧୁ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଯେଉଁ ଔଷଧଲତା ପାଇବା କଷ୍ଟକର, ତାହା ଯେବେ ଅନାୟାସରେ ହସ୍ତଗତ ହୁଏ, ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆଉ ଅଧିକ ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ କଣ ହୋଇପାରେ ? ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ପ୍ରଣାମକରି ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କର ଆଦେଶାନୁସାରେ ସେଠାରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହେଲେ ।

ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କର ଅନୁରୋଧାନୁସାରେ ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ବିନୀତଭାବରେ କହିଲେ,—"ଶିରୀଷାନନରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିବାଦିନଠାରୁ, ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ଆପଣଙ୍କର ଚରଣ-କମଳରେ ମନପ୍ରାଣ ଅର୍ପଣ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ର-ଶଯ୍ୟା, ଚନ୍ଦନ, କର୍ପୂର ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ଶୀତଳୋପ-ଚାରରେ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତିଲାଭ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ବାଉଳିଲା ।

ଶାନ୍ତିଲାଭର ଉପାୟାନ୍ତର ନଦେଖି ପତ୍ରଖଣ୍ଡିଏ ଦେଇ ମୋତେ ପଠାଇଅଛନ୍ତି, ଏହି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।" ଏହାକହି ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ରାଜକୁମାରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପତ୍ରଖଣ୍ଡିକ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଯୁବରାଜ ଆନନ୍ଦରେ ଅଧୀର ହୋଇ ପତ୍ରଖଣ୍ଡିକ ଖୋଲି ଦେଖିଲେ, ସେଥିରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି,—

"ହେ ସୁନ୍ଦରବର ବାଞ୍ଛିତ ନିଶ୍ଚୟ
ଏହି ବିଶ୍ୱ ସଂସାରରେ,
ନୟନ ମୋହନ— ମୂରତି ତୁମ୍ଭର
ଗଢ଼ା ପୁଷ୍ପ ସମ୍ଭାରରେ ।
କୁସୁମ-କୋମଳ, ତବ କଳେବର
ଦେଖି ଭାବଥିଲି ମନ,
ହୋଇଥିବ ବୋଲି ମନ ମଧ୍ୟ ତବ
ମୃଦୁଳ କୁସୁମ-ସମ ।
ବିଚାରି ମଣଇ ଭାଗ୍ୟକୁ ମୋହର
ହେଲା ତାହା ବିପରୀତ,
ଜଣାଉଛି ପଦେ, କରକୁ ମୋଠାରେ
ତାହା କୋମଳ ନିଶ୍ଚିତ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜକୁମାର ଆନନ୍ଦରେ ଅଧୀର ହୋଇ ପଦଟି ଦୁଇ-ତିନିଥର ଆବୃତ୍ତି କଲେ, ଏବଂ ପଦଟି ସୁଶ୍ରୋଭନ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣକରି କହିଲେ, "ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକେ ! ତୁମ୍ଭେ ରାଜନନ୍ଦନାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୁଦ୍ଧି ଅନୁରାଗିଣୀ ଜନ୍ମ ସଖୀ, ଏବେ ପ୍ରିୟସଖୀ ସୁଶ୍ରୋଭନଙ୍କର ପୁଣି ସହଧର୍ମଚାରିଣୀ। ସେହି ମନମୋହନା ସୁଲୋଚନାର ତୁମ୍ଭେ ବହିଶ୍ଚର ପ୍ରାଣ; ଆଉ ଏହି ବିଶାଳତାର ନିଷ୍ଠା ତୁମ୍ଭେ ଆଲବାଳ। ସୁନ୍ଦରୀ ! ତୁମ୍ଭର ଯାହା ଅଭିମତ ତାହାଇଁ କର। ନିତାଙ୍ଗୀ ମୋର ହୃଦୟକୁ କଠିନ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ତାହା ନୁହେଁ। ଯେତେବେଳେ କେଳିକାନନରେ ହରିଣଲୋଚନାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଶୁଭ-ସାକ୍ଷାତ ହେଲା, ସେହିସମୟଠାରୁ ସେ ମୋର ଚିତ୍ତ ଅପହରଣ କରି ହୃଦୟ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଅଛନ୍ତି, ସ୍ୱତଃ ଯପଣାର ଚିତ୍ତର କୋମଳତା ବା କଠିନତା ସେ ନିଜେ ଜାଣିପାରନ୍ତି। ଏତିକି ମାତ୍ର ଜଣାଇଁ-ଦେବ। ସଖି ! ରାଜାନ୍ତଃପୁରମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକରିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ଏଣୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଉପାୟ ଚିନ୍ତାକରି ଦୁଇ ତିନିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ପ୍ରିୟାର ସହିତ ମିଳିତହେବି। ଏହିକଥା ଜଣାଇଁ ଦେବ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ପୀଡ଼ାର ଉପଶମ-ପ୍ରତି ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଯତ୍ନ କରିବ।" ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ପ୍ରଣୟ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣକରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଏବଂ ଉଭୟଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମକରି ଅନ୍ତଃପୁର ଅଭିମୁଖରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ।

ରାଜବାହନ ଅଧିକ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ବୟସ୍ୟ ! ଆସନ୍ତୁ, ଥରେ ସେହି କେଳିକାନନଆଡ଼େ ବୁଲିଆସିବା।" ଦୁହେଁ କେଳିକାନନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ। ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷରୁ ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ପୁଷ୍ପଚୟନ କରିଥିଲେ, ଯେଉଁଠାରେ ବସି ସଖୀମାନଙ୍କ ସହିତ ମଧୁରାଳାପ କରୁଥିଲେ, ଯେଉଁଠାରେ କୋମଳ ପତ୍ରଶଯ୍ୟା ରଚନାକରି ଶ୍ରମ ପନୋଦନ କରିଥିଲେ, ସେହି ସମୁଦାୟ ଘଟନାସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି ଦେଖି ରାଜବାହନଙ୍କର ହୃଦୟ ପୁଲକିତହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନୋବେଦନା ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା। ଏତିକି ବେଳକୁ କୋକିଳ 'କୁହୁ'ରବରେ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କଲା, ଭୃଙ୍ଗୀ ମଧୁର ଗୁଞ୍ଜନରେ ବୀଣାବାଦନ କଲା; ଶୁକ ପ୍ରଭୃତି ପକ୍ଷୀମାନେ ମଧୁର କଳରବରେ ଉଦ୍ୟାନଟିକୁ ମୁଖରିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ। ରାଜପୁତ୍ର ପ୍ରକୃତିରାଣୀର ଯୋଗ୍ୟଭଣ୍ଡାର ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି ଆନନ୍ଦିତହେବା ବଦଳରେ ଅଧିକ ଅଧୀରହେଲେ।

ରାଜବାହନ ପୁଷ୍ପୋଦ୍ଭବ ସହ ଉଦ୍ୟାନର ନାନା ସ୍ଥଳରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ସହସା ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ। ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୁଭ୍ର ଚିତ୍ର-ବସନ ପରିଧାନ କରିଅଛନ୍ତି, କଣ୍ଠରେ ଯୋଡ଼ିଏ ମଣିମୟ କୁଣ୍ଡଳ ଦୋହଲୁଅଛି; ସଙ୍ଗରେ କେତେଜଣ ଶିଷ୍ୟ--ସମସ୍ତେ ମୁଣ୍ଡିତମସ୍ତକ। ରାଜବାହନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସାଦରେ ପ୍ରଣାମକରି ଜିଜ୍ଞାସିଲେ, "ମହାଶୟ ! ଆପଣ କିଏ ? ଆପଣ କେଉଁ ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ ? କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ?" ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିନୀତଭାବରେ କହିଲେ,-"ମହାଶୟ ! ମୋର ନାମ ବିଦ୍ୟେଶ୍ୱର, ମୁଁ ଜଣେ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ। ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବିଦ୍ୟାବଳରେ ଅନେକ ରାଜା ଏବଂ ରାଜପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନାର୍ଥ ଅନେକଦେଶ ଭ୍ରମଣକରି ଆଜି ଏହି ଉଜ୍ଜୟିନୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି।" ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ପୁଣି ନିର୍ନିମେଷ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରାଜବାହନଙ୍କୁ ନିରୀକ୍ଷଣକରି କହିଲେ,—"ଏହି କେଳିକାନନରେ ଆପଣଙ୍କର ଶରୀର ଏପରି ସନ୍ତୁଳିତ ଧାରଣକରିଥିବା ଦେଖି, ମୋର ମନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚକିତ ହେଉଅଛି।" ରାଜପୁତ୍ର ନିରୁତ୍ତର; କିନ୍ତୁ ସହସା ସୁଶ୍ରୋଭନ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକର ଗୁରୁତ୍ୱଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧିର ଆଶଙ୍କାକରି କହିଲେ, "ମହାଶୟ ! ସାଧୁମାନଙ୍କର ସହବାସ ମାତ୍ରେ ମୈତ୍ରୀଭାବ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ। ଆପଣ ପ୍ରିୟବୟସ୍ୟର ସ୍ଥାନ ଧାରଣ କରି-ଅଛନ୍ତି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ। ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ନିକଟରେ କୌଣସିବିଷୟ ଲୁକ୍କାୟିତ ରହେନାହିଁ। ଯଥାଯଥ ଘଟନା ଶ୍ରବଣକରନ୍ତୁ। ଦିନେ ମାଳବ ରାଜକନ୍ୟା ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ବାସନ୍ତିକ ଉତ୍ସବରେ ମନୋନିବେଶ କରି ସଖୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଏହି କେଳିକାନନକୁ ଆଗମନ କରି-ଥିଲେ। ଦୈବଯୋଗେ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ଏହି ରାଜକୁମାର-ଙ୍କର ଆକସ୍ମିକ ଦେଖାହେଲା। ସେହିଦିନଠାରୁ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ରାଜପୁତ୍ର ପୁନର୍ବାର ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍କାର ପାଇବାପାଇଁ ଏହି ପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥା ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି।" ବିଦ୍ୟେଶ୍ୱର ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ସଲଜ୍ଜ ଦେଖି ପରିହାସକରି କହିଲେ,—"କୁମାର ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଅଧୁନା ଜଣେ ଅନୁଚର; ମୋର ଉପସ୍ଥିତିରେ ଆପଣଙ୍କର କୌଣସି ଅଶ୍ରବ ବା ଅସାଧ୍ୟ ରହିବନାହିଁ। ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭାବରେ ମାଳବରାଜଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧକରି ସମସ୍ତ ପୌରଜନମାନଙ୍କର ସମକ୍ଷରେ ମାଳବ ରାଜକନ୍ୟା ସହିତ ଆପଣଙ୍କର ପରିଣୟ କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନକରି ଆପଣଙ୍କୁ ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇ-

Digitized by Sarjana@gmail.com

ଦେଇପାରିବ । ଆପଣ ଇତିପୂର୍ବରୁ ଏହି ଘଟନା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଛନ୍ତି ଏବଂ କାଲି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ରାଜଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତୁ । ମୋର ସଙ୍କେତ ଅନୁସାରେ କର୍ମ୍ମକରି ଫଳ ଲାଭକରିବେ ।" ରାଜକୁମାର, ବିଦ୍ୟୋଶ୍ୱରଙ୍କର ପରାମର୍ଶରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧିର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରି ଉଦ୍ୟାନ ପଥ ତାହାଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜପୁତ୍ର ପରମାନନ୍ଦରେ ଅଧୀର । ସେ ପ୍ରଭୋଭକଙ୍କ ସହିତ ଉପସ୍ଥିତ ଘଟନା ବିଷୟରେ ବାଦାନୁବାଦ ତର୍କ କରି ନିଜ ଆବାସ ଅଭିମୁଖରେ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେଲେ । ପ୍ରଭୋଭକ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ସହଧର୍ମିଣୀ ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ଦ୍ୱାରା ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ନିକଟକୁ ସମୁଦାୟ ଘଟନା କହିପଠାଇଲେ ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ବିଦ୍ୟୋଶ୍ୱର ନାନାବିଧ ସଙ୍ଗୀତ ଯନ୍ତ୍ର ଏବଂ ଜନମନୋରଞ୍ଜନକର ବହୁବିଧ ଉପାଦାନ ଯେନ ପରିଜନସହ ରାଜଭବନର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ । ଦୌବାରିକ ବିଦ୍ୟୋଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରୁ ସକଳବିଷୟ ଅବଗତହୋଇ ମାଳବରାଜଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ପୂର୍ବକ ନିବେଦନ କଲା,—"ମହାରାଜ ! ଜଣେ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି, ଶ୍ରୀମୁଙ୍କର ଯାହା ଅରୁଚି ।" ରାଜା ଏବଂ ଅନ୍ତଃପୁରିକାବର୍ଗ କୌତୂହଳାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ବିଦ୍ୟୋଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନକଲେ ବିଦ୍ୟୋଶ୍ୱର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକରି ରାଜାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କର ଅନୁମତିକ୍ରମେ ନିଜର ମନୋମୋହିନୀ ବିଦ୍ୟା ଆରମ୍ଭକରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପରିଜନବର୍ଗ ବୀଣା ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ବାଦ୍ୟ ମଧୁର ସ୍ୱରରେ ବାଦନକରନ୍ତେ, ସହସା ବିଚିତ୍ର ବେଶଭୂଷା ବିଭୂଷିତା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନର୍ତ୍ତକୀ କୋକିଳସ୍ୱରରେ ଗୀତ ଗାନକରି ସଭାସଦମାନଙ୍କର ହୃଦୟାକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯେତେବେଳେ ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ରାର୍ପିତପରି ନୀରବ ଏବଂ ନିଶ୍ଚଳ ହେଲା, ବିଦ୍ୟୋଶ୍ୱର କ୍ଷଣକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜବନିକାଦ୍ୱାରା ନିମୀଳିତକରି ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

କି ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ ! କି ବିସ୍ମୟ ବ୍ୟାପାର । ସହସା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସର୍ପ ବିଶାଳ ଫଣା ଉତ୍ତୋଳନ କରି ବିଷୋଦ୍ଗାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଶିରୋରତ୍ନ କାନ୍ତିରେ ସଭାସ୍ଥଳୀ ଆଲୋକିତ କରି ଦର୍ଶକ ମନଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଅଦ୍ଭୁତରସର ସଞ୍ଚାର କଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଆକାଶରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗୃଧ୍ରପକ୍ଷୀ ପକ୍ଷବିସ୍ତାରରେ ଗଗନତଳ ମୁଖରିତ କରି ସହସା ଚଞ୍ଚୁଦ୍ୱୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସର୍ପ ଧରି ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଚିତ୍ରକ୍ଷଣାର୍ଦ୍ଧ ବିଲୀନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅନନ୍ତର ବିଦ୍ୟୋଶ୍ୱର ନୃପତିଦ୍ୱାରାବତୀର ଭଗବାନ୍ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ଦୈତ୍ୟଗଣ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କର ବିଷ୍ଣୁ ବିଦ୍ୱେଷରର ଅଭିନୟ ଦେଖାଇ ସଭାସଦମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ମୟ ରସରେ ଅଭିଭୂତ କରି କହିଲେ, "ମହାରାଜ ! ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ବିଦ୍ୟା ଦେଖି ଅବଶ୍ୟ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କର ମାଙ୍ଗଳିକ ବିଷୟର ଅବତାରଣା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ମନେକରି ଆପଣଙ୍କର କନ୍ୟା ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ଆକୃତି ସହିତ ସମସ୍ତ ସୁଲକ୍ଷଣଲକ୍ଷିତ ଦୌତ୍ୟେ ଏକ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କର ବିବାହ ବିଷୟର ଉପକ୍ରମ କରିବା ଅଭିଳାଷ କରିଅଛି । ଆପଣଙ୍କର ଯାହା ଅରୁଚି ।" ରାଜା କୌତୂହଳାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱୀକୃତ ହୁଅନ୍ତେ, ବିଦ୍ୟୋଶ୍ୱର ସନ୍ତୋଷସଂପନ୍ନ ହୃଦୟରେ ସ୍ୱୀୟ ସଂକଳ୍ପିତ ବିଷୟର ସିଦ୍ଧି ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବିନୀ ମନେକରି ସଭାସଦ ମାନଙ୍କର ମୋହନକର ଅଞ୍ଜନ ଚକ୍ଷୁରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ନିର୍ନିମେଷ ନେତ୍ରରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଅନ୍ତେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମସ୍ତେ ସେହି ଘଟନାକୁ ମଧ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବିଦ୍ୟାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି ଭାବି ଚିତ୍ରାର୍ପିତ ହୋଇ ସ୍ତମ୍ଭିତ ରହିଅଛନ୍ତି; ଇତ୍ୟବସରରେ ଯୁଗ୍ମ ସଙ୍କେତ ଅନୁସାରେ ବରବେଶରେ ଅଳଂକୃତ ହୋଇ ରାଜକୁମାର ସଭାମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏଣେ ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକାର ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ରାଜକନ୍ୟା ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ବିଚିତ୍ର ବେଶଭୂଷାରେ ଅଳଂକୃତା ହୋଇ ସଭାମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ପ୍ରଭୃତି ସଖିମାନେ ସଙ୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଘଟନା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିଦ୍ୟୋଶ୍ୱର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠିଙ୍କୁ ଡାକି ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ବେଦୋକ୍ତ ବିଧାନରେ ଅଗ୍ନିସାକ୍ଷି କରି ରାଜକନ୍ୟା ଏବଂ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କର ବିବାହ କର୍ମ ସମାପନ କଲେ । ସଭାସଦଗଣ ଚିତ୍ରପୁତ୍ତଳିକା ପରି ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା ଦେଖୁଅଛନ୍ତି, ବିଦ୍ୟୋଶ୍ୱର କହିଲେ, "ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ପୁରୁଷଗଣ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନକୁ ଗମନକର ।" ରାଜକନ୍ୟା ଏବଂ ରାଜପୁତ୍ର ବରବେଶରେ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଗମନକଲେ ଏବଂ ମାୟା ପୁରୁଷଗଣ ଚକ୍ଷୁସମକ୍ଷରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜବିଜ୍ଞାନ, ବିଦ୍ୟୋତ୍ସାହକ ଏହି ଅଦ୍ଭୁତପୂର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବିଦ୍ୟାରେ ପରମସନ୍ତୋଷ ଲାଭକରି ତାହାଙ୍କୁ ପାରିତୋଷିକ ରୂପେ ଅନେକ ଧନରତ୍ନ ପ୍ରଦାନକଲେ ଏବଂ ସମ୍ମାନରେ ତାହାଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରିବାକୁ ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନକଲେ ।

ଏଣେ ଅବନ୍ତୀସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ କାଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ପ୍ରଭୃତି ସଖୀମାନଙ୍କ ସହ ନିଜ ଆବାସରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରାଜବାହନ ଦୈବଶକ୍ତି ଏବଂ ମାନୁଷଶକ୍ତିର ମହିମା-ର ଅଭିଳଷିତ ଫଳ ଲାଭକରି କନ୍ୟାନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରେ ନାନା ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ କଳୀଚରଣ ରଥ

ପଲ୍ଲିରମଣୀରପ୍ରତିଭା

ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ଉତ୍କଳର ରମଣୀଗଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସଭ୍ୟା ଓ ଅଶିକ୍ଷିତା । ସେମାନଙ୍କର ବେଶଭୂଷା ନିତାନ୍ତ କଦର୍ଯ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଯଦି କେହି ଉତ୍କଳର ନଗଣ୍ୟ ପଲ୍ଲୀ ଆଡ଼େ ବୁଲି-ଆସନ୍ତି, ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ କରିବାର ଯଦି ଟିକିଏ ସୁବିଧା ଥାଏ, ତାହାହେଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବୁଝିପାରିବେ ଯେ ସେଇମାନଙ୍କୁ ସେମାନେ ଏତେ ହୀନ ଓ ନୀଚମନା ମନେ-କରୁଥିଲେ, ସେହିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିପରି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପବିତ୍ର ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରବାହିତ – କିପରି ପଙ୍କମୟ ପୃଷ୍ଠରଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଭୁବନ ମୋହିନୀ ପଦ୍ମିନୀର ବିକାଶ । ଆଜିକାଲି ଦେଖାଯାଏ ସଭ୍ୟା ରମଣୀମାନଙ୍କର କେବଳ ବେଶଭୂଷାର ପରିପାଟୀ । ହୃଦୟର ଭାବ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବାହ୍ୟିକସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଘେନି ଜନ୍ମେ; କିନ୍ତୁ ଯଦି ସ୍ୱର୍ଗର ଅମୃତଧାରା ପାନ କରିବାର ଇଚ୍ଛାଥାଏ—ଯଦି ଭକ୍ତିରସାତ୍ମକ ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁର ଝଙ୍କାର ଶୁଣିବାର ବାସନାଥାଏ, ତାହାହେଲେ ତାହା କେବଳ ପଲ୍ଲୀକୁମାରୀର କୋମଳ କଣ୍ଠରେ ସମ୍ଭବ । ଆଜି ମୁଁ ସେହିପଲ୍ଲୀର ଗୋଟିଏ ରମଣୀର ପରିଚୟ ପାଠକଙ୍କ ସମୀପରେ ଦେଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରୁଛି; ଜାଣେନା ପାଠକମାନେ ଏଥିରୁ କ'ଣ ବିଷୟ କରିବେ ।

ସେହି ରମଣୀର ନାମ କୁମୁଦିନୀ । ସେ ଅନୋଳପାଟଣା ଗ୍ରାମର ଝିଅ ଏବଂ କୁଳତାଙ୍କର ବୋହୂ । ଶୈଶବାବସ୍ଥାରୁ ତାହାଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେ ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ନିଜେ ଘରେବସି ସେ ଯାହା ବିଦ୍ୟାର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ଭାଗବତ, ରାମାୟଣ, ସାରଳାଦାସଙ୍କର ମହାଭାରତ ଏବଂ ପୁରୁଣା କବି ସାମନ୍ତ ସିଂହାଙ୍କର ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି, ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କର ରସକଲ୍ଲୋଳ ଇତ୍ୟାଦି ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାୟ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରିଥିଲେ । ଯଦି ଆଉକିଛି ନବଯୁଗର ସାହିତ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ବୋଧହୁଏ "ନାରୀକବି" ନାମରେ ସେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ପରିଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତେ ।

କବିତାଲେଖାରେ ତାହାଙ୍କର ବେଶି ଆନନ୍ଦ । ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ସେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ଲେଖିଛନ୍ତି—କେବଳ କବିତା କାହିଁକି, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ରାସଲୀଳା, ରାଧାଙ୍କର ବାଉଳିଆ ବିଷୟର କେତେକ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ସେହି କବିତାରେ ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟର ଭାବ କିପରି ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠିଛି, ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତେକାଂଶରୁ ତାହା ଅନୁମାନ କରିପାରିବେ ।

ରାସଲୀଳା—କଦମ୍ବ ଫୁଲଟି ଗୋଇ
କଦମ୍ବ ମୂଳରେ ମୁରଲୀବଜାଏ
ନାହିଁ ତାରି ଜାତ କୁଳ ଗୋ ।
କି ମୋହନ ବେଶ ରଚି

ପରାଣ ନିଅଇ କାଢ଼ି ମୋର ହୃଦୁ
କିପରି ରହିବ ବଞ୍ଚି ଗୋ ।

❀ ❀ ❀ ❀

ସେହି ବଂଶୀ ତାନ ଶୁଣି
ପାରିବକ ତେଜ ଏ ହୀନ ପରାଣ
ମନରେହେଉଛି ଗୁଣି ଗୋ ।

ଏଥିରୁ ବେଶ୍ ବୁଝାଯାଏ, କିପରି ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରେମରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ନିଜର ହୃଦୟକୁ କିପରି ରାଧାଙ୍କ ହୃଦୟ ସହିତ ମିଳାଇଦେଇଥିଲେ, ମୁରଲୀଧାରୀଙ୍କ ସ୍ୱର-ଲହରୀ ଶୁଣି ଶୁଣି କିପରି ଜୀବନ ତ୍ୟାଗ କରିପାରିବେ ଏହାହିଁ ତାହାଙ୍କର ଶେଷବାସନା ରହିଛି ।

ସମ୍ବଲପୁରର ଆଉ କେତୋଟି ପଦ ଦେଖନ୍ତୁ—

ଚାରିପାଶେ ଗୋପବାଳୀ
ମଝିରେ ସେ ବାଙ୍କ— ଚୁଲିଆ କି ଭଙ୍ଗେ
ନାଚଇ ଗୋ ଢଳ ଢଳ ।
ନିଆଳି ମାଧବୀ ଡାଳେ
ନାଚ ନାଚ ଆହା ଲୋଟିଯାଏ ତଳେ
ପବନ-ମୁରଳୀ ତାଳେ ।
ନାଚିଲେ ବନେ ମୟୂର
ଗାଇଲେ ପଞ୍ଚମେ ବିହଙ୍ଗ କୁଳ ଗୋ
ଆଜି, ଶୋଭାମୟ ଗୋପପୁର ।
ଅଜ ସେ ଯମୁନା ନିର
ଧାଇଁଛି ଆନନ୍ଦେ ରାଧିକା ପାଶେ ଗୋ
ଦେଇ ଏ ବାରତା କହି ।
ଶୋଭିବନ୍ତ ରସ ସ୍ଥଳୀ
କୁମୁଦିନୀ ଭାବେ କେବେ ଦେଖିବ ଗୋ
ସେ ନାଟୁଆ ବନମାଳୀ ।

ବାଳିକା ବୟସରେ କି ସୁନ୍ଦର ରଚନା, ଆଉ କି ସରଳ ପଦ ଯୋଜନା ! ରଚନାଗୁଡ଼ିକ କିପରି ପରିସ୍ଫୁଟ ।

ଗ୍ରାମର ବାଳକବାଳିକା କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସମୟରେ ତାହାଙ୍କୁହିଁ ଗୀତ ବାନ୍ଧିଦେବାକୁ ଧରି ବସନ୍ତି । ସେ ଅଗ୍ରହର ସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ନଳ-ଦମୟନ୍ତୀ, ସାବିତ୍ରୀ ବିଷୟ କେଇ ଗୀତ ବାନ୍ଧିଦେଇ ଶିଖାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଗୀତ ଗାଇବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରନ୍ତିନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ ପୁନଶ୍ଚ କୁମାରୀ ଜୀବନର ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରନ୍ତି ।

ନିର୍ଜନରେ ବସି କିଛି ଚିନ୍ତାକରିବା ତାହାଙ୍କୁ ବୋଧହୁଏ ଭଲଲାଗେ । ସେ କାହାର ସହିତ ବେଶି ଗପିବାକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କାଇଞ୍ଚ ଡାଲି ବୁଣିବାରେ ସେ ସିଦ୍ଧ ହସ୍ତ । ବଜାରରେ ସୁଟ୍‌କେଶ୍, ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ୟାଗ ଇତ୍ୟାଦି ଯାହା ମିଳେ, ସେ ତାହାର ଅନୁକରଣରେ କାଇଞ୍ଚରେ ଖୁବ୍ ଭଲଭାବରେ ବୁଣିପାରନ୍ତି । ଦେଖିଲାମାତ୍ରେ ବୁଝାଯାଏ, ଏହା କୌଣସି ବିଳାତି ଜିନିଷ ।

କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ବଡ଼ ଦୁଃଖମୟ । ସଂସାରରେ ଯାହା ଯେପରି ତାଙ୍କର ସୁଖ, ସେ ସେଥିରୁ ଆଜି ବଞ୍ଚିତ । ଯାହାକୁ ନେଇ ସେ ସଂସାରକୁ ଇନ୍‌ଭ୍ରିଚନ କରିବାକୁ ବସିଥିଲେ, ତାକୁ ଭଗବାନ ତାଙ୍କଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଗଲେ । ସଂସାରର ସୁଖ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଉପଭୋଗ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ହୃଦୟର ପରିତୃପ୍ତି ଆନନ୍ଦ-ରଶ୍ମିରେ ଫୁଟି ଉଠି ଉଠି ଦୁଃଖର ଅମାନିଶାରେ ପୁଣି ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇଗଲା । ହାୟ ଭଗବାନ ! ଯାହାର ହୃଦୟ ସ୍ନେହ ମମତା ବୋଳା ତା' ଉପରେ ଏ କଠୋର ବଜ୍ରାଘାତ କାହିଁକି ?

କୁମୁଦିନୀର କୁମୁଦ ପ୍ରଭାରେ ବୋଧହୁଏ ଉତ୍କଳର ସାହିତ୍ୟ ଜଗତ କିଞ୍ଚିତ ପରିମାଣରେ ଆଲୋକିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ରମଣୀ ସମାଜରେ ତାହା ଅସମ୍ଭବମୟ ହୋଇଉଠିଲା । ବିଶେଷତଃ ପଲ୍ଲୀ ନିରକ୍ଷରୀ ମାନଙ୍କ ମତରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କେବଳ ହାଣ୍ଡି ଶାଳକୁ ଯୋଗ୍ୟ । ଏହି ମତାବଲମ୍ବୀ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଯେ ପ୍ରତିଭାମୟ ପ୍ରାଣ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଅଛି, ତାହା କିଏ କହିପାରିବ ? କୁମୁଦିନୀଙ୍କ ପରି ବୋଧହୁଏ ଆହୁରି କେତେ ପଲ୍ଲୀକୁମାରୀ ନିଭୃତରେ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିବେ, ତାହାର କିଏ ଖବର ରଖିଛି ? ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନ ବନଫୁଲ ପରି ଆପଣା ମନକୁ ଫୁଟି ନିଜ ସୁରଭିରେ ନିଜେ ମୋହିତ ହୋଇ କାଳର ଝଞ୍ଝାପବନରେ ତାଙ୍କର ପୁଣି ଶେଷ ! କିଏ ଦେଖିଛି, କିଏ ଜାଣିଛି ? ଏଇଥିପାଇଁ ତ ଓଡ଼ିଶାର ଏ ଦୁର୍ଗତି ।

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରିଡ଼ା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପ

(ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତାରୁ)

ଶ୍ଳୋକ ।

"ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ସମାରଭ୍ୟ ସପ୍ତଦଶ ସମାବଧି,
ଉଦ୍ଦାଚୀରଃ ସମାସୁକ୍ତଂ ପ୍ରାଙ୍ମୁଖାଭ୍ୟନ୍ତରଃ ସ୍ମୃତଃ ।
ଏତତ୍ ପ୍ରକୀର୍ଣ୍ଣକଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ଉଦ୍ଦାଚୀନୈସ୍ତୁ ପଞ୍ଚରଃ ।"

ପ୍ରକୀର୍ଣ୍ଣ ଆକାର ଗ୍ରାମ ବା ସହର ଚିତ୍ର ପୂର୍ବପୃଷ୍ଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

୨—ସମ୍ପୂଟକର .—ପ୍ରକୀର୍ଣ୍ଣକପରି ଏହାର ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିରଗୃହପାଖେ ଗୃହଗୁଡ଼ି ରାସ୍ତାହେବ ଏବଂ ଏହା ସମସ୍ତପ୍ରକାର ୨୧ଟି ରାସ୍ତା ହେବ । ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ୫ଟି ରାସ୍ତା ହେବ ଏବଂ ଏହା ପ୍ରକୀର୍ଣ୍ଣକ ରାସ୍ତା ଠାରୁ ଓସାର ହେବ ଓ ବାକିଗୁଡ଼ିକ ସୁବିଧାନୁସାରେ ହେବ । ଏହିପରି ଗ୍ରାମରେ ଅଧିକ ଗୃହ ଓ ପଶୁପକ୍ଷୀ ରହିବେ ।

ଚିତ୍ର ଶ୍ଳୋକ ନମ୍ବରେ ଦିଆଗଲା ।

"ଏକବିଂଶତି ସଂଖ୍ୟା ତୈଃପ୍ରାଙ୍ମୁଖାଭ୍ୟନ୍ତରଃ, ସମ୍ପୂଟକର ନିର୍ଦ୍ଦୋ ଦିଷ୍ଟଂ ।"

ସମ୍ପୂଟକର ଗ୍ରାମର ଚିତ୍ର ।

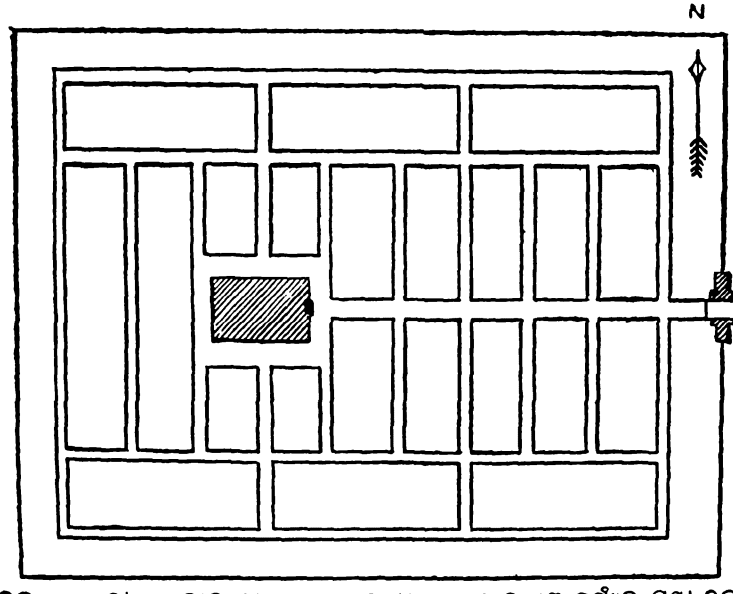

୩ :—ସବର—ଏପ୍ରକାର ଆକାର ଗ୍ରାମର ଅବସ୍ଥାନୁସାରେ ୬ ଠାରୁ ୨୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାସ୍ତା ହୋଇପାରେ । ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ୬ଟି ରାସ୍ତା ସମକୋଣଭାବେ ପରସ୍ପରକୁ କର୍ତ୍ତନ କରିବ ଓ ବାକିଗୁଡ଼ିକ ସୁବିଧାନୁସାରେ ହେବ ।

(୪) ଶ୍ରୀପତିଷ୍ଠିତ :—ଏହିପ୍ରକାର ଗ୍ରାମରେ ୬ ଠାରୁ ୩୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାସ୍ତା ହେବ । ଏହିପରି ଅଗ୍ରହାର (ଗ୍ରାମ) ରେ ଶୈବଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଶୈବଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବାସକରନ୍ତି ଯଦିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ କେହି ଅଛନ୍ତି, ତେବେ ଏହି ଶୈବଶ୍ରେଣୀ ସାଧାରଣରେ ପ୍ରଧାନ ହୁଅନ୍ତି ।

କମିକାଗମର ଶ୍ଳୋକ ଦିଆଗଲା

"ଅଷ୍ଟାଶ୍ରେ ପ୍ରାଙ୍ମୁଖେ ମାର୍ଗୈରୁଦ୍ଦାଚୀନୈସ୍ତଦାଦତଃ,
ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶଦଂଶ ସଂଖ୍ୟାତୈ ପ୍ରାଙ୍ମୁଖୈରଷ୍ଟରସ୍ମୃତମ୍ ।
ଶ୍ରୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମିତ୍ରଂ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଟିକମନ୍ଦିର ଏବଂ ବ ହ୍ମନ, ରଥ ଓ ସମସ୍ତପଦ୍ମପାଇଁ ରାସ୍ତାଗୁଡ଼ିକ ସାବଧାନର ସହିତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବ, ଯେପରି-ପରେ ଅସୁବିଧା ନହୁଏ । ବଡ଼ଗ୍ରାମପାଇଁ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣରେ ଆଠଟି ଓ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ଆଠଟି ରାସ୍ତା କରାହୋଇ ବାକିଗୁଡ଼ିକ ସୁବିଧାନୁସାରେ କରାହେବ ।

ପରକଗ୍ରାମର ଚିତ୍ର ।

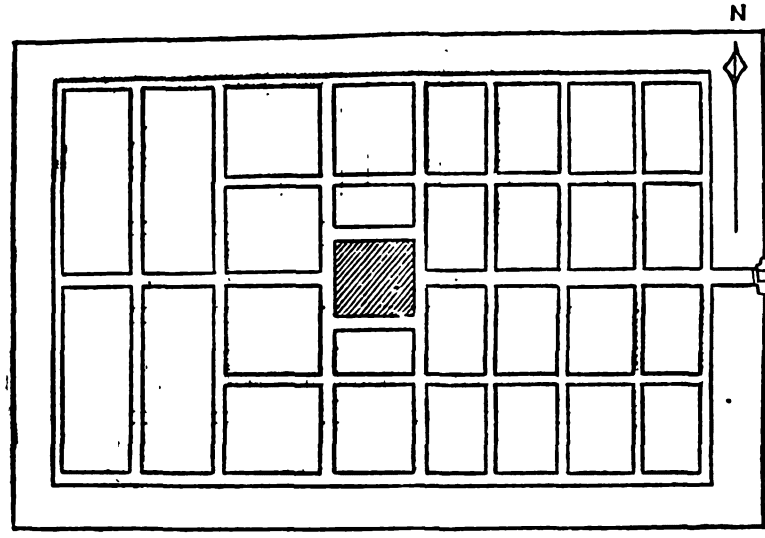

କାମିକାଗମରୁ ନିମ୍ନ ଶ୍ଳୋକ ଦିଆଗଲା ।

"ଷଡ଼୍‌ଗୁଣାଧିକାଂ ସମାରଭ୍ୟ ଶତସ୍ୱୋଦ୍ଧଂଶତକାବଧି,
ଏକୈକଗୁଣବୃଦ୍ଧ୍ୟା ତୁ ଉଦ୍ଧଚୀ ନାଉରନ୍ତିମ୍ ।
ଷଡ଼୍‌ରସ୍ତୁ ପ୍ରାଚ୍ଚ ମୁଖାଉଷ୍ଟ ପଦ୍ମକଂ ହ୍ରିହର୍ଷ୍ୟତେ ।"

(୫) ଶ୍ରୀବତ୍ସ :—ଏହିଗ୍ରାମପାଇଁ କେତେଗୋଟି ରାସ୍ତା ହେବ କିଛି ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । ଏପରି ଗ୍ରାମ, ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ହୋଇପାରେ ।

(୬) କୁମ୍ଭକ :—କୁମ୍ଭକଗ୍ରାମର ଆକାର ଗୋଟିଏ କୁମ୍ଭପରି ହେବ । ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବା ଉତୋଧିକ ଫାଟକ (Gateway) ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟକୁ ଯିବାଆସିବାପାଇଁ ହୋଇପାରେ । ଏଥିରେ ରାସ୍ତାମାନ ବରୁଦଗଲ୍ ହୋଇପାରେ ।

କମିକାଗମରୁ ଶ୍ଳୋକ ଓ ଚିତ୍ର ଦିଆଗଲା ।

"ବୃତ୍ତାକାରୈସ୍ତୁ ମାର୍ଗୈସ୍ତୁ ଏକାନେକୈଃ ସମନ୍ୱିତଂ,
କୁମ୍ଭକଂ ଚେତ୍ତନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମନେକୈଃ କୋଣ କୈର୍ଯୁତମ୍ ।"

(୭) ବୈଦିକ :— ଏହିପ୍ରକାର ଗ୍ରାମରେ କେତେ ରାସ୍ତା ହେବ ଠିକନାହିଁ, ଏଥିରେ ଦୁଇପାଖରେ ଘରମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକ ସମାନ୍ତର ରେଖା ହୋଇ ରାସ୍ତାମାନ ହେବ । ଏଥିରେ ଏକତାଲାରୁ ଅଧିକତାଲା ଘର ହୋଇପାରିବ । ବଡ଼ ଆକାର ଗ୍ରାମହେଲେ "ଦଣ୍ଡକ" ଦଣ୍ଡକ ଆକାରରେ ହୋଇପାରେ ଓ ମଧ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଆକାରରେ ହୋଇପାରେ ।

"ଗରୁଡ଼ଦୁର୍ଗ" ନାମରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପୁରାତନ ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି ଯେ, ଏହା "ପଦ୍ମକ" ପରି ଅଟେ । ଏହାର ସାଧାରଣ ଆକାର ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଠିକ "ପଦ୍ମକ"ପରି ଅଟେ । କେବଳ ପ୍ରଧାନରାସ୍ତା ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣରୁ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ କୋଣ କୋଣି ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାଖାପଥ ଗୁଡ଼ିକ (Cross road) ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରୁ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବକୁ ହୋଇଥାଏ ଓ ମନ୍ଦିର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଓ ରାଜଭବନ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବରେ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବରେ ଦୁଇଟି ମହା ଫାଟକ (Gateway) ଥାଏ ଏବଂ ଏପରି ଦୁର୍ଗରେ ପ୍ରାଚୀର ହେବାର କୌଣସି ନିୟମ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁମ୍ଭକ ଗ୍ରାମର ଚକ୍ର ।

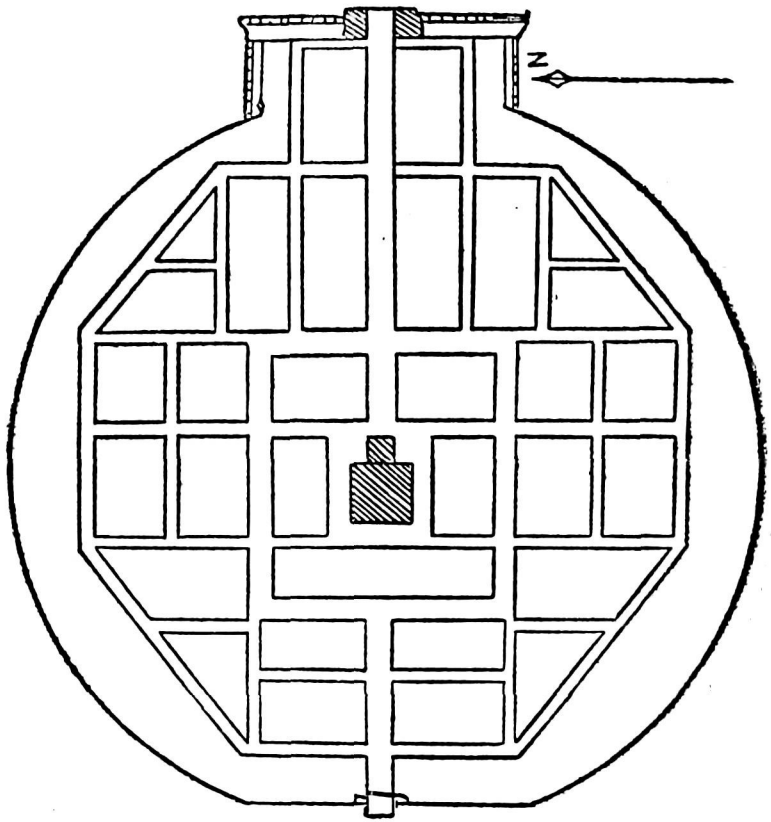

କୌଣସି ଶାକ୍ତ ବା ଶୈବଙ୍କ ଦେବତା ଏହି ଦୁର୍ଗମଧ୍ୟରେ ରହିବନାହିଁ । ଦୁର୍ଗମଧ୍ୟରେ ନାଟରାଜା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଯଦି ଦୁର୍ଗମଧ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିର ନଥାଏ, ତେବେ ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ପାଇଁ ମନ୍ଦିରହେବା ଉଚିତ । ପୁରାକାଳର ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଏହିପରି ଥିଲେ ଟାଉନ ବା ଗ୍ରାମର କିଛି ବିପଦ ହେବନାହିଁ; ଯାହାକୁକି ଗରୁଡ଼ମନ୍ତ୍ର କହନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଦୁର୍ଗରେ ରାଜା ରହୁଥିଲେ, ତାଙ୍କର ପତାକା ଗରୁଡ଼ପରି ହେବା ଉଚିତ । ମାନସାର ଅନୁସାରେ ଅଠପ୍ରକାର ଟାଉନ plan ଓ କାମିକାଗମ ଅନୁସାରେ ସତପ୍ରକାର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା । ମନ୍ଦିରପୀଠଳ, ଶ୍ରୀ-ମନ୍ଦିର ବୃହତ୍ ସଂହିତା, ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଶିଳ୍ପରେ ଗ୍ରାମଦିଷ୍ଟାନରେ ଅନେକ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ମାନସାର ଓ କାମିକାଗମ ଏସବୁରେ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ କିଛି କହିନଥିବାରୁ ସେ ସମସ୍ତ ଉପେକ୍ଷିତ ହେଲା ।

ମାନସାର ଓ କାମିକାଗମ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେ ସମସ୍ତ ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ରର ନାମ ଉପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ସେଥିରେ ନଗର, ପୁର, ଓ ରାଜଧାନୀ ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ବନ୍ଧେ କେବଳ ଚାରିପ୍ରକାର ଚକ୍ର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଯଥା—୧—ସର୍ବତୋଭଦ୍ର, ୨-ନନ୍ଦ୍ୟାବର୍ତ୍ତ, ୩-ଯମକ, ୪-କାର୍ମୁକ । ଏଥିରେ ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ରାଜାଙ୍କ କୋଷାଗାର ଆଦି, ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାନିମନ୍ତେ ମଇଦାନ, ଖେଳପଡ଼ିଆ, ଲକ୍ଷଭେଦସ୍ଥାନ ସହରର ଉତ୍ତରଭାଗରେ ହେବ, ଯଦି ଏହିପ୍ରକାର ସହର ନଦୀ କିମ୍ବା ସମୁଦ୍ର ନିକଟରେ ହୁଏ, ତେବେ ଜାହାଜ ପ୍ରଭୃତିରୁ ମାଲ ଉତାରିବା ଓ ବୋଝାଇକରିବା ନିମନ୍ତେ ଭଡ଼ (wharf) ଥିବ ।

ଏହିପ୍ରକାର ସହରରେ ଶିକାରୀ, କେଉଟ, ପକ୍ଷୀପାଳକ ଏବଂ ଏହିପରି ଯେତେ ଜାତି ସେମାନଙ୍କର ଘର ଉତ୍ତରରେ ହେବ । ଯେପରି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କୌଣସି ମଙ୍ଗଳକାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଲେ ପୂର୍ବକୁ ମୁଖକରି ଯାନ୍ତି, ସେହିପରି ହେଉ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶିକାର କରିବାକୁଗଲେ ଉତ୍ତରଦିଗକୁ ଯିବେ, ସେହିହେତୁ ଉତ୍ତରଦିଗରେ ଶିକାରଭୂମି ହେଉଥିଲା ।

ଯଜ୍ଞବେଦୀ, ବକ୍ତୃତାଘର, ବେଦପାଠଘର ସହରର ପୂର୍ବଦିଗରେ ହେବ । ନାଟ୍ୟଶାଳା ପ୍ରଭୃତି ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ଘରମାନ ଦକ୍ଷିଣରେ ହେବ ।

ସହରଚିତ୍ର (town planning) ଅଧ୍ୟାୟ ଶେଷକରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହାସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକକଥା କହିବାର ମନେକରାହୋଇ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା । ପୂର୍ବେ ଯେ town planning ଥିଲା ସେଥିରେ ଯେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଭାସ ନାହିଁ, ତାହା-ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭର ଯେ ଥିଲା ତାହା ଯେ ଦୋଷ ଯୁକ୍ତ ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ତାହାନୁହେଁ, ଅନ୍ୟର କଥା ଦୂରେଥାଉ ଭାରତ ବାସୀର ଆମ୍ଭ ପୂର୍ବଶିଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅଜ୍ଞ ଥାଇ ଓ ଆଧୁନିକ ଲେଖକଙ୍କ କଥା ହଠାତ୍ ବିଶ୍ୱାସକରି ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନାପ୍ରକାର ବିଦ୍ରୂପଭାବ ଦେଖାଇ ଥାଏକରନ୍ତି । Havell କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଭାରତୀୟ ତାହାର ଭାରତଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କର କି ଥିଲା ତାହା ନ ଜାଣି Government ଙ୍କର (ସରକାରଙ୍କର) କେତେକ file, Text Books ପ୍ରଭୃତିର ଟିପାଟିପ୍ପଣୀରୁ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ।

Havell ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଇଣ୍ଡୋଏରିଆନ ଗ୍ରାମପ୍ରଣାଳୀ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣାପ୍ରଥା ଥିଲା, ମୋଗଲସମ୍ରାଟମାନେ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାତନ ଶିଳ୍ପ ନଷ୍ଟ କଲାପରି ଯେପରି ଚେଷ୍ଟା ଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲା, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀର ଗ୍ରାମ ଧ୍ୱଂସ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଚିହ୍ନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲା । ଇଣ୍ଡୋଏରିଆନ ପ୍ରଣାଳୀର ଗ୍ରାମମାନ ଭାରତୀୟ ମୁନିଋଷି ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିର୍ମାଣ କରାହୋଇ ସେଥିରେ ଭାରତୀୟ ମନ୍ଦିର ଆକାରରେ ମନ୍ଦିରମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାହୋଇଥିଲା । ଏହାମଧ୍ୟ ବ ୫୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନଜୀବନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟର ଚିହ୍ନ ମିଳେ ।

ଭାରତର ବ୍ରିଟିଶଶାସନର ପ୍ରଧାନ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଲର୍ଡ୍‌କର୍ଜନ ତାଙ୍କର ଶେଷସମୟରେ ତାଙ୍କର ବକ୍ତୃତାରେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭାରତର ଚାଷିଶ୍ରେଣୀଙ୍କର ଉନ୍ନତିକରିବା ଓ ମଧ୍ୟ ଏହା କରା ଦରକାର, କାରଣ ଭାରତରେ ସହର ଅପେକ୍ଷା ଗ୍ରାମ, କଳକାରଖାନା ଅପେକ୍ଷା ହାତକାମର ଯତ୍ନ ଅଧିକଦେବା ଉଚିତଅଟେ । ଭାରତର ପୂର୍ବାବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବାପୂର୍ବରୁ ପୃଥିବୀବିଖ୍ୟାତ ଭାରତର ଗ୍ରାମ୍ୟଜୀବନ ଆଣିବା ଆବଶ୍ୟକଅଟେ । ଏଥିରେ ପଶ୍ଚିମ-ଦେଶୀୟ ରୀତିନୀତି ପ୍ରବେଶ କରାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଏହା ଭାବିବା ଉଚିତଥିଲା ଏବଂ ଏହି ପଶ୍ଚିମଦେଶୀୟ ରୀତିନୀତି ଭାରତ-ବାସିଙ୍କର ସନ୍ତୋଷଜନକନୁହେଁ କିମ୍ବା ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ମୂଳ ଚରିତ୍ରକୁ ସନ୍ତୋଷ କରିପାରେ । ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ହେଲା କାଳି କଲମ କି ପଦାର୍ଥ ଜାଣିନଥିବା ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଯାହା କରିଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ପଶ୍ଚିମଦେଶୀୟ ଲୋକେ ଲେଖାପଢ଼ି କରି ସୁଦ୍ଧା କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭାରତରେ ପଶ୍ଚିମଦେଶୀୟ ରୀତିନୀତି ପ୍ରଚଳିତକରିବା ପାଇଁ ପଶ୍ଚିମଦେଶୀୟ ଅଧିବାସିମାନେ ପ୍ରବଳ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା କଦାଚ ସଫଳ ହେବନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଅପେକ୍ଷା ଗ୍ରାମର ସାମଜିକ ଅବସ୍ଥା ପୂର୍ବକାଳରେ ଭାରତରେ ଭଲଥିଲା । ଭାରତର ଗ୍ରାମ ସଂଗଠନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଲାତୀନୀତି ଉପରେ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ଜଣେ ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ, ବିଜ୍ଞ ଓ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ଭାରତପକ୍ଷେ ଏପରି ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରା ଗୌରବର ବିଷୟ ଅଟେ ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରାମମାନ ସ୍ଥାପନ ସମୟରେ ପ୍ରଧାନରାସ୍ତାମାନ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ କରାହୁଏ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛୋଟ ରାସ୍ତାମାନ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣରେ କରାହୁଏ, କାରଣ ସକାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଳୟପବନ ବହି ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଘର ଓ ଗ୍ରାମ ଘରଦ୍ୱାର ହୁଏ ଓ ଘରମାନ ସର୍ବଦା ଥଣ୍ଡାପବନ ପାଇଥାନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଓ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣରେ ଦୁଇଗୋଟି ଚଉଡ଼ା ରାସ୍ତା ହୁଏ ଓ ରାସ୍ତାର ଦୁଇଧାରରେ ଛାୟାପ୍ରଦ ବୃକ୍ଷମାନେ ରୋପଣ ହୁଅନ୍ତି । ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ପଥଟିକୁ "ରାଜପଥ" ଓ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ପଥଟିକୁ "ମହାକାଳ" ବା "ବାମନ ଏବଂ ଗ୍ରାମର ଗୁରୁପାଖ ପଥଟିକୁ "ମଙ୍ଗଳବର୍ତ୍ତ" ପଥ କହନ୍ତି ।

ପୂର୍ବେ ଗ୍ରାମର ବୟସ୍କବୃଦ୍ଧମାନେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ବସାଉଠା କରି ନାନା ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ ଓ କଥାପକଥନ ହେଉଥିଲେ । ସାଧାରଣତଃ ସାନ ସାନ ଗ୍ରାମର ଘର ଓ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ ମୂଳରେ ବସି ଉପରୋକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧନ କରୁଥିଲେ । ସାନ ସାନ ଗ୍ରାମର ଗଛମୂଳରେ ବସି ଯାହା କରନ୍ତି, ତାହା ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଇଟା, କାଠ, ବା ପଥରଫଳକ ଦ୍ୱାରା ସହ ନିର୍ମାଣ ମଣ୍ଡପଘରରେ ବସି କରନ୍ତି । ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏହିପରି ଅଶ୍ୱତ୍ଥଗଛ ମୂଳରେ ବସି ଜ୍ଞାନ ଉପାର୍ଜନ କରିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ବୁଦ୍ଧିବୃକ୍ଷ (ଗୟାଅଶ୍ୱତ୍ଥ) ବୋଲି କହନ୍ତି ଓ ଏହି ଗଛ ବହୁକାଳରୁ ମୁନି ଋଷିମାନେ ଅରଣ୍ୟରେ ଯେ ଗବେଷଣା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନଙ୍କର ଥିଲା । ଗ୍ରାମର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଥିବା ଏହି ବୃକ୍ଷକୁ ବିଶ୍ୱ ଜ୍ଞାନକର ତାହାର ଫଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାରା ଏବଂ ଗ୍ରହ ସମୂହକୁ ଆକାଶଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ଏହା ଧାରଣା ମହତ୍ତ୍ୱ ଅଟେ । ପୂର୍ବକାଳର ରାଜମାନେ ପୂର୍ବପ୍ରଥାନୁସାରେ ନଗର (Cities) ନିର୍ମାଣ କରିବାର ଅନେକ ଉଦାହରଣ ଅଛି । ଜୟପୁର ରାଜଧାନୀ ୧୮୦୦ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜଣେ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ରୀତିମତରେ ନିର୍ମାଣ କରା ହୋଇଅଛି, ଯାହାକି ସର୍ବକାଳୀନ ଉଦାହରଣ ଅଟେ ।

ମାନସାର ଶିଳ୍ପିରେ ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ଗ୍ରାମ ବା ସହର ଓ ଘରର ସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି । ସାନ ସାନ ଗ୍ରାମପାଇଁ ଦ ୫୦ ଣ୍ଡ ବା ଫୁ ୩୦୦୦ଟ ର ବର୍ଗ କ୍ଷେତ୍ର ଅର୍ଥାତ୍ ଦୀର୍ଘ ଫୁ ୩୦୦୦ଟ ପ୍ରତି ୩୦୦୦ଫୁଟ ଏବଂ ବଡ଼ଗ୍ରାମ ପାଇଁ ଦ୨୦୦୦ଣ୍ଡ ବା ମା ୨/୩ ଇଲ ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ । ଉପରୋକ୍ତ ନିୟମାନୁସାରେ ୧/୩ ସ୍ଥାନ ଘରବାଡ଼ି ନିମନ୍ତେ ଓ ବାକି ୧/୩ ଚାଷଜମି ନିମନ୍ତେ ରଖାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ । ଉପରୋକ୍ତ ସ୍ଥାନ ସମଚତୁରସ୍ର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ । ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଲମ୍ବହୋଇ ଆୟତାକାର ହୋଇଥିବ, ଯେପରି ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଉତ୍ତମରୂପେ ପଡ଼ିବ । ଭାରତର କେତେ ସହରର ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଅପେକ୍ଷା ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ଅଧିକ ଲମ୍ବ । ଅଯୋଧ୍ୟା ୧: ୪: ଅନୁପାତ ଅଟେ, ପାଟଳିପୁତ୍ର ୧ ½: ୯: ଅନୁପାତ ଅଟେ । ଗଉରବା ଖଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘଆୟତାକାର ଅଟେ । ସ୍ଥାନର ସୁବିଧା ଓ ଶତ୍ରୁକୁ ବାଧାଦେବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ମୁଖ ନଦୀ ବା ହ୍ରଦ ଦିଗକୁ ମୁଖ କରିଥିବ । ଦଣ୍ଡକର ଅର୍ଥ ଏହିଯେ "ଦଣ୍ଡ" (Staff) ଯାହାକି ସନ୍ୟାସିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପତାକାସ୍ତମ୍ଭ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରା ହେଉଥାଏ; ଅତଏବ ଦଣ୍ଡକ ଅର୍ଥ ବାସ୍ତୁଭୂମି ଭାରତୀୟ ସନ୍ୟାସି ଓ ଯୋଗି ଋଷିମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାନଅଟେ । ଏଥିରେ ୧୦ଠାରୁ ୫ଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଥ ସମାନ୍ତରାଳଭାବେ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ଏବଂ ତିନିଟି ସମପଥ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ମଝିରେ ଓ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ଶେଷରେ ପରସ୍ପରକୁ କର୍ତ୍ତନ କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାହେଉଥିଲା । ରାଜବିଧିରେ ପଶ୍ଚିମଦିଗରୁ ସାଧାରଣତଃ ମନ୍ଦିର ହେଉଥିଲା । ଏଥିରେ ୧୨ରୁ ୩୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗ୍ରାମ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଓ ସତ୍ୟଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷାହୁଏ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ରକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା (Protection) ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏନାହିଁ ବୋଲି ପୁରାତନ ମୁନିଋଷି ମାନଙ୍କର ମତ ଅଟେ ।

ନଦ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଗ୍ରାମରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମଝିରେ, ତହିଁପରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ, ତହିଁପରେ ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶେଷରେ ଶୂଦ୍ରମାନେ ରହନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟର ସୁବିଧାନୁସାରେ ଏହା ମନୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । ମନ୍ଦିରରେ ସାଧାରଣସ୍ଥାନ ଗୋଟିଏ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ବିଷୟମାନ ବିଚାର ଓ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଉଥିବାରୁ ଏହା ମଝିରେ ହେବାର ବିଧି ଅଛି ।

ପଦକ ଆକାର ଗୋଲାକାର ଅଟେ ଓ ପଥଗୁଡ଼ିକ କୋଣାକୋଣି ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ସୁବିଧାଜନକ ନୁହେଁ; କାରଣ;— ୧— ଏପରି ସହରର କୋଣାକୋଣି ପଥଦେଇ ଶତ୍ରୁସହ ଯେ ମଝିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପାରିବ ଓ ନିଷ୍ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଦେବା କଠିନ; ୨— ଗତାୟାତ ପକ୍ଷେ ଅସୁବିଧା; ୩— କୋଣାକୋଣି ହେତୁ ଘରମାନ ପଥଗୁଡ଼ିକ ଧାରରେ ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶନ୍ତି; ୪—ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ପବନର ଗତି ସୁବିଧାରେ ହୁଏନାହିଁ ।

ସ୍ୱସ୍ତିକ ଆକାରର ଘରମାନଙ୍କ ଆକାର ଏକଚକ୍ରାଠାରୁ ଅନ୍ୟଚକ୍ରତା ପୃଥକ୍ ଦେଖାଯାଏ ଓ ବାମରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ବଢ଼ାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥାଏ । ସାହିଯାହନ ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରା ତାଜମହଲରେ ଏହିପରି ଭାବ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହା ଇଣ୍ଡୋ– ଏରିଆନ ବଗିଚାର ଢଙ୍ଗ (Garden plan) ରୀତିରେ କରାହୋଇଅଛି । ଏହା ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବିଙ୍କ ଠାରୁ ଶିକ୍ଷା କରା ହୋଇଥିଲା, ଯାହାକି ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରଠାରୁ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

Digitized by Sarujanika@gmail.com

ଆଜିକାଲି ସୁଦ୍ଧା ଭାରତର ସହର ଅପେକ୍ଷା ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଠିକ ଉପରୋକ୍ତଭାବେ ପରିଲକ୍ଷିତହୁଏ । ଭାରତରେ ଅଜ୍ଞ ରାଜଧାନୀ ଓ ରାଜନଗରରେ ଯେପରିଭାବେ ସାଜସଜ୍ଜା ହୁଏ, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ, ଘରେ ଘରେ ମନ୍ଦିର ଓ ଜ୍ଞାନ ଯାତ୍ରା ମାନଙ୍କରେ ସାଜସଜ୍ଜା ହୁଏ; ଆଜିକାଲିର ରୀତିନୀତି, ବ୍ୟବହାର, ଧର୍ମଭାବ ଦେଖି ସହଜେ ଅନୁମାନ କରିହେବ ଯେ, ଭାରତର ଏ ସମସ୍ତ ପୂର୍ବେ ଓ ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ କିପରିଥିଲା ।

ଯେଉଁଠାରେ ଗତାୟାତ ଗହଳ ବେଶୀ ନଥିବ (Traffic) ଓ ମଧ୍ୟସହର ହେଉ ବା ଗ୍ରାମହେଉ ଏହା ମଧ୍ୟକୁ ଯିବାଆସିବା ପାଇଁ ଯେଉଁଠାରେ ଗହଳ ନଥିବ ସେହିପରି ନିରୋଳା ସ୍ଥାନରେ ମାନଙ୍କର ନିୟମାନୁସାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା ସ୍ଥାନ ସ୍ଥିରକରିବ ଓ ଏହା ଗ୍ରାମର କୋଣାକୋଣି ହୋଇଥିବ । ଗ୍ରାମକୁ ପ୍ରବେଶକରିବାପାଇଁ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ ରାସ୍ତାରେ ପଥିକ ଓ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଜଳର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଧର୍ମଶାଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ ।

ମାନସାରରେ ଆହୁରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ନିୟମ ଦିଆହୋଇଅଛି, ଯାହାକି କେବଳ ରାସ୍ତା ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଘର ତିଆରି ପ୍ରଣାଳୀ ଇତ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି । ସେସମସ୍ତ ବିନାଯୁକ୍ତିର ବା ବିନା ସୁବିଧାପାଇଁ ଅନୁକରଣ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାର ଗ୍ରନ୍ଥକାରକ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କେତେକ ନିୟମ ଦିଆହୋଇଅଛି; ସେଥିରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦିଆଗଲା; ୧—ଗୋଟିଏ ଗଳିରେ ଥିବା ଘରଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚତା ଯେତେଦୂର ପାରିବ ସମାନ ରଖିବ; ୨—ସମାନ ସଂଖ୍ୟାରେ ସମାନ ତଳ (equal story) ସମାନ ଉଚ୍ଚରେ ହେବ, ୩—ସାମନା ମହଁ ଓ ବାଡ଼ିଦରଜା ସମାନ ଉଚ୍ଚ ଓ ଏକ ଦିଗରେ ବା ଏକ ରେଖାରେ ହେବ, କିନ୍ତୁ ମହଁ ଦରଜା ଟିକିଏ ତେରଛା ହେବ । ସାଧାରଣ ନିୟମ ଏହି ଯେ, ଘର ଦଶହାତ ହେଲେ ସଦର ଦରଜାର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଛ ହାତ, ବାମକୁ ଚାରିହାତ ରହିବ ଏବଂ ଏହିନିୟମ ମନ୍ଦିର ଫାଟକ (gate) ରେ ମଧ୍ୟ କରାଯାହେବ, ଏବଂ ସଦର ଦରଜାର ଦୁଇପାଖରେ ଦୁଇଟି ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ (Raised platform) କରାଯାହେବ । ବିଭବ ଓ ଅବସ୍ଥାନୁସାରେ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ୧ ରୁ ୯ ତାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ (Raised platform) ବାରଣ୍ଡା, ରହିବା ଘର ଓ ଧର୍ମଘର କରାଯାଇପାରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଗରିବଲୋକମାନଙ୍କପାଇଁ ଏକତାଲାରୁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚଘର କରିବାପାଇଁ ନିଷେଧ କରାଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ପରେ ଯେତେବେଳେ ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବର୍ଣ୍ଣନକରାହେବ ସେତେବେଳେ ଏସମ୍ବନ୍ଧେ (ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଷୟ) କୁହାହେବ । ଭାରତର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରୁ ସହର ନିର୍ମାଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହିପରିଭାବେ ଆରମ୍ଭ କରାହୋଇ କ୍ରମେ ଉନ୍ନତି କରାହୋଇଅଛି ।

୧୧ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ରାଜଗୃହ ଲକ୍ଷଣ

ଦେଶର ରାଜା ଯେ ସ୍ଥାନରେ ରାଜଧାନୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସକଳପ୍ରକାର ସୁବିଧା ସହ ବାସକରନ୍ତି ସେସମ୍ବନ୍ଧେ ମାନସାର ଶାସ୍ତ୍ରର ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି । ରାଜନଗର ଠିକ୍ ମଧ୍ୟସ୍ଥାନଟିରେ ହେବ, ଯଦି ଉକ୍ତସ୍ଥାନରେ ମନ୍ଦିର ଥାଏ, ତେବେ ନଗରର ପଶ୍ଚିମକୁ କିମ୍ବା ଉତ୍ତର ପୂର୍ବକୁ ହେବ । ଯଦି ନଗରରେ ଖାଇଥାଏ, ତେବେ ରାଜନଗର ପାଇଁ ଅନ୍ୟଖାଇର ଆବଶ୍ୟକ କରେନାହିଁ । ଯଦି ନଗରରେ ଖାଇ ନ ଥାଏ, ତେବେ ରାଜନଗର ଚାରିପାଖେ ଖାଇହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ରାଜନଗର ଦେଉଳରଉଚ୍ଚ ହେବା ଉଚିତ ଓ ପ୍ରଧାନରାସ୍ତାର ସମକକ୍ଷ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ, ରାଜାଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ନଗର ଦେବମନ୍ଦିରଠାରୁ ଉଚ୍ଚହେବା ଉଚିତନୁହେଁ । ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ରାଜ-ସିଂହାସନ ଓ ଉପରତାଲା ଘର ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ ହୋଇପାରେ ଓ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ବାଧାନାହିଁ । ଯଦି ରାଜନଗର ପାହାଡ଼ଉପରେ କିମ୍ବା ପାହାଡ଼ତଳେ କିମ୍ବା ନଦୀଉପରେ ହୁଏ, ତେବେ ସୁବିଧା, ଜଳବାୟୁ ଅନୁସାରେ ଉଚ୍ଚ କରାଯାଇପାରେ । ରାଜନଗର କେତେ ଯାଗା ବା ଆକାରରେ ହେବ ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି କଠିଣ ନିୟମ ନାହିଁ; ଏହା ସ୍ଥାନର ସୁବିଧାନୁସାରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇପାରେ ।

Digitized by Srujanika@gmail.com

ରାଜନଗର ସାଧାରଣ ଉଚ୍ଚପ୍ରାଚୀରଦ୍ୱାରା ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଦୁଇ ବା ତତୋଧିକ ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାର ଥାଏ । ସିଂହଦରଜା ଉପରେ ପତାକା ଉଡ଼ିବାର ଓ ସକାଳେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମଙ୍ଗଳବାଦ୍ୟ, ଶଙ୍ଖ, ମଧୁର ପ୍ରଭୃତି ବାଦ୍ୟ ବାଜିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥାଏ । ଏ ସମସ୍ତ ଅଜିନଲ ମୁସଲମାନ ଦୁର୍ଗମାନଙ୍କରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଛି; ଏହାକୁ ନହବତ ଖାନା କହନ୍ତି । ପ୍ରଧାନଘରର ମାପ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୩୦୦ଣ୍ଡ ବା ଫୁ ୧୮୦୦ ଟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ୨୦୦ଣ୍ଡ ବା ଫୁ ୧୨୦୦ଟରୁ କମହେବା ଉଚିତନୁହେଁ । ରାଜାଙ୍କ ମତାନୁସାରେ ଚତୁଷ୍କୋଣ ବା ଗୋଲାକାର କିମ୍ବା ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଆକାରରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରକ ହୋଇପାରେ ।

ରାଜନଗରର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଏକ କିମ୍ବା ଚାରି ଫାଟକ ହେବ । ପ୍ରଧାନ ସିଂହଦରଜା ନିକଟରେ କର୍ମଚାରୀ ଓ ପାରିଷଦମାନଙ୍କର ବସବାସ ଥିବ । ଏହିଠାରୁ ଭିତରକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ରାଜସଭା ବା ଦରବାରଘର ଦେଖି ଏହାର ମେଝିଆ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥିବ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ପାଇଁ ସୁବିଧାଜନକ ପଥ ଥିବ । ଏହାର ଛାତ ସୁନ୍ଦର ଓ ବଡ ବଡ ପିଲପାଇଆ (ସ୍ତମ୍ଭ ବା ଖମ୍ବ) ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ କାନ୍ଥର ଚାରିପାଖରେ ଭଲ ଓ ବଡ ବଡ ଝରକାମାନଥିବ । ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବସିବାନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ (Platform) ନିର୍ମାଣ କରାଯିବ । ଗଜଦାନ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ ଦରଜା ବା ଘରର ଉତ୍ତରପୂର୍ବ କୋଣରେ ରାଜା । ଏ ଦରବାରରେ ପୁସ୍ତକାଳୟ (Library) ରହିବ । ଏହା ଛଡ଼ା ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଥାରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପାଇଁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗୃହ (witness box) ବିଚାରାଳୟ, ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ବସିବାର ସ୍ଥାନ, ରାଜକବି ବିଦ୍ୱାନମାନଙ୍କର ବସିବାର ସ୍ଥାନ, ଓ ପରାମର୍ଶଦାତା (Jurors) ମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନହେବ ।

ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ଦରବାରର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଦରବାର ଘରର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଆଉଗୋଟିଏ ମଣ୍ଡପ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ । ଦରବାରଘରୁ ଭିତରକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜାଙ୍କର ବାସଭବନ ଦିଗକୁ ଯିବାର ସ୍ଥାନ ଖାଲି ପଡ଼ିଆ ରହିବାରେ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମଣ୍ଡପ ହୋଇପାରେ । ଏହାର ଠିକ ପରେ ରାଜାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ରହିବାପାଇଁ ଘର ପ୍ରଶସ୍ତ ଭବନ ସୁଦୃଢ଼ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ । ଚାରିକୋଣରେ ଚାରୋଟିଘର ଓ ମଧ୍ୟରେ କଲ୍ପବୃକ୍ଷ-ମଣ୍ଡପ ରହିବ । ଏହି ରହିବାଘର ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ରହିବାଘର ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହେବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ପରାମର୍ଶ କରିବାର ସଭାଘର (Parliament Hall) ଉତ୍ତମ ଆଲୋକିତ ଓ ସୁବିଧାଜନକ ହେବା ଉଚିତ । ରାଜା ଓ ପରାମର୍ଶଦାତାମାନଙ୍କର ଆସନ ପରସ୍ପର ନିକଟରେ ହେବା ଉଚିତ । ଏହି ଦରବାର ଘରର ମେଝିଆ ବହୁମୂଲ୍ୟ କାର୍ପେଟ ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଦରବାରଘର ସଂଲଗ୍ନ ବିଶ୍ରାମଘରରେ ଖଟ, ପଲଙ୍ଗ, ପାନୀୟଜଳର ସ୍ଥାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧା ଦେବାର ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ରାଜାଙ୍କର ବିକାସ ଓ ଆରାମ ଅନୁସାରେ ଶସ୍ତ୍ରାଗାର ଓ ବେଶଗୃହ ସୁସଜ୍ଜିତ ହେବ ।

ଅନ୍ତଃପୁର ରାଜାଙ୍କର ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରଧାନ ବାସସ୍ଥାନଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ ହେବ ଓ ତାହା ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରହରୀଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷିତ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବ । ଏହି ଅନ୍ତଃପୁରର ପ୍ରଧାନ ଘରକୁ ସୁବିଧା ହେବ, ଏହିପରି ଭାବେ ପାକଶାଳା, ସରଘର ଓ ପାନୀୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଘରମାନ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।

ଅନ୍ତଃପୁରର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ତେତାଳା କିମ୍ବା ଚଉତାଲାରେ ହେବା ଉଚିତ, କାରଣ ଉଚ୍ଚ ଘରମାନଙ୍କ କାରଣରୁ କିମ୍ବା ଛାତିରୁ ସହରର ସମସ୍ତ ଯାନଯାତ୍ରା, ବିଭବ ଓ ପର୍ବ ପ୍ରଭୃତିର ରୁସନାଇ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷ ସହଜେ ଦେଖିପାରିବେ ।

ଏହିଘରର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଅଶ୍ୱାଗାର ଓ ଉଦ୍ୟାନ (Park or Garden), ଉତ୍ତରଦିଗରେ ପଦାତିକ, ଅଶ୍ୱାରୋହୀ, ହାତି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜକୀୟ ବଳ ରହିବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜପ୍ରାସାଦର ନକ୍ସା ।

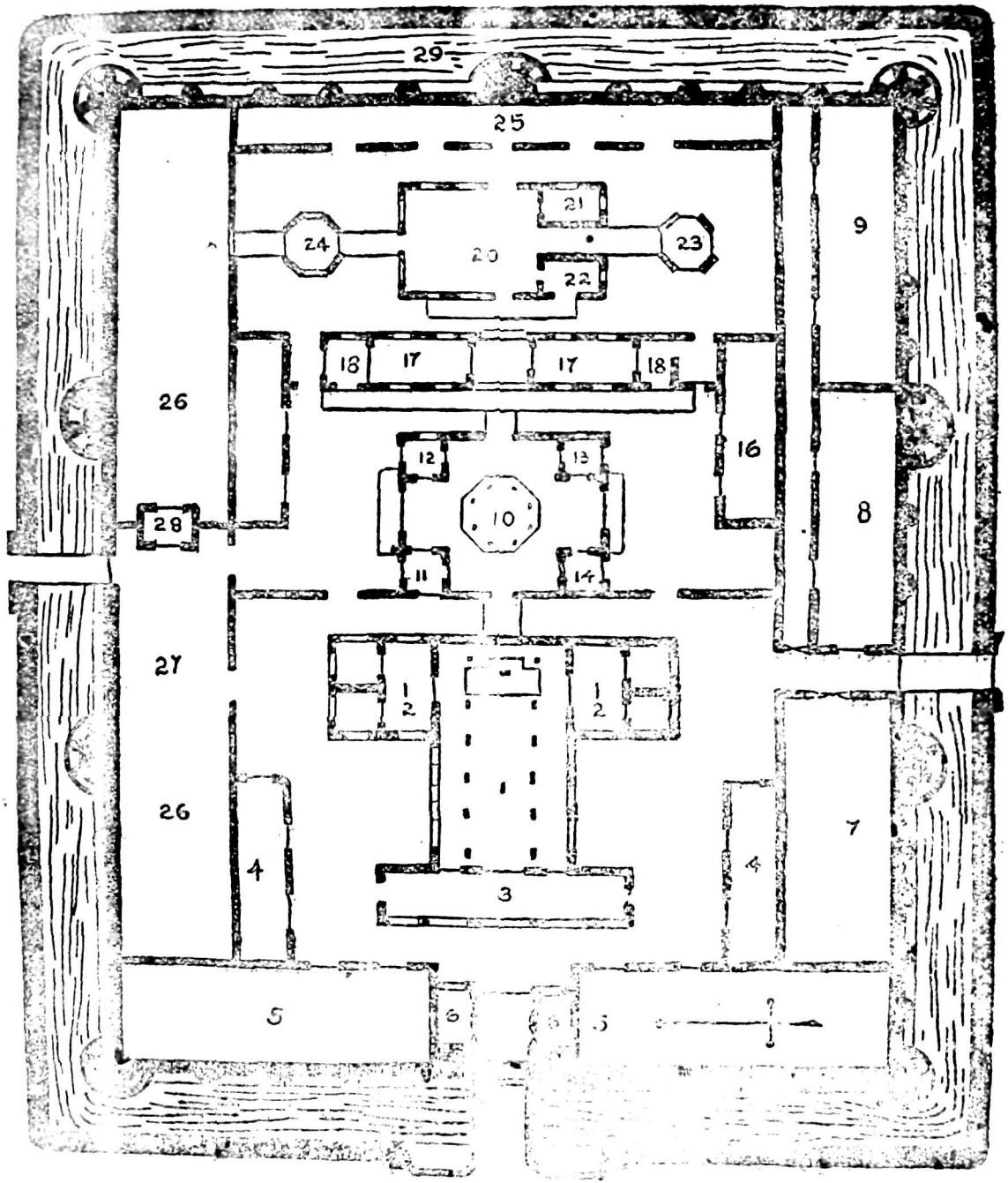

Showing the plan of a royal Palace

୧—ଦରବାର ଗୃହ (Durbar-Hall), ୨—ଖଜାଞ୍ଚି ଓ ଅନ୍ୟ ଆଫିସ (Treasury and other offices), ୩—ସମ୍ମୁଖ ମଣ୍ଡପ (Front mondap), ୪—ଅସ୍ତ୍ରାଗାର (Armoury), ୫—ସୈନ୍ୟ (Soldiers) ୬—ପ୍ରହରୀ (Sentinels), ୭—ହସ୍ତୀ (Elephants), ୮—ଅଶ୍ୱାରୋହୀ (Cavalry), ୯—ପଦାତିକ (In-

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ନିଷ

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ବାଣୀ ପ୍ରସାଦ ଶର୍ମ୍ମା ମହାଶୟଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତାରେ ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି। ଏଥିରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପାଦେୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ମାନ ଦିଆଯାଉ ଅଛି। ଗୋଟିଏ ବହୁତ ଓଡ଼ିଶାର ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହିପ୍ରକାରର ଖଣ୍ଡିଏ ମାସିକ ପତ୍ରିକାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକତା; କବିରାଜ ମହାଶୟ ଉକ୍ତ ଅଭାବର ଦୂରୀକରଣାର୍ଥ ଏହି ନବୋଦ୍ୟମରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିବାହେତୁ ହୃଦୟର ସାଧୁବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଅଛୁଁ। ଉତ୍କଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥ ଏହି ପତ୍ରିକାର ଗ୍ରାହକ ବା ପାଠକ ହେବାର ଦେଖିଲେ ସୁଖୀହେବୁଁ। ପତ୍ରିକାଟି ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଲାଭକରି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଜୀର୍ଣ୍ଣ-ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀରକୁ ସୁସ୍ଥ ସବଳ କରିବାରେ ସହାୟତା କରୁ, ଏହି ମାତ୍ର ଐକାନ୍ତିକ କାମନା।

ଆର୍ଯ୍ୟ—ରଙ୍ଗପୁର ଜିଲ୍ଲା ତନରତ୍ତା ଗୋଶାଳାରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଖଣ୍ଡିଏ ମାସିକପତ୍ର। ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀନିବାସ ପଣ୍ଡା ବି. ଏ। ପତ୍ରିକାଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ଧର୍ମବିପ୍ଳବ ସମୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଯୋଗୀ। ସନାତନ ପଣ୍ଡା ମହାଶୟ ବହୁକାଳରୁ ସୁସଂସ୍କୃତ ସନାତନ ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ରୀତି ନୀତିରେ ଆଧୁନିକ ହିନ୍ଦୁସମାଜକୁ ଚଳାଇବା ବାସନା ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି। ଉପସ୍ଥିତ ଉଦ୍ୟମଟି ମଧ୍ୟ ସେହି ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ। ଦେଖାଯାଉ ଦେଖି ଯୁଗରେ ତାଙ୍କର ଏହି ସଦିଚ୍ଛା ସଫଳ ହେବ। ପଣ୍ଡା ମହାଶୟ ନିଜ ଜୀବନରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଉଦ୍ୟମକରି କୌଣସିଟିକୁ ଦୀର୍ଘକାଳସ୍ଥାୟୀ ବା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି। ଈଶ୍ୱରକରୁନ୍ତୁ. ତାଙ୍କର ଏହି ନବୋଦ୍ୟମଟି ସେହି ତାଲିକା ଭୁକ୍ତ ନହେଉ।

ବିଯୋଗବାର୍ତ୍ତା

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କାମପାଳ :—

ବଙ୍ଗର ଦୁଃଖରସହିତ ପାଠକବର୍ଗଙ୍କୁ ଜଣାଉଅଛୁଁ ଯେ, ସୀତାବବାହ, ବମଳା, ଦିବସେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଣେତା ଆଉ ଇହଧାମରେ ନାହାନ୍ତି। ମସ୍ତିଷ୍କର ବିକୃତି ହେତୁ ସେ ପ୍ରାୟ ୧୨ବର୍ଷ ହେବ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରୁ ବିଦାୟ ନେଇଥିଲେ। ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଦୁଇଟି ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବଙ୍ଗର ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇଦେଇ ଏହାର କ୍ଷେତ୍ରରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ। କାମପାଳଙ୍କର କବିତା ବା ନାଟକ ଯେ ଅରେ ପଢିଛୁ ମଧୁମାସ ଇନ୍ଦୁ, ଶୀତ ସୁଧା ବିନ୍ଦୁ, ଧର ଶୁଧା ସିନ୍ଧୁ ନଗ୍ନଲାପରି ତାର ହୃଦୟ ନାଚ ଉଠିଛି। ଯେ କେତେକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି 'ମୁକୁର' ବ୍ରତରେ ବ୍ରତୀହୋଇଥିଲୁଁ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କାମପାଳ ଅନ୍ୟତମ। ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜ ଓ ୺କାମପାଳ ମିଶ୍ର ଉଭୟେ ନଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟାକାଶରେ ଖଦ୍ୟୋତ ରୂପୀ ମୁକୁରର ବିକାଶ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ। ବାସନାରେ କାମପାଳଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରିବାର ବାସନା ରହିଲା। ଏକ୍ଷଣି ତାଙ୍କର ଇହକାଳର ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହଜନିତ ଅତୃପ୍ତି ବାସନାର ପରକାଳର ତୃପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ଏହି ଶୋକାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପଣ କରି ତାଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗତ ଆତ୍ମାର ଶାନ୍ତି କାମନା କରୁଅଛୁଁ।

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ।

ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ

୺ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥଜନ୍ମ ଶର୍ମ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାତତ୍ତ୍ୱ" ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି, ଏ ଙ୍କ ରଚିତ "ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦା" ବାହାର ଚଲିଣି।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଘବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ରଚିତ "ବାଳକ୍ରାନ୍ତ"ର ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଓ ସଚିତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ବାହାରିଛି।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦିନମଣି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନଙ୍କ କୃତ "ଚୋରଧା ଦର୍ପଣ" ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର ଶର୍ମ୍ମାଙ୍କ ରଚିତ "ସତ୍ୟ-ବିଜୟ" ନାଟକ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ।

ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ ମୀନାନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତଙ୍କ ଅନୁବାଦିତ ଓ ସମ୍ପାଦିତ "ସୁକ୍ତି ବା ସାଧୁବଚନ" ମୁକୁର ପ୍ରେସରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି।

Printed by B. S. Das, at the Mukur Press Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସଂବାଦ ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କ ପାଇଁ ଅଭାବନୀୟ ସୁଯୋଗ !

ମନୋଯୋଗ ଦେଇ ପଢନ୍ତୁ ।

ଘର ଲାଇବ୍ରେରୀ ଓଡିଆ ଉପନ୍ୟାରେ ସଜାନ୍ତୁ ।

ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ମାନ ରଖନ୍ତୁ ।

ମୁକୁର ଉପନ୍ୟାସ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳାର

ପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ

ଭାରତୀ

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ ପ୍ରଣୀତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୫

ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପନ୍ୟାସ

ଭୂତପୂର୍ବ

ଉତ୍କଳର ଶ୍ରୀ ଅନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ପ୍ରଣୀତ, ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୮

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୃତୀୟ ଉପନ୍ୟାସ

ସପନ-ସ୍ୱପ୍ନ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ଅଗୁର୍ଯ୍ୟ ବି, ଏଲ୍, ପ୍ରଣୀତ, ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ୧ ୦ ।/

ଚତୁର୍ଥ ଉପନ୍ୟାସ

ମାନଭଞ୍ଜନ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ, ଏଲ୍. ଟି, ପ୍ରଣୀତ, ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ୧ ୦ ।/

ପଞ୍ଚମ ଉପନ୍ୟାସ

କାଳୀ-ଚୋର

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ L. M. P. ପ୍ରଣୀତ, ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ମୂଲ୍ୟ ୧ ୦ ।/

ଷଷ୍ଠ ଉପନ୍ୟାସ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ ଝଟାଟୀ ଏମ୍. ଏ, ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ **ପ୍ରମାଣ** ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ମୂଲ୍ୟ ୧ ୦ ।/

ସପ୍ତମ ଉପନ୍ୟାସ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ବି, ଏଙ୍କ ଲିଖିତ "ସୁରାଜ" ଉପନ୍ୟାସ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ । ମୂଲ୍ୟ ୧ ୦ ।/

ଯେଉଁମାନେ ଅଗ୍ରିମ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଗ୍ରାହକ ହେବେ ସେମାନେ ବାଲ୍ୟସ୍ମୃତିରେ ବାଲ୍ୟଖଣ୍ଡ ଉପନ୍ୟାସ ପାଇବେ । "ମୁକୁର"ର ଗ୍ରାହକମାନେ ଉପନ୍ୟାସ—ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ନିମନ୍ତେ ଅଗ୍ରିମ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପ୍ରତିମାସ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ ଉପନ୍ୟାସ ପାଇପାରିବେ । ଅନ୍ୟଥା ପ୍ରତିଖଣ୍ଡର ମୂଲ୍ୟ ୧ ୦ ।/

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଠିକଣାରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀ ଯୋନାଥନ ପ୍ରଧାନ
ମେନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ମନକ୍ଷୋଭ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
୨ୟ	ଟ ୦ ୵
୩ୟ	ଟ ୦ ୵୬
"	
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସ୍ୱର୍ଗସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରସରସିଆ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ବସନ୍ତମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଧବ	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସ୍ତବକ	ଟ ୦ (୬
ସଙ୍ଗୀତସୁଧାନିଧି	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ଋତୁବିଳୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନୋଦୟ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରଙ୍ଗବାହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନିଧି ୧ମ	ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମାଳତୀ (ଯନ୍ତ୍ର)	
ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗୀତ "	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ଅମରକୋଷ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ	ଟ ୧ ୧
ଅମୃତ ଭଜନସାର	ଟ ୦ ୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ /୬
ପିଣ୍ଡେଇ ନାଗ	ଟ ୦ (୧
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରିତ୍ରଶ୍ରୀ	ଟ ୦ (୬
କଳାପିକ (ସୀତାଙ୍କର)	ଟ ୦ (୬
ଅମରକୋଷ ଗୀତା	ଟ ୦ ୵
ଷୋଳକ ଗୀତା	ଟ ୦ /୩
ଚମତ୍କାର ଚିନ୍ତାମଣି	ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଦରତ୍ନାକର (ପ୍ରଥମ)	ଟ ୦ ।
କାବ୍ୟକାଳିକାର	ଟ ୦ ।
ଗୀତିମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନସାଗର	ଟ ୦ ।
ବିବାହପଦ୍ଧତି	ଟ ୦ ୵
ବିବାହକାରିକା	ଟ ୦ /୬
ଚେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି	ଟ ୦ ।/
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ	ଟ ୦ ୵
ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ୧ମ	ଟ ୧ ୧
" ୨ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୩ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ	ଟ ୧ ୧

ଭଗବତ୍ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଟ /
ମଥୁରମଙ୍ଗଳ	ଟ ୦ ।
ମହାନାଟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୧ ୧
ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ କଥା	ଟ ୦ /
ଲାବଣ୍ୟବତୀ	ଟ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ ।

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ	ଟ ୧ ୧
ଧୂଳି	ଟ ୦ ୵
ଉପହାର	ଟ ୦ ।
ଗଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା	ଟ ୦ ୵
ପୁନର୍ମୂଷିକୋ ଭବ	ଟ ୦ ୵୬
ମାମୁ	ଟ ୧ ୩
ଲଛମା	ଟ ୧ ୧
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ	ଟ ୧ ୧
ଗଲ୍ପସଲ୍ପ	ଟ ୧ ୩

ଉପରେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ଦିଆଗଲା, ତାହା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଆମଠାରେ ମିଳେ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ୍ ଦେଇଥାଉଁ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ,
ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର

ପତ୍ର ଲେଖିବାର ଠିକଣା—
ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ,
ମେନେଜର ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚୌଧୁରୀବଜାର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ଆଚୁରସହାୟ ଔଷଧାଳୟ

ଚଉଧୁରୀ ବଜାର

କଟକ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ଭିଷକରତ୍ନ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଔଷଧାଳୟଟି ସାମାନ୍ୟ ଦରିଦ୍ରତାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଜା, ମହାରାଜା, ଧନୀ, ଜମିଦାର, ଓକିଲ, ଡେପୁଟୀ, ସବଜଜ ଓ ବ୍ରେସରକାରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠବଡ଼ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ନାମ ଯଥାସମ୍ଭବ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଜଟିଳ ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ହକିମ, ହୋମିଓପ୍ୟାଥି, ଡାକ୍ତରି ଓ କବିରାଜ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ ନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଔଷଧମାନଙ୍କରୁ ଏକାବେଳକେ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟାଡମ୍ବର ବିଜ୍ଞାପନରେ ଭୁଲିଯାଇ ରୋଗ ଭଲ ହେବା ପାଇଁ ବହୁଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆୟୁର୍ବେଦ-ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଥରେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛୁଁ । ଥରେ ଆମ୍ଭର ଚିକିତ୍ସାଧୀନରେ ରହି ଆମ୍ଭର ସ୍ୱହସ୍ତପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଔଷଧର ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ଓ ଗୁଣମାନ ଅଚିରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଭେଷଜମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ । ଏକମାସକୁ ୩୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୧୨ ।

ମେହ, ଗନରିଆ, ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶିଥିଳତା, ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ଓ ସ୍ନାୟବିକ ଦୁର୍ବଳତା ଆଦି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ନାନାପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା କରି କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି କି ? ଦିନ ଦିନ କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗକୁ ଅନାଇ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ପ୍ରସିଦ୍ଧ **ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ** ସେବନ କରନ୍ତୁ—ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

ସାବଧାନ ! ସାବଧାନ ! ! ସାବଧାନ ! ! !

ଏହା ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟି ନୁହେ । ଏଥିରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି ।

ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ । ଏକମାସକୁ ୬୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୨୧ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଦୋଷରୁ ରକ୍ତପ୍ରଦର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ରୋଗିଣୀର ଶରୀରରୁ ଅନେକ ରକ୍ତକ୍ଷୟ ହେବାରୁ କ୍ରମେ ଶୋଥ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ଶରୀରର ଲାବଣ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ ଘଟେ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅରୁଚି, ହସ୍ତପଦର ଜ୍ୱାଳା ଓ ଶିରବ୍ୟଥା ଆଦି ହୁଏ । ତାହାର ବାହାରି ମାସରେ ଦୁଇ ତିନିଥର ସ୍ରାବ ଦି କମ୍ବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରେ ୨।୮ ଦିନ ରହେ । ତଳିପେଟବେଦନା, ଅଣ୍ଡାବେଦନା, ଦେହ ନିଷ୍ଠା ହୁଏ ଶ୍ୱେତପ୍ରଦର ଦୁର୍ବହ ହୁଏ । **ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ** ସେବନ କରନ୍ତୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବେ । ସୁଲକ୍ଷଣ ଦର୍ଶନ କରି ପୁନଶ୍ଚ ଯୌବନ ଫେରି ପାଇବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟୀ । ଏକମାସ ସେବନୋପଯୋଗୀ ଟ ୩ ।

ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଅନୈସର୍ଗିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚଞ୍ଚଳତା ଓ ମନସ୍ତାପ ହେତୁ ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ ଘଟେ । ଅତିରିକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଶୁକ୍ର ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଏ ରୋଗରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧିତ ହୁଏ । ଦୁର୍ବଳମସ୍ତିଷ୍କ ହେତୁ ପଠନରେ ଅନିଚ୍ଛା ଓ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୁଏ । ମେହ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶୀଥିଳତା, ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ଧଡ଼ାଧଡ଼ି ଆଦି ବିବିଧ ଜଟିଳ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଗୃହସ୍ଥମାନେ ପ୍ରାୟ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । **ଆଉ ଭୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟୀ ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଅଚିରାତ୍ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବେ ।**

ଶୋଣିତଶୋଧକ ଘୃତ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧ ।

ଆମବାତ, ଶ୍ଳୀପଦ (ଗୋଦର), କୋଷବୃଦ୍ଧି, ଦୂଷିତ ରକ୍ତ ଜନିତ ବା, ଗରମୀ ଘା, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନାବିଧ ପ୍ରକୃତ ରୋଗରୁ ଅତିରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରେ । ଉପରୋକ୍ତ ଘୃତ ମାଲିସ କରନ୍ତୁ ।

ଦାଙ୍ଗୀତ କଷାୟ । ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧ ।

ପାଳକ୍ରର, ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହାଘଟିତ ଜ୍ୱର, ଏକାହ୍ନିକ ଜ୍ୱର ଆଦି ସର୍ବପ୍ରକାର ଜ୍ୱରର ଅମୋଘ ଔଷଧ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଆମ୍ଭର ଔଷଧାଳୟରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଭସ୍ମ, ମୋଦକ, ଘୃତ, ତୈଳ, ଅରିଷ୍ଟ, ମଳମ, ଆସବ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଅବଲେହ, ଗୁଟିକା ଆଦି ବିଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରି ଅତିଶୀଘ୍ର ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାଉଁ । ରୋଗୀ ଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟିତ ଥାଉଁ । ମଫସଲବାସିମାନଙ୍କର ଆମ୍ଭନିକଟରେ ପ୍ରତାରିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଯେ ସେମାନେ ପତ୍ର ଲେଖିଲାବେଳେ ନିଜର ନାମ, ଠିକଣା ଓ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଲେଖିବେ । ଦଶଟଙ୍କାରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଔଷଧ ନେଲେ ଆପାତତଃ ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶ ମୂଲ୍ୟ ଅଗ୍ରୀମ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ରୋଗର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲେଖିପଠାଇଲେ ବିହିତ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କରିବୁଁ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତ
ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ।

ସଂଯୁକ୍ତା

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ, ଟି, ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ।

ଏହା ପ୍ରାଚୀନ, ସ୍ୱଚ୍ଛ ମନୋହର । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏଣ୍ଟିକ କାଗଜରେ ସୁନ୍ଦର କାଳିରେ ମୁଦ୍ରିତ ମଲାଟ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଛବି ଅଛି ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରକଟି ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ—ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଓ ଜୀବନର ଅମରକାହାଣୀ—ଶିକ୍ଷିତଜନମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତହରି ହେବାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜିନିଷ । ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ ୨ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ! ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ !

ଅପ୍ସରା-କାହାଣୀ ।

ନିର୍ଯ୍ୟା ମହମ୍ମଦ ସ୍ୱାଭୁବ୍ ବେଗଙ୍କ ନୂତନ କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ସରଳ— ଭାବ ମଧୁର । ଥରେ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଥରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ । ଏହି କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଛପା ଓ କାଗଜ ସୁନ୍ଦର—ମଲାଟ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ମୂଲ୍ୟ ୪ ° ୨ ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ଆଶା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ M. L. C. ଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା । ଏଥିରେ ରାଜନୀତି, ସମାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତିପ୍ରଭୃତି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅତି ମନୋହରଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୪ ୧୦

ଆଶା ପ୍ରେସ:—ଆମ୍ଭ ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ, ତେଲୁଗୁପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ପୁସ୍ତକ, ଚେକ, ରସିଦ, ଫର୍ମ-ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଛପାଯାଏ । ଆମ୍ଭଠାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ବିକ୍ରୟପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେସନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ କ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ ଦେଇଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର,
ଆଶା ପ୍ରେସ,
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର

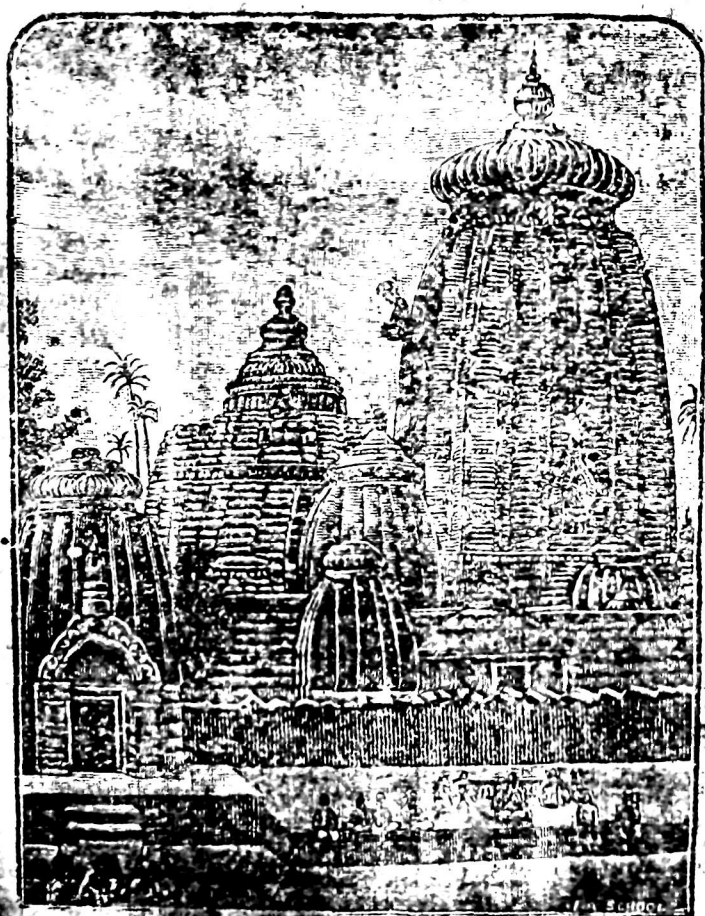

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ ସମ୍ପାଦକ ।

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବୋ ଜୟତି ।

ବ୍ରାଞ୍ଚ୍ ଅଫିସ୍— ବାବୁର ବଜାର, ଢାକା ।
ମେସର୍ସ ମୁର ହାନବଜର, ନାରାୟଣଗଞ୍ଜ, ଢାକା ।

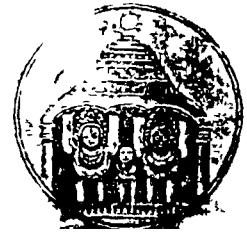

କାରଖାନା—ଶାନ୍ତିଗାନ୍ଧିରପାଲିନ, ଢାକା
ଏଜେଣ୍ଟ—ମୟମନସିଂହ—ଗ୍ରେଟବଜାର

ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ସୁନାମଧନ୍ୟ ପୂର୍ବବଙ୍ଗର ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଔଷଧ ଆବିଷ୍କାରକ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କଲ୍ଲୋହନ ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମହାଶୟଙ୍କ କନିଷ୍ଠଭ୍ରାତା ରାୟସାହେବ ଶ୍ରୀ ଗୌର ନିତାଇ ଶାହ ଗଙ୍ଗାଧର

ଗୌରନିତାଇ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଔଷଧାଳୟ

ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—ରାୟସାହେବ—ଶ୍ରୀ ଗୌରନିତାଇ ଶାହ ଗଙ୍ଗାଧର ।
ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଓ ଚିକିତ୍ସକ ।
କେବଳ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶାରଦାପ୍ରସନ୍ନ ସେନଗୁପ୍ତ, କବିରତ୍ନ । କବିରାଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବରଦେଶ୍ୱର ଦାସଗୁପ୍ତ କବିରତ୍ନ ।

ମୂଲ୍ୟଫେରସ୍ତ

ଏହି ଔଷଧାଳୟରେ ଅତ୍ୟୁତ୍ତମ ଚମତ୍କାରୀ ଔଷଧ ସୁଲଭମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ ହୁଏ ଔଷଧ ଖାଇଲେ ହେଲେ
ମୂଲ୍ୟ ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯାଏ

ଚ୍ୟବନପ୍ରାଶ ।

କାଶୀର ସୁବିଜ୍ଞ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଏହା ଶ୍ୱାସ, କାସ ଓ ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗର ମହୌଷଧ, ପରମ ବଳକାରକ ଏବଂ ଧାତୁ ଓ ଶୁକ୍ରବୃଦ୍ଧିକାରକ । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧିନିବାରକ ସମସ୍ତେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି । ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଓ ହୃଦୟର ପକ୍ଷରେ ଏହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବଳକାରକ ଔଷଧ । ଏହା ପୁଷ୍ଟ ଶରୀରରେ ସେବନ କରାଯାଏ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ସେର ୫ ୨୫ ମାତ୍ର

ଗୌରକାନ୍ତି ସାଲସା ।—(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସମ୍ବିତ)

ଦେଶୀୟ ଓ ବିଦେଶୀୟ ସର୍ବପ୍ରକାର ସାଲସା ଠାରୁ ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଫୋଡ଼ା, କୁଣ୍ଡିଆ, ଯାଦୁ ପ୍ରଭୃତି ଚର୍ମରୋଗ ଦୂରୀକରଣ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତ ଏବଂ ଗର୍ମୀ (ଉପଦଂଶ) ରୋଗର ଅତି ଅମୋଘ ଔଷଧ । ମୂଲ୍ୟ ବଡ଼ ବୋତଲ ୫ ୩ ଓ ଛୋଟ ବୋତଲ ୫ ୨୫ ମାତ୍ର

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସିନ୍ଦୂର ।

ସର୍ବ ବ୍ୟାଧିନାଶକ, ଅତ୍ୟୁତ୍ତମ ଅମୂଲ୍ୟ ଔଷଧ ।

ଏହା ଅନୁପାନ ବିଶେଷ ଦ୍ୱାରା ସର୍ବ ରୋଗରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ । ମୂଲ୍ୟ ୧ ତୋଳା ୫ ଟଙ୍କା

ମକରଧ୍ୱଜ ।

ଏହାର ତୁଲ୍ୟ ସର୍ବରୋଗନାଶକ ବଳକାରକ ଔଷଧ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତରେ ଆବିଷ୍କାର ହୋଇନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ରୋଗ ହୋଇପାରେ ଅନୁପାନ ଭେଦରେ ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ଏହା ବଳ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଆୟୁ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶକ୍ତି, ରୋଗପ୍ରତିରୋଧକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପୋଷକ ; ବିଶେଷତଃ ଏହା ଦୁର୍ବଳ ଶିଶୁଠାରୁ ଅତି ବୃଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧ ଓ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପକ୍ଷରେ ଅମୋଘ ଫଳଦାୟକ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ତୋଳା ୫

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ଅମ୍ବମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ଅମୂଲ୍ୟ ଚିତ୍ରପଞ୍ଜି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବେ ଆୟୁର୍ବେଦ ମତାନୁସାରେ ସମସ୍ତ ଔଷଧର ଗୁଣ ବିଶେଷରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଇଚ୍ଛାକରିଲେ ଆମ ପକ୍ଷ ହେଲେ ଉକ୍ତ ବିଜ୍ଞପ୍ତି ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ପାଇପାରିବେ ।

ଦୟାକରି ପଢ଼ାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ ଏହି ପତ୍ରିକାର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ		ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
ଭାରତ ଗୀତିକା	(ପଦ୍ୟ)	କବିବର ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି	୨୧୧
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ		ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟବାଦୀ ହୋତା	୨୧୬
ଗୁମାସ୍ତା	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ସାହୁ ଏଲ୍.ଏମ୍.ପି.	୨୧୮
ପଙ୍କର ମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ		ଶ୍ରୀ—	୨୧୯
କବିତାର୍ଜୁନସ୍ୱ ବା ଭାରତକାବ୍ୟ	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପୀନାଥ ସିଂହ ଦେବ	୨୨୩
ଚିତ୍ରପଟ	(ଗଳ୍ପ)	,, ରାମକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ	୨୨୮
ଭିକ୍ଷାଶୀ	(ପଦ୍ୟ)	,, ଦାମୋଦର କବିଚନ୍ଦ୍ର	୨୩୩
ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ		,, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ, ଏମ୍, ଏ	୨୩୭
ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ	(ପଦ୍ୟ)	,, ଦୀନବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି କାବ୍ୟଭୂଷଣ	୨୪୦
ଶିଶୁ ବାଳକଲୀଳା	,,	,, କୃପାସିନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକ	୨୪୧
କଥାକୁଞ୍ଜ (ସମାଲୋଚନା)		,, ନୀଳକଣ୍ଠ ମିଶ୍ର କାବ୍ୟତୀର୍ଥ	୨୪୩
ଆବାହନ	(ପଦ୍ୟ)	,, ସୁଦର୍ଶନ ପଟ୍ଟନାୟକ	୨୪୩
ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବାଭାସ	(ଗଳ୍ପ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦରାଜ ମହାପାତ୍ର,	୨୪୪
ଓଡ଼ିଶାରେ ଲଙ୍କା		,, ଭଗବାନ ଚନ୍ଦ	୨୫୩
ଯହିଁ ଦେଖେ ତହିଁ କୁମେ ହେ	(ପଦ୍ୟ)	ଦେବୀ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର	୨୫୪
ଭାରତୀୟ ଚିତ୍ର		,, ଛକଡ଼ି ମହାନ୍ତି	୨୫୫
ମୁମାତର ସ୍ୱାମୀ	(ଉପନ୍ୟାସ)	,, ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି, ବି, ଏ,	୨୫୭

Digitized by srujanika@gmail.com

କେବଳ ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଇଁ

ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ । ଅଭାବନୀୟ ସୁବିଧା ଆଶାତୀତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ! ! !

ମୁକୁର ମାସିକ ପତ୍ରିକାର ବିଶେଷ ପ୍ରଗତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ମୁକୁରର ଗ୍ରାହକ ନୁହନ୍ତି, ସେମାନେ ମୁକୁରର ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨ ୫ (ଅଢ଼େଇ ଟଙ୍କା), ଗ୍ରାହକମାନେ ଟ ୨ ((ଦୁଇଟଙ୍କା) ପଠାଇ ଦେଲେ, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଗ୍ରାହକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭୁକ୍ତକରି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏକବର୍ଷକାଳ ମୁକୁର ପଠାଯିବ, ପୁଣି ଟ ୧୬/ ମୂଲ୍ୟର କଲିକତା ରଙ୍ଗିନ ଛବିଯୁକ୍ତ ସାରଳାଦାସ କୃତ ଅଷ୍ଟାଦଶପର୍ବ ମହାଭାରତ ପ୍ରଳ୍ପ ଟ ୭ ୫ (ସତଟଙ୍କା ଆଠଅଣା) ମୂଲ୍ୟରେ ଦିଆଯିବ । ଡାକମାଶୁଲ ଫ୍ରିଲ୍ । ।

ମୁକୁରର ପୁରାତନ ଗ୍ରାହକମାନେ ମହାଭାରତ ପାଇଁ ଅଗ୍ରିମ ଟଙ୍କା ପଠାଇଲେ ଉପରିଉକ୍ତ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାହକଙ୍କୁ ମହାଭାରତ ଏକ ସେଟ ବା ଗୋଟିଏ ରୁ ଅଧିକ ଦିଆଯାଇପାରିବ ବାଧା । ଏହି ସୁବିଧା କେଶୀଦିନ ନିମନ୍ତେ ନୁହେଁ । ଅତିଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ମହାଭାରତ ଦିଆଯିବ, ସୁତରାଂ କାଳବିଳମ୍ବ କଲେ ନିରାଶ ହେବେ ଏବଂ ଅନୁତାପ କରିବେ ।

ମେନେଜର ମୁକୁର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ

କଟକ ।

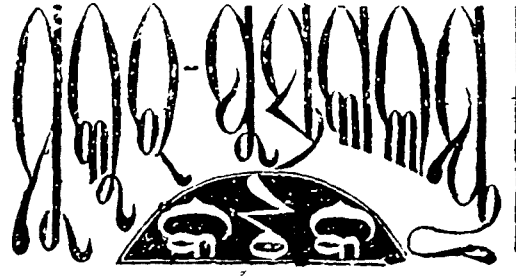

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଏହି ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ଏବଂ ଆଧୁନିକ କବିମାନଙ୍କ ରଚିତ ମୁରାଣ, ନାଟକ, କାବ୍ୟ, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ସଙ୍ଗୀତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଏବଂ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରାଦି ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରେଜୀ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଏବଂ ଷ୍ଟେସନାରୀ ଜିନିଷମାନ ବହୁ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ଅର୍ଡର ପ୍ରାପ୍ତି ମାତ୍ରେ ପାର୍ଶେଲ ପଠାଯାଏ । ପୁସ୍ତକ ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ଗ୍ରାହକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ପରିମାଣରେ କମିଶନ ଦିଆଯାଏ । ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ତର୍କବିଜ୍ଞାନ—ଏହା କଟକ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିପିନ ବିହାରୀ ବସୁ ଏମ, ଏ ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ତର୍କ ଓ ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବଳିତ ଅତୁଳନୀୟ ପୁସ୍ତକ । ଏହି ପୁସ୍ତକ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ପୁସ୍ତକକୁ ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ପାଠରେ ଛଡ଼ା ଏହାର ଉପକାରିତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବେ ବୋଲି ଆଶାକରୁଁ । ପୁସ୍ତକର କାଗଜ ଏବଂ ଛପା ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧ (ଅଢ଼େଇଟଙ୍କା) ସ୍ଥଳେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଟ ୨ (ଙ୍କାରେ ପାଇ ପାରିବେ । ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

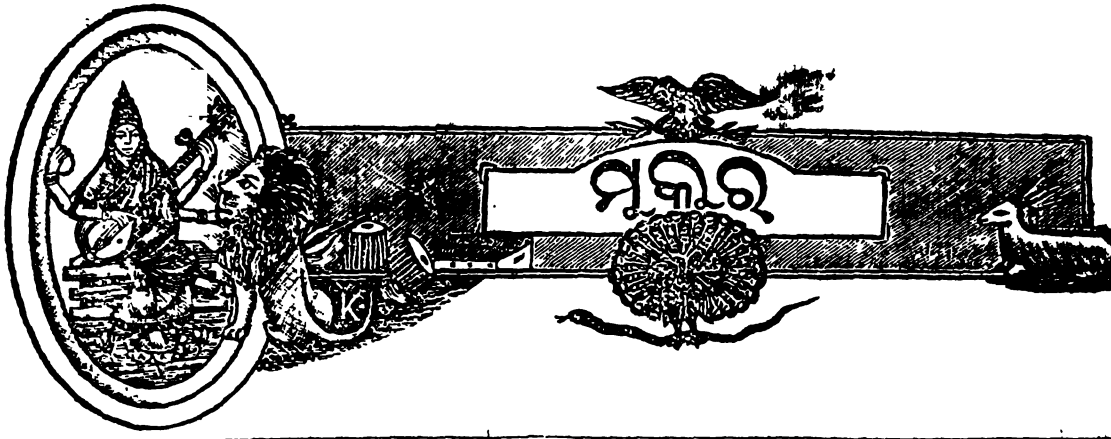

୨୨ଶ ଭାଗ	ପୌଷ, ୧୩୩୫	୯ମ ସଂଖ୍ୟା

ସ୍ୱାଗତ-ଗୀତିକା

ସ୍ୱାଗତ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି—ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ
ଭାରତର, ଭାରତର କିମ୍ବା ?—ଜଗତର,
ହେ ଦେବାତ୍ମା, ବିଶ୍ୱପୂଜ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧାଦର୍ଶ ତବ
ତବହିଁ ମହାନ ପୁଣି ନିଷ୍କଳୁଷ, ତଥା
ପ୍ରତିଭା ତୁମ୍ଭର ଦୀପ୍ତ, ଅତି ମାନୁଷିକ,
ପ୍ରାଣ ତବ ପ୍ରଭାବିତ ଦେବ ପ୍ରଭାବରେ ।
ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ତୁମ୍ଭେ, ତଥା ଧନ୍ୟ ତପୋଧନ,
ମୁକ୍ତିମନ୍ତ୍ର ଉପାସକ, ସାଧକ-ପ୍ରବର ।
ମୁକ୍ତିରୀତି ପ୍ରସ୍ତୁତକ ମାନବ-ଜଗତେ,
ମହାତ୍ୟାଗୀ ମହାଯୋଗୀ ହେ ମହାପୁରୁଷ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତବହିଁ ତବ ସତ୍ୟେ ଧର୍ମେ ନ୍ୟାୟେ ।
ଆଦର୍ଶ ଫଳନୀ ତୁମ୍ଭେ, ଆଦର୍ଶ ମାନବ ।
ହିଂସାହିଁ ଶ୍ରାପଦ ବୃତ୍ତି ଏକା ଏ ଜଗତେ
ତଭିଣ୍ଡ ଜଘନ୍ୟ ଅତି, ତେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ଦେବ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅହିଂସା-ମନ୍ତ୍ର ଜଗତ କର୍ଣ୍ଣରେ,
ଜପୁଛ ସେ ମନ୍ତ୍ର ସଦା ଲକ୍ଷ୍ୟ-ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତି ।
ଅହିଂସା-ବ୍ରତର ତବ କଠୋର ସାଧନା
ଦେଖିଛୁ ଏ ବିଶ୍ୱ ମୁଗ୍ଧ ତକତ ନୟନେ,
ଅର୍ପିଛୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ତବ ଭକ୍ତି-ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି
ବୋଳି ତହିଁ ଶ୍ରଦ୍ଧା-ପ୍ରୀତି- କର୍ପୂର ଚନ୍ଦନ ।

ହେ ପତିତ-ବନ୍ଧୁ ! ପ୍ରେମେ ଆଲିଙ୍ଗି ପତିତେ,
(ଗୁହକ ଚଣ୍ଡାଳେ ଯଥା ରଘୁକୁଳ ଚୂଡ଼ା
ଅଯୋଧ୍ୟା ଭୂଷଣ ରାମ ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରାଣାରାମ)
ପତିତ ପାବନ ନାମ ଉଡ଼ାଇଲ ବିଶ୍ୱେ ।
ଧରିଛ ଶ୍ରୀକରେ ଯେଉଁ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର
ଅଭିନ୍ନ ସ୍ୱରୂପୀ, ତାହା ଛେଦିବ ନିକର
ଭାରତର ଦୈନ୍ୟରାଶି ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ,
ଦିଶିଲାଣି ଦେଶେ ଶୁଭ ସୂଚନା ତାହାର ।
ଭାରତ ମାତାର ତୁମ୍ଭେ ଗର୍ବ-ଗର୍ବ-ଧନ,
ଧନ୍ୟହେଲା ତବ ସ୍ପର୍ଶେ ଏ ପୁଣ୍ୟ ଉତ୍କଳ
ଦେବଧାମ, ଦରିଦ୍ର ଯେ, ଆଜିର ବିପନ୍ନ
ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ—ବିଭୀଷଣ ଦୈବ ଦୁର୍ବିପାକେ ।
ହରୁଥିଲା ପୂର୍ବେ ଯେହୁ ଜଗତର କ୍ଷୁଧା,
ମରୁଛନ୍ତି ତା' ସୁତେ ଏବେ କ୍ଷୁଧାତୁରେ ହାୟ !
କିସ ତା ସେ ଦେଖାଇବ ପୂଜା ଆଡ଼ମ୍ବର
ତୁମ୍ଭର ହେ ଦେବ-ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ? ପୂଜୁଛ ଯେ ସଦା
ସ୍ଥାପି ତବ ପୁଣ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାଣ ଅନ୍ତସ୍ତଳେ ।
ଜଣାଏ ସେ ନିରନ୍ତର ଜଗନ୍ନାଥ ପଦେ—
କୃପାମୟ, କୃପାବହ ଦଅନ୍ତୁ ଜଡ଼ାଇ
ହେ ମହର୍ଷି ! ଶତବର୍ଷ ତବ ପରମାୟୁ ।

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ

ଯେଉଁସବୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣ ଦ୍ୱାରାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ମଣ୍ଡଠାରୁ ଭିନ୍ନ, ଯାହା ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତା ବିକଶିତ ହୁଏ, ଯାହାର ପ୍ରଭାବରୁ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗ-ସିଂହାସନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରେ, ପୁଣି ଯାହାର ଅଭାବରେ ନରକର କୀଟ ଠାରୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ଘୃଣ୍ୟହୁଏ, ଯାହାଯୋଗୁଁ ପ୍ରାଣରେ ଅମୃତଧାରା ସ୍ୱରୂପ ଶାନ୍ତିଧାରା ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ, ତାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନନ୍ତ; ସ୍ୱଳ୍ପସମୟ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସେ ସମସ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ହେବ । ମନୁଷ୍ୟ ଆଳସ୍ୟ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଅନେକ ସମୟରେ ତାହା ଭୁଲିଯାଏ—ତାହାହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଦୁର୍ବଳତା ବା ଅଜ୍ଞତା । ଲତା ଲତା ହୋଇ ସମୟ ଚାଲିଯାଉଅଛି; ସେ କାହାରକୁ ଅପେକ୍ଷା କରୁନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ କର ବା ନକର, ତୁମ୍ଭେ ଶୁଅ ବା ବସ, ସେଥି ପ୍ରତି ତାହାର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେହିଁ ସମ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଚାଲିଗଲେ ଆଉ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବାକି ରହିଗଲା; ତାହା ଆଉ ପୂର୍ତ୍ତି ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଭ୍ରାନ୍ତମାନବ ଥରେ ଏହା ଚିନ୍ତାକର, ଥରେ ପୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାଣରେ ନିଜର ସ୍ଥିତି ଓ ଅନନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଥା ଭାବ, ତେବେ ଏ ନିଷ୍ଚେଷ୍ଟତା ଏ ନିର୍ଜୀବତା ରହିବ ନାହିଁ; ପ୍ରାଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ୱରରେ ଅବନତ ହେବ ।

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ ? କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ମାନବର ସୃଷ୍ଟି ? ଚନ୍ଦ୍ର ବିଜଳି-ଧବଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଦ୍ୱାରା ଧରଣୀ ପ୍ଲାବିତ କରୁଛି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଖର ରଶ୍ମି ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀକୁ ସଜୀବକରି ଲଖିଅଛି, ବାୟୁ ଅନନ୍ତ ପ୍ରବାହରେ ବହି ପ୍ରାଣ ପୁଣିତଳ କରୁଛି, ଅଗ୍ନି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶିଖା ଉତ୍ତୋଳନ କରି ସମସ୍ତ ଭସ୍ମ କରିଦେଉଅଛି; କାହିଁ ବ୍ୟାଘ୍ର ଶ୍ୱାପଦ ଗର୍ଜନକରି ବନବାସୀ ଜୀବଜନ୍ତୁର ପ୍ରାଣ ସଂହାର କରି ନିଜର ଉଦର ପୂର୍ତ୍ତି କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, କାହିଁ ଘୃଣ୍ୟ କୁକୁରଟିଏ ପ୍ରଭୁର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବା ନିମିତ୍ତ ସଚେଷ୍ଟ, କାହିଁ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ମାନବ ପରର ସର୍ବସ୍ୱ ଅପହରଣ କରି ପରପାର ରୌରବ ନରକର ଘୋରତମ ଗର୍ତ୍ତରେ ପତିତ ହେଉଅଛି; କେଉଁଠି ପୁଣି ସେହି ମନୁଷ୍ୟ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତର କ୍ଷୁଧା, ତୃଷାର୍ତ୍ତର ତୃଷା ନିବାରଣ କରି ଅପାର୍ଥିବ ମାନବତାର ବିକାଶ ! ପାଠକେ ! କର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥିତିକରି ଦେଖନ୍ତୁ, ଏହି ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ ?

—

କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ବଡ କଠିନ । ଅବଶ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ପରତା ଭିଣ୍ଡା ଅଧିକରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ଦେଖାଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ କର୍ମଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ରହିପାରେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଭାବିବା ଭିନ୍ନ, କିପରି କର୍ମ ମନୁଷ୍ୟର କରଣୀୟ ଏବଂ କିପରି କର୍ମ ଉପେକ୍ଷଣୀୟ । କୃ+ତବ୍ୟ=କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ କର୍ମକୁହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏଠାରେ ଯଦି ଚୋର କହେ ଯେ, ଚୋରିକରିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଅତ୍ୟାଚାରୀ କହେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ କହେ ମିଥ୍ୟା କହିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନାରାଜ । ଯେ ଇଚ୍ଛା ସେ କର୍ମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହୁଏନାହିଁ । ବାଳକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟାପକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପନା, ପ୍ରଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା—ଏ ସବୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏ ପନ୍ଥା ଉତ୍କୃଷ୍ଟପନ୍ଥା ନହେଲେ ହେଁ, ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅସନର ଉପଯୋଗୀ ନୁହେ—ଏହା ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମ । ଏହି କର୍ମ ବଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ହିତସାଧନ କରେ; ନିଜେ ଉପଯୁକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଏତକରେ ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ ହେଲାନାହିଁ । ସ୍ୱାର୍ଥ୍ୟ ବିଜଡ଼ିତ କର୍ମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଉଚ୍ଚ ସୋପାନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ନପାରେ; କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପଥ ଆଜିକୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଟାଣିନିଏ । ଯେଉଁ-ଲୋକ ଭାଗ୍ୟର ଅଧୀନ ହୋଇ ଏତକରେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ବୋଲି ଜ୍ଞାନକରେ, ସେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ପାଠପଢିବାକୁ ହେବ, ବାଣିଜ୍ୟ କରି ଦେଶର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ହେବ, ବ୍ୟାୟାମ କରି ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ସଂଚୟ କରିବାକୁ ହେବ—ଠିକ୍ କଥା କହିବାକୁ ହେବ, ସେଥିରେ କାହାର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି କରିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଭାବିବା ଉଚିତ, ନିଜପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କି ମନୁଷ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ? ନିଜେ ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଚଳିବାପାଇଁ କି

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ ? କ୍ଷୁଦ୍ର ପିପୀଲିକା କଣ ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ କେବେ ବୁଝନ୍ତି ? ତେବେ ମନୁଷ୍ୟ ଆଉ ପିପୀଲିକାର ଭେଦ ରହିଲା କେଉଁଠାରେ ? ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟତା ରହିଲା କେଉଁଠାରେ ? ମନୁଷ୍ୟର ଅଭିମାନ ରହିଲା କେଉଁଠାରେ ?

କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଧର୍ମ ନାମରେ ଅରହିତ, ନିଜର ଜୀବନକୁ ସଂକଟାପନ୍ନ କରି ଶତ ଶତ ଲୋକର ଉଦ୍ଧାରସାଧନ କରିବା, ନିଜର ସ୍ୱଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ଜଳାଞ୍ଜଳିଦେଇ ମୁମୂର୍ଷୁର ସେବା କରିବା, ନିଜର ପ୍ରାଣଦାନ କରି ଅନ୍ୟର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବା ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏ ବଡ଼ କଠୋର ଯଜ୍ଞ । ଏ ଯଜ୍ଞରେ ନିଜକୁ ଆହୁତି ଦେବାକୁ ହେବ । ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ସାଧନା ଦ୍ୱାରା ଜଗତର ମୁଖ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିପାରେ, ଜଣେ ଲୋକ ନିଜର ମତରେ ଶତ ଶତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପରିଚାଳିତ କରି ସତ୍ୟର ପଥ ଦେଖାଇ ପାରେ, ସେହିଠାରେ ହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ—ସେହିଠାରେ ହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନ ।

କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ନିର୍ମମ ସେ ପଥ; ବଡ଼ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ ପଥ । ସେ ପଥରେ ପଥିକ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ନିଜକୁ ସେପରି ତିଆରି କରିବା ଉଚିତ; ତାହା ନହେଲେ ସ୍ଖଳନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଲଜ୍ଜା, ଘୃଣା, ଅପମାନକୁ ହୃଦୟର ଚନ୍ଦନପରି ସ୍ପର୍ଶ ନ କଲେ, ସେ ପଥରେ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ହେବନାହିଁ । ଯେ କର୍ମ କରେ ଲୋକେ ତାହାରହିଁ ସମାଲୋଚନା କରନ୍ତି, ତା'ଠାରେ ନାନା ଦୋଷାରୋପ କରନ୍ତି, ନାନାଭାବରେ ଅପମାନ ଦେଇଥାନ୍ତି; ସେଠାରେ ଯଦି ମନୁଷ୍ୟ ଭାବେ ଯେ 'କାଦୁଅଲୁ ଯିବନାହିଁ କି ଗୋଡ ଧୋଇବ ନାହିଁ,' ତେବେ ସେହିଠାରେ ତାହାର ସମସ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ । ପ୍ରକୃତରେ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ଏପରି ଘଟିଥାଏ । ସେଠାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ । ଯେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ ଜାଣିଲାଣି, ଯେ ନିଜକର୍ମକୁ ସତ୍ୟ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଛି, ସେ ଲୋକଙ୍କ କଥାରେ ଭୀତ ବା ସଙ୍କୁଚିତ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ମହାପୁରୁଷ ମାନେ ଉପହାସ ଓ ଅପମାନକୁ ଅଙ୍ଗର ଭୂଷଣ ବୋଲି ଜ୍ଞାନକରି ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନରେ ପ୍ରୟାସୀ ହୁଅନ୍ତି ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଂଯମ ଆବଶ୍ୟକ । କାର୍ଯ୍ୟର ଗୋଟାଏ ସୀମା ଅଛି; ଖାଇ ପିଇ ସୁସ୍ଥରେ ରହି ଆଳସ୍ୟରେ ସମୟ କଟାଇବା ଯେପରି ନିନ୍ଦାର କଥା, ଶରୀରକୁ ପୀଡ଼ା ଦେଇ କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣା ଏବଂ ଶୀତ ବର୍ଷା ନମାନି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସେହିପରି ଅବିଧେୟ । ଯେତିକି ପରିଶ୍ରମ କଲେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ସିଦ୍ଧ ହୋଇପାରିବ, ଯେତିକି କଷ୍ଟ ସହିଲେ ବିପନ୍ନର ଉଦ୍ଧାର ହୋଇପାରିବ, ସେତିକି ଖଟିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅବଶ୍ୟ କର୍ମର ଆବେଗରେ ମନୁଷ୍ୟର ଆବେଗ ବଢେ । ବାସ୍ତବିକ, ତାହା ବଢ଼ିବାର କଥା—ଉତ୍ସାହ ଜାତ ନହେଲେ, କିଛି କରିହେବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ଉତ୍ସାହ ଯଦି ଅତିରିକ୍ତ ହୋଇପଡ଼େ, ତେବେ ଲାଭର ପକ୍ଷରେ ଅକଲ୍ୟାଣକର । ଲୋକେ ଛି ଛି କରିବେ, ଶରୀର ଅବଶ ଓ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିବ । କର୍ମରେ ବାଧା ଘଟିବ, ତତ୍ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିରଖି ଅଗ୍ରସର ହେବା ବିଧେୟ ।

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଚାହିଁବା ପୂର୍ବରୁ ଆଦର୍ଶର ଲୋଡ଼ା ହୁଏ । ଭୁଲ୍ କରିବାକୁ ହେବ—ଆଦର୍ଶ ଆବଶ୍ୟକ, ଆଦର୍ଶ ଦେଖି ଅନୁକରଣ କରୁ କରୁ ଭୁଲ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା, ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଆଦର୍ଶ ଅତି ମହତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅନୁକରଣ କରିବାର ଶକ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଛି । ବାନରଠାରେ ଅଛି—ଶିଶୁଠାରେ ଅଛି । ତେଣୁ ଦିଅଁର ଆଦର୍ଶ ଦେଖି ଆଙ୍କୁ ଆଙ୍କୁ ମାଙ୍କଡ ବି ହୋଇଯାଏ ।

କିନ୍ତୁ ମାଙ୍କଡଟିଏ ଆଦର୍ଶ ରଖି ଅଙ୍କନ କରିବାକୁ ଗଲେ କଣ ହେବ ? ଏ ବଡ଼ ଗୁରୁତର କଥା, ସେଥିପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ ଶିଶୁର କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ନଥାଏ । ସେ ନିଜ ପଥ ଚିହ୍ନିଜାଣେ ନାହିଁ । ସେ ସର୍ବଦା ମାଙ୍କଡ଼ର ଅନୁସରଣ କରେ । ତାହାର ମନକୁ ଫେରାଇବାକୁ ହେବ । ନାଆରେ ଚଢ଼ିଲେ ନାଉରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି, ନଦୀ ପାର କରାଇଦେବ; କିନ୍ତୁ ଯେ ତରଙ୍ଗିଣୀ ଭିତରେ ପଶିଛି, ତାକୁ ଜଗତ ଅନ୍ଧକାର ଦିଶୁଛି, ସେ ନାଆ ଦେଖିପାରୁ ନାହିଁ କି ନାଉରିଆକୁ ଦେଖିପାରୁ ନାହିଁ । ତେଣୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝିବ କଣ ? ସେଇଟା ଅବଶ୍ୟ ଭାରି ଦୋଷ ନୁହେଁ । ଆଲୋକ ଦେଖି ପତଙ୍ଗ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ, ସେଥିରେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନ୍ଦ ଲାଭକରେ; କିନ୍ତୁ ତାହାର ପରିଣାମ ମୃତ୍ୟୁ । ସେଥିରେ ପତଙ୍ଗର ଦୋଷ କଣ ? ତାକୁ ଜୀବନଦାନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆଲୁଅକୁ ନିବେଇଦେବାକୁ ହେବ । ତାହା ସମ୍ଭବପର ନହେଲେ, ଅନ୍ତତଃ ଟିକିଏ ଦୂରରେ ରଖିବାକୁ ହେବ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜୀବନୀ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଚିହ୍ନିବାପାଇଁ ପିଲାଦିନରୁ କିପରି ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା ହୁଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ଥିର କରୁଥିଲେ, ତାଙ୍କଠାରେ ଭଲମନ୍ଦ ବାଛବାର ଶକ୍ତି ଥିଲା । ଯାହାକୁ ମନ୍ଦବୋଲି ଜାଣିଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ଏକାବେଳକେ ବର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି । ସଂସାର ଛାଡ଼ିଲେ, ସନ୍ୟାସୀ ହେଲେ, ବଳ୍କଳ ପିନ୍ଧିଲେ, ଅନାହାରରେ—ଅନିଦ୍ରାରେ ଶରୀରକୁ କ୍ଷୀଣକରି ତପସ୍ୟା ସାଧନ କଲେ, ତପସ୍ୟା କରୁ କରୁ ଯେବେ କଣ ମନହେଲାଯେ, ଶରୀରକୁ ପୀଡ଼ାଦେବା ଉଚିତ ନୁହେ ତବ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଶରୀର ଆବୃତ ରଖିବାପାଇଁ ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କଲେ । ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପାଇଁ ଫଳମୂଳ ଖାଇଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର କେତେଜଣ ଶିଷ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କର ଏ କର୍ମ ଦେଖି, ତାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଆସିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର କିନ୍ତୁ ସେଥିପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନଥିଲା । ଶେଷରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ତାଙ୍କର ଅନୁସରଣ କଲେ,—ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ।

ପରିଶେଷରେ କହିବାର କଥା, 'ତୋହ୍ରେ ହୋ ତୁହି ରକ୍ଷାକର' ଏହାଠାରୁ ବଡ଼ ଉପଦେଶ ଆଉକିଛି ନାହିଁ । ମୁଁ ମରେ ବଞ୍ଚିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ଆଦର୍ଶ ଲୋଡ଼ା, ଉଦାହରଣ ଆବଶ୍ୟକ; କିନ୍ତୁ 'ମୋ ହାତରେ ମୁଁ ଚଉଦପା' ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜଗୋଡ଼କେ ଛିଡ଼ାହେବାର ଶକ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିପାରିଲେ, ଆଉ କାହାରକୁ ଅପେକ୍ଷାକରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେବନାହିଁ । ସବୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆପେ ଆପେ ଆସିଯିବ । ସେ ସବୁ ସବୁବେଳେ ଆଖି ଆଗରେ ନାଚି-ଉଠିବ । ଅତଏବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପଥରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ନିଜକୁ ନିଜେ ଗଢ଼ିବା ଓ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିଜେ ଠିକ୍‌କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟକାଶ୍ୟପ ହୋତା

ଗୁହାରୀ

(ବୈରେଷ—ଏକତାଳ)

ଶ୍ରମରେ ତବ ଦୁଃଖୀ ଜଣାଣ
ନଶୁଣିବ କି ହେ ଜଗତ ରାଣ !
ଜୀବନ୍ତ ମରଣ ମରଲୁଣି ଆମେ,
କେତେ ଲଭିବୁଁ ଏ ଦୁଃଖରୁ ତ୍ରାଣ
କେତେ ସହିବ ଏ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣ ।
ବିଶାଳ ବିଶ୍ୱେ ଚରଣସ୍ଥ ଏବେ
ନାହିଁ ପରାଣେ ସେ ପୂରୁବ ଟାଣ
ଅମ ଦୁଃଖ ଦେଖି ଫାଟେ ପାଷାଣ । ୧ ।

ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ଅଛି ହେଲା ଶ୍ମଶାନ,
ବସାକଲେ ସର୍ପ, ଶୃଗାଳ, ଶ୍ୱାନ,
ନଈନଢ଼ି ମାଡ଼— ଘରଦ୍ୱାର ବୁଡ଼—
ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲେ ମାଟା, ସନ୍ତାନ । ୨ ।

ଓଡ଼ିଆ ଅଙ୍ଗରୁ ଛାଡ଼ିଲା ଶୀତ,
ମେଲେଇଆ ଜର ଦେଲାଣି ଘାତ,
ତାପ, ସନ୍ନିପାତ, ବିକାର, ବିଷାଦ,
ଜୀବନ-ସଙ୍ଗାଳ କୁଇନାଇନ । ୩ ।

ପଖାଳ ଭାତକୁ ନମିଳେ ଲୁଣ,
ତପତ ସ ଥିକୁ ନାହିଁ ତିଉଣ,
ଚୋରୁ ହେଲେ ହଡ଼ା ଲୋକେ ହେଲେ ମଡ଼ା
(ସାର) କୁଇନିନ ଗୁହା-ବଟିକା ଜାମ । ୪ ।

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ

(ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତାରୁ)

ବର୍ତ୍ତମାନ ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ କେତେକ ପୁସ୍ତକ ସମାଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବୁଁ — ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭର ପ୍ରବନ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଧାରଣ କରିବ । ପୂର୍ବେ କହାଯାଇଥିବା ପ୍ରଥମ ବର୍ଗର ସମସ୍ତ ପଦ୍ୟ ଅନୁବାଦ ଶ୍ରେଣୀର । ଏହି ଅନୁବାଦ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ "ମହାଭାରତ" ବୃହତ୍ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏହିଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁବାଦ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ତାଙ୍କର କର୍ମମୟ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭରୁ ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଢେଙ୍କାନାଳଠାରେ ଏହିଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ରାମାୟଣର ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ମୂଳସଂସ୍କୃତରୁ ଆରମ୍ଭକରି ନଅବର୍ଷପରେ କେଉଁ ଝରୋରେ ଦେଓ୍ୱାନ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ଶେଷ କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଅନୁବାଦର ମୂଳରେ ଉତ୍ତେଜନା ଦେବା ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ବିଶେଷ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ବୃହତ୍ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବାଦ ଫକୀର ମୋହନ ଖୁବ୍ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ସେ ବିଶେଷରୂପେ ପ୍ରଶଂସାର୍ହ । ସଂସ୍କୃତରେ ଯେପରି ପ୍ରଗାଢ ଜ୍ଞାନଥିଲା, ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମିତହୁଏ । ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ କୃଷ୍ଣସିଂହ ଅନୁବାଦ କରିବାବେଳେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଫକୀରମୋହନ ସ୍ୱୟଂ କାହାର ସାହାଯ୍ୟ ନନେଇ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିବା ନିଶ୍ଚୟ ଗୌରବର ବିଷୟ । ତାଙ୍କର ଲେଖନପଦ୍ଧତିର ସମସ୍ତ ନିୟମାବଳୀ ଟାଳ ଅଛନ୍ତି । ଏତକ କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ, ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବାଦ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଆଦର ସହକାରେ ପଠିତ ହେଉଅଛି ।

"ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ"ର ଅନୁବାଦ ବିଷୟରେ ଥିବା କୌତୂହଳାଦି ଉକ୍ତ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । କୃଷ୍ଣକୁମାରୀଙ୍କ ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନର ବିୟୋଗରେ କବି ଓ ନିଜପତ୍ନୀ ବିଶେଷ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ପୁରାଣ ପାଠରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ । କବି 'ରାମାୟଣ'ରୁ ଅଧ୍ୟାୟ ସରଳ ପଦ୍ୟରେ ଅନୁବାଦ କରି ପ୍ରିୟତମାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଲେ । ତହିଁରେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମିବାର ଦେଖି କବି ଉତ୍ସାହିତ ପତ୍ନୀଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ଏକ ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ ଅନୁବାଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିପରି କରୁ କରୁ ବାଳକାଣ୍ଡ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ସେହି ରାମାୟଣ ପଢ଼ି ଦିନେ ତାଙ୍କର, ଶୋକାକୁଳା ସହଧର୍ମିଣୀ ଆନନ୍ଦରେ କହିଲେ—"ଆମର ଅତି ପୁଅ କଣ ହେବ ? ପୁଅହେଲେ ନାମହେବ; ଯଦି ଏହି ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଏହି ରାମାୟଣହିଁ ଆମର ପୁଅ ।" ଏହାପରେ କବି ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁବାଦ କରି ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଭାଷା ସରଳ, ସୁନ୍ଦର ଥିବାରୁ ପାଠକ କେତେ ପଢ଼ିଲେହେଁ, ତୃପ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ । "ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବଦ୍ଗୀତା" ମଧ୍ୟ ସରଳ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହିଗ୍ରନ୍ଥର ଜଟିଳ ଭାବମାନ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ବୁଝାଯାଇଥିବାରୁ ପାଠକମାନେ କହିପାରିବେ । ବଙ୍ଗଳାରୁ ଭାଗବତର କେତେକାଂଶ ସହଜପଦ୍ୟରେ ଅନୁବାଦିତ ।

ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଅନୁବାଦସାହିତ୍ୟରେ ହସ୍ତକୌଶଳ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ । ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ ଥିବା ସମସ୍ତଭାବ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ନ ହେଲେ ତାଙ୍କର ପରିତୋଷ ନାହିଁ । ଆଂଶିକ ଭାବରେ ଅନୁବାଦ ସେ ଆଦର କରୁ ନ ଥିଲେ । ପରବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟକ ସୁଗଭୀର ନିଗଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ-ପ୍ରତିପାଦକ ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁବାଦରେ କେହିହେଲେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ନ କରିଥିବାର ସେ ପରିତାପ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଓ ସାହିତ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ ସକାଶ ସେହି ବେଦର କେତେକାଂଶ "ଉପନିଷଦ୍ ସଂଗ୍ରହ" ରୂପେ ୧୯୦୪ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହି ପୁସ୍ତକଟି କୃଷ୍ଣକୁମାରୀଙ୍କ ପବିତ୍ର ଆତ୍ମା ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ନିଜର ଅକ୍ଷୟ ପ୍ରୀତି ଦେଖାଇଥିଲେ । ଏଥିରେ ଶୁକ୍ଳଯଜୁର୍ବେଦୀୟ, ଈଶୋପନିଷଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଏକାଦଶ ଉପନିଷଦ୍ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ପୀଡ଼ିତାବସ୍ଥା ଓ ବିପଦ ସମୟରେ ଫକୀର ମୋହନଙ୍କର କବିତାର ବିଶେଷ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ଏହି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ ହେବା ବର୍ଷର ମାର୍ଚ୍ଚମାସରେ ସେ ଶେଷନିଶ୍ୱାସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥିବା ସମୟରେ ଉପନିଷଦ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଆଲୋଚନା ଓ ଅନୁବାଦ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥିଲେ ଏବଂ ଦୁର୍ବୋଧ, କଠିଳ ଭାବମାନ ସରଳ, ସୁବୋଧ ଭାଷାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ, କେତେକ ଭାଗବତ ବୃତ୍ତରେ, ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ କେବଳ ବୃହଦ ଯଜୁର୍ବେଦୀୟ ଶ୍ୱେତାଶ୍ୱତରୋପନିଷତ୍ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ଲିଖିତ । ଉପନିଷଦ୍ ସଂଗ୍ରହ ଏବଂ **ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦ୍** ଅତି ଅମୂଲ୍ୟରତ୍ନ ରୂପେ ପଠିତ ଓ ପୂଜିତହୁଏ । ଶେଷୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକଟି ଫକୀର-ମୋହନଙ୍କ ତିରୋଭାବରେ ଏବଂ ମରଣ ଦିବସର ଦୁଇବର୍ଷପୂର୍ବେ (୧୯୧୭) ପ୍ରଣୀତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ । ମୁଖବନ୍ଧରେ ପ୍ରଣେତା ଆକ୍ଷେପସହ ଲେଖିଛନ୍ତି, "ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଯେଉଁ ମହା ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବେଦନାମରେ ହିନ୍ଦୁଜାତି ଗୌରବାନ୍ୱିତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ କେତେଜଣ ହିନ୍ଦୁସନ୍ତାନ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଅଛନ୍ତି ? କେତେଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଗୃହରେ ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ପୂଜିତ ହେଉଅଛି ? ବେଦଗ୍ରନ୍ଥବିହୀନ ଗୃହ ଅନାର୍ଯ୍ୟର ବାସଭବନ ସମାନ ଅପବିତ୍ର—ଦୋଷମୟ ଅଟେ । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ, ସତ୍ୟଗତର ଗ୍ରନ୍ଥାଭାବ ଏଥିର କାରଣ ଅଟେ ।" ବଙ୍ଗର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଦିକ କୋକିଳେଶ୍ୱର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏମ୍, ଏ ମହୋଦୟ ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଉପନିଷଦର ଉପଦେଶ' ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ ଉପନିଷତ୍ ଉପାଖ୍ୟାନର ଅନୁବାଦ ଫକୀରଙ୍କ ଷଡ଼୍ ପରିଚ୍ଛେଦ ବିଶିଷ୍ଟ 'ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ-ଉପନିଷଦ୍' । ଶ୍ୱେତକେତୁ ଉପାଖ୍ୟାନଟି ବୃହତ୍ । ସମସ୍ତ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ତତ୍ତ୍ୱର ଆଲୋଚନା ହୋଇ ଅଛି । ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ଅନୁବାଦଗ୍ରନ୍ଥ "**ଖିଳ ହରିବଂଶ**" ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅନୁଦିତ, ୧୯୦୨ ରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଗ୍ରନ୍ଥ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ବାହାଦୁରଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ସହକାରେ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ । ଭାଗବତ ବୃତ୍ତରେ ଲିଖିତ ।

"ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ" ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର କାବ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ଅଧିକ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଏଥିର ସୁଦୀର୍ଘ ମୁଖବନ୍ଧରେ ଅନେକ ସୁବିବେଚିତ ବିଷୟମାନ ଲିଖିତ ଅଛି । "ମହର୍ଷି ଗୌତମଚରିତ" ନାମକ ପଦ୍ୟମୟ କାବ୍ୟର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥା ଦିଆ ଲୋପ ବିଷୟ ପଢ଼ିଲେ ସାହିତ୍ୟକମାନଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଜାତହୁଏ । ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ ଦ୍ୱାଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍ ଦିବସ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖାଯାଇଥିଲା—ଯେଉଁ ସମୟରେ କି କବି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିମଳାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ ଲଳିତବିସ୍ତର ଓ ବଙ୍ଗଭାଷାର କେତେକ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଓ ପୁସ୍ତକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସର୍ଗରେ ରଚିତ ଲଂଗଜ ଏବଂ Epilogue ଧରଣର 'ପରିଶିଷ୍ଟ'ରେ ବିଭୂଷିତ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜୀବନ ଚରିତରୁ ଅହିଂସା ପରମଧର୍ମ ମତଟି ଉତ୍କଳରେ ସୁଦୃଢ଼ରୂପେ ପ୍ରଚାର ହୋଇଅଛି । ପାଟଣାଧୀଶ୍ୱର ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଯିହ୍ନ ଦେଓଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରଟି ଲିଖିତ । କବି ଏହି କାବ୍ୟକୁ ନିଜେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ଭାବରେ ଓ ଭାଷାରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମଣିଥିଲେ । ଭାବ ଅତି ଉଚ୍ଚ—ଶାକ୍ୟ ମୁନିଙ୍କ ସନ୍ୟାସ ଜୀବନ । ଭାଷା ଜଟିଳ ନ ହେଲେହେଁ କେତେଦୂର ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଠକେ ଜାଣିପାରିବେ । ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସ, ଯତି ବିନ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଦେଖାଯାଏ । ସନ୍ୟାସଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଗୌତମ ମାତାଙ୍କୁ ନ କହି ଗୃହ ଛାଡ଼ି ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ମା ଯେଉଁ ଗୀତ ବିଳାପରେ କାନ୍ଦୁନି କାନ୍ଦୁନି ଗାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଅତୀବ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ । ଶେଷ ସର୍ଗରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଗୀତାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ସାରାଂଶ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏହି କାବ୍ୟରେ ନାନା ଉପଦେଶଗର୍ଭିତ ବାକ୍ୟମାନ ଦୃଷ୍ଟହୁଏ ଏବଂ ମନୋରମ ଭାଷା ଓ ଭାବ ପାଠକକୁ ମୋହିତ କରିଥାଏ । ଏଥିରେ ଦୁଇଗୋଟି ସର୍ଗ ଅମିତାକ୍ଷରରେ ରଚିତ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସର୍ଗ ମିତାକ୍ଷରରେ ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ଓ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ । ସନ୍ୟାସ ଧର୍ମର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା କାବ୍ୟରେ ପରିସ୍ଫୁଟରୂପେ ବୁଝାଯାଇଅଛି । 'ଅହିଂସା ପରମଧର୍ମ' ବାରମ୍ବାର ଘୋଷଣା କରାଯାଇଅଛି । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ କବି ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ଜଗତର ଯେ କି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସନ୍ୟାସୀ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଯେ କି ପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଚାରକ ରୂପେ ଜଗତରେ ବିଖ୍ୟାତ ଏବଂ ଯେ କି ମହା ସାଧନାଦ୍ୱାରା—ଅନ୍ୱେଷଣ ଦ୍ୱାରା ବହୁକାଳପରେ ନିର୍ବାଣତତ୍ତ୍ୱ ପାଇଥିଲେ, ସେହି ପ୍ରଧାନ ନାୟକ ବୁଦ୍ଧ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ ।

"ଉତ୍କଳ ଭ୍ରମଣ" କାବ୍ୟ ଧରଣରେ ଲିଖିତ । କାବ୍ୟାରମ୍ଭରେ ସଂସ୍କୃତକବି ମାନଙ୍କ ଅନୁଯାୟୀ ସାରଳା ଦେବୀଙ୍କୁ ବିନୟସ୍ୱରରେ ଆହ୍ୱାନ କରିଅଛନ୍ତି, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳ ବିଷୟ ମୂଳକ କାବ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହୋଇପାରିବ । ବିଷୟର ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏହି ପଦ୍ୟପୁସ୍ତକଟିକୁ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ରୂପେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କଥାଦେଇ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ପାରେ । ଏହାର ନାମ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ । କବିର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇନାହିଁ; କାରଣ ସମସାମୟିକ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଏହା ଲିଖିତ । ଭାଷା ଓ ରଚନାପଦ୍ଧତି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ରଚନା ବୋଲି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱାରା ଚଳାଇ ହେବ । ଏଥିରେ ପ୍ରଶଂସା ଓ ଗାଳି କରିବାକୁ କବି ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଅଛନ୍ତି । କାହାର କାହାର ଇଂରାଜୀଭାଷା ଓ କଥାରେ ସବିଶେଷ ଆସ୍ଥା ଥିବାର ଜାଣି ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦମାନ ଲେଖି ପାଠକମାନଙ୍କୁ ହସାଇ ଅଛନ୍ତି । ପାଇଲର ସେକେଣ୍ଡ୍ରିନ୍‌ଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କଲାପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ଇଂରାଜୀ ଅଜ୍ଞତା ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି:—

"କେତେ ରାଜାଙ୍କର ଅଛି ଇଂରେଜ Knowledge
ନ ଛୁଇଁବେ Very dirty ଓଡ଼ିଆ Language
ସତକଥା ହେଲେ ଏବେ English educated
consequently ଓଡ଼ିଆ study sadly neglected.

ମୁଁ ତ କହୁନାହିଁ Dirty Oriya ପଢ଼ିବାକୁ,
କିପାଁ ଯିବେ ଏଡ଼େ ମହାପାପ କରିବାକୁ ।"

ଏଠାରେ କବି କେତେକ ରାଜାଙ୍କର ଓ ବିଶେଷତଃ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଇଂରାଜୀ କଥାରେ ଅସକ୍ତି ପ୍ରତି ଆକ୍ଷେପ କରିଅଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଦେଶାନୁରାଗ ଏହି କାବ୍ୟର ପଦେ ପଦେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ । ଏହିଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ହେବ, ସେ ଅସୀମ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ଜନ୍ମଭୂମି ଉତ୍କଳ-ମାତା ଏବଂ ମାତୃଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ନାମରେ ଲେଶମାତ୍ର କଳଙ୍କର କଥା ଶୁଣିଲେ ସେ ହୃଦୟରେ ଗଭୀର ବେଦନା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଉତ୍କଳଜାତି ଉପରେ ଘୋର ପ୍ରତିବାଦ କରୁଥିଲେ । ସ୍ୱଦେଶ ଓ ସ୍ୱଭାଷାର ନିନ୍ଦା ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସହ୍ୟ ହେଉଥିଲା । କବି ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଉତ୍କଳର ଖ୍ୟାତନାମା ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଭାବନା ପଦ୍ୟରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଭାବନା ସମସ୍ତ ଠିକ୍ ହୋଇଅଛି । କାହାକୁ ଗୁରୁରୂପେ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି, କାହାକୁ ବା ପଦେ ଅଧେ ଶତ୍ରୁରୂପେ ନୁହେ, କିନ୍ତୁ ସଖାରୂପେ ଗାଳି ଦେଇଅଛନ୍ତି, (ହିତ ନିମିତ୍ତ ସିନା, ଇଂରାଜୀ କବି Pope-ଙ୍କ ପରି ହିଂସା ବା ପୁଣ୍ଡା ନିମିତ୍ତ ନୁହେ) । ନିଜ ବିଷୟରେ (ଯେଉଁ ସମୟରେ କି ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ) କିଛି ନ ଲେଖିଲେ ଜାତିର ଲେଖକ ନାମ ଅନାୟାସରେ ଚିନ୍ତା ପଡ଼ିବାର ଭାବି ସେ କହିଛନ୍ତି:—

"କବି ଉକାରଙ୍କ ଢେର ପଢ଼ିଛୁ କବିତା,
ନିରୋଳାରେ ବସି ବସି କରେଁ ମନେ ଚିନ୍ତା ।
ଅଗ୍ରୁ ଅଛୁ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରତିଭାର ବଳ,
କରିବେ ନିଶ୍ଚୟ ମାତୃଭାଷାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
'କରଣ ସ ଅନ୍ତରର ଭମ' ଗୀତ ଗାଇ,
ଆଖିରେ ଆଙ୍ଗୁଳି ବୁଜି ଦେଇଛ ଦେଖାଇ ।
ଏଥିରେ ତାହାଙ୍କ ଯେବେ ନ ହେବ ଚେତନା,
ହେଉନୁ କଙ୍ଗାଳୀ ମୁଡ଼େ, କିଆଁ କର ମନା ?"

ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଖଣ୍ଡକବିତା ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ତାଙ୍କର ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଏହି ବୃତ୍ତୀୟ ବିଭାଗରେ "ଅବସର ବାସରେ" ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଭୂମିକାରେ କବି କହିଛନ୍ତି, "ଏଥିରେ ଦାର୍ଶନିକ, ଐତିହାସିକ, ପୌରାଣିକ, ଜୀବନଚରିତ, ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏବଂ ସାମାଜିକ ପ୍ରସଙ୍ଗର କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଅଛି । ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ଅଥଚ ଉପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ମଧ୍ୟ ସନ୍ନିବେଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଏଥିକୁ କି ଧର୍ମ ପିପାସୁ ପରିଣତ ବୟସ୍କ ଲୋକ, କି କାବ୍ୟାମୋଦୀ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ, କି କୋମଳମତି ଆମୋଦପ୍ରିୟ ବାଳକ ବାଳିକା, ସର୍ବଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱୀୟ ପାଠୋପଯୋଗୀ କିଛି କିଛି କବିତା ଏଥିରୁ ପ୍ରାପ୍ତହେବେ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶାକରେଁ । ଏଥିରେ ଧର୍ମମତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମସ୍ତ ସର୍ବବାଦୀସମ୍ମତ ଅଟେ । ଏଥିକୁ କି ହିନ୍ଦୁ, କି ମୁସଲମାନ, କି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ, କାହାର ପକ୍ଷରେ ପାଠ ବିଷୟରେ ଆପତ୍ତି ଥିବା କାରଣାଭାବ ।" ୧୯୦୩, ୧୯୦୪ରେ ସେ ଆଠ ଦଶ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବସରବାସରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ଯେଉଁ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ, ସେଥି ସହ ଆଉ କେତେକ କବିତା ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସଂଯୋଜିତକରି ୧୯୦୮ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ୧୯୫ ଗୋଟି କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି; ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ 'ସତୀ ଲୁକ୍ରେସିୟା' ଓ 'ମୁଁ ହାଟ ବାହୁଡ଼ା' କଥିତ ପାର୍ଥ । ନିଜର ସମସାମୟିକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଲିଖିତ କବିତା 'ମାଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ', 'କବି ଅଭିପୁଣ୍ଡା', 'ଶ୍ରୀମତୀ ମାଧବୀ ଦେବୀ', 'ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ପଟ୍ଟନାୟକ', 'ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ସି. ଆଇ. ଇ.' ଓ 'ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜା ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦେ ବାହାଦୁର' । ଗ୍ରନ୍ଥର ଆରମ୍ଭ କବିତାଟି ବାଣୀଙ୍କ ଆହ୍ୱାନ ନିମିତ୍ତ 'ମାତୃସ୍ତବ' । ଗ୍ରନ୍ଥ ସୂଚନାରେ କବି କହିଛନ୍ତି—

"ରୁଦ୍ର ତାଳ ରୁଦ୍ରରସ ମୋର ସାଧାଖାତ,
ଗାଇବ ପରନ୍ତ ଶାନ୍ତ କରୁଣା ସଙ୍ଗୀତ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମସ୍ତ କବିତା ସୁନ୍ଦର, ସରଳ, ମଧୁର ଓ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ। ତନ୍ମଧ୍ୟ କବିତା ନିଜ ଜୀବନର ଘଟଣା ଇତ୍ୟାଦି ଯେପରି ଚିତ୍ର। ବୃଷ୍ଣକୁମାରୀର ବିଚ୍ଛେଦ ଶ୍ରୀରୂପେ ଜଣାଇବାକୁ ଦ୍ୱିପ୍ରକାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ବିଭିନ୍ନ କବିତା ଲେଖିଅଛନ୍ତି। 'ଜପୋତ କପୋତୀ', 'ଘୁଗୁ କୁସୁମ', 'ମୁଁ', 'ପୁନର୍ମିଳନ' ଇତ୍ୟାଦି କବିତାରେ ସେହି ବିମଳ ପ୍ରେମର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ। 'ମୋ ପ୍ରମ ମନ୍ଦିରେଶ୍ୱର'ରେ ନିଜ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ପ୍ରେମ-ଥିବାର ପ୍ରକାଶ ହୋଇଅଛି। କବିଙ୍କ ଉପବନ ପ୍ରିୟତା 'ବୃକ୍ଷବାଟିକା'ରୁ ଜଣାଯାଏ। 'ଶାନ୍ତିକାନନ' ନାମ୍ନୀ ନିକୁଞ୍ଜଟି ତାଙ୍କର ଅତିଶୟ ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ଥିଲା। କାନନରେ ବସି କବି ଶେଷ ଜୀବନରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଶାନ୍ତିଲାଭ କରୁଥିଲେ।...ଏହି ଶାନ୍ତି କାନନରେ ବସି ସେ କେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱକୁମାରୀ ଲତିକାକୁ ଲକ୍ଷକରି, କେବେ ବା ସଦ୍ୟ ବିକଶିତ ସୁରଭି ପୁଷ୍ପଟିଏ ଦେଖି, ଅଥବା ଲତାବୃକ୍ଷରେ କେବେ କେବେ ଖେଳାଖେଳି ପତଙ୍ଗ ବା କଳରବୀ ପକ୍ଷୀଟିଏ ଦେଖି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ। 'ଅବସର ବାସରେ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଗ୍ରଥିତ ଅନେକ କବିତାଫୁଲ ଏହି ଶାନ୍ତିକାନନରୁ ଆମଦାନୀ। ଯଥାର୍ଥରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଉକ୍ତ ଶାନ୍ତିକାନନ ତାହାଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନରେ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ ଥିଲା। 'ଜବ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା' କବିତାରୁ କବିଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ। ଯେଉଁ ନାରୀକବିଙ୍କ ଲେଖା ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ପଢ଼ି ତାହାଙ୍କୁ ହତୋତ୍ସାହ କରିଥିଲେ, ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହତୋତ୍ସାହ ନ କରିବା ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି। ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରୁ କବିଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ; ସେଗୁଡ଼ିକ ବିଶଦଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ।

"**ଉପହାର**"ରେ ପୂର୍ବ ଗ୍ରନ୍ଥ ପରି ପଞ୍ଚବିଂଶ କବିତା ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ। ଏଥିରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ କବିତା ନିଜ ପ୍ରିୟାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓ ସ୍ମୃତିସମ୍ପର୍କରେ ଲିଖିତ। ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମା ପତ୍ନୀ ୫୩ ବର୍ଷରେ ମୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଥିଲେ। ଜଗତ ଜାଣ୍ଡାରଣ୍ୟ ସଦୃଶ ପ୍ରତୀୟ-ମାନ ହେଲା ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହୋଇଥିଲେ। ଉପହାରର କବିତାବଳୀରେ ନିଜର ଗଭୀର ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ କରାଇ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରିୟାର ସ୍ମୃତି ଆତ୍ମାକୁ ଉପହାର ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶେଷରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି:—

"ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟବଧାନ କୋଟି କୋଟି ପାରାବାର,
ବିଧିର ମୁଁ ଦେଇ ପୁଷ୍ପମାଳା **ଉପହାର**।"

"**ଶାକ୍ୟସିଂହ ବୈରାଗ୍ୟ**"ରୁ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବନ ପ୍ରତି ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଲକ୍ଷ ଥିବାର ବୁଝାଯାଏ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟତ୍ କବି ଏଥିରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ। 'ନିଶ୍ଚିତ୍ରାତ ଏବଂ କାଳସ୍ରୋତ' କୌଣସି ଇଂରାଜ କବିତାର ଅନୁବାଦ। "**ପୁଷ୍ପମାଳା**" ନାମକ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥଟି କେଉଁଦିନରେ ଦେଓ୍ୱାଳଥିବା ସମୟରେ କୌଣସି ବିପଦ ସମୟରେ ଲିଖିତ। ମହାଭାରତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ସମୟରେ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା। ଏଥିରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭକ୍ତିରସାତ୍ମକ ଖଣ୍ଡକବିତା ସନ୍ନିବେଶିତ, ଅତି ସରଳ ଓ ମନୋରଞ୍ଜନ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ। କବିତା କାନନରୁ କେତେକ ପୁଷ୍ପ ଆହରଣ କରି ମାଳା ପ୍ରସ୍ତୁତକରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ। "**ପୂଜାଫୁଲ**" ଓ "**ଧୂଳି**" ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ତୃତୀୟ ବିଭାଗର ଦୁଇଟି କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତାପୁସ୍ତକ। ଏ ଦ୍ୱୟରେ ନାନା ସରଳ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତା ପ୍ରକାଶିତ। "ପୂଜାଫୁଲ"ରେ କବିଙ୍କର ଧାର୍ମିକ ଭାବର ବିଶେଷ ସଞ୍ଚାର ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ। "ଫୁଲ" କବିତାରେ କି ସୁନ୍ଦର ଭାବ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ପାଠକ ମାତ୍ରେ ବୁଝିପାରୁଥିବେ। ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପୂଜାଫୁଲ ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ, ସେହିପରି ଏଥିର କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ମହିମାଗାନ ଓ ଅର୍ଚ୍ଚନା ନିମିତ୍ତ ଲିଖିତ ହୋଇଥିବାରୁ ପୁସ୍ତକର ନାମ "ପୂଜାଫୁଲ।" ଏହା କେବଳ ଈଶ୍ୱରଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଷୟ ଦେଇ ଲିଖିତ, ତେଣୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେହେଁ ମହାତ୍ମାନ୍। 'ଧୂଳି'ରେ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋ ୩୩ ଟି କବିତା ୩୩ ପୃଷ୍ଠାରେ ମୁଦ୍ରିତ—ଲେଖକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଧୂଳିମୁଠାଏ ଦେଇ ସୁନା ମୁଠାଏ ନେବେ। ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ କବିତା ଦାର୍ଶନିକ ଓ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ। 'ଜୀବନ ରଙ୍ଗାଳୟ'ରେ ସେକ୍ସପିୟରଙ୍କ "All the world is a stage, And all the men and women merely players" ଇତ୍ୟାଦିର ଭାବ ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ କବି ନେପଥ୍ୟରେ ସ୍ଥିତ ସୂତ୍ରଧରର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିବା ସ୍ଥଳେ ପୁରଣକବି ଲେଖିଅଛନ୍ତି :—

"କେଉଁ ସୂତ୍ରଧର ଛନ୍ତି କେଉଁ ନେପଥ୍ୟରେ ?
କରାଉ ଅଛନ୍ତି ଅରନିୟ ହୃଦୟରେ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାତ ମୋର ଜୀବନରେ ଅରନ୍ତ୍ୟେ କ୍ଲାନ୍ତ,
ସୂନ୍ଦର କର କୃପା, ପ୍ରାଣେ ଲଭେ ଶାନ୍ତ ।"

ଫକିର ମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ପୁସ୍ତକାବଳୀର ଆଲୋଚନା କରିବାର ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସାଧାରଣ ସମାଲୋଚନା ପରେ ଶେଷ କଲୁଁ । ଉତ୍କଳଲୋକଙ୍କ ଉନ୍ନତ ଥାଇପାରେ । ପୂର୍ବଲେଖାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବୁଝାଯାଏ, ତାଙ୍କର ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ କି ମହତ୍, ବିରାଟ ଓ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ! କବିବର, ବାମଣ୍ଡା ସଜ୍ୟର ରାଜସଭାରେ "ସରସ୍ୱତୀ" ଉପାଧି ପାଇବା କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ସେ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସଭାପତି ହୋଇ କେତେକାଳ ସୁଷ୍ଠୁରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଥିଲେ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁର ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଜଗତ୍ୟ ମଣ୍ଡପରେ ନେତୃତ୍ୱ ପଦ ପ୍ରତିଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ତଥା ସାହିତ୍ୟକମାନଙ୍କୁ ଓ ଉତ୍କଳକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ କରିଥିଲେ । ବିଦାୟହାର ସ୍ଥଳରେ ଉତ୍କଳର ନାଟ୍ୟ-ସମ୍ରାଟ ବାବୁ ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉକ୍ତି ଉଦ୍ଧୃତ କରୁଅଛୁଁ ।

"ରଘୁନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ଓ ଫକୀରମୋହନ ତିନିମୂର୍ତ୍ତି ଏକାତ୍ମା ପରି ଦେଖାଯାଉଥିଲେ । ତିନିହେଁ ଅମାୟିକ, ତିନିହେଁ କବି ଏବଂ ତିନିହେଁ ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଥିଲେ । ଭାଷାଯୁଦ୍ଧରେ ତିନିହେଁ ସମାନଭାବରେ ଲଢ଼ିଥିଲେ ଏବଂ ତିନିହେଁ ସେନାପତି ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ବିଧାତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରୁ ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ତାଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ସରସ୍ୱତୀ ବିରାଜିତା ଥିଲେ ଏବଂ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମରେ ସେ ଭାଷାକୁ ସମଳଂକୃତ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ ତ ଗଲେ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଝୁଲିଟି ନେଇଯାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ - ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭଣ୍ଡାରରେ ବେଦ ଉପନିଷଦ ଠାରୁ କାବ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଚଳିତ ସବୁ ଅଛି । ଏତେ ଅଧିକ ଲେଖା ଅଳ୍ପ ଲେଖକଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଥାଏ । ତାଙ୍କର ଉପମା ସେହି ଏବଂ ସେହି ଏକା ମଧୁର ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ । କବିତ୍ୱରେ ରଘୁନାଥ ବଡ଼, ଧର୍ମଭାବରେ ମଧୁସୂଦନ ବଡ଼, ମାତ୍ର ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଧର୍ମ ଏବଂ କଳ୍ପନା ସମାନଭାବରେ ଥାଇ ତାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଦେଇଅଛି ।"

ଶ୍ରୀ—

କିରାତାର୍ଜୁନୀୟ

ବା

ଭାରବି କାବ୍ୟ

ଅନୁ ଶ୍ରୀ—ଆଷ୍ଟ.ଡ଼ଣ୍ଡ

ଆସନେ ବସି ତାପସ ପ୍ରବର,
ଆହ୍ନିକଗୁଣେ ଜିଣି ନିଶାକର,
ପ୍ରସର ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଅଂଶୁ ନିକର,
ପ୍ରାଂଶୁ ପ୍ରାଂଶ ଉଶନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।
ଅଙ୍ଗ ନୀଳ. ଶ୍ୱେତ,—
ଜଟା, ଉଶନ୍ତ ତଡ଼ିତ୍ୱାନ ବତ । ୧ ।
ଅଖଣ୍ଡ ସୌମ୍ୟ ସୌଜନ୍ୟ ବିରାଜେ,
ଲୋକଦୁର୍ଲଭ ବିବିଧ ତେଜେ,
ତର ଅପରିଚିତ ଜନ ମନେ,
ବଳେ ପ୍ରେମ ଭାବ ଜନ୍ମାନ୍ତ ଘନେ ।
ଅତି ଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି,
କହିଲ ତାଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧ ଚରିତ୍ରକୀର୍ତ୍ତି । ୨ ।
ସୌମ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ବିଶେଷେ ସୁନ୍ଦର,
ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମ୍ବାଷିଲ ପରକାର,
ପାପ ବିନାଶୀ ସୁକୃତ ବର୍ଦ୍ଧକ,—
ଅମ୍ଭ ଦ୍ୱମଣ୍ଡଳର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ।
ଆନନ୍ଦେ ଆସୀନ,
ବ୍ୟାପେ ସ୍ୱାଗତ ପୁଚ୍ଛନ୍ତ ରାଜନ । ୩ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

"ହେ ମୁନ ! ତବ ଦରଶନ-ଧନ,
ଅରଜ ନୁହଇ ନଥିଲେ ପୁଣ୍ୟ,
ହେଲେ ଅରଜ ହିଏ ବରଜାଇ,
ରଜୋଗୁଣକୁ ସୁଫଳ ଉଆଇ ।
ବିନାମେଘେ ବୃଷ୍ଟି,—
ବତ, ହିଏ ତବ ଆଗମ ରୁଷ୍ଟି । ୪ ।

ଏବେ ଯାଗେ କାମଧେନୁ ହୋଇଲେ,
ଭୂସୁର ଆଶିଷେ ସଫଳ ହେଲେ,
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନୁଁ ଆଜପରଯନ୍ତ,
ଜଗତେ ଯେତେ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଜାତ ।
ହେଲି ମୁଁ ତାଙ୍କର,
ମାନ୍ୟପାତ୍ର ତବ ଆଗମେ ଧୀର । ୫ ।

ଜଗତ ପିତା-ଆତ୍ମଭୁ-ଅମୋଘ,—
ଦରଶନ ଯଥା ବିନାଶି ଅଘ,
ତଢ଼ାଇ ଶିଷ୍ୟ କ ବଳେ ବୁଡ଼ାଇ,
ହିଏ ମଙ୍ଗଳେ ଦର୍ଶକେ, ଉଡ଼ାଇ—
କାରତ ଜେତନ,
ତଥା ହେ ମୁନ, ତବ ଦରଶନ । ୬ ।

ଜ୍ଞାତ କୁଟୁମ୍ବ ବିରହ ବିଧୁର,
ମୋର ଅନ୍ତ୍ରପ୍ତ ନେତ୍ରେ ନିଶାକର,
ଉଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ନ ପାରଇ ତୋଷି,
ହେ ମୁନିବର, ତବ ପାଶେ ବସି ।
ବିରହ ବରଜ,
ଉତ୍ସୁକ ମୋ ହୃଦ ଆଜନେ ଆଜ । ୭ ।

ପରୁରନ୍ତ ବା ତବ ଆଗମନ,
ନାହିଁ ତହିଁରେ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ,
ବରଞ୍ଚ ଅଛି ଯେ କାମନାଚୟ,
କି ଦେଇ ତୋଷିବି ତାର ହୃଦୟ ।
କହୁଛି କେବଳ,
ଶୁଣିବାକୁ ତବ ବାଣୀ ମଙ୍ଗଳ" । ୮ ।

ବିନତ-ମୁକୁତା-ସ୍ତୁତ ଶ୍ରବଣ,—
ହାରେ ବରଣ କରୁ କ୍ଷିତିପତି,
ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଜୟ ମାନସେ ଗୁଣି,
ଉଦାର ଚେତା ବ୍ୟାସ ମହାମୁନି,
ଗ୍ରହିଁ ନୃପତିଙ୍କ,
ଜ୍ଞାତନ୍ତ ଅର୍ଥବତା ଉରତକ । ୯ ।

"ଉଭୟଲୋକେ ଯଶ ବିଭୂଷିତ,—
ବିଭୁତ ଲାଭେ ଯେ ବଳାନ୍ତ ଚିତ୍ତ,
ସେମାନଙ୍କର ସମ ବ୍ୟବହାର,
ନେ ସକଳେ ଦିଶଇ ସୁଜିତ,
ବିଶେଷେ ତପସ୍ୱୀ,
ସକଳେ ସମଭାବ ପରକାଶି । ୧୦ ।

ଚିତ୍ତ ମୋ ସଙ୍ଗେ ସମଭାବ ବହେ,
ତଥାପି ତବ ସୁଗୁଣ ସମୂହେ,
ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ଅଧୀନ ତୁମ୍ଭର,
ରହିଇ, ନିଷ୍କାମ ମୁକତ ନର,
ହୋଇଲେ କ ହେବ,
ଭବ୍ୟେ କି ତା ପକ୍ଷପାତ ନୋହିବ । ୧୧ ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଲାଗି ନୃପତିବର,
ନୁହନ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କର କୁମର ?
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ କି ଜଣିଲାହିଁ ଗୁଣେ,
ତେବେହେଁ କୁରୁରାଜ ଅକାରଣେ,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତେଜିଲେ,
ଧନଲୋଭେ ଯେଣୁ ଅନ୍ଧ ହୋଇଲେ । ୧୨ ।

ସଂଶୟ ହୋଇଲେ ମୀତ ବିଷୟେ,
କର୍ଣ୍ଣାଦି ଠାରୁ କୁମନ୍ତ୍ରଣା ପାଏ,
କୁରୁରାଜ ଶିର କାହିଁ କେମନ୍ତେ,
ଛିଣ୍ଡି କେ ପାରିବ ବିଦୁର ଚିତ୍ତେ,
ହେଲେ ଖଳ ମେଳ,
ଜୟ ଯାଇ ଫଳେ ବିପଦ ଘୋର । ୧୩ ।

ଅତି ଅନୀତି ରିପୁ ଆଚରିଲେ,
ବିପଦେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ,
ତଥାପି ଧରମ ପଥେ କମ୍ପିତ,
ନୋହି ବିଚଳିତ ହେଲ ଯା ସ୍ଥିତ ।
ଏକା ଦେଖାଇଲ,
ଗୁଣରେ ପ୍ରେମ ତବ ଚିର ସ୍ଥିର । ୧୪ ।

ଶାନ୍ତ ସମାହିତ ମତ ତୁମ୍ଭର,
ଅଗ୍ରତଏ କରି ଦୁର୍ଗତ ଘୋର,
ଆପଣା ସମ୍ପଦ ଆପେ ନାଶିଲେ,
ତବ ମାହାତ୍ମ୍ୟକୁ ବିକଶାଇଲେ,
ଏଣୁ ଉପକାର,—
କରି ରିପୁଏ ହେଲେ ନିଜ ତୁଲ । ୧୫ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିନ୍ଦୁମ ପ୍ରକାଶି ଲଭିବ କ୍ଷିତି,
ଅଗ୍ରତଃ ବଳେ ବଳିଷ୍ଠ ଅତି,
ଏଣୁ ନିଜର ବଳବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ,
ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରତା ଉଚିତ ହୋଇ ।
ଯେଣୁ ଜୟଶ୍ରୀଶ୍ରୀ,
ଜଣ ସ୍ୱୟମ୍ବରେ ପ୍ରବଳେ ବର । ୧୭ ।

ଏହି ବିଂଶତି ବାର କ୍ଷିତି ଜିତ,
ସମ୍ମୁଖେ ନିପାତ ଜଗତପତି,
ଅସ୍ତ୍ରବେଦ-ଗୁରୁ ପରଶୁଧର,
ଯା ସାର୍ଯ୍ୟେ ହୋଇ ନିର୍ଜ୍ଜିତ ମହିର ।
ଏକା ତେତେବେଳେ,
ଜାଣିଲେ ଗୁଣ ପାଇ ଯୋଗେ ଫଳେ । ୧୭ ।

ଗ୍ରଠରେ ପ୍ରଭୁପଣ ପରକାଶି,
ନିପାତ ଯମ ଯାଏ ଲଜ୍ଜେ ଲସି,
ରହେ ପରାଭବ ପାଇଲାପର,
ସେ ଛାଡ଼ି ଯେବେ ଶରଶନ ଧରି ।
କରିବେ ଟଙ୍କାର,
କହ କେ ନେ ହ୍ରନ ଭସ୍ମେ ଅସ୍ଥିର । ୧୮ ।

ଲୋଳ ଚପଳ ଜିଭା ଜିହ୍ୱା ଗ୍ରଳ,
ଗଳ ପରାଣ ଜଗତକୁ ଗିଳ,
କଳ୍ପାନ୍ତ ଅନଳ ପରାଣ ଦିଶି,
ସମରେ ଚିତ୍ରଙ୍ଗ ଶର ବରଷି ।
ଦ୍ରୋଣ ସ୍ୱରତରେ,
କହ କେ ଧରି ଧୃତ ରହିପାରେ । ୧୯ ।

ଯେହୁ କେବଳ କୋପ ପରକାଶି,
ଅଗ୍ରତ ଧୃତିକ ଦିଅଇ ଧ୍ୱଂସି,
ପୁଣି ଯେ ପର୍ଣ୍ଣଗ୍ରମ ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟ,
ସେ କର୍ଣ୍ଣେ ଦେଖିଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଅବଶ୍ୟ ।
କାରଣ ବିଷ୍ଣୁନେ,
ଭସ୍ମକୁ ହୃଦେ ପୋଷଇ ଯତନେ । ୨୦ ।

ଏକା ଏମାନଙ୍କୁ ସ୍ମର ଅର୍ଜ୍ଜୁନ,
ପାରିବ କରି ବଳେ ବିଶୋଧନ,
ଲଭିବ ଯେବେ ଦୁର୍ଲଭ ଶକତ,
କର ଘୋର ତପ ଦୁଷ୍କର ଅତ ।
ସେଥିକ ଉପାୟ,
କହିବ ନୃପ ଅବହିତ ହୁଅ । ୨୧ ।

ମହାପରାକ୍ରମୀ ଅମର ତତ;
ସମ୍ବନ୍ଧ ପାଇଁ ଯାହାକୁ ସେବନ୍ତି,
ଅଟଇ ଯେ ମହା ପ୍ରଭାବଶାଳିନ୍ତ,
ସାକ୍ଷାତ ସିଦ୍ଧି ସମ ଫଳଦାନୀ ।
ସେ ବିଦ୍ୟା ଦେବାକୁ,
ଅସିଛୁ ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗ୍ୟ, ଗ୍ରହିବାକୁ" । ୨୨ ।

ଏତେକ ଭାଷନ୍ତେ ଋଷି ପ୍ରବର,
କହିଲା ପର ଧର୍ମରାଜ ଗିର,
"ଯଥ ହେ ପାର୍ଥ ସାଧ ତପପର;"
କପିକେତନ ତା ବହିଣ ଶିର ।
ଶିଷ୍ୟ ପର ଧୀରେ,
ବନସ୍ଥ ଋଷି ପାରୁଣେ ବସିଲେ । ୨୩ ।

ମହର୍ଷି-ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରୁ,
ପ୍ରଭାତ ବଶରୁ ଅତିଷ୍ଠ ଗୁରୁ,
ବହ୍ନି ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ବତ ଦୀପ୍ତିଶାଳୀ,
ବିଦ୍ୟା ଗଲା ଅତ ଚଞ୍ଚଳେ ଚଳି ।
ବିକଚ କମଳ,
ମଞ୍ଜୁଳ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ-ମୁଖେ ତତ୍କାଳ । ୨୪ ।

ତପସ୍ୟା-ପ୍ରଭାବେ ଯୋଗ୍ୟ ଅର୍ଜ୍ଜୁନେ,
ଯୋଗକୁ ମୁନି ବିତରିଲେ ଯତନେ,
ଲଭି ଯୋଗ ପ୍ରଭାବ ଦିବ୍ୟ ଦେହ,
ଦେଖିଲା ବତ ଚତୁର୍ବିଂଶ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ପାର୍ଥର ନୟନ,
ନିମିଲି ଉହିଲା ବହୁତ କ୍ଷଣ । ୨୫ ।

ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହ ସମ ପ୍ରାଂଶୁ ଦେହ,
ଯହିଁ ଆସ୍ପଷ୍ଟିତ ସିଦ୍ଧି ସମୂହ,
ଏମନ୍ତ ପାର୍ଥେ ଅର ଜୟ ଚିନ୍ତି,
ତପେ ନିଯୋଜ ସେ ବ୍ୟାସ ଭାଷନ୍ତି ।
"ଅଗ୍ରତକ ପଥ,
ନଦେଇ ସାଧ ବାକୁ ମନୋରଥ । ୨୬ ।

ଏ ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ବଢ଼ିବ,
ବଳ ସାର୍ଯ୍ୟ ଆଦ ଦେହ ବଢ଼ିବ,
କରିବ ତପ ସ୍ନେ ନ ତେଜିବ,
ବାରୁ ଜପୋପବାସ ଅରଷିବ ।
ଯେତେ ମୁନି ସ୍ମତ,
ପାଳିବ ଯତନେ ମନରେ ଚିନ୍ତ । ୨୭ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇ ବାରୁ ବାସବ,
ଯହିଁ ଦୁଷ୍କର ତପ ଆଚରିବ,
ସେ ତିଲୋତ୍ତମା ସୁନ୍ଦର ଶଇଳେ,
ନେବ ଏ ଯକ୍ଷ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତପଲେ ।"
ଏତେ କହି ଋଷି,
ଅନ୍ତର ହେଉଁ ଯକ୍ଷ ମିଳେ ଆସି । ୨୮ ।

ଶୁଣିଣ ପାର୍ଥର ପ୍ରିୟ ବଚନ,
ହୋଲା ବର୍ଣ୍ଣିତ ସେ ପୁଣ୍ୟ ଜନ,
ଏହି ପ୍ରଣତ ସଖା ସମ ବୁଦ୍ଧି,
ସେ ଯକ୍ଷ ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କରେ ସମ୍ବାଦ ।
ହୋଲେ ଏକତ୍ରିତ,
ସାଧିଏ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ୍ତି ସତ । ୨୯ ।

ଉଦୟ ପାଇଁ ଧାଉଁ ସୁମେରୁ,—
ଶୃଙ୍ଗ-କୁଞ୍ଜକୁ ଭାନୁ ତେଜିବାରୁ,
ଆକମେ ଯଥା ତାମସ କଷ୍ଟରେ,
ତଥା ମହାତେଜା ପାଣ୍ଡବ ଘରେ,
ଅର୍ଜୁନ ବିଚ୍ଛେଦେ,
ଆବରେ ମନସ୍ତାପ କ୍ରମେ କ୍ରମେ । ୩୦ ।

ଚତୁର ପାଣ୍ଡବେ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱିକିକ,
ହେଜଣ ବରଜ ଥିଲେ ଆଧିକ,
ପୁଣି ସମ ସ୍ନେହ ବର୍ଣ୍ଣ ତାଙ୍କର,
ଭ୍ରାତୃ-ବିରହ ଦୁଃଖ ଗୁରୁତ୍ୱର,
ଗୁରୁତ୍ୱଗ ହୋଇ,
ପାଣ୍ଡବେ ଆଣ୍ଠି ଲଘୁତା ଲଭଇ । ୩୧ ।

ବ୍ୟାସ ମହର୍ଷି ବାକ୍ୟେ ବିଶ୍ୱାସିତ,
ଅର ପର ଭବାନଳେ ଜ୍ୱଳିତ,
ମହେନ୍ଦ୍ର ସୁନୁ ବିକ୍ରମେ ନିଶ୍ଚିତ,
ସେ ଚତୁର ଭ୍ରାତ ହୃଦେ ବିହିତ ।
ନପାଇ ସ୍ଥାନକୁ,
ଶୋକ ଅପସରି ଗଲା ମନକୁ । ୩୨ ।

ଦିବସ ଚତୁର ପ୍ରହର ପରି,
ଶାନ୍ତ ଜ୍ୱଳିତ ସୌମ୍ୟ ତେଜ ଧାରି,
ଘୁରି ପାଣ୍ଡବେ ନପାଇ ବିଶ୍ରାମ,
ଅର୍ଜୁନ ବିରହଜ ଶୋକ ତମ,
ଏକମୁଖ ହୋଇ,
ଆଣିଲେ ନିଶା ସମ କୃଷ୍ଣା ଯାଇ । ୩୩ ।

ଅର୍ଜୁନ ଲୋକନେ ଉଭୁକ ଅତ,
ହୋଲେହେଁ ଦ୍ରୌପଦୀ ନ ବିଲୋକନ୍ତି,
ଲୋଭକ ହିମ ଯୋଗେ ମନୋହର,
ବିଲୋଚନ— ସୁନ୍ଦର ଲୋଚନର ।
ଫେରି ନ ପାରନ୍ତି,
ଅନୁକୂଳେ ଅଶୁଭ ହେବା ଚିନ୍ତି । ୩୪ ।

ଅକୃତ୍ରିମ ପ୍ରେମ ରସେ ସୁନ୍ଦର,
ନୟନହାରୀ ଦୃଷ୍ଟି ରମଣୀର,
ଗ୍ରହିଲେ, କଲେ ସେ ଯାହା ଅଞ୍ଜଳି,
ପାଥେୟ ରୂପେ ପାର୍ଥ ମହାବଳୀ,
ନଥିଲେ ସଙ୍ଗତେ,
ତପେ ବି ଏତେକାଳ କାଟିଥାନ୍ତେ । ୩୫ ।

ନିଦାଘେ କ୍ଷୀଣ କାୟା ସରିତରେ,
ବନଗଜ ଯଥା ପଙ୍କିଳ କରେ,
ତଥା ଧୃତ ଭ୍ରଂଶ ହେବୁ ପ୍ରସାଦ,—
ଗୁଣ ନ ଥିବାରୁ ଦ୍ରୌପଦୀ ହୃଦ,
ଶୋକ ଗଦ ଗଦେ,
ଜଣାନ୍ତି ଯାଜ୍ଞସେନୀ ପାର୍ଥ ପାଦେ । ୩୬ ।

"ଅଗତି କୁଟ-ପଙ୍କେ ନିମଜ୍ଜିତ,
ଗୌରବ ଧନ ଉଦ୍ଧାରେ ସମର୍ଥ,
ହୋଇବ ଭୋଦେବ ରୁମ୍ଭେ କେବଳ,
ନୋହିବ ଆମ୍ଭ ବିଚ୍ଛେଦେ ବିକଳ,
ତାପ ବିନାଶକ,
ତପରେ ମିଳି ନୋହିଥିବାତକ । ୩୭ ।

ଆପଣା ସୁଖ ପାଇଁ ଅବା ଯଶ,—
ଲାଭ କରିବାକୁ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ,
ଅତ ମାନୁଷ କର୍ମେ ରତ ହୁଏ,
ମାନସୁଁ ଉଦ୍ବେଗ ବରଜିଥାଏ ।
ଅନୁରକ୍ତା ନାରୀ,—
ପରାଏ, ସିଦ୍ଧି ସେ ନରେ ଆଦରି । ୩୮ ।

ହେ ଦେବ, ଲୋକ ପାଳିବାର ପାଇଁ,
ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଜାତ ସରଜିଛି ବିହ,
ସେ ଜାତର ଶୀର୍ଷ୍ୟ ସମ ସମ୍ପତ୍ତି,
ହରାଇଛ, ପୁଣି ବିଜୟ ବୃତ୍ତି ।
ଓଜସ୍ୱୀ ପଣରେ,—
ପ୍ରାଣ ଅରମାନ କରି ସହାର । ୩୯ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକମୁଖେ ଶୁଣି ମୋ ଅପମାନ,
ଲଜ୍ଜେ ବହୁସ୍ଥେ ପୋଡ଼ିଲେ ବଦନ,
କି କରିବେ ନୃପେ ଜ୍ଞାତ ଦିଗ୍ଦେଧେ,
ସେ ଅପମାନ ମୋଡ଼େ ନିର୍ବିବାଦେ ।
ଅନାଅଁ ରୁମ୍ବର,
ଧର୍ମ ବ୍ୟାପୀ ଯଶ ଉଲ୍ଲୋଚ ଧାର । ୪୦ ।

ଅଗ୍ରତ ବିହିତ ଏ ଅପମାନ,
ସହି ନପାରି ତବ ଖିରପଣ,
ଖ୍ୟାତ କି ରୁମ୍ବର ନଥିଲା ପ୍ରାସ୍ଥ,
କଲ୍ପିଣି ଯଥା ପ୍ରଦୋଷ ସମସ୍ଥ ।
ନାଶେ ରବି କର,
ତଥା ଏ ତବ ଭଗ୍ନ ଶୁଭଫଳ । ୪୧ ।

ବଳେ ଅମ୍ବରେ ଅଗ୍ରତ ବିହିତ,
ଘୋର ପରଭବ ମ୍ଳାନିଲେ ଚିତ୍ତ,
ଦହି ହୁଏ ଥାଉ ସହିବା କଥା,
ଉପୁଜାଉଥିବ ନିରତେ ବ୍ୟଥା ।
ବହି ନବ ଦେହ,
ସେ ତାପ ଏ ମୋ ଶୋଷିତ ହୃଦସ୍ଥ । ୪୨ ।

ଭଗ୍ନଦନ୍ତ ବନ୍ତୀ ପଗ୍ରଏ ଖିର,
ମାନ ବିନାଶୁଁ ଦିଶ ଅସୁନ୍ଦର,
ଅଗ୍ରତ ପରତାପ ଦିଗେ ପୁରି,
ଯିବାରୁ ରୁମ୍ବର ତେଜ ଆଚରି ।
ହେଉଛି ପ୍ରତୀତ,
ଶରଦ ମେଘାବୃତ ପ୍ରାତ ବତ । ୪୩ ।

ନୋହିବାରୁ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟେ ବିଯୁକ୍ତ,
ଦିଶନ୍ତି ଅଶକ୍ତ ଲକ୍ଷିତ ବତ,
ଏ ଅଷ୍ଟ କାହିଁ ଆଉ ପୂର୍ବପରି,
ବଢ଼ାଇବେ ତବ ଶୋଷ ମାଧୁରୀ ।
ଯଶ କ୍ଷୟ କ୍ଷୀଣ,—
ନିଜଧ ପରି ଦିଶୁଛି ଅପଣ । ୪୪ ।

ଦେଖ ମୋ କେଶ'ର ଶରଣ ନାହିଁ,
ଏକା ଏହାର ରକ୍ଷାକାରୀ ବହି,
ଦୁଃଶାସନର ବରଷଣ ଧୂଳି,
ହୋଇଛି ଏବେ ଏହା ଦେହେ ବୋଳି ।
ସେ ସିନା କହୁଛି,
"ନାହିଁ ରୁମ୍ବର ବଳ ଗର୍ଯ୍ୟ କିଛି" । ୪୫ ।

ଯେ ସାଧୁ ପାଳେ କ୍ଷତି ଏକା ଦେହ,
କର୍ମେ ଯେ ଶକ୍ତ ସେ କାର୍ମୁକ ହୋଇ,
ହୋଇ କ୍ଷତିଯ୍ଥ ବହ୍ନ ଶରସନ,
ନକରେ ଯେ ସାଧୁପାଳିତ କର୍ମ ।
କରେ ସେହି ନାଶ,
ଶରଦ ଦ୍ୱସ୍ଥର ଅର୍ଥ ବିଶେଷ । ୪୬ ।

ହେ ଦେବ ତବ ସୁଗୁଣ ନିକର,
ନାମ ମାତ୍ରକୁ ବହ୍ନିଣ କେବଳ,
ଏ ପରାଭବ ମହା ଦୁଃଖ ପାଇ
ଅଛନ୍ତି ଆମ୍ଭ ସମ ଦଶା ବହି ।
ତବ ଅଭ୍ୟୁଦସ୍ଥ,—
ପଥକୁ ଗ୍ରହିଁ କାଟନ୍ତି ସମସ୍ଥ । ୪୭ ।

ଯଥା ପ୍ରମାଦେ ପଡ଼ିଲେ କେଶରୀ,
କରେଇ କେଶ ତାହାର କରୀ,
ତଥା ରୁମ୍ବଙ୍କୁ ପୀଡ଼ନ୍ତି ଅରାତି,
ପୁଣି ଏକାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଯୋଗ୍ୟ ଅତି ।
ରୁମ୍ବଙ୍କୁ ବରଇ,
ରବି କି ଯଥା ଦିନ ଦ୍ୱପ୍ତି ପାଇଁ । ୪୮ ।

ସକଳ ଲୋକ ସୁଦୁସ୍ତର କର୍ମ,
ସାଧି ଯେ ରଖଇ ଆପଣା ଶର୍ମ,
ସ୍ୱର୍ଗରେ ଲୋକ ଗଣନା କାଳରେ,
ଏକ ଦୁଇ ତିନ ବୋଲିବା ବେଳେ ।
ସଂଖ୍ୟା ସମୁଚ୍ଚସ୍ଥ,
ଅପସରନ୍ତି ତା ପାଶୁଁ ନିଷ୍ଠସ୍ଥ । ୪୯ ।

ହେ ଦେବ, ରୁମ୍ବ ପ୍ରିୟ ଲୋକଙ୍କର,
'ତବ ବିରହେ ହେବ ବିଘ୍ନ ଘୋର,'
ନଭଳ କିଛି ଏମନ୍ତ ବିଚାର,
ଜୟ ପାଇଁ କି ଗଲେ ଉପକର ।
ତାଙ୍କର ଦୁରିତ,
କରିବେ ନାଶ ଦେବ ଶଚୀକାନ୍ତ । ୫୦ ।

ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ତପ ଆଚରିବ,
ନାହିଁ ତହିଁରେ କିଛିହିଁ ଅଶିବ,
ତଥାପି ରହିବ ଏକାକୀ ହୋଇ,
ଦୁର୍ବଳ ବିଚାର ବହିବ ନାହିଁ ।
ରାଗୀ ଦ୍ୱେଷୀ ନରେ,
ଯେ ହେତୁ ତାପନ୍ତି କାଳେ ସାଧୁରେ । ୫୧ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହର୍ଷି ବ୍ୟାସ ବଚନ ପାଳନ,
ସଙ୍ଗେ ପ୍ରବଣ ଦେବ ଅମ୍ବମନ,
କୃତାର୍ଥ ହୋଇ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ,
କରିବ ମହାନନ୍ଦେ କୋଳାଗ୍ରତ ।
ଗ୍ରହିଅଛି ବର୍ମ,
ତେବ !ସେ କାଳକୁ, ଏ ତବ ଦାସୀ" । ୫୨ ।
ଦ୍ରୌପଦୀ ବାକ୍ୟେ ଶର୍ମ ପରିଭବ,
ପରକାଶିଲା ନଗାନ ଶ୍ରବ,
ଅମଳ ବର୍ଣ୍ଣ ତେଜ ବିଶେଷ,
ସ୍ଫୁରିଲା ଅର୍ଜୁନ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଦେଶ ।
ଉଦିତରେ ଶୋହି,
ଯଥା ଦ୍ୟୁମଣି ଦୀପ୍ତିରେ ଜ୍ୱଳଇ । ୫୩ ।
ପ୍ରବୋଧ ମଣ୍ଡିତ ଅସ୍ତ୍ର ପଙ୍କତି,
ବହ୍ନ ଅର୍ଜୁନ ଶୋଭନ ଦଶନ୍ତି,
ସୌମ୍ୟ ମୂରତି ହେଲା ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ,
ଦେଖିଲେ କିବା ଅରକ ପୂରତ ।
ଅଭିଗ୍ରହଗତ,
ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଣବ ହୋଇଲେ ପ୍ରଦୀପ୍ତ । ୫୪ ।
ପଳାନ୍ତ ଅରିଏ ଯାର କର୍ଷଣେ,
ପ୍ରଥିତ ଗୁଣ ଘୋଷ ଶରାସନେ,
ଅଗତି ଅଦୃଶ୍ୟ ସିତ କୃପାଣ,
ଯୁଗ ମନୋହର ବିଶାଳ ତୂଣ ।
ବହ୍ନ ପାର୍ଥଙ୍କର,
ଦିଶିଲେ ଦେଖି ଜୟ ପରିକାର । ୫୫ ।

ସ୍ୱଦେହେ ଦମ୍ଭୋଳି ପାତନ କ୍ଷତେ,
ଆବରି ଯଶ ସମ ତେଜ ବ୍ରାତେ,
ପ୍ରଦୀପ୍ତକାରକ ନଭ ଅନ୍ତର,
ପରିବ୍ରେ ଜ୍ୱଳିତ ବର୍ମ ଭାସ୍ୱର ।
ଇନ୍ଦ୍ରହ ଚଳିତ,
ଶରୀରେ ପହୁଞ୍ଚିଲେ ଶୀର ପାର୍ଥ । ୫୬
ଯକ୍ଷ ଦର୍ଶିତ ଶୁଭ ସରଣିରେ,
ମହୀଧରକୁ ଗମନ କାଳରେ,
ବନଗୁପ୍ତ ତପୋଧନ ନିକର,—
ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷିଲେ ପାର୍ଥଙ୍କର ।
କ୍ଷଣକର ପାଇଁ,
ତାପସ ଲକ୍ଷଣୁ ଲୋଚକ ବହ୍ନ । ୫୭ ।
ଦିଶେ ଶୁଭେ ଦିବ୍ୟ ଦୁନ୍ଦୁଭି ସ୍ୱର,
ସୁରପୁଷ୍ପ ବର୍ଷେ ନଭ ସୁନ୍ଦର,
ପ୍ରିୟ କହିଲା ପ୍ରକାର ସାଗର,
ପ୍ରକାଶି ତରଙ୍ଗ କର ସନ୍ଦର ।
ଅଲଙ୍ଗିଲା ଝରେ,
ପୁଲକ ଯୁଗ ଧରି ସେ କାଳେ । ୫୮ ।
କଳିକୁଳ କଳାନିଧି ସ୍ୱରତ,
ପଦ-ସମ୍ପଦକୁ ହୃଦରେ ଭାବ,
କହିଯାଉଛି ଶ୍ରୀତ ଗୋପୀନାଥ,
ସୁଜ୍ଞଜନେ ଦୋଷ ନ ଧର ଏଥ ।
ମାନସ ଚିନ୍ତିତ,
ସଦାଦା ବଚନେ କହି ନୁହେତ । ୫୯ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ସିଂହ ଦେବ

ଚିତ୍ରପଟ

୧

ସେଦିନ ସକାଳ ୮ ଟା ବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରିୟା ଟା' ଘରେ ତ'ଣ ସଜଡ଼ା ସଜଡ଼ କରୁଥିବା ସମୟରେ ନୂଆବୋହୂ ଦୁଇଅଡ଼ ଆସି ଡାକିଲେ, 'ନଖା', ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ଘର ଉତ-ଭଲୁ ପଶି ଆସିବାକୁ ବସିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚମକି ପଡ଼ି ତାର କଜ୍ଜଳକଳା -ସ୍ନିଗ୍ଧ-କୁନ୍ତଳ ହସ୍ତାଇ ମୁଣ୍ଡ ବଙ୍କାଇକରି ଚମତ ସ୍ୱରରେ କହିଲା, "ନୂଆବୋହୂ ,ମୋଘଣ ଗୋଡ଼ ଝାଡ଼ ଆସ ।" ସତ୍ୟଭାମା ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ ନକରି କମଳରେ ଗୋଡ଼ ଝଡ଼ ଆସି ଏକାଥରେ ଖଟ ଉପରେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ମୁଖ ବିକୃତ କରି କହିଲା "ଯଃ, ବିଛଣାଟାତ ଲୋଗ୍‌ବକ"

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂଆବୋହୂ ହସି ହସି ଥଟ୍ଟା କରି କହିଲେ, "ଆହା-ହାଃ, ମରୁଯ ଉଥ ଏଁକ, କେଡ଼େବଡ଼ କଥାଟାଏ କରିନପକାଇଲ୍ । ବାଉଁଶ ଝିଅଟା, ତମର ଏଡ଼େ ବିଛଣା ସଜଡ଼ା ହୁଏ କାହିଁକି, ଶୁଣେ ?"

ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରିୟା ଗ୍ରାମ୍ୟ ବାଳିକା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ସଭ୍ୟତା ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତମରୂପେ ପରିଚିତା । ଏହାର କାରଣ, ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ବେଶୀ । ତେବେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରିୟାର ପ୍ରକୃତିରେ କେତେକ ବିଶେଷତ୍ୱ ଥିଲା । ଦିନରାତିରେ ନିତାନ୍ତ କମରେ ସେ ୧୦ଥର ଘର ଓଳେଇବ, ଲୁଗାପଟା କୁଂଚାଇ ରଖିବ, ଟେବୁଲ ଉପରେ ବହିପତ୍ର ସଜାଡ଼ି ରଖିବ । ତା' ପାଖରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବହି ଥିଲା, ମାତ୍ର ସେ ସବୁ ସେ ଘରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ତାକୁ ଦେଖିଛୁ କି ପ୍ରକୃତରେ ପଢ଼େ କହିବା ଶକ୍ତ । କାରଣ ବହିସବୁ ନୂଆ, କିଣା ହେଲାବେଳେ ଯେପରି ଥିଲା ଆଜି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅଛି । କାହିଁରେ ଟିକିଏ ମଳି ଧୂଳି ଲାଗିନାହିଁ ।

କେହି ହଠାତ୍ ଘରଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲେ କାଳେ ଗୋଡରେ ଧୂଳିଅସି ଘର ମଇଳା ହେଉଯିବ, ତେଣୁ ଆଗରୁ ସାବଧାନ ହୋଇ ଦ୍ୱାରବନ୍ଧି ସେ ପାଖେ ଖଣ୍ଡେ ଛିଣ୍ଡା କମ୍ବଳ ପକାଇଛି ।

ଲୁଗାପଟା କଥାତ ନଆସ, ତା'ର ଖଟ ଉପରେ ପଡ଼ି ହୋଇଥିବା ବିଛଣା ଦେଖିଲେ ନିତାନ୍ତ କମରେ ହେଲେ ଟିକେ ବସିଯିବାକୁ ମନ ହେବ । ଆଃ କି କୋମଳ ! ମଲ୍ଲୀ-ଫୁଲପରି ଧଳା !! ଟିକିଏ ହୋଇ ଲେଗି କୋଗି ନାହିଁ !!!

ଲକ୍ଷ୍ମୀର, ଛତ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଝୁଙ୍କ । ଘର କାନ୍ଥରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଛବି ଟଙ୍ଗା । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗରେ ଚିତ୍ରିତ, ଅନ୍ୟ କେତେକ ଚିତ୍ରପଟ,—ସବୁ ଯେ ପରିଚିତ ଲୋକଙ୍କର ଏପରି ନୁହେଁ, ତାଙ୍କ ଲୋକଙ୍କର ମଧ୍ୟ କେତେକ ଅଛି । ବାଳିକାର ବୟସ ଅଢ଼ାଇ ପନ୍ଦର, ମାତ୍ର ଦି'ମାସ ଏ ପାଖ, କି ସେପାଖ ।

ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କ କଥାରେ ବାଳିକାର ମୁଖଭାବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ସେ ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ପଟା ଧରିଥିଲା । ସେ କଥା ତା'ର ଖିଆଲ ନାହିଁ, ମନେ ପଡ଼ିଯିବାରୁ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଗ୍ରେଭପରି ନୂଆବୋହୂଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲା, ବୁଝିପାରିଲା ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କର ଡେଣିକି ନିଦ ନାହିଁ । ସୁବିଧା ପାଇ, କୌଶଳରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ପଟାଖଣ୍ଡି ଓଲଟାଇ ଟେବୁଲ ଉପରେ ଅଏଲ୍‌ଲୁଥ ଭାବେ ଲୁଗାଇ ଦେଲା ।

ସେତେବେଳେ ନୂଆବୋହୂ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଥାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀର କାର୍ଯ୍ୟ ଶୂନ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । କିଛି-ସମୟ ପରେ ଚକ୍ଷୁ ନତ କରି କହିଲେ, "ଆସ ନଗା, ପଖାଳ ବଢ଼ା ହୋଇଛି ।" ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନଗାର କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଯିବାରୁ କୁତୂହଳୀ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, "ନଗା, ହାତରେ କ'ଣ ଧରିଥିଲ କି ?"

"କାହିଁ, ନାହିଁତ, କିଛି ନାହିଁ ।" ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମୁଖ ଫିକା ପଡ଼ିଗଲା । ଶ୍ରୁତି ଯେପରି ଦୋଷକରି ବେତହସ୍ତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆଗରେ ଠିଆହୋଇ ଥରିବାକୁ ଲାଗେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଗୋଟାଏ ଅଜଣା ଭୟରେ ଥରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସତେ ଯେପରି ସେ ମସ୍ତ ବଡ଼ ଦୋଷ କରିଛି । ତା'ର ଉତ୍ସୁକ ଚକ୍ଷୁ ମଳିନ ଦେଖାଗଲା ।

ସତ୍ୟଭାମା ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଏପରି ଅବସ୍ଥା ଦେଖି, ମନେ ମନେ କ'ଣ ଚିନ୍ତାକଲେ, ପରେ ହସି ହସି କହିଲେ, "ଏଁ, ମୁଁ ଦେଖିଛି ତମେ ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ କ'ଣ ଧରିଥିଲ, ମୋତେ ଦେଖି ଲୁଗାଇ ଦେଲ । ମିଛକଥା କହୁଛ ? ତେମେପରି ନୂଆବୋହୂ ମିଛ କହିବାହିଁ ?" ଖଟ ଉପରୁ ଉଠି, "ଆଗୁ ରହ, ମୁଁ ବାହାର କରୁଛି, ତେମେ କଣ ଲୁଗାଇଲ ।"

ସତେକି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୁଣ୍ଡରେ ବଜ୍ରପାତ ହେଲା । ନୂଆ-ବୋହୂଙ୍କ କବଳରୁ କିପରି ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବ ସ୍ଥିର କରି-ନପାରି, ଯେଉଁଠାରେ ପଟା ଲୁଗାଇ ଥିଲା, ତା'ର ଉପରେ ବସିପଡ଼ିଲା ।

ସତ୍ୟଭାମା କିନ୍ତୁ ଛାଡ଼ିବାର ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ତେଣୁ ଦୁଇ-ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଜଣକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗୋପନ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଜଣକର, କୁତୂହଳ ମେଣ୍ଟନ ।

ଅବଶେଷରେ ବାଳିକା ପରାସ୍ତ ହୋଇ, ନିରାଶ ହୋଇ କହିଲା "ଦେଖୁନ, ଦେଖ, ତମକୁ ଲୁଗାଇ ରଖିଛି ଆଉ କଣ ?" ଖଟ ଉପରେ ବସି ନୂଆବୋହୂଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରତି ନଜର ରଖିଲା । ସତ୍ୟଭାମା ବିଜୟୀ ହୋଇ ଉଠିରୁ ହାତମାରି ଦେଖିଲେ, ପଟାଖଣ୍ଡି ଅଛି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଆଡ଼କୁ ମୁଖ ଫେରାଇ କଣ କହିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଦେଖିଲେ, ସେ ନୀରବରେ ଅଶ୍ରୁବର୍ଷଣ କରୁଛି । ସତ୍ୟ-ଭାମାଙ୍କର କୋମଳ ହୃଦୟ ଲୋତକ ଦେଖି ତରଳି ଗଲା । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନିକଟକୁ ଫେରି ଆସି ଦୁଃଖିତା ହୋଇ କହିଲେ "ନଗା,—ମୋ ସୁନା ଭଉଣୀ, ରୁଣ୍ଟହ, ମୋର ପଛେ ଦେଖିବା—ନା ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହି ସମୟରେ ପଦରୁ ଯଦୁନାଥ ଡାକିଲେ, "ନଖା, ତୋ କଲମଟା ଆଣତ" ଭାଇ ଡାକୁଛନ୍ତି ଜାଣି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲଣ୍ଡ ମଣ୍ଡ କରି ଚକ୍ଷୁର ଲୋତକ ପୋଛିପକାଇଲା।

(୨)

ଜାଗର ଅମାବାସ୍ୟା ମାତ୍ର କେଇଦିନ ଅଛି। ଏ କେଇ-ଦିନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କେଜାଣି କାହିଁକି ଭାରି ଚିନ୍ତିତା ଦେଖା-ଯାଉଥିଲା, ଏହା ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ବୁଝି-ପାରି ନ ଥିଲେ। ତାଙ୍କ ମନରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଦିନରୁ ତପରି ଗୋଟାଏ ସନ୍ଦେହ ହୋଇଥିଲା। ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯେତେବେଳେ ବାତାୟନ ପଥ ଦେଇ ଆସୁଥିବା କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର-ପଟକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖୁଥିଲା, ନୂଆବୋହୂ ଗୋଡ଼ ଚିପି ଚିପି ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ। ନଇଁପଡ଼ିଥିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀର ପଛଆଡ଼େ ଚୁପ୍‌କରି ଠିଆହୋଇ ସେ ଯାହା ଦେଖିଲେ, ତହିଁରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ନିଜେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, "ଏ ଚିତ୍ରପଟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଇଲା କେଉଁଠୁ ?"

ଧୀରେ ଧୀରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନ୍ଧାର ଘନେଇ ଆସୁଛି, ତଥାପି ନଖାର ଚିତ୍ରପଟ ଦେଖା ଶେଷ ହେଲାନାହିଁ। ସତେ ଯେପରି ସ୍ଥିର ମନରେ ସେଥିରୁ ସେ କ'ଣ ପଢୁଛି। ଆଉ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ। ଅବଶେଷରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେ ଚିତ୍ରପଟ-ଟିକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଟେବୁଲ ଉପରେ ରଖିଦେଲା, ସେତେବେଳକୁ ସତ୍ୟଭାମା ଖଟ ଉପରେ ନିଦ ନିଦେ ଶୋଇପଡ଼ି ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ ମାରିଲେଣି।

ନୂଆବୋହୂଙ୍କୁ ଖଟ ଉପରେ ଶାୟିତା ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନେ୨ ଲଜ୍ଜିତା ଏବଂ ଭୀତା ହେଲା। ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହେଲା, "ନୂଆବୋହୂ ଦେଖିଛନ୍ତି ପରା !" ଖଟଉପରେ ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କ ନିକଟରେ ବସି ତାଙ୍କୁ ହଲାଇ ଡାକିଲା "ନୂଆବୋହୂ, ଉଠୁନା ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳଟାରେ ଏତେ ଶୋଇଛ କ'ଣ ମ ?" ଚେଇଁ ଶୋଇଥିବା ଯେ, ତାକୁ ଉଠେଇବ କେ ?' ନୂଆବୋହୂଙ୍କର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ। ଅନେକ ସମୟ ହଲାହଲି ପରେ ସେ ଉଠି ନେଡ଼ ହୋଇ ଉଠି ବସିଲେ। ହାଇମାରି କହିଲେ "ଓଃ, କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଶୋଇପଡିଲି।" ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହସି ହସି ଗଡ଼ିଗଲା।

କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ନୂଆବୋହୂ ପଚାରିଲେ, "ନଖା, ମୁଁ ଆସିଲା ଦିନଠୁ ଏକୁଟିଆ ବସି ତେମେ କ'ଣ ପଢୁଥିଲ ତ ?"

କହିନାମ ଶୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନିର୍ଭୟରେ ଉତ୍ତର କଲା, "ଜାଇଁ ନୂଆବୋହୂ କହିନୁହିଁ, ସେ ଖଣ୍ଡେ ଛବି।'

"କ ଛବି ମ, କେଉଁଠୁ ଆଇଁଲ ?" ସତ୍ୟଭାମା କିଛି ନଜାଣିଲାପରି ପ୍ରଶ୍ନକଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମନରେ ଟିକେ ଦକ୍‌କ୍ ଆସିଲା। ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ସେ ଥଙ୍ଗେଇ ଥଙ୍ଗେଇ ହୋଇ କହିଲା, "ଖଣ୍ଡେ ପୁରୁଣା ଛବି। ଆରବର୍ଷ ଏହିଦିନେ ଆମ୍ଭେ ସବୁ ଜାଗର ଦେଖିବାକୁ କପିଳାସ ଯାଇଥିଲୁ। ସେଠୁ ଫେରିଲା ବେଳେ, କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ଆମେ ଯେଉଁ ଡ଼ିବାରେ ଥିଲୁ ସେ ଡ଼ିବାରେ ଜଣକୁ ହଇଜା ହେଲା। ଭାଇ ଆମଲୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଡ଼ିବାକୁ ନେଇଗଲେ, ସେ ଡ଼ିବାରେ ଆଉ କେହି ନ ଥିଲେ। ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଓହ୍ଲାଇଲାବେଳେ, ମୁଁ ଏ ଛବିଖଣ୍ଡ ଗୋଟାଏ ବେଞ୍ଚ ତଳୁ ପାଇଲି। ମୋର ଏ କାନ୍ଥରେ ଝୁଲାଇବି ବୋଲି ପାଖରେ ରଖିଛି।"

"ଆଜିଯାଏ କାହିଁକି ଝୁଲାଇ ନାହିଁ ?"

ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନ୍ଧାର ମାଡ଼ି ଆସୁଥିବାରୁ, ନୂଆବୋହୂ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମୁଖଭାବରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ। ସେ ମନରେ ଦମ୍ଭ ଆଣି କଥାଟାକୁ ବାରେଇ ଦେବାକୁ କହିଲା, "ତେମେ କ'ଣ ଜେରା କରିବାକୁ ବସିଲଣି ଆଁ। ସଞ୍ଜବତି ଲାଗିବ ନାହିଁକି ? ବୋଉ ଘୋଷା ହେବ ଯେ।"

"ହଉ ହଉ ପଛେ ଭୁଲେଇବ, ଆଗ କହ, ସେ ଛବିଟା କାହାର ?" ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମନରେ ଭାରି ସନ୍ଦେହ ହେଲା। ମୁହଁ-ଟାଣକରି ହସି୨ କହିଲା "ଆଉ କାହାର; ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ତ।"

"ଓଃ, ସେଇଥିପାଇଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇଲ ପରା, ନା ?" କହି ସତ୍ୟଭାମା ହସି ହସି ଗଡ଼ିଗଲେ। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହତାଶ-ହୋଇ ନୀରବ ହେଲା। ସତ୍ୟଭାମା ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଦୁର୍ବଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବୁଝିପାରି ଆରମ୍ଭକଲେ, ହଇଗୋ ସତେଇ ନାନ, ତେମେ ଯେମିତି କୁଆଡ଼େ ମିଛ କହୁନାହିଁ ବୋଲି ତୁମକୁ ବୋଉ ଏତେ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ? ଏ କ'ଣ ? ତିଲେଇପରି ପଖି ବ୍ରଜ ଦୁଧ ପିଉଛ ପରା ! ମୁଁ ସବୁ ଜାଣେ ଭଉଣୀ, ସବୁ—ଉ ଜାଣେ। ଆଉ ଭୁଲେଇ ପାରିବ ନାହିଁ।"

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତା'ର ଘର୍ମାକ୍ତ ମୁଖକୁ ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କର ଅଞ୍ଚଳରେ ପୋଛି ପଚାରିଲା, ସାହସକରି "କ'ଣ ଜାଣ ?"

"ସବୁକ ଶେ, ଗୋଟାଏ ପରପୁରୁଷର ଚିତ୍ରପଟ ପାଟରେ ରଖି ସବୁବେଳେ ଦେଖୁଛ। ଯିଏ ପଚାରିଲେ ବାରେଇ ଦେଉଛ। ଆଜିକାଲିକାର ଅଇଆଡ଼ ଝିଅଗୁଡା ଭାରି ଦୁଷ୍ଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେ ଲାଗିଲେଣି । ମିଛ କହିବାରେ, ତମର ବି, ଏ କ ଏମ୍. ଏ ପାସ୍ ।" କିଛିସମୟ ନୀରବରହି, ବ୍ୟସ୍ତହୋଇ କହିଲେ, "ଏ କଥା ତମ ବୋହୂଙ୍କ କାନରେ ନ ପକାଇଲେ ଚଳିବନାହିଁ ।"

"କାହିଁକି ?" କମ୍ପିତ କଣ୍ଠରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଚାରିଲା ।

ଚରମ ବୋଧ ପ୍ରକାଶକରି ନୂଆବୋହୂ କହିଲେ "କାହିଁକି ?" କେଥା ପଚାରୁଛ ! ଲାଜ ମରୁନାହିଁ ? ଛିଛି, କାହାର ଗୋଟାଏ ଚିତ୍ରପଟ ପାଖରେ ରଖିଛ ? ମନକଲେ ତା ପାଖକୁ ଚିଠିପତ୍ର ମଧ୍ୟ ଦେଉଥିବ ।"

"ନାହିଁ ନୂଆବୋହୂ" ଲକ୍ଷ୍ମୀ କାନ୍ଦୁଣୀ ମହୁଣି ହୋଇ କହିଲା "ମତେ ତମଭଣ, ମୁଁ ସେଖଣ୍ଡ ରେଲରୁ ପାଇଥିଲି ।"

"ମୋ ଜୀବନଟାତ ତମକୁ ଜପାମଞ୍ଜି, ପଛହିଅ କ ନା । ଚିତ୍ରପଟଟାତ ରେଲଗାଡ଼ିରୁ ପାଇଥିଲ, ତାକୁ ସବୁଦିନେ ଏତେ ଦେଖ କଅଁ, ଶୁଣେ ?"

ସବୁକଥା ଜଣା ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଆଉ ଲୁଚାଇବା ବୃଥା ।

"ନୂଆବୋହୂ, ତମର ମୋ କଥାରେ ପତିଆର ନ ଆସୁ ଥେଛେ, ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି ସତ । ଏଖଣ୍ଡିକ ମୁଁ ରେଲଗାଡ଼ିରୁ ପାଇ ଘରେ ଟାଙ୍ଗିବ ବୋଲି ଆଣିଥିଲି । ଏହି ସମୟରେ ଭାଇଙ୍କ ବିଭାଭୁଲ ହେଲା । ତେମେ ଆସିଲ ସେହି ଆନନ୍ଦରେ ଆଉ ଟାଙ୍ଗିବାକୁ ମନେ ପଡ଼ିଲାନାହିଁ ।"

"ଆଗ୍ର ତେବେ, ଛବିରୁ ଏତେ କ'ଣ ଦେଖ ?"

"ଦେଖୁଛି ନୂଆବୋହୂ, ମୁଁ ଦେଖେ ଏବଂ ଦେଖିକରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟହୁଏ ଯେ, ଛବିର ଚେହେରାସଙ୍ଗେ ତମ ଚେହେରାଟା ଏକ ଥରେ ମିଳିଯାଉଛି । ପ୍ରଭେଦ ମଧ୍ୟରେ: ତେମେ ଶ୍ରୀ ମେ ସୁନ୍ଦର; ମୁଁତ ତମ ଦାସୀଙ୍କି ଦେଖିଛି । ଏ ଚିତ୍ରପଟ କଦାପି ସେମାନଙ୍କର ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଭାବ ଅଲଗା । ତେବେ ଏ କାହାର ? ଏତକ କହି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଉଠିଗଲା । ଟେବୁଲ ଉପରୁ ଚିତ୍ରପଟ ଆଣି ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲା ଏବଂ କହିଲା, "ନିଅ, ତମ ଚିତ୍ରପଟ ସଙ୍ଗେ ମିଳାଇ ଦେଖିବ, କେତେ ମିଳିଯାଉଛି ।"

ସତ୍ୟଭାମା ଛବିଖଣ୍ଡି ହାତରେ ଧରି ଖଟ ଉପରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ । ସବୁକଥା ଭୁଲି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଛଣା ସଜାଡ଼ିଦେଲା । ଅନ୍ୟଦିନ ହୋଇଥିଲେ, ବିଛଣା ଲୋଗ୍ ହୋଇଛି ବୋଲି ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ କେତେ ଅଭିଯୋଗ ବାହାରିଥାନ୍ତା, ମାତ୍ର ସେଦିନ ସେ କିଛି କହିଲାନାହିଁ ।

ସତ୍ୟଭାମା, ଅନ୍ଧାରରେ ଚିତ୍ରପଟଟି ଦେଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି କହିଲେ, "ଭଲକଥା, ଏ ଖଣ୍ଡ ତମ କେଉଁଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ସବୁ କହିବ ।"

"ନୂଆବୋହୂ"—ଲକ୍ଷ୍ମୀ କାତରତାପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱରରେ କହିଲା "ମୁଁ—" ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲାନାହିଁ ।

"ନା, ନ ଦେଖାଇଲେ ଚଳିବନାହିଁ । ତେମେ ଭାରି ବେହୁଆ ହୋଇଗଲାଣି ।"

"ନୂଆବୋହୂ, ତମଲୁ ମୋ ଭଣ ।"

"ଭଲ୍ଲଥିକ୍ ।"

"ମୁଁ; କିଛି ମିଛ କହିନାହିଁ ।"

ଟିକିଏ ଉତ୍ତେଜିତହୋଇ "ମିଛ କହିବ ? ଚିତ୍ରପଟଟାକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଉଥିଲ କାହିଁକି ତେବେ ?" କହି ସତ୍ୟଭାମା ଦୁଇପାଦ ଆଗକୁ ଗଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ଧରି ଶିଶୁଟିପରି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ହୋଇ କାନ୍ଦିଉଠିଲା । ସତ୍ୟଭାମା, ସେ ଦୃଶ୍ୟ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେନାହିଁ । ବୃଥା କଥାରେ ବାଳିକା ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେଇଥିବାରୁ ମନରେ ଭାରି କଷ୍ଟହେଲା । ଚିତ୍ରପଟଟିକୁ ଟେବୁଲ ଆଡ଼କୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଦୁଇହାତରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ତୁଲି ଉଠାଇନେଲେ । ଲୁଗା କାନରେ ଚକ୍ଷୁର ଲୋତକ ପୋଛି ତାକୁ ହୃଦୟରେ ଚାପି ଧରି କୋମଳ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, "ଛିଃ, ନଗୀ କାନ୍ଦୁଛ, ମୋଭଣ ରୁନହି । ମୁଁ କଣ ସତରେ ଦେଖାଇବାକୁ ନେଉଥିଲି ? କେବଳ ରହସ୍ୟ କରିବ ବୋଲି ତମକୁ ଡରାଉଥିଲି ସିନା । ମୁଁ ପରା କୁଆଡ଼େ ତମ ନୂଆବୋହୂ ? ତମର ଏତେ କପଟ ଯେ, ମୋତେ ମନର କଥା ଲୁଚାଉଛ । ହଉ, ମୋଭଣ ରୁନହି । ସଙ୍କେତଟା ଲଗାଇବାକୁ ମୁଁ ଯାଉଛି; ତମ ଜଗନ୍ନାଥ ଛବି ତେମେ ରଖିଥା ।" ସତ୍ୟଭାମା ଚାଲିଗଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଲା ।

ଏ ଏକ ନୂଆ ରକମର ଚିତ୍ରଘର । ଏଥିରେ ଗାଁ ଭାଇମାନେ କେହି ଯୋଗ ଦେଇ ନ ଥିଲେ । କାରଣ, ପ୍ରଥମରେ ଯେପରି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚିତ୍ରଘର ହୋଇଛି, ଏଥିପୂର୍ବରୁ କରଣ କୁଳରେ ସେପରି ଚିତ୍ରଘର ହେବାର ଶୁଣା ନ ଥିଲା । ତର ଚାଡ଼ିରେ ଆସିଲେ, ଯୋଗଦେଇ ହେଲାନାହିଁ । ସାମନ୍ତମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉଠିଗଲା ନାହିଁ, ହେଲା କଣ ? ବାହୁନ ବାହୁନ ଏକାଥରକେ ତଡ଼ । ଏତେବଡ଼ ପରିବର୍ତ୍ତନ ରସଗ୍ରହଣଶୀଳ ଭାଇଆ ମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରମହଲକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲା । ଚିତ୍ରଘରରେ, ନା ମାଇପେ, ନା ମଇଦେ କେହି ଆସିଲେ ନାହିଁ । ପୋଇଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରିବାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାମ ଘଟିଗଲା । ଏପରିକି ଝିଅର ବିଦା ବିଦ ପୂର୍ବରୁ ଭାଲ୍ ଟିକେ ଦେଖିବାକୁ ଗୀତ ଝିଅ ସୁଦ୍ଧା ମନ ଥିଲେବି, ମୁରବିଙ୍କ ଉପରେ ଆସିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ବିଭାଘର ପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓଢ଼ଣା ଟାଣି ଖଣ୍ଡେ ମଣିଷା ଉପରେ ବସିଥିଲା । ସେ ଘରେ ଆଜି କେହି ନାହାନ୍ତି । ପାଖରେ ତାର ପ୍ରିୟ ଛବିଗୁଡ଼ିକ ଗଦା ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁ ଚନ୍ଦନପଟ୍ଟ ନେଇ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏଥିପୂର୍ବେ ଏତେ କାଣ୍ଡ ଘଟିଯାଇଥିଲା, ସେ ଖଣ୍ଡି ସବା ଉପରେ ମୁହିଁମାଡ଼ି ସତେକି ଅଭିମାନ କରି ପଡ଼ିରହିଛି ।

କାମଧନ୍ଦା ଶେଷକରି ସତ୍ୟଭାମା ଆସି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନିକଟରେ ବସିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାଙ୍କର ହାତଧରି ଲୁହ ଗଡ଼ାଇ କେତେ କାନ୍ଦିଲା । ସତ୍ୟଭାମା ତହିଁର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଲୋତକ ପୋଛି କହିଲେ, "ନଖା, ଜାଉଜା । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ତ ଏଟା ଘୋର ପରିବର୍ତ୍ତନ । ମନରେ ଦୁଃଖ ଆଣିଲେ କଣ ହେବ ? ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୁଃଖକରି କାନ୍ଦିବା ଭାରି ଅନ୍ୟାୟ ।"

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉତ୍ତର ଦେଲାନାହିଁ ।

"ନଖା, ମୋ ସୁଜାଉଉଣୀ, କାନ୍ଦନା । କାହିଁକି ? ବାପାଙ୍କ ଭୂମପାଇଁ ଭାରି ଭଲପାତ୍ର ଠିକଣା କରିଛନ୍ତି । ସେ ବିଦ୍ୱାନ, ପାଟଣାରୁ ଏମ, ଏ ପାସକରିଛନ୍ତି । ଥିଲଘର, ଚମତ୍କାର ଖୁସି ହେବାର କଥା । ଦେଖିଛନ୍ତି, ମୁଁ ଭଲ ଚମ ଘରକୁ ଆସି କେତେ କାନ୍ଦିଥିଲି କହିଲ ?"

ଏତେବେଳଯାଏ ପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୁନ ରୁନ କରି କହିଲା "ଉମ୍ମକୁ ମଇଁପ କେତେ ଛି ଗ୍ରୁ କଲେ କହିଲ ?"

"ଓ', ବୁଝିଲି, ମ ଛେପ ଛି ଗ୍ରୁ କରିବେ ବୋଲି କାନ୍ଦୁଛ ନା ?" (ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୀରବ)

ବିଚ୍ଛେଦମୟ ଚିନ୍ତାକରି ସତ୍ୟଭାମା କହିଲେ, "ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଠିକ ଅନୁମାନ କରିପାରୁଛି, ତମ ମନରେ ଏତେ କଷ୍ଟ କାହିଁକି ? ଯେଉଁ ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଦେଖିଲେ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରି ସବୁଦିନେ, ଯଦି ତା ସଙ୍ଗେ ତମର ବିଭାଘର ହୋଇ-ଥାନ୍ତା, ଯାଉ-ଯାଉ—"

ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଚକ୍ଷୁରେ ଲୋତକର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସତ୍ୟଭାମା ପୁନଶ୍ଚ ଆରମ୍ଭକଲେ, "ତେମେ ମନେ ମନେ ମୋର ଦୋଷ ଦେଉଥିବ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ କଣ କରିବି ? ମୋର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳହେଲା ।" ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଚକ୍ଷୁରୁ ଲୋତକ ଝରିପଡ଼ିଲା । ସେ କେବଳ ଓଢ଼ଣାଟା ଆହୁରି ଟିକିଏ ଉଳକୁ ଟାଣିଦେଲା । ସତ୍ୟଭାମା ମନେ ମନେ ହସି କହିଲେ, "ସେ ଜଣ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ମୋର ସଖା ବିଭୀଷଣ । ମଝିଆ କୌଣସି ଅଜ୍ଞାତ ହେଲେନାହିଁ ବୋଲି ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଇଙ୍କୁ ବର୍ଷକତକୁ ପୁଅକରି ନେଇଛି । ମୁଁ ଏ ବିଷୟରେ ବହୁତ ଚେଷ୍ଟାକରିଛି, ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ବାରଣ କହିଲେ ଯେତେହେଲେ ଏକାଏଟେ କରିବେ ।" ଲକ୍ଷ୍ମୀ କଇଁ କଇଁ ହେଇ କାନ୍ଦି ଢକାଇଲା । ବାହାରୁ ଡାକ ପଡ଼ିବାରୁ ସତ୍ୟଭାମା ଉଠି ଚାଲିଗଲେ ।

* * *

ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟାଟିଏ ଗୁଡ଼ି ସତ୍ୟଭାମା ଫେରି ଦେଖିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଝରକାବାଟେ ଦୋକୁ ଚାହିଁଛି । ସତ୍ୟଭାମା ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ପଛରେ ଠିଆହୋଇ ଦେଖିଲେ, ଭାଣ୍ଡିଚିଣ୍ଡି କାନ୍ଥକୁ ଆଉଜି ବର ଅନ୍ୟଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଠିଆ ହୋଇ-ଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅପଲକ ନୟନରେ ତାଙ୍କର ଅଙ୍କୁ ଚାହିଁଛି । ମୁଖଟି ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ତୃପ୍ତିର ଅଭାବରେ ଚକଚକ ।

"ଲକ୍ଷ୍ମୀ"

ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଫେରି ଚାହିଁଲା ନୂଆବୋହୂ । ତାଙ୍କର ମୁଖ ଆରକ୍ତ ହେଲା । ସେ ନୂଆବୋହୂଙ୍କ ପିଠିରେ ହେଲିକି ଟୋକିଏ ଚାପୁଡ଼ା ମାରି କହିଲା, "ଦୁଷ୍ଟ" । ସତ୍ୟଭାମା ଅଭିମାନ କରି କହିଲେ, ଆଜି ଏତ ଦୁଷ୍ଟ କି ? ତା'ର ମନକଥା ପୂରିଗଲା ତେବେ ଦୋଷ ଅଟିଛି ?"

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରିଡ଼ା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉର୍ବ୍ବଶୀ

(୯ କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ଅନୁବୃତ୍ତି)

(ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ)

ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ତର ଜବା— ରୁଣ-ରାଗ ସ୍ନାତ
ପ୍ରୟାଗ ନାମେ ନଗରୀ,
ଦୂରୁ ଦରଶନ— କଲେ ଦ୍ରଷ୍ଟାଜନ
ମନ କେଉଁଅଛୁ ହରି ।
ଅଳିନରେ ଉଚ୍ଚ— ଦୋଳ ଉଚ୍ଚେ ଶୋଭ
ମଣିଶିଳା-ସ୍ତମ୍ଭମାନ,
ସୁଶୋଳ-ରମ୍ୟ— ଦୁର୍ଗ୍ଗ ଶିରେ ସ୍ୱେତ
ଅଛନ୍ତି ବହି ଗୁମାନ ।
ବହୁ କାରୁସ୍ତମ୍ଭ ମନ୍ଦିର, ପ୍ରାସାଦ
ଦୃଶ୍ୟ ଯା'ଙ୍କ ସୁଲଳିତ,
ସେହି ଜବାଫୁଲ ପ୍ରସ୍ତରେ ସେସବୁ
ହୋଇଅଛୁ ପାଟଳିତ ।
ଦୂରୁ କୁସୁମିତ— ଶାଳ୍ମଳୀ ବନର
ପ୍ରତିତମ୍ଭ ମନୋହର,
ସରିତ-ଦର୍ପଣେ ନୀଳାକାଶ ପଟେ
ପ୍ରତିଫଳି ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ତର ।
ଅଦୂରେ ମିଳିତ ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାର
ପ୍ରବାହ ସେହି ଜଳେ,
ତୋଷ କରୁଛନ୍ତି ଲୋକ ଲୋଚନକୁ
ପାଟଳ-ଧୂମ୍ର ବଳେ ।
ପଦ୍ମଦଳ ନୀଳ— ଝିଣ୍ଟି ଫୁଲ ନୀଳ
ଗୁନ୍ଥିଲେ ଦିଶେ ଯେସନ,
ଭାରତ-ବିଖ୍ୟାତ ପ୍ରୟାଗ ନଗରୀ
ବହୁଛି ଶୋଭ ତେସନ ।
ଦିବ୍ୟଲୋକ ମୋହନ ଝିଦିଶ ଭବନ
ସୁଷମା ସୃଷ୍ଟ ବାଟିକା,
ଉର୍ବ୍ବଶୀ ସୁନରୀ ଅମର ନଗରୀ-
ନାରୀ-କପୋଳ-ଟୀକା,
ଆରେଷ୍ଟ ସୁକଣ୍ଠ— ମେଘ ଉମାନରେ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ ବେହ୍ୱରଣେ,
ବାହାରିଲେ ରଙ୍ଗେ ଥିଲା ମାତ ସଙ୍ଗେ
'ଚିତ୍ରଲେଖା' ବୋଲି ଜଣେ ।
ଦେଖିଥିଲା ପ୍ରତେ ନୀଳ-ବ୍ୟୋମ ପଥେ
ଅମର ମଣ୍ଡଳୀ ଖସୁଁ,
ଆସୁଛନ୍ତି କି ଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ମ୍ମୟୀ-ତାରା
ପୃଷ୍ଠା ସଙ୍ଗେ ପୁନଙ୍ଗସୁ ।
ଖସୁଥିଲା ବେଳେ ଦିଶ ଆଲୋକିତ
କରୁଥିଲା ତାଙ୍କ କାୟା,
ଦିଶୁଥିଲା ମିଶି ବହିରନ୍ତି କି ଏ
କେଳଣ୍ଡା ସଙ୍ଗରେ ମାୟା ।
ଆସୁ ଆସୁ ସ୍ୱର୍ଗ— ଲେଖୁଁ ସେ ଭାମିନୀ—
ଘୁରିଲ ଚିତ୍ତାନୁରଣ୍ଣ ।
ପଡ଼ୁଥିଲେ ଦୈବ— ବଶେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ
ନଗରୀ-ମୌଳି-ପ୍ରୟାଗେ ।
କେତେଦୂରେ ଚିତ— ଲେଖା ପଚାରିଲା
"ସଖି ! ଯାଉଅଛ କାହିଁ ?"
କହିଲେ ଉର୍ବ୍ବଶୀ "ସେଦିନ ଜଟିଳ—
ଗୁଳ-କଣ୍ଠାବଣେ ଯାଇ ।
ଅଞ୍ଚଳ ମୋଚନ— ସମସ୍ତରେ ଚର—
ହାସ କରି, ବର୍ତ୍ତମାନ—
କରୁଅଛ ଏବେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ କିପେନ
ମାନସେ ପେଷି ଗୁମାନ ।
ଖିତ ଯୋଷା-ଭୂଷା— ପ୍ରୟାଗ ଏହି ଯେ
ଦିଶୁଛି ଅଲ୍ପ ଆଗରେ,
ଯାଉଥାଇଁ ତହିଁ ଯାଇଅଛ ଯହିଁ
ମୋହର ମନ ଆଗରେ ।
ସହଜେ ତ ପ୍ରାଣ— ବାନ୍ଧବ ତୁ ମୋର
ଶରୀର-ପ୍ରାଣ ନାଟିକା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରମ ସହାୟ ଲୀଳା ଅରନସ୍ଥ—
କ୍ଷେତ୍ରରେ ନବ ନାଟିକା ।"
ଏତେ କହି କଲେ ତ୍ରିବେଣୀ-ତଟର
ଉଦ୍ୟାନେ ଅବତରଣ,
ଦେଖିଲେ ସେଠାରେ ମଣିଶିଳା ପଟ—
ପରେ କରି ଆରୋହଣ ।
ବସିଛନ୍ତି ଖାର ବସ୍ତ୍ର-ଅଧୀଶ୍ୱର
ଅଶୋକ ପାଦପ ତଳେ,
ସଶୋକ ପରାଏ ଚିନ୍ତାକୁଳ ମନେ
ମଣ୍ଡି କର ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳେ ।
ପ୍ରଭବ-ପିଣ୍ଡିତ— ହୋଇ ସେ ସ୍ଥଳକୁ
ଯାଇ ସେହି ଦୁଇଜଣ,
ମୌନେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କଲେ ତାହାଙ୍କର
ଭାବ ଭଙ୍ଗି ନିରୀକ୍ଷଣ ।
ଶୁଣିଲେ, ଭୂପତି ଦୁଃଖେ କହୁଛନ୍ତି
ବସି ଆପଣାକୁ ଆପେ,
"ଅହି କି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗେ ପଡ଼ିଲା ମୋ ଆଗେ
ଦେଖିଲି ତାକୁ କି ପାପେ !
ନିଜ ବାଣେ ନିଜ —ମାର୍ଗକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
କରିନେଇ ଦୁଷ୍ଟ କାମ,
ତା ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ମୋ ହୃଦେ ପ୍ରବେଶ
କରାଇଲା ହୋଇ ବାମ ।
ଅସୁଲଭ-ଲିପ୍ସା— ଦୁର୍ନିବାର ମନ
ସ୍ଥିର ହେଉନାହିଁ ମୋର,
ମୋ ସୁଖ ସଞ୍ଚାଳୀ ନିଷ୍ଠୁର ପିରୁଳୀ
କାଟିଗଲା ପ୍ରେମଡୋର ।
ଯାହାକୁ ଦେଖୁଛି ସେହି କରାଉଛି
ମୋ ପ୍ରିୟା ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ମରଣ,
ଯେସନେ ତା ମୁଖ ଅନାଇ କମଳେ
ସ୍ମରନ୍ତି ଭ୍ରମର ଗଣ ।
ଭାବୁଛି ସେ ମୋର ମନର ବେଦନା
କିଛି ମାତ୍ର ବୁଝିନାହିଁ,
ଅଥବା ସେ ଯେଣୁ ଅମର୍ଷ, ପ୍ରଭବେ
ଜାଣି ହସୁଥିବ ଗୁହିଁ ।
ମରୀଚିକା ମଧ୍ୟେ ଫିଙ୍ଗି ମୋତେ ମର
ପ୍ରେମ-ତୃଷ୍ଣାରେ ସହାର,—
କରି ନିଜେ ସେହି ସୁଖୀ ହେବାପାଇଁ
କରୁଛି ମନେ ବିଚାର ।
ପଳାଇବାକୁ ତ ଏହି ବେଦନାରୁ
ସମ୍ଭାବନା ଛିଡ଼ି ନାହିଁ,
ମଦନ-ଶଲ୍ୟ ତ ହୃଦରେ ଫୁଟିଛି
ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ହେବ କାହିଁ ?
ଯେ ଦିଗେ ଯାଉଛି ସେ ଦିଗେ ଚାହୁଁଛି
ମାର ମୋତେ ମୃଗ କରି,
କହି ଯାଉଅଛି ଶୋଣିତ ବେଦନ
ଛତ ପ୍ରଦେଶରୁ ଝରି ।
ନିଦ୍ରାହେଲେ ଅର୍ବା ସ୍ୱପନେ ଲଭନ୍ତି
ସେହି ସୁଲାଞ୍ଛିତ ଧନ,
ଏବେ ମୋର ଦୁର— ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ନିଦ୍ରା
ହୋଇଛି ସତେ ସ୍ୱପନ ।"
ବସ୍ତ୍ର-ଅଧୀଶ୍ୱର ସ୍ମରରିପୁ ଙ୍କର
ଏହିପରି ଚିନ୍ତାବାଣୀ,
ଶୁଣିଲେ ସମସ୍ତ ରହି ଅନ୍ତରାଳେ
ସେ ଉର୍ବଶୀ ଶୋଭା-ଖଣି ।
ଆଶ୍ୱସ୍ତ ସେ ବେନ ହେଲେ ଏହି ଭାବ
ଦରଶନେ ରାଜାଙ୍କର,
'ପୂରିଲା କାମନା' ବୋଲି ଦ୍ରୋଣନ
ହେଲା ହରଷ-ଅନ୍ତର ।
ତେଜଣ ପ୍ରଭବ.— ଅବରଣ ସଖୀ-
ଚିତ୍ରଲେଖା ରସା ଭୂଷା,
ପ୍ରଣମିଲା ନୃପେ କାଳାର୍କେ ଯେପରି
ଆଲୋକ-ଜନ୍ମ-ଉଷା ।
ଉତ୍ତର ପ୍ରତେ ବୋଲିଲା ତୁରତେ
"ଜୟ ମହାରାଜାଙ୍କର",
ବନ୍ଧୁଥିଲେ ଚେଣେ ଉର୍ବଶୀ, ସୁଚକ୍ଷ
ଆପଣା କଟାକ୍ଷ ଶର ।
ଚିତ୍ରଲେଖା ମୁଖ— ଗୁହିଁ ସବୁ ଦୁଃଖ
ମନରୁ ଉପେକ୍ଷି ଗଏ,
କରଣ ସ୍ୱାଗତ— ସମ୍ଭାଷଣ ହେଲେ
କୋଟିନିଧି ଲାଭ ପ୍ରାୟ ।
ତ୍ରିଲୋକ-ବିଭବ ସବୁନୁହେ ଯାକୁ
କୋଟିନିଧି ବିକା କଥା,
ବିଶ୍ୱ-ଦୁର୍ଲଭ ସେ ଜୀବନ-ସର୍ବସ୍ୱ
ହୃଦସ୍ଥ-ପୀଠ ଦେବତା ।
ବୋଲିଲେ ରାଜନ "ଶୁଣ ପ୍ରେମଶୀଳେ !
ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ସଙ୍ଗମ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲେ ଯେହ୍ନେ, ତେହ୍ନେ ପୃଥକ ଭାବରେ
ଦୁଅନ୍ତା ବି ମନୋରମ !
ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସିନା ମଣି ବି ଅନରେ
ଦେଖାଯାଏ ମନୋହର,
ପୃଥକ ପୃଥକ— ଭାବେ ଇଷ୍ଟ ଦେଖ
ନୁହେ ତେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।
କାଦମ୍ବିନୀ ସଙ୍ଗେ ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା ସିନା
ଶୋଭାଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳନେ,
ଫୁଲ୍ଲ-ଅମ୍ଭୋଜିନୀ— କୁସୁମ ରସିକ
ଷଟ୍‌ପଦ ସଙ୍ଗେ ଯେସନେ ।
ଶୁଣ ମୁ ସ୍ୱପ୍ନେ ! ପ୍ରାଣ ପ୍ରିୟ ଭାବେ
ଅଟଇ ଯାହାର ଯାହା,
ଜୀବନ ତାହାର ଦୁଏ ବି ସୁଖଦ
ଅଛେ ତାହାର ତାହା" ?
ସ୍ମିତ ବଦନେ ବୋଇଲା ସେ ସଖୀ
"ମହାଭାଗ, ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର,
ଅଛେ କାଦମ୍ବିନୀ ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା ସିନା
ଅସେ ତାର ପଣ୍ଡାତର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ ରହି ନ ପାରଇ
ସଖୀମୋର ସୁନିଶ୍ଚୟ,
ଚାରକାଳ ଶଯ୍ୟା ତୁମ୍ଭ ତନେ ତାକୁ
ହୋଇଛି କଣ୍ଟକ ମୟ ।
ନନ୍ଦନ କାନନ ସ୍ମୃତ୍ୟାଶ୍ରୀକର—
ସ୍ମୃତ-ବାତ ଅର୍ପିତ,
ଲାଗୁଅଛି ସେହି ସୁନ୍ଦରୀ କୋମଳ—
ଅଙ୍ଗକୁ ଅତି ତପତ ।
ଦୈବ୍ୟ-ସନ୍ନିଧାନ୍ଦ୍ରେ ଉର୍ବଶୀକ ତୁମ୍ଭେ
କେବଳ ନେଇଛ କାଢ଼ି,
ତେମନ୍ତ ନୁହଇ ହୃଦୟ ତାହାର
ଜୀବନ ଯାଇଛି ଗ୍ରହ ।
ଏଥିଅନ୍ତେ ସଖୀ କହିଲା ଉର୍ବଶୀ
ବିଶ୍ୱ ବିମୋହିନୀ-ମୂର୍ତ୍ତି,
ତୋହର ତୋହ୍ନ ମୁଁ ହୋଇଅଛି ଆଜ
ତୋ ପ୍ରାଣ-ବଳ୍ଲଭ ଦୂତୀ ।"

କହନ୍ତେ ଏ ସନ ସେ ଦେବ ସୁନ୍ଦରୀ
ଭାବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ,
ତେତିକ ବେଳକୁ 'ଚଳ ଚଳେଗୋ !' ବୋଲି
ଦେବଦୂତ ଡାକ ଦେଲେ ।
ବୋଇଲା ସେ ଦୂତ ମୃଦୁକଣ୍ଠେ ତାକ
"ଶୁଣ ଗୋ ସିଦଶ ବାଳେ !
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱୟମ୍ବର— ନାଟକାଭିନୟ
ହେବ ଦେବ-ନାଟ୍ୟଶାଳେ ।
ଯେ ନାଟକ ଦେଖି ଦେଖି ଜ୍ଞାନୀ-ପାଣି
ବାଣୀଙ୍କର ବିରଚିତ,
ଅଭିନୟ ତାର ଦର୍ଶନେ ଜଳନ୍ତି
ସୁରପତିଙ୍କର ଚିତ୍ତ ।
ସେହି ଭଙ୍ଗାଳରେ କିରତେ ଭଙ୍ଗିଶୀ
କମଳା ବେଶ ଗ୍ରହଣ,
ଏଣୁ କହୁଅଛି ଅମରପତିଙ୍କ
ଫେରିଯାଅ ଏବେ ଜଣ ।"
ଦେବଦୂତ ବାଣୀ ସେ ବାମାଏ ଶୁଣି
ହୋଇଲେ ଅତି ଦୁଃଖିତ,
ସଖୀ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ସୁର-ବର୍ତ୍ତ ଦେଇ
ଉଠିଲେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତୁରତ ।
ଦେଖିଣ ଏସନ ରହିଲେ ରାଜନ
ଚିତ୍ରାର୍ପିତ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାୟ,
ଉଗ୍ରରଲେ ମୋର ମନୋରଥ ଏ କ
ଧରିଅଛି ଦିବ୍ୟକାୟ ।
କିବା ଏ ପ୍ରକୃତ ମୋ ମନେ ଏହାର
କରିପାରୁନାହିଁ ସ୍ଥିତ,
ବାହ୍ୟେ ଧୀରଭାବ ଦେଖାଇଲେ ହେଲେ
ଅନ୍ତରେ ଅତି ଅଧୀର ।
ଭାବୁ ଭାବୁ ଏବେ ଉଠି ବ୍ୟୋମପଥେ
ମିଶିଗଲେ ବେନଜନେ,
କ୍ଷଣପ୍ରଭା ଯେହ୍ନେ କ୍ଷଣେ ଦେଇ ଦେଖା
ମିଶି ଯାଇଥାଏ ଘନେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର କବିରତ୍ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର କ୍ରମ ବିକାଶ

କଥିତ ଭାଷା ଗଦ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେ ଗଦ୍ୟରେ ପଦ୍ୟର ଭାବ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ କଥାର ଗତି ଅନୁସାରେ କ୍ରିୟା କର୍ମ, କର୍ତ୍ତା ସବୁ ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଯାଏ । ପଦ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ ଏହାଙ୍କି ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଭାବରେ ମୁଁ କହୁଅଛି, କଥିତ ଭାଷାରେ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟର ମିଶ୍ରଣ ଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତିକାଶ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜନ୍ମ ଏବଂ ବିକାଶର ଟିକିଏ ପରିଚୟ ଦେବାର ମନେ କରୁଅଛୁ । ସେ ଦିନ "ମୁକୁର"ରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ବାହାରିଅଛି । ସେଥିରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ଅଛି, "ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଜନନୀ ସଂସ୍କୃତ ନୁହେଁ ।" ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜନନୀ ସଂସ୍କୃତ ନ ହେଉ; ଥାଉ ପ୍ରାକୃତ ଯାହାକୁ ହେଉ, ସଂସ୍କୃତକୁ ଛାଡ଼ି ଓଡ଼ିଆଭାଷା କିମ୍ବା ଭାରତର କୌଣସି ଭାଷା ଚଳି ନପାରେ । ଏପରି କି ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ନେଉଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖକ ମାନେ ସଂସ୍କୃତ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ-ପୂର୍ବରେ ସଂସ୍କୃତରେ ହିଁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଆଲୋଚନା ତକ କରୁଥିଲେ; ସୁତରାଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶଜ ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରବେଶ କଲା । ଏହାର ଫଳ ଭଲ ହୋଇଅଛୁ; କାରଣ ଦେଶଜ ଭାଷାରେ ସକଳ ପ୍ରକାର ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତକରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ସଂସ୍କୃତ ଧନଶାଳିନୀ ଭାଷା ଏବଂ ସେଠାରୁ ଧନ ସମ୍ପଦ ନେଇ ଭାରତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାର ସମୀଚୀନ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀ ଲେଖିବାରେ । ଘରର ହିସାବପତ୍ର ଲେଖିବାରେ—ମନ୍ଦିରର ମାଦଳାପଞ୍ଜି ଲେଖିବାରେ । କାରଣ ଯେଉଁଠାରେ ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ଘଣ୍ଟାକୁ ଘଣ୍ଟା ସ୍ମୃତିକୁ ଜାଗରିତ ରଖିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କିଛି ଲେଖାହୁଏ ସେଠାରେ କବିତାର ଛନ୍ଦ, ଧାଡ଼ି, ଅକ୍ଷରଗଣନାର ସମସ୍ତ ନ ଥାଏ କିମ୍ବା ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ମଧ୍ୟ ରହେନାହିଁ ।

ଭାରତର କାହିଁକି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତ ଭାଷା ବୋଧହୁଏ ୧୧ଶ ୧୨ଶ ବା ୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ, ଆସାମୀ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷା ପ୍ରାୟ ଏକ ସମୟରେ ପ୍ରାକୃତରୁ ଅବତରଣ କରିଅଛି ବୋଲି ସୁଧୀ ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ମହାଶୟ ପ୍ରମାଣ କରିଅଛନ୍ତି; ଅତଏବ ସେ ବିଷୟ ନେଇ ଯୁକ୍ତିତର୍କ କରିବାର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ ତାଳପତ୍ରରେ । କଳରେ ଛାପାବହି ଇଂରାଜ ରାଜତ୍ୱରେ ଆସିଲା । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ସବୁ ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖା ହେଉଥିଲା । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଳପତ୍ର ଲେଖାର ଭୂୟସୀ ବିସ୍ତୃତି ହୋଇଥିଲା, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ ଗଦ୍ୟରେ ଲେଖିବାର ଅସୁବିଧାରେ ଥିଲେ । କାରଣ, ଗଦ୍ୟରେ ଲେଖିଲେ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ସେତେ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ହେବନାହିଁ । ପଦ୍ୟରେ ଲେଖିଲେ ଜଣେ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଦଶଜଣ ଶ୍ରୋତା ମନେ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଇବେ । ପଦ୍ୟ, ଲୋକେ ଯେପରି ମୁଖସ୍ଥ କରି ପାରନ୍ତି, ଗଦ୍ୟ ସେପରି ପାରି ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ପଦ୍ୟରେ ସୁର, ଛନ୍ଦ, ଯତିପାତ ଇତ୍ୟାଦି ମାନବ ମନକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଗଦ୍ୟରେ ସେ ସବୁର ଅଭାବ ଥାଏ ବୋଲି ସହଜରେ ମନେରଖି ହୁଏ-ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ଆରମ୍ଭରେ ପଦ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଏହାର ବହୁକାଳ ପରେ ଗଦ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ପଦ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ସଙ୍ଗୀତର ସୃଷ୍ଟି; ବଡ଼ ବଡ଼ କାବ୍ୟ କବିତା ପରକାଳର ସୃଷ୍ଟି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ଲେଖା ସଙ୍ଗୀତ, ଜଣାଣ, ଚଉତିଶା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହା ପରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କାବ୍ୟ କବିତା ଲେଖା ।

ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଆଗମନ ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବହୁତ ଉପକାର ସାଧନ କରିଅଛୁ; କିନ୍ତୁ ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ଭାଷା ଦିଗରେ ବହୁତ ଉପକାର ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ଭାଷା ପାଲି । ସେ ସମୟରେ ଅନୁଶାସନାଦି ଗଦ୍ୟରେହିଁ ଲେଖା ହୋଇଅଛି । ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ-ମାନେ ବକ୍ତୃତା କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଗଦ୍ୟହିଁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ-ପଦ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ, ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ଏବଂ ଅସୁବିଧା ଜନକ ଓ ବିପଜ୍ଜ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ

Digitized by sri janika@gmail.com

ମନକୁ ମନକୁ ଯେଉଁ ଉଦାରତା ଦେଇଥିଲା, ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ମନର ମନକୁ ସେହିପରି ଉଦାରତା, ପ୍ରଶସ୍ତତା ଦେଖାଇ ଯାଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଧର୍ମ ଜ୍ଞାନାଶ୍ରୟ କରି ଉଠିଥିଲା, ସେହିପରି ତାହା ଲୋକଙ୍କୁ ଉନ୍ମାଦନା ଦେଇନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଚୈତନ୍ୟ ଶାନ୍ତ, ସୁଶୀଳ, ଧାର୍ମିକ ହେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା ସତ୍ୟ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଧର୍ମ ଭକ୍ତିପ୍ରାଣିତ ସୁତରାଂ ସେହି ଧର୍ମରେ ଉନ୍ମାଦନା ଆସିଥିଲା । ମୂର୍ଖ, ଅଜ୍ଞ, ପଣ୍ଡିତ ସମସ୍ତେ ଭକ୍ତିରେ ମାତି ପଦ୍ୟରେ ସଙ୍ଗୀତରେ ଏବଂ ହରିପ୍ରେମରେ ଲୁଟୁଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଧର୍ମ ଭାଷାକୁ କାବ୍ୟମୟ କରିଅଛି—ଗୀତମୟ କହିଲେ ଠିକ ହେବ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଅଛି; ଗଦ୍ୟର ଚିନ୍ତା ସେଠାରେ ଅସି ନାହିଁ; ଆସିବାର ଅବସର ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । "ହରେ ନାମୈବ କେବଳଂ" ରେ ସେମାନେ ମତ୍ତ ଥାଇ ଖୋଳ, କରତାଳ, ଝାଞ୍ଜ ପିଟୁଥିଲେ, ନାଚୁଥିଲେ, କୁଦୁଥିଲେ, ଭୂମିଶଯ୍ୟାରେ ଲୋଟୁଥିଲେ । ସୁତରାଂ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗଦ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଥିଲା । ପଦ୍ୟର ଆମୋଦରେ ସମସ୍ତେ ବିଭୋର ହୋଇ ଚାହିଁଥିଲେ ।

ଏହାପରେ ଯେଉଁମାନେ ଆସିଲେ ସେମାନେ ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ ଉନ୍ମାଦନାର ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହେଲେ ଏବଂ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମଜଲିସ୍ କାବ୍ୟମୟର ସୃଷ୍ଟି କଲେ—ସେ ଦିନରୁ ମଧ୍ୟ ପଦ୍ୟରେ । ମୁଁ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଯୁଗର କଥା କହୁଅଛି, ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର କଥା । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଷୋଡଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯେମତି ଗଦ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବିକୃତ ଆରମ୍ଭହେଲା ଏବଂ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତାହାର ବିନାଶ ଉନ୍ମାଦରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲୋଲୁପତାଯାଏଁ ଦିଗ୍ଦେଖେଲା । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଧାନ କବି ଏବଂ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟର ସର୍ବୋତ୍ତମ କବି ଦିନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ମୁକ୍ତିବିଚାର ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଯଦିହେଉ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗଦ୍ୟର ନାମ ଚିହ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇଲୁ ନାହିଁ । ଯାହା ପାଇଥିଲୁ ଅଶୋଧିତ ସମୟର ଲିପିରେ ଏବଂ ପରେ ମାଦଳାପାଞ୍ଜିରେ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀରେ । ସଂସ୍କୃତ ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀକୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତର ଅନ୍ୟତମ ବୋଲି ଧରୁଅଛି ।

ଏହାପରେ ଇଂରାଜ ରାଜତ୍ୱର ସୂତ୍ରପାତ—ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ । ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ମାନେ ଗଦ୍ୟର ଆସ୍ୱାଦ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଇଂରାଜୀ ଲେଖା ପଢ଼ା ଶିଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ବଙ୍ଗଦେଶ ପରିଷ୍ଠାରେ ଏବଂ ବଙ୍ଗ ମଣ୍ଡଳରେ ଏକତ୍ର ଥିବା ଯୋଗୁଁ ବଙ୍ଗଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟର ସୃଷ୍ଟିହେଲା; କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ନାକୁ କହନ୍ତି, ପ୍ରଥମ ବଙ୍ଗଳାଗଦ୍ୟ ଲେଖକ ଥିଲେ । ଏଥିରେ "ଉତ୍କଳଦୀପିକା" ଏବଂ 'ଫକୀରଦାସ୍ତ୍ରିକା' ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖଣ୍ଡର କାରଣର ଆରମ୍ଭଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ଏହିଠାରେ ଗୋଟିଏ ମସ୍ତବଡ଼ ଭୁଲହେଲା । ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକମାନେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଛାଡ଼ିଲେ, ଓଡ଼ିଆ ବହି ସେପରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ସୁତରାଂ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାହେଲା, ତାହା ବଙ୍ଗଳାର ଅନୁକରଣ ମାତ୍ର । ଏହାର ଫଳରେ ସେହି ସମୟରେ ଅନେକ ବଙ୍ଗାଳୀ, ଓଡ଼ିଆଭାଷାଟା ବଙ୍ଗଳାର ବିକୃତ ମାତ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ସୁତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେଁ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କଲେ; କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜ୍ଞାନୀ ଗୁଣୀ ବଙ୍ଗଳଲ ପ୍ରମୁଖ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏହାର ଔଚିତ୍ୟ ପ୍ରମାଣ କରିଦେଲେ । ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଏହି ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର କବଳରେ ପଡ଼ିବାରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଅଛି ।! ଏଥିପାଇଁ ଫକୀର ମୋହନ, ଗୌରୀଶଙ୍କରଙ୍କ ନାମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅମରକ୍ଷରରେ ଲିଖିତ ହେବ ।

ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର କ୍ରମବିକାଶ ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ—ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ କହିଲେ ଚଳେ । ଏହା ପୂର୍ବ ଭାଗରେ ସେପରି କିଛି ହୋଇ ନ ଥିଲା ; କିନ୍ତୁ କବି ବେଶୀ ଦେଖା ଦେଲେ, ସାହିତ୍ୟିକ ବିଶିଷ୍ଟ ଗଦ୍ୟ ଲେଖକ ଦେଖା ଦେଲେ ନାହିଁ—ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ରାଧାନାଥ, କବି ହିସାବରେ ବଡ଼—ଗଦ୍ୟଲେଖକ ହିସାବରେ ଏକାବେଳକେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ । ମଧୁବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ନିଶାନ ସୃଷ୍ଟି ; କିନ୍ତୁ ସେ ଗଦ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ବହୁଳ, ବିଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ କହିଲେ ଚଳେ । ଯାହାହେଉ ମାର୍ଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ସେ । ଏହାପରେ ଫକୀର ମୋହନ—ଉତ୍କଳର ବ୍ୟାସ ଓ ବ୍ୟାକରଣିକ ସାହିତ୍ୟିକ ମଧ୍ୟ । ଫକୀର ମୋହନ କବିତା ଲେଖିଲେ ଓଡ଼ିଆରେ, ଖାଲି ସରଳ, ମଧୁର ଓଡ଼ିଆରେ । ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଲେ ସରଳ, ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଓଡ଼ିଆରେ । ଫକୀରମୋହନ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟରୁ ସଂସ୍କୃତର ଗୁରୁ ଶୃଙ୍ଖଳ କାଟି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ମହାଶୟ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଆ କରି ତୋଳିଲେ । ଏହି ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଦାନ ଅତି ମହତ୍ । ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନର ଦୈନନ୍ଦିନ ଘଟନା "ଭାଗବତ ଢଙ୍ଗରେ ସନ୍ଧ୍ୟା"ରେ ଲେଖିଲେ । ଫକୀରମୋହନ ମାନବହୃଦୟର ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମ ଲୋଭ, ଆକାଙ୍କ୍ଷା, ନିଷ୍ଠୁରତା, ସବୁ ଉପନ୍ୟାସରେ ଦେଖାଇଲେ । ଏହି ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଯୁଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ।

ଫକୀରମୋହନ ଇଂରାଜୀ ନଥିଲେ, ସୁତରାଂ ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଇଂରାଜୀର ନୂତନ ଭାବ ବା ଚିନ୍ତା ଦ୍ୱାରା ସୁଶୋଭିତ କରିଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ Serious ନୁହନ୍ତି; ସୁତରାଂ ସେ ଘର ପଡ଼ିଛି କଲେଜର ଛାତ୍ର, ସୁଧୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ହାତରେ । କୁଳମଣି ବାବୁ, ବାଙ୍କନିଧି ବାବୁ, ଦୟାନିଧି ବାବୁ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟରେ ନିଜ ନିଜ ନାମ ଅର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି । ମୁଖାଙ୍ଗୁଳିରେ ଗଣିଲେ; କିନ୍ତୁ ଏମାନେ କେହି ଓଡ଼ିଆଗଦ୍ୟ ଲେଖିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ଆଉ ଏମାନଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ । ତେବେ ଦୟାନିଧି ବାବୁ ଏ ଦିଗରେ କିଛି ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି ବୋଧହୁଏ । ମୋର କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପିତୃପ୍ରଦତ୍ତ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦର ସନ୍ମାନ ନ କରିବୁଁ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ଏବଂ ଆତ୍ମାର ଅଭାବ ରହିଥିବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ଶାନ୍ତି ଶୀର୍ଷ ଶରୀରକୁ ଘୋଡ଼ାଇବାପାଇଁ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ପୋଷାକ ସୃଷ୍ଟି କରୁଅଛୁଁ । ଫକୀରମୋହନ ଯେଉଁ Insight ବା ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ଦେଖାଇଥିଲେ, ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ । ସେହିଦିଗରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମତ ଦେବାକୁ ହେବ ।

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟରେ ଗୋପୀନାଥ ଜଦୁମଣିଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ନେବାକୁ ହେବ । ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାର ଦ୍ୱାରା ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଆଗରେ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଆଣି ଥୋଇଥିଲେ; ସେହିପରି 'ମୁକୁର'ରେ ଜଣେ ସ୍କୁଲ ସବ୍ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ମହୋଦୟ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ଆଲୋଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ସ୍ମରଣ ଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ଏମାନେ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇ ରହିବେ । ଆମ୍ଭେମାନେ କି ଜଉଲ, କେମ୍ପୁଲ, ବଙ୍କୁଲ, ପେଣ୍ଟି, କେଣ୍ଡି, ହଂସୁଲୀ, ବସୁଲ, ଡ଼ୋଲ, କଲୁର, ମାଉଥ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରୁଁ ତା ଜାଣୁ ? Divorceର ଓଡ଼ିଆ ହିଜ ପଣ କେତେଜଣ ଜାଣୁ ? କାଉଁଶ ବଣିଆ, ଜଡ଼ିଆ ଗୋରନ୍ଦା, ପାଉଁଷ କୁଡ଼, ପାଳଗଦା, ନଡ଼ିଆ ପାଟି, ପଣସପଟା, ଗୁଆ ପାଟଡ଼ା, ନଡ଼ିଆ ଫୋପଡ଼ା, କଦଳୀଗୋଚଡ଼ା, ବାଲିବନ୍ଧ, ମଛମଜା, ଧାନ ମେଣ୍ଢା, କଦଳୀ ବାସୁଙ୍ଗା, ଜଆଁଳୁଣ୍ଡା, ଅଖ ଦୋରୁଅ, ପଣସ ସୋରୁଅ, ଆମ୍ବ ଲସି, ସଡ଼କ ଦାଢ଼, ନାଅ-ମଙ୍ଗ, ହାଣ୍ଡି ଫଡ଼, ଢିଙ୍କି ଲଞ୍ଜି, ଖଣ୍ଡାଖର, କୋଡ଼ପସା, ବରବୋଟା, ଆମ୍ବ କୋଇଲି, ତାଳ ଖୁଙ୍କୁ ଏସବୁ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଆମ୍ଭେମାନେ କରୁଁ ? ଜାଣୁଁ ? ମହିଷ ପଣ୍ଡା, ମାଛ ଜାହାଁଳ, ଯୋଡ଼ା ବାଛରା,—ଏକଥା କେତେଲୋକ ଠିକ୍ କରି ଜାଣନ୍ତି ? ଆଙ୍ଗୁଳା—ଆଙ୍ଗୁଳି, ଘାଗଡ଼ା—ଘାଗୁଡ଼ି, କୁମ୍ଭା—କୁମ୍ଭୀ, ଛତା—ଛତି, ଝମ୍ବୁଳା—ଝମ୍ବୁଁକ, ଝମ୍ବା—ଝମ୍ବି, ଠେଙ୍ଗା—ଠେଙ୍ଗୁଣି, ଢାଳ—ଢାଳି, ଢୋଲ—ଢୋଲି, ନଉଡ଼ା—ନଉଡ଼ି, ପାହାର—ପାହାରୀ, ଲୁଣ୍ଡା—ଲୁଣ୍ଡି, ହଣ୍ଡା—ହାଣ୍ଡି, ହାଉଡ଼ା—ହାଉଡ଼ି, ବଡ଼ା—ବଡ଼ି, ଫେଣା—ଫେଣୀ, ଏସବୁ ଆମ୍ଭେ ପାଶୋରିଲୁଣି ନା ମନେ ଅଛି ? କାଇପଡ଼ା, ଉଇଟାଙ୍କୁ (ଗୁପ୍ତଗୃହ) ଉଇନ୍ଦୁଙ୍କ (ବହିବାଟ) ପ୍ରଭୃତି ଆମ୍ଭେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଛିକି ?

ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଜିକାଲି ଯେ ପଦ୍ୟ ଲେଖୁଅଛୁଁ, ସେ ସବୁ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗଳା । ଆଜି ବଙ୍ଗଳା ସ୍ପୃଷ୍ଟ ଗ୍ରୁଡ଼ ତାର ଛାଗ ପ୍ରାକୃତରେ କଥିତ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ପାଇଅଛୁ ! ଆମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଆଦର୍ଶ ଅନୁକରଣ କରିବା । "ପାଲଙ୍କି ଅଙ୍କୁଶ ଉଡ଼ୁଛି ଝଲକ ଏମନ୍ତ ଚତୁରୀ ରତନ" "ରଜତ ପଟେ କି ଉଲୁଟିଛି ହେମ ବଲ୍ଲରୀ" ଏହିପରି ସୁରସ ସହଜ କରିବା ଆମ୍ଭେ କାହିଁ ଆଜିକାଲି ଲେଖୁନା, ଲେଖିପାରୁ ନା ?

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଗଦ୍ୟ, ମନୋଜ୍ଞ ଗଦ୍ୟ-ମୋହନ ମହାରାଣା କହିଥିଲେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖା ହୋଇ ଚାହିଁ । ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ "ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ"ରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହେଲେହେଁ, ସେଥିରେ ପୃଷ୍ଠା ପୃଷ୍ଠା ଲେଖି ରହିଅଛି । ଯାଉ ସେ କଥା; କାରଣ ସେ ଯୁଗ ଗଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟ ସୃଜନ କରିବାକୁ ହେବ, ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାରରୁ ଶବ୍ଦବିଶେଷ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଆମର ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଦିନକୁ ମାରିବାକୁ ଯାଉଅଛୁ କାହିଁକି ? ଆମର ଅଜ୍ଞାନ ଯୋଗୁ— ଆଉ କିଛି ଯୋଡ଼ି ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ "ନବୀନ ଦଳ" ଟି ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ଲେଖୁଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଭ୍ରାତୃଭାବରେ ଏତିକି ମିନତି କରୁଅଛୁ ଯେ, ସେମାନେ ପ୍ରାଚୀନଠାରୁ ଶବ୍ଦ—ସମ୍ପଦ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ବଙ୍ଗସାହିତ୍ୟଠାରେ ରକ୍ଷିତ ଝଲ କରା ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟ

Digitized by www.mitra.org.in

ଠାରେ ଶିକ୍ଷାର ଝୁଲ ଭାବ ପାଇଁ, ନୂତନକୁ ପାଇଁ ହାକର କରିପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଜନମା ଠାରେ ଯହା ମିଳୁଅଛି, ତାହାର ସନ୍ଧାନ ନ ରଖି ସେହିସବୁ ଅପର ପାଖରୁ ଆମର ନାହିଁ ବୋଲି କହି ମାଗିବାଟା ନିଜର ଅପଦାର୍ଥତା ପ୍ରମାଣ କରିବ ହିନା !

ଗୋଟିଏ ପସ୍ତାବ । ପୁରୁଣା ଚଳନ୍ତିମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଚଳିତ ସୁନ୍ଦର ଭାବପ୍ରକାଶକ ଶବ୍ଦର ଗୋଟିଏ Dictionary ବା ଅଭିଧାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଦ୍ୱାରା କେତେକଟା ଉପକାର ହେବ । ନେଲ୍ଲିମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ ଛନ୍ଦ ପଢ଼ିବାର ଅବସର ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା କେତେକ ପରିମାଣରେ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ହେବ । ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ନିବେଦନ କରେଁ, ଯଦି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ମିଳନୀ ତରଫରୁ ଏହି ଭାର କେହି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ବଡ଼ ଉପକାର ହୁଅନ୍ତା । ଏ ଅଭିଧାନଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଧାନ ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦସମ୍ପଦର ଗୋଟିଏ ପେଡ଼ୀ ହେବ ମାତ୍ର । ଏହାହିଁ ମୁଁ ଚାହେଁ । ଉତ୍କଳର ବାଲ୍ମୀକି ଶାରଳାଦାସ ୧୫ ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭର ଲୋକ । ସେହିଠାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଛି, ତାହାର ଗୋଟିଏ ତାଲିକା କରି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଯୁଗର ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ କବିଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ ବ୍ୟବହୃତ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶକ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ର କରାଯାଉ । ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାରଙ୍କ ଲେଖା ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡି, ଆଉ ଏକ ଖଣ୍ଡି ଦୀନକୃଷ୍ଣ; ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ମଧ୍ୟ । ଶାରଳାଦାସଙ୍କ ଲେଖାରୁ ଗୁରିଧାଡ଼ି ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରୁଅଛି, ଆପଣମାନେ ଦେଖନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭେମାନେ କେତେ ଶବ୍ଦ ସେଥିରୁ ପାଇ ପାରିବା ।:—

"ଖଗବର ଚଞ୍ଚୁ ପ୍ରାଏ ନାସାର ଯେ ଖେଳା
ଗୁଞ୍ଜଫଳ ଜିଣି ଜ୍ୱଳନ୍ତି ବେନି ଡୋଳା
ଲେଙ୍ଗ ଅର୍ଣ୍ଣଳାର ପ୍ରାଏ ଚାଲିପାରି କାନ୍ତି
ଘଟଣ ପୋହଳା ଜିଣି ଅଙ୍ଗୁଳି ଦଶନ୍ତି ।"

କଣୋଷ୍ଠ ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ହୃଦୟ ମନ ସୁଖଦ ପ୍ରାଚୀନ ସହଜ ସରଳ ଶବ୍ଦ ମିଳି ପାରିବ ।

ବରାଟ, ମୁଦୁସୁଲ, ହିଣ୍ଡୋଳ, ନିଉଗ୍ରଇ, ବରଗିଚା, ଚେହ୍ନିଲା—ଏସବୁ ଶବ୍ଦ କି ସୁନ୍ଦର ! ମାଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗିରା ଆଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଁକିବା କାହିଁକି ବଙ୍ଗଳାରୁ ଆମଦାନୀ କରିବୁଁ ?

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପୁସ୍ତକ ତିକ୍ତରେ ଅଛି, ଏହି କଥା ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ଥରେ 'ପ୍ରବାସୀ'ରେ ଲେଖିଥିଲେ । ସେ ବୌଦ୍ଧଯୁଗର କଥା; କିନ୍ତୁ ସେ ଯୁଗ ପରେ ଗୋଟିଏ ସାଗର ବ୍ୟବଧାନ ହୋଇଗଲା ଅଛି । ସେତେବେଳକାର ଏବଂ ଏବକାର ଓଡ଼ିଆଭାଷା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଥିବ ବୋଲି ଭାବିହେଉନାହିଁ । ତେବେ ଯଦି କେହି ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ କେତେ ତାହାର ଆଲୋଚନ ଓ ଆଲୋଚନା କରି କିଛି ଦେଖାଇ ପାରନ୍ତି— କିଏ କହିପାରେ ?

ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟର ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତେ କହାଗଲା । ଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇ ଏକ କଥା କହିବା ଦରକାର । ଦୋଷର ଆରମ୍ଭରେ ଅନୁବାଦ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ହେଉଥିଲା । ପରେ ଉପନ୍ୟାସ ଆଦି ଦ୍ୱାରା ମନୋଭାବ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଗଲା । ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ "ବିକାସିନୀ", ଗୋପାଳ ବଲ୍ଲଭ ଦାସଙ୍କ 'ଶ୍ରୀମାଭୁର୍ଯ୍ୟା' ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଜିକାଲି "ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ" "ସହକାର"ରେ ନାନାପ୍ରକାର ମନୋଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ "ବାସନ୍ତୀ", "ସମାଜ ଚିତ୍ର" (ସହକାର) ପ୍ରଭୃତି ଲେଖା ହେଉଅଛି । ଏହି ଦିଗରେ ଅବଶ୍ୟ ବେଶ୍ ଉନ୍ନତି ହେଉଅଛି; କିନ୍ତୁ ଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଲେଖକ ସେପରି କେହି ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଦେଇ ନାହାନ୍ତି । କୁମାରୀ କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ଏହି ଦିଗରେ କେତେକଟା ଆଶ୍ୱାସ ଦେଉ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ (ଉପନ୍ୟାସ) ଗୁଡ଼ିକ ପାଠକଲେ ଏହା ଜଣାପଡ଼େ; କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ଅଧିକ ସାଧନା ଦରକାର । ତାଙ୍କର ସେ ଅବସର ଅଛି କି ?

ନାଟକ ଦିଗରେ ଅଶ୍ୱିନୀବାବୁ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଖାଲି ଓଡ଼ିଆ ଭାବ ଓ ଭାଷା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାଟକ ସେ ଖଣ୍ଡିଏ ହେଲେ ଲେଖିପାରି ନାହାନ୍ତି । ରାମଶଙ୍କର ବାବୁଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାବ ଓ ଭାଷା କିଛିଟା ପରିମାଣରେ ଅଛି; ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ସଂସ୍କୃତ-ଗୁରୁର ଦାସାନୁଦାସ ଥିବାରୁ ବିଫଳ ହୋଇଅଛି ।

ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସାନ ବଡ଼ ସବୁ ଲେଖକର ନାମ କହିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ସୁକବି ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ନାମ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ନକରି ପ୍ରବନ୍ଧ ଶେଷକରିବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବନ୍ଧର ଅଙ୍ଗହାନି ହେବ । ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ସାଧନା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଲେଖକ କାବ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ହୋଇ ନ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ସାଧନା, ଅଧ୍ୟବସାୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଶର୍ମା ଓ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣଯୋଗ୍ୟ । ଫକୀରମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ବ୍ୟାସକବି ଏବଂ ଚାରଣୀ ଚରଣ ରଥ ମହାଶୟ ଯେଉଁ ଅଧୁନିକ ଯୁଗକୁ "ସାଧାନାଥ ଯୁଗ ବୋଲି" କହିଅଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ମୁଁ ଫକୀର ମୋହନ ଯୁଗ ଆଖ୍ୟା ଦେବାକୁ ଚାହେଁ । କାରଣ, ଆଧୁନିକ ଯୁଗ ସଂସ୍କୃତପ୍ରେମୀ ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତରେ ତାହାର ବିଳାସ ବାସନାର ଲୀଳା ଦେଖାଯାଉ ଅଛି । ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତା ଯୁଦ୍ଧ ଯୁଗରେ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ କାହିଁକି, ଭାରତର ସମସ୍ତ Vernacular ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଚାହୁଁ ଅଛି ।

ସୁଖର ବିଷୟ ଏହିଯେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକ ଗତି ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ ହେଉଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ଗତିରେ ବ୍ରତୀ, ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ରହିଅଛି । ଭବିଷ୍ୟତର ବଂଶ ସେମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତାଦ୍ୱାରା ଗଢ଼ି ଉଠିବେ କିମ୍ବା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବେ । ଅତଏବ ଭାବିଚିନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିବା ଦରକାର ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁମାନେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପାପର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବାରେ ବେଶୀ ଇଚ୍ଛୁକ ହେଉଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପାପକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା କୌଣସିମତେ ଭଲ ନୁହେଁ । ଅତଏବ କୌଣସି ଗୋଟିଏ morel ବା ନୀତି ଦେଖାଇବା ଛଳନାରେ ପାପର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଆଦର୍ଶ ଚିତ୍ର ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ ବୈପରୀତ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଏହାକୁ ଅତିରିକ୍ତ କରିବାଟା ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ଆଉ ଯେଉଁସବୁ ସମସ୍ୟା ଆମ ଦେଶରେ ବା ସମାଜରେ ତୁଲି ନାହିଁ, ସେ ସବୁ ବିଷୟ ଚିତ୍ରାମସ୍ତ୍ରୀ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ପାପକୁ ପ୍ରକାରାନ୍ତରରେ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ଯୁବକ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକ—ନବୀନର ପ୍ରସାରୀ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକ ତଥା ପଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କୁ ମୋର ଏହି ମାଗୁଣି ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ

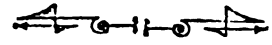

ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ

ବନେ ଜନନ ବୀଣାପାଣି,
ଅବତର ଚିତର କରୁଣା,
ଭୁବନ ମୋହନ-ସିତ-ଶତଦଳ-କାନ୍ତେ,
ଦେହି ମା ଶରଣଂ ତବ ପଦ ପ୍ରାନ୍ତେ;
ଘନ ତମସାମୟି, ନବୀନ ବସନ୍ତେ
ତ୍ରିଭୁବନ ମୋହିନୀ ତରୁଣା । ୧ ।

ଝଂକାର ବୀଣା "ଓଁ" କାର ମନ୍ତ୍ରେ,
ଝଲକିତ ତାନେ, ତନ୍ତ୍ରେ ତନ୍ତ୍ରେ,
ନିଚ ମା ପୁଲକେ ହୃଦ ମନ ସନ୍ତ୍ରେ,
ଅରୁଣିତ ପଙ୍କଜ-ଚରଣା । ୨ ।

ପଞ୍ଚମୀ-ଘଣ୍ଟୀ, ସୁଖେ ଯାଉ ପାନ୍ଥ
ବିଜନତ ମନ୍ଦିରେ ତବ-ପଦ ଧ୍ୟାନ୍ତି,
ନିଜଗତ-ଜୀବନ-ରୂପିଣୀ-ମାୟି,
ବାଣୀ ବିପଞ୍ଚିମୀ-ତରୁଣା । ୩ ।

ଶ୍ରୀ ଘନଶ୍ୟାମ ମହାନ୍ତି

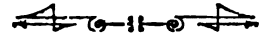

Digitized by srujanika@gmail.com

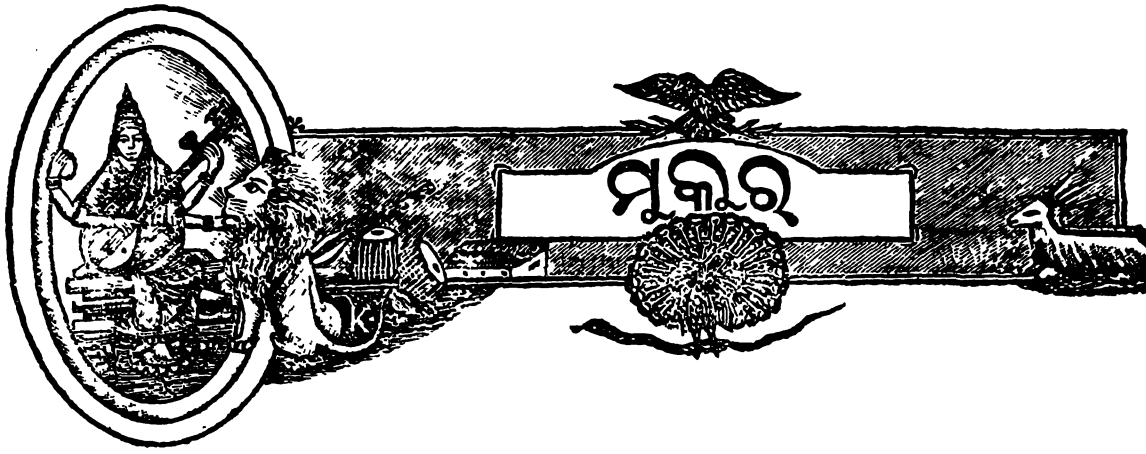

୨୨ଶ ଭାଗ	ମାଘ, ୧୩୩୫	୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା

ବୀଣା ବାଜିଲାଣି

[ଆଜି] ବାଜିଲାଣି କାର ମଧୁମୟୀ ବୀଣା
ଆନନ୍ଦେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ଚେତନା
ଶୁଭ୍ର ଅଛି ଯେତେ ଲାଗୁଅଛି ନୂଆଁ
ବାଜେ ନୂଆଁ ନୂଆଁ ବାଜଣା ।

୧

ଚଳକେ ଭୂଲୋକ ଯାଉଅଛି ଭଙ୍ଗ
ଶୁଭ୍ରଣ ଶିଶିର ଯାଏ ଅପସରି
ସୁନା-ଶିଖି-ଧରା ମଳୟ ମଣ୍ଡନା
ବହେ ଶତ-ସୁଧା ଝରଣା ।

୨

ଗାଇ ଯାଅ କବି କ ମଧୁ ସଙ୍ଗୀତ
ଢାଳି ଯାଅ ସଞ୍ଜୀବନୀ-ମନ୍ତ୍ର ପୂତ
ହରି ନିଅ ଧରା-ପରଣ-ବେଦନା
ଭରଣ ସରଗ-ସୁଷମା ।

୩

ସତେ କି ଗୋ ତୁମେ ନନ୍ଦନର ବୀଣା
କୋକିଳ-କଣ୍ଠର ମଧୁର ରାଗିଣୀ
ଅବତରୁ ଅଛ ନବୀନ ପଲ୍ଲବେ
ପରମ ପବିତ୍ର ଶୋଭନା ।

୪

ଆଗମନ-ପଥ ବସିଛୁଁ ଅନାଇ
ଦରଶନେ ପ୍ରାଣ ପୂର୍ଣ୍ଣକରି ପାଇଁ
ଢାଳ ମା ଆଶିଷ ରୁଚ୍ଛ ଗୋ କଳ୍ପଣ
ପୂରୁ ଗୋ ପରଣ-ବାସନା ।

୫

ଆସ ବୀଣାପାଣି—ବସନ୍ତ ସୁନ୍ଦର
କମନୀୟ କାନ୍ତ-କୁଳ-ଅଧୀଶ୍ୱରୀ
ଆସ ଗୋ ମୋହନା କରିବ ସାଧନା
ଯାଉ ଗୋ ଦୁରନ୍ତ ଯାତନା ।

ଶ୍ରୀ କୃପାସିନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟଦେବ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଥାକୁଞ୍ଜ

(ସମାଲୋଚନା)

ଏହି ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡି ଉତ୍କଳର ଉଦୀୟମାନ କବି ଏବଂ ସୁଲେଖକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି, ଏ ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ । ଉପେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କର ପରିଚୟଦେବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ମରଣ ହୁଏ, କେତେଦିନ ତଳେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରଖ୍ୟାତନାମା କବି ଏବଂ ସାହିତ୍ୟିକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଏମ,ଏ ମହୋଦୟ 'ସମାଜ' ପତ୍ରିକାରେ କୌଣସି ସମାଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରେ ଚିହ୍ନାଇଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କର ସୁଚିନ୍ତିତ ସୁଲିଖିତ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଚିହ୍ନାଇଦେଇଅଛି । ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ପ୍ରଣୟ-ପୀୟୂଷ"ରେ ମେଘଦୂତ କାବ୍ୟକୁ ସେ ଯେପରି କୌଶଳରେ ସୁନ୍ଦର ନୂତନ ଆବରଣରେ ସଜାଇଅଛନ୍ତି,'ସେଥିରୁ ତାଙ୍କର କବି ପ୍ରତିଭାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ଦଶଗୋଟି ଉପାଦେୟ ଗଳ୍ପରେ "କଥାକୁଞ୍ଜ" ରଚିତ ହୋଇଅଛି। କବି ହୃଦୟର ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭାବଲହରୀ ଏବଂ ରସମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଦିନୁଁ ଦିନ ବଢ଼ି ଉଠୁଅଛି, ଏ ଗୁଡ଼ିକ ସେଥିର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଶାନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ, ଆଡ଼ମ୍ବରଶୂନ୍ୟ ଏବଂ ଅତି ସରଳ ହେତୁ ସୁଖପାଠ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ତାହା ଭିତରେ କଳ୍ପନାର ଅନୁପମ ଗୌରବ୍ୟ, ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ପବିତ୍ରତା ଫୁଟି ଉଠିଅଛି । ରଚନା ଗୁଣରେ କଳ୍ପନା ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହେଉଅଛି । ଲେଖାର ଭଙ୍ଗି ବଡ଼ ଚମତ୍କାର । ଲେଖକ ତାଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ବୀଣାରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱର ଚଢାଇ ଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ଝଙ୍କାର ସମାନ ଭାବରେ ନାଚିଖେଳି ଚାଲିଅଛି । ସାମାଜିକ ଘାତ ମାତର କେଉଁଠାରେ ଉତ୍ଥାନ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ପତନ, ସେଥିର ଚିତ୍ର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିବାରୁ ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡି ପରମ ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ବାସ୍ତବରେ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ିଲେ ଯେପରି ଆମୋଦ ମିଳେ, ସେହିପରି ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର ଆଉ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହିଯେ, ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଧରିଲେ ମାତ୍ର ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ମନ ଛାଡ଼େନାହିଁ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଳ୍ପଟି ନ ପଢ଼ିଯାଏଁ ଚିତ୍ତ ତୃପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ । ଏରୂପ ସମ୍ମୋହନ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଅତିଅଳ୍ପ ଲେଖାରେ ଦେଖାଯାଏ । ଲେଖାର ଢ଼ଙ୍ଗରେ ଓଡ଼ିଶୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଗଳ୍ପ ବା ବଙ୍ଗଭାଷାର ବିକୃତ ଅନୁକରଣ ନାହିଁ । ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାତୀୟ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ଲିଖିତ । ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ଏବଂ ଚରିତ୍ର ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ଲେଖକଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ପଟୁତା ଅଛି ।

ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ ଗଳ୍ପର ପ୍ରାଣ । ରଚନା ଯେତେ ଭାବାନୁପ୍ରାଣିତ, ଯେତେ ସରଳ, ଯେତେ ସୁନ୍ଦର, ଯେତେ ମଧୁର ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାରରେ, ଲାଳିତ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ପଛେ, ଅଥବା ରସ ଅଳଙ୍କାରାଦିରେ ସମୃଦ୍ଧ ହେଉ ପଛେ, ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନହେଲେ ତାହାର ଗୌରବ ଅର୍ଧେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ସୁଖର ବିଷୟ, କଥା-କୁଞ୍ଜରେ ସେଇଭଳି ରସଭଙ୍ଗ, ରସ ବିକୃତି ବା ରୁଚି ବିକୃତି, ଦେଶର ଅନୁପଯୁକ୍ତ ବିଦେଶୀୟ ରୁଚିର ଅନୁକୃତି ପ୍ରଭୃତି ଦୋଷ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ବରଂ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ, ଉଚ୍ଚ ଲକ୍ଷ୍ୟର ପ୍ରମାଣ ପ୍ରଚୁର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାଣ ଦେଶୀୟ ଜଳ, ବାୟୁ, ମୃତ୍ତିକାରେ ଗଠିତ ଏବଂ ଜାତୀୟ ଆଲୋକରେ ପରିପୁଷ୍ଟ ।

ଗଦ୍ୟହେଉ ବା ପଦ୍ୟହେଉ ଶବ୍ଦଯୋଜନା ତାହାର ଶରୀର । ସେ ଶରୀରକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେଥିର ଗୋଟାଏ ହିସାବ ଅଛି । ତାହା ଫୁଲହାର ଗୁନ୍ଥିଲାପରି । କି ରଙ୍ଗର ଫୁଲ ପାଖକୁ କି ରଙ୍ଗର ଫୁଲ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ, ତାହା ନିର୍ବାଚନ କରି ହାରଗୁନ୍ଥିଲେ ହାରଟି ଖୁବ୍ ବାହା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଖା ଯାଇଛି । ସେହିପରି ଶବ୍ଦର ଗୋଟାଏ ଓଜନ ଅଛି— ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ସେହି ଓଜନ ଏବଂ ମୂଲ୍ୟର ତାରତମ୍ୟ ଘଟେ । ଜଳ, ପାଣି ଦୁହିଙ୍କର ଅର୍ଥ ଏକ ଏବଂ ସେ ଦୁହେଁ ଏକ ପଦାର୍ଥ । ତଥାପି ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଜଳ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ପାଣି, କିମ୍ବା ପାଣି ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଜଳ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଶୋଭା ପାଏନାହିଁ । ସୁତରାଂ ରଚନା କରିବାବେଳେ ଶବ୍ଦକୁ ଓଜନ କରି ବସାଇବାକୁ ହେବ । ଆନନ୍ଦର କଥା—ଉପେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ଲେଖା ମଧ୍ୟରେ ଶବ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ ଚାତୁରୀର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସ୍ଥୂଳତଃ କଥାକୁଞ୍ଜର ଲତା, ପତ୍ର, ଫୁଲ, ଫଳ, କଡ଼ ସବୁ ସୁନ୍ଦର, ମାତ୍ର ସମ ଲୋଚନାରେ କେବଳ ଗୁଣ ବା କେବଳ ଦୋଷ ଦେଖାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ— ଦୋଷ, ଗୁଣ ଉଭୟ ଦେଖାଇବା ଆବଶ୍ୟକ । ସୁତରାଂ କେତେଟା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ତ୍ରୁଟି ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା ।

ଖର, ଗର୍ବ, ଦିକା, ପୁଷ୍ପଳ, ନିଶ୍ୱାସ, ଆତନାତ ଏହି ଭୁଲଗୁଡ଼ିକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କରଣରେ ସଂଶୋଧିତ ହେବା ବିଧେୟ । "ମୋଟେ" ଏବଂ "ଅନେକଟା" ଠିକ୍ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରୟୋଗ ନୁହେଁ । ମୋଟେ ନକହି "ଜମାରୁ", "ଆଦ୍ୟରୁ" "ମୂଳରୁ" ବା "ମୂଳହୁଁ" ଏହିପରି କହିବା ଉଚିତ । "ଅନେକଟା" ସ୍ଥଳରେ "ଅନେକାଂଶ" ବା "ନେଧୀଭାଗ" ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରାଜ୍ଞମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ଦେଖାଯାଏ । "ଗୁରୁ-ଦକ୍ଷିଣା" ଗଳ୍ପଟିର ଶେଷ ଅଂଶ ଠିକ୍ ତରତରିଆ ଲେଖା-ପରି ବୋଧହେଲା । ଏହାଛଡ଼ା ପୁସ୍ତକରେ ଛାପାଦୋଷ ମଧ୍ୟ କେତେ ସ୍ଥାନରେ ରହିଯାଇଅଛି; ମାତ୍ର ଏହା ନିଃଶଙ୍କ ଭାବରେ ବୋଲିଯାଇପାରେ ଯେ—ପୁସ୍ତକର ସ୍ଥାନବିଶେଷର ବର୍ଣ୍ଣନା ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ଲେଖକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ନୂତନ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଗଠନ କରି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅତି ଲୋଭନୀୟ ହୋଇଅଛି । ଉପସଂହାରରେ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ—ବ୍ୟାସ କବି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ "ଗଳ୍ପ ସ୍ୱଳ୍ପ" ବ୍ୟତୀତ ଏ ଧରଣର ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅବଶ୍ୟ ବାହାରି ନାହିଁ । ଉପେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ରସମୟୀ ଲେଖନୀ ସାରସ୍ୱତ କୁସୁମ ସ୍ତୁତ ହେଉ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି କାମନା କରୁଅଛୁ ।

ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ମିଶ୍ର କାବ୍ୟତୀର୍ଥ

ଆବାହନ

ଆସ ମଧୁମାସେ ବସନ୍ତ ଋଣୀ ଗୋ
ସାଜନ୍ତୁ ଧରଣୀ ଶୋଭା-ବସଣି,
ଆସ ମଧୁ ହାସେ ପିକ ବାହିନୀ ଗୋ
ସରନ୍ତୁ ଶିଶିର ଦୁଃଖ ବାହାଣୀ । ୧ ।
ତବ ଆଗମନ— ଯାଇ ଜଗିବସି
ଅଣ୍ଟା-ଦୋଳେ ଝୁଲି ଗାଇନ୍ତୁ ଗୀତ,
କଳ୍ପନା-ସ୍ୱପନସ୍ଥ ଚିର ସହଚରସ୍ଥ
ବୁଲାଇନ୍ତୁ ଗିରି ନଦୀ ସୈକତ । ୨ ।
ବସ୍ତ୍ରେ ଲୁଚ ଯିବ ଶୀତ-ରକ୍ଷସ ଗୋ
ପୁଲକ ପରଶେ ନାଚେ ନଳିନୀ,
ବିଷାଦ କାଳିମା ଲଗାଇବ ନେଇ
ସରମେ ସଢ଼ିବ କୁମୁଦ-ଋଣୀ । ୩ ।

ଭୁଲିବେ ସରବେ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମେ
ଝଡ଼, ଶୀତ, ରୌଦ୍ର, କ୍ଲେଶ ଅପାର,
ଝୁଲିବେ ମଧୁପେ ଲତା ଗୁଳ୍ମ କୁଞ୍ଜେ
ସଦା ତବ ସ୍ତବ-ଗାନେ ତତ୍ପର । ୪ ।
ବସି ଚୂତଡ଼ାଳେ ପତ୍ର ଅନ୍ତରାଳେ
ବାଜିବ କୋକିଳ ବିବିଧ ତାନ,
ଖର୍ଜ୍ଜୁର ପାଦପେ ବାସ୍ତା ଚଢ଼େଇ ଗୋ
ତୋଳିବ ସୁରମ୍ୟ ପ୍ରାସାଦ ମାନ । ୫ ।
ବନେ ଉପବନେ ମୁକୁଳ ଉଦ୍ଭବେ
ପିନ୍ଧିବେ ପାଦପେ ବିବିଧ ରଙ୍ଗେ,
ନାଚିବେ ମଳୟ— ସମୀର ପରଶେ
ହଳଦ-ବସନ୍ତ କୋକିଳ ସଙ୍ଗେ । ୬ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଣାପଣି ତଦେ କର ଉପାସନ
ସାରବେ ଗୋ ତୋର ମଧୁ ବନ୍ଦନା,
ବିବିଧ ଛଟାରେ ଦୋଇ ବେଶଭୂଷା
ଜଗତ ଧରଣୀ ତୋ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା । ୭ ।
ଦେଇଛି ଆଦେଶ ତହିଁଠାରେ ବାସ
ପ୍ରବାଳ ବ୍ୟଜନ ହସ୍ତ ସମୀର,
ଚାଳିବ ଗ୍ରମର ସିଞ୍ଚନ ଚିକର
ଯୋଗାଇବ ତୋରେ କୁସୁମ ହାର । ୮ ।
ଚମ୍ପା, ଜୁଇଅନା, ଗୋଲାପ, ଡଗର,
ନାଗେଶ୍ୱର, ପଦ୍ମ, ଗଙ୍ଗାଶିଉଳି,
ଭୁଇଁଚମ୍ପା, କଇଁ, ମାଧବୀ, ମାଳତୀ,
ଚମ୍ପେଣ୍ଡ, ତରୁଣ, କେତକୀ, ମଲ୍ଲୀ । ୯ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ, ଜବା, ମନ୍ଦାର, ଗଜଣ
କଲ୍ଲାର, ଚମାଳ, ଯୁଇ, ଇଟେଳା,
କମଳା, ସୁନାସ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗ ପାରିଜାତ
ରାଜିଛନ୍ତି, ଟେଣ୍ଡୁ ବକୁଳ ମାଳା । ୧୦ ।

ଯେ ଗାଇବେ ତୋରେ ସୁନ୍ଦର ଦ୍ୱାମାସ୍ତ
କଳନାଦ-ପ୍ରିୟା ଝଙ୍କାରକୁଳ
ଉଡାଇବେ ତୋର ଜୟସ୍ତ ବୈଜନ୍ତ
ବାଳକ ବାଳିକା ଉଡ଼ାଇ 'ଚଲ' । ୧୧ ।
ପ୍ରିୟ ସହଚର ମଳୟ ସମୀର
ଢାଳିବ ବିଚିତ୍ର ଅମୀୟ ଧାରା;
ପତ୍ର ପୁଷ୍ପେ ହସି ଉଠିବେ ସରବେ
ଶୁଷ୍କ ବୃକ୍ଷ ବଳୀ ଜଗତ ସାରା । ୧୨ ।
କେତେ ପାଲଟିବେ ସୁଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ
ଜଳଜୀବ ପାଇ କେତେ ପାଦପ,
ଜଙ୍ଗମ ସରବେ ନସନ ଉଣ୍ଡାହେ
ଭୁଲିଯିବେ ଶତ ରୌଦ୍ର ପ୍ରତାପ । ୧୩ ।
ପାଇବୁ ସଙ୍ଗତ ପରମ ଆଦର
ପାଗ୍ରେଣି ନେବେ ଗୋ ସରବେ ଆସି,
ସଙ୍ଗୀତମ ସୁଧା ତାଳ, ନଳଜାତ
ଦେବୁ ତୁ ସରକି ପ୍ରେମ ପରଶି । ୧୪ ।

ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ପଟ୍ଟନାୟକ ।

ପଲ୍ଲିଚିତ୍ରରୁ ପୃଷ୍ଠାଏ

ମୁଁ ଗ୍ରେର ନୁହେଁ

ସେ ଦିନ ଛଣଗିରି ହାଟ । ଛଣଗିରିର ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚକୋଶ ଧରି କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ ଗାଁର ଲୋକ ହାଟକୁ ସୁଅ ମୁହଁରେ ଚାଲିଛନ୍ତି । କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଆଉ ବାକି ଦୁଇଦିନ ମାତ୍ର । ତେଣୁ ଅନ୍ୟ ହାଟପାଳି ଠାରୁ ସେ ଦିନର ଗହଳି ବେଶୀ ।

ଅଧିକାଂଶ ହାଟୁଆ ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ । ସେମାନଙ୍କ ବେଶଭୂଷା ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର । ଶ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଦେହରେ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ରଙ୍ଗବୁଡ଼ା ଲୁଗା—କାହାର ମଣିଆବନ୍ଧି ଲୁଗା-କାନଟା ହଳଦି ଜର ଜର ହୋଇ ପଛପଟେ ପବନ ସ୍ରୋତରେ ଦୋହଲୁଛି, କାହାର ଲୁଗା ଅତିରିକ୍ତ ଲମ୍ବ ଯୋଗୁଁ କାନମୁଣ୍ଡରେ ମେଣ୍ଟା'ଏ ହୋଇ ବନ୍ଧା ହୋଇଛି । କାହାର ଶୁଆପକ୍ଷୀଆ ଲୁଗା ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ ନୀଳ-ଆକାଶ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଗଲା ପରି ଦିଶୁଛି, କେହି କେହି ବା ଗଣ୍ଡିଏ ଘରର କୁଳବଧୂ ରଙ୍ଗଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି ନପାଇ ପେଡ଼ିପାଇଡ଼ା ମଇଳାଲୁଗା ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି । କିଏ ମୁହଁ-ଯୋଡ଼ି ଚାଲିଛି, କିଏ ଖଡ଼ିବାସ୍ତ-ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହାତ ଦୁଇଟିକୁ ଅସମର୍ଥ ଭାବରେ ନିଜର କଟିଦେଶରେ ସ୍ଥାପନ କରି ସଙ୍ଗିନୀ ଗହଣରେ ଆଳାପ କରି କରି ଚାଲିଛି । କାହାରି ଡେଡ଼ୁ-ସଂଯୁକ୍ତ-ହାତ ଆଳାପର ଅତିରିକ୍ତ ଉତ୍ତେଜନାରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠିବା ଦ୍ୱାରା ଝନଝନାର ଶବ୍ଦ ଫଳରେ ଚାରି-ହାତ ପରିଧି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଲୋକର କାଟୋଇମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଛି । କିଏ ରଙ୍ଗଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥିବା ଫଳରେ ସ୍ୱାମୀର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱାଧୀନତା କାମନା କରୁଛି, କିଏ ବା ଏକାଦିନକ୍ରମେ ନିଜ ପତି ଓ ଶ୍ୱଶୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରି କରି ତାର ଦୁଃଖରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଗୋଥା ମେଲାଇ ଚାଲିଛି । କେହି ସ୍ୱାଧୀନତା ରମଣୀ-ସୁଲଭ ସକଳ କୋମଳତା ଲଙ୍ଘନ କରି ନିଜର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗୃହଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଥିଲା, ସେ ଇତିହାସ ନିପୁଣ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଲାଗିଛି । ସମସ୍ତେ ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତରେ ତାର ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ଚାଲିଛନ୍ତି ।

ସେଦିନ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଭିଡ଼ ମଧ୍ୟ କମ୍ ନଥିଲା । ମଟା ପିଛି, କୁରୁଣା ଲଗାଇ, ରେଙ୍ଗୁନିଆ ବନ୍ଧୁଆ ନିଳପେଟ ପାଖେ ଓହ୍ଲାଇ, ପାନପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଟିରେ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ଫୁଟ ଶବ୍ଦ କରି କରି ସେମାନେ ଶିଥିଳ ଗତିରେ ଚାଲିଛନ୍ତି ।

ହାଟକୁ ଚାଲି ଚାଲିଛନ୍ତି, ବଳଦ ଚାଲିଛନ୍ତି ; ସାରୁ, କଦଳୀ, ବାଇଗଣ, ଖଡ଼ା, ବୋଝ ବୋଝ ହୋଇ ଚାଲିଛି । ସେ ଦିନ ହାଟରେ ଗହଳ କଥା କହିଲେ ନସରେ । ଖାଲି ମନୁଷ୍ୟ ତୁଣ୍ଡର ଶବ୍ଦ ନୁହେ, ବଳଦ ହମ୍ବାରଡ଼ କରୁଛି; ଛେଳୀ ଛିଡ଼ିପୂର୍ଣ୍ଣ କଣ୍ଠରେ ଚିତ୍କାର ଗୁଡ଼ୁଛି, କିଏ ପିଲାକୁ ହଜାଇଦେଇ ଗହଳ ଭିତରେ ଖୋଜି କରୁଛି । କିଏ ହସୁଛି, କିଏ କାନ୍ଦୁଛି, କିଏ ବୈଷ୍ଣବପାଣି ସୁଆଙ୍ଗରୁ ସଙ୍ଗୀତ ମେଲୁଛି । କିଏ ବା ସଙ୍ଗୀକୁ ଓଲ୍ଲ ବନାଇ ତାଳ-ମାର ଡେଇଁଛି । ସମସ୍ତେ ଏକାବେଳକେ କଥା କହୁ-ଛନ୍ତି, କଥା ମଧ୍ୟ ଶୁଣୁଛନ୍ତି । ହାଟରୁ ବେଳେ ବେଳେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ପବନ ବାହାରୁଛି । ପାଠକ କୁଳ ସେପରି ଗନ୍ଧରେ ନିତ୍ୟ ଅଭ୍ୟସ୍ତ; କିନ୍ତୁ ଭଦ୍ର ସାଧାରଣଙ୍କୁ ତାହା ଉତ୍କଟ ବୋଧ ହେଉଛି ।

ହାଟ ଠିକ୍ ଜମାଟ ବାନ୍ଧି ଅସିଲା ବେଳକୁ ଛଗେଇର ନାମଯାଦା ମହାଜନ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଳପାଣି ପଟ୍ଟନାୟକେ ହାଟକୁ ବାହାରିଲେ । ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଆପଣାର ସ୍ଥୂଳ ଦେହଟି ବହନ କରି ମୁହଁ ପୋତି ପୋତି ସେ ଚାଲିଛନ୍ତି, ଦେଖିଲେ ଠିକ୍ ହାଟ ଛକମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଦଉଡ଼ି ତଳେ ପଡ଼ିଛି । ପଟ୍ଟନାୟକେ ଭାରି ହିସାବୀ ଲୋକ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଜିନିଷ-ଟିଏ ଦେଖିଲେ ସେ ତାକୁ ନେଇ ସାବଧାନରେ ରଖି ଥାନ୍ତି, କାଳେ ତାହା କେତେବେଳେ ହେଲେ ଦରକାର ହେବ । ସେହିଭାବରେ ସେ ଦଉଡ଼ିଟି ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ତଳକୁ ଲଇଁ ବୋଟାଇଲେ । ତାକୁ ସେ ଖୁବ୍ ଯାଚତାରେ ଧରି ମେଣ୍ଢାକର ଗୁଡ଼ାଉଛନ୍ତି, ଦେଖିଲେ ଖଣ୍ଡ ଦୂରରେ ବଂଶୀଧର ସାମନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ସାମନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ବହୁ ଦିନରୁ ଶତ୍ରୁତା । କୋଉଣସି ବର୍ଷ ତଳେ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଭାଇଟି ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜାଲରେ ପଡ଼ିଥିବା ଫଳରେ ଦୁହେଁ ଟଣାଟଣି ହୋଇ ଖୋଲ୍ଲା କଚେରିରେ ଓକିଲ, ମୋହରିର, ମୁକ୍ତାରଙ୍କ ପାଖେ ପ୍ରାୟ ଚାରିହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଅସିଥିଲେ । ସେହିଦିନୁ ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ।

ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଶତ୍ରୁଙ୍କ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରେ ଲଜ୍ଜାରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁ ରଙ୍ଗ ପଡ଼ିଗଲା, କାଳେ ସାମନ୍ତେ ସେ ଦଉଡ଼ିଖଣ୍ଡ ମୋଟାଇଥିବାର ଦେଖିଦେଇଥିବେ ପରା; ସେ ଖୁବ୍ ସାବଧାନରେ କେହି ନ ଦେଖିଲା ପରି ଦଉଡ଼ି-ଟିକୁ ଆପଣା ପକେଟରେ ଭରିଦେଇ ପୁଣି ତଳକୁ ମୁହଁ-ଭାରେ ଲାଗିଲେ, ସତେ ଯେପରି ଲୋକେ ଦେଖିଲେ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସାମନ୍ତେ ଦେଖିଲେ ଜାଣିବେ ଯେ, ସେ ଯାହା ଖୋଜୁଥିଲେ ତାହା ପାଇଗଲାନ୍ତି ଏବଂ କୌଣସି ଏକ ମୂଲ୍ୟବାନ ଜିନିଷ ତାଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରୁ ପଡ଼ିଯାଇଥିବାରୁ ସେ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଭାବରେ ସେ ମୁହଁ ପୋତି ପୋତି ଲୋକ ଗହଳିକୁ ପଶିଗଲେ ।

ଲୋକେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଚାଷୀ ତାର ବଳଦ ମୁଲାଇବାରେ ଲାଗିଛି, ଦୋକାନଦାର ଜିନିଷ ଚଉଲିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । କିଏ ମନୋମତ ଜିନିଷ ନପାଇ ଜନତା ଠେଲି ଦୋକାନରୁ ଦୋକାନକୁ ଚାଲିଛି, କିଏ ବାସନ ମୁଲାଉଛି, କିଏ ଫଳ ମୂଳ ଗଣ୍ଡିଆ ବାନ୍ଧୁଛି, କିଏ ବା ପିଲା ଖୋଜି-ବାରେ ଲାଗିଛି, ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ମନ କିନ୍ତୁ ସେହି ଦଉଡ଼ି ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ । ଯଦି ଦଉଡ଼ି ଗୋଟାଇବା କଥା ସାମନ୍ତେ ଦେଖିଦେଇଥିବେ, ତେବେ ସେ କେତେ ମାନ ମହତ୍ତ୍ୱ ହରାଇ ନାହାନ୍ତି ? ଏହିକଥା ଭାବି ଭାବି ତାଙ୍କ ମନରେ ଭାରି ଚିନ୍ତା ପଶିଲା । ହାଟରେ ଆଉ କୌଣସି ଜିନିଷରେ ମନ ରହିଲା ନାହିଁ—ତାଙ୍କ ମନ ଛି ହୋଇଗଲା ।

କ୍ରମେ ହାଟରୁ ଗହଳି ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଦୂରସ୍ଥ ଲୋକେ ବାଟ କାଟି ଚାଲିଲେ । ଆଷାଢ଼ର କ୍ଷୁଦ୍ର କଳାମେଘ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ସମସ୍ତ ଆକାଶରେ ଖେଳାଇ ହୋଇ ଗଲା ପରି, ହାଟରେ ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଥିବା ଜନତା କ୍ରମେ ବାଟ ଘାଟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଆକାରରେ ବ୍ୟାପିଗଲେ । କୋଳାହଳ କିନ୍ତୁ କମ୍ ଶୁଣାଗଲା ନାହିଁ । କିଏ କପରି ଶସ୍ତାରେ କିଣିଛି, କିଏ କପରି ମହଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିଛି, କାହା ଆଡ଼େ କପରି ଫସଲ, ନିକଟରେ ବର୍ଷା ହେବ କି ନାହିଁ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଆଲୋଚନା ପଡ଼ିଛି । ଠାଏ ଠାଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକେ ଗାଧ ଗୋଟା ଗଛମୂଳ ମାନଙ୍କରେ ବସି କଣି-ଥିବା ଜନତ ସୁମାର କରୁଛନ୍ତି।

ଦ୍ୱିତୀୟ ହାଟ ମଝିରେ ଉବ, ଉବ, ଉବ, ହୋଇ ଟମକ ବଜିଲା। ଲୋକେ ସମସ୍ତେ ସେ ଅଡକୁ କାନା-ଇଲେ। କେହି କେହି ଲୋକ ମଧ୍ୟ କଥା କଣ ଜାଣିବା ପାଇଁ ସେ ଆଡକୁ ଧାଇଁ ଗଲେ। ଟମକ ଦେବା ଲୋକ ପାଟି ଜର କହିଲା —

"ସମସ୍ତେ ହାଟିଆ, ବଟୁଆ, ଘଟୁଆ ଶୁଣିବା ହେଉନ୍ତୁ, ଆଜି କେଳ ଚଉଦ ଘଡ଼ି ସରକ ହାଟ ବେଳା ପାଖରେ ଏକ ବଟୁଆ ହଜି ଯାଇଛି। ବଟୁଆରେ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କାର ଏକ ହଣ୍ଡିନୋଟ ଅଛି। ତାକୁ ଯେ ପାଇଥିବ, ନେଇ ଥାନାରେ ଦେଇଯିବ। ତାହା ହେଲେ ତାକୁ ପଚାଶ ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ମିଳିବ— ସାବଧାନ, ସାବଧାନ, ସମସ୍ତେ ଶୁଣିବା ହେଉନ୍ତୁ।"

ମୁନାଦ ବାଲା ଚାଲିଗଲା। ପୁଣି ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରେ ତା ଟମକର ଗାଉଦାସ୍ୱର ଏବଂ ଅସ୍ପଷ୍ଟ କଥା ଶୁଣାଗଲା। ସେହି କେତେ ସମୟ ହାଟରେ କେବଳ ସେହି ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା। ସେ ବଟୁଆ ପାଇଥିଲେ କିଏ କଣ କରିଥନ୍ତା ସେ ବିଷୟରେ ତର୍କ ଲାଗିଲା।

ଏହି ସମୟରେ ହାଟ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ଜଣେ କନେଷ୍ଟ-ବଲ ଆସି ହାତଟେକି ପାଟିକରି ଡାକିଲା, "ଏଠି ଛଣଗିରର 'ଚକ୍ରପାଣି' ପଟ୍ଟନାୟକେ ଅଛନ୍ତି? ପଟ୍ଟନାୟକେ, ପଟ୍ଟ-ନାୟକେ।"

ପଟ୍ଟନାୟକେ ପାଖକୁ ଫେରି ନଥିଲେ। ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ବସି ଦରିଦ୍ର ଦୁର୍ଘଟଣା କଥା ଭାବୁଥିଲେ। ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ସୁନ୍ଦର ତେଜ, ସରଳତା ନଥିଲା। ସେ ଉଠି କହିଲେ, "ହଁ, ମୁଁ ଏଠି ଦିନା, ମୁଁ ଏଠି।"

କନେଷ୍ଟବଲ ଚାଲିଲା, ପଛେ ପଛେ ପଟ୍ଟନାୟକେ ଚାଲିଲେ। ଖଣ୍ଡ ଦୂରରେ ଦାରୋଗା ବାବୁ ଠିଆ ହୋଇ-ଥିଲେ। ତାଙ୍କର ଅତିରିକ୍ତ ସ୍ଥୂଳ-ଦୀର୍ଘ ଶରୀରର ଉପରଭାଗ ମସ୍ତକରେ ମୁଠିଏ ଉଚ୍ଚ ପଗଡ଼ିଟାକୁ ଚାହିଁବାକୁ ହେଲେ ମୁଣ୍ଡକୁ ଟିକିଏ ପଛକୁ ନେବା ଦରକାର। ପଟ୍ଟନାୟକେ ମୁଣ୍ଡକୁ ସେହିପରି କରି ଆଗରେ ଠିଆ ହେଲେ।

ଦାରୋଗାବାବୁ ପଚାରିଲେ, "ପଟ୍ଟନାୟକେ, ଅଚ୍ଛା, ଆଜି କେଳ ଚଉଦ ଘଡ଼ି ସରକ ତୁମେ ଏହି ମଣ୍ଡପର ଦକ୍ଷିଣ ପଟ୍ଟ, ଉତ୍ତର ଦିଗ୍ଭାଗରେ ହଜିଥିବା ବଟୁଆ ଗୋଟାଇ ରଖିଛ?" ଏ ଅକସ୍ମାତ୍ ପ୍ରଶ୍ନରେ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ମୁହଁରେ ଯେପରି ମୁର୍ଚ୍ଛାଛାୟା ଆସି ଘୋଷିଗଲା। ସେ ଭୟରେ ଥର ଥର ହୋଇ କହିଲେ,—"ଇଁ—ମୁଁ—ସେ ବଟୁଆ ଗୋଟାଇଥିଲି?"

"ହଁ ତୁମେ ଗୋଟାଇ ରଖିଛ।"

"ମୁଁ ନିୟମ କରି କହୁଛି, ମୁଁ ସେ କଥା ଆଦୌ ଜାଣି ନାହିଁ।"

"ନା, ତୁମେ ଗୋଟାଇ ରଖିବାର ଲୋକେ ଦେଖିଛନ୍ତି। ତୁମେ ଆଉ ଠକି ପାରିବ ନାହିଁ।"

"ଗୋଟାଇବାର ଲୋକେ ଦେଖିଛନ୍ତି? କିଏ ଦେଖିଛି?" ଏହା କହୁ କହୁ ତାଙ୍କ ପାଟି ଗଳ ମାରିଗଲା।

ଦାରୋଗା ଖୁବ୍ ଜୋରରେ କହିଲେ, "କିଏ ଦେଖିଛି? ବଂଶୀଧର ସାମନ୍ତେ ଦେଖିଛନ୍ତି।"

ଏହିଠାରେ ପଟ୍ଟନାୟକ ବୁଝିଲେ କଥାଟା କିପରି ଉଠିଛି। ଦରିଦ୍ର ଗୋଟାଇବା କଥା ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ି-ଗଲା। ସେ ସ୍ୱରରେ ରଙ୍ଗ ପଡ଼ିଯାଇ, ଉତ୍ତେଜନାରେ ଗୋଇଠି ଟେକି, ଟିପ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇ କହିଲେ, — "ହଁ, ଜାଣିଲି, ସେହି କହିଥିବ। ସେଇ ଦୁଷ୍ଟ, ସେଇ ଦୁଷ୍ଟ, ସେହି ବଦମାସ ମୋ ଖିଅ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଛି। ଦେଖନ୍ତୁ ଦାରୋଗାବାବୁ, ମୁଁ ଏହି ଦରିଦ୍ର ଟଣ୍ଡିକ ହେଠୁ ଗୋଟାଇ ଥିଲି। ସେତିକିବେଳେ ସେ ଦେଖିଥିଲା। ମୁଁ ଜାଣେ ତା ଚାହାଣିରୁ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟେ ଅନିଷ୍ଟ ହେବ।"

ଏହା କହି ପଟ୍ଟନାୟକେ ପକେଟ ଭିତରୁ ଦରିଦ୍ରଟା ବାଟି ଉପସ୍ଥିତ ଜନତା ଏବଂ ଦାରୋଗା ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖା-ଖୁବ୍ ଗର୍ବରେ ହସିଦେଲେ, ସେ ମନେକଲେ, ଯେପରି ଏ ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ହୋଇଥିବା ମିଥ୍ୟା ଅପବାଦକୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି।

କିନ୍ତୁ ଦାରୋଗା ପୂର୍ବପରି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହୃଦୟରେ କହିଲେ, "ନା, ନା, ତୁମେ ଅତି ଭୁଲିବ ପାରିବ ନାହିଁ। ସାମନ୍ତଙ୍କ ପରି ଜଣା ଶୁଣା ଲୋକ, ତୁମେ ବଟୁଆ ଗୋଟାଇବାର ଦେଖିଛନ୍ତି। ତୁମେ ବଟୁଆଟାକୁ ଦରିଦ୍ର ବୋଲି ସେହି କେବେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ।" ପଟ୍ଟନାୟକ ଅତିରିକ୍ତ ଉତ୍ତେଜନାରେ ଦୁଇହାତ ଉପରକୁ ଟେକି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପ

(ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

fantry), ୧୦—କଲ୍ୟାଣମଣ୍ଡପ (Kalyan Montap), ୧୧--ପରାମର୍ଶଘର (Council room), ୧୨—ବିଶ୍ରାମାଗାର (Retering Hall), ୧୩—ଶୟନଘର (Bed room), ୧୪—ପୋଷାକଘର (Dressing and Jewellery room), ୧୫—ରାଜାଙ୍କର ଅଙ୍ଗରକ୍ଷକ (King's body-guard), ୧୬—ପୂଜାଗୃହ (Worship-room), ୧୭—ଭୋଜନାଳୟ (Dinning-Hall), ୧୮—ସ୍ନାନାଗାର (Bath-room), ୧୯—ପାକଶାଳା ଓ ଭଣ୍ଡାରଘର (Kitchen and Store room) ୨୦—ଅନ୍ତଃପୁର (Antahpura or Harem) ୨୧—ସ୍ତ୍ରୀ ମହଲ (Ladies-room), ୨୨—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୟନାଗାର (Ladies bed room), ୨୩—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବୈଠକ ଶାଳା (Parloury) ୨୪—ବଗିଚା ମଧ୍ୟକୁ ଯିବାକୁ ମଣ୍ଡପ (Mantap leading to the garden), ୨୫—ଦାସୀମାନଙ୍କର ରହିବାର ଘର (Maid servants' quarters) ୨୬—ବଗିଚା (Garden); ୨୭—ବଗିଚା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମଣ୍ଡପ (Mantap in the garden), ୨୮--କେଳିସ୍ଥାନ ମଣ୍ଡପ ବା କୌତୁକ ମଣ୍ଡପ (Pleasure mantap), ୨୯—ଗଡ଼ଖାଇ (Mouts), ୩୦—ବାହାରେ ଥିବା ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ (Outer centry room)

ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କର ବାସଗୃହ ରାଜଭବନର ସୀମାମଧ୍ୟରେ ହେବା ଉଚିତ କିମ୍ବା ସହର ମଧ୍ୟସୀମାରେ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ହୋଇପାରେ । ରାଜାଙ୍କର ଘର ଅପେକ୍ଷା ଏସବୁଘରର ମାପ କମଥାଏ ଓ କମ ଉଚ୍ଚହେବ । ଯଦି ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରି ଓ ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ଘର ରାଜଭବନର ସୀମାମଧ୍ୟରେ ହୁଏ, ତେବେ ରାଜଅନ୍ତଃପୁର ସ୍ତ୍ରୀ ମହଲର ଘରମାନ ଏମାନଙ୍କ ଘରଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ ମାପରେ, ଉଚ୍ଚରେ ଓ ଢାଲରେ କମହେବ, କିନ୍ତୁ ଯଦି ଏମାନଙ୍କଘର ପୃଥକ ଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ତେବେ ରାଣୀଙ୍କର ଓ ରାଜକୁମାର ମାନଙ୍କର ଘର ଠିକ୍ ରାଜାଙ୍କ ଘରପରି ହେବ । ସ୍ତ୍ରୀମହଲର ଘରମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚତାର ମାପ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସାରଗର୍ଭ ଅଛି । ପୂର୍ବେ ରାଜାମାନଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରି ବା ପରାମର୍ଶଦାତାମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିଲେ; ଏପରିକି ରାଜାଙ୍କ ପରିବାରସ୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିଲେ । ଏହିପରି ଭାବେ ଉଚ୍ଚସମ୍ମାନ ଓ ଆଦର ମଧ୍ୟ ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜକର୍ମଚାରୀ, ଯେଉଁ ରାଜାଙ୍କର ଅଙ୍ଗରକ୍ଷକ ଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଉଥିଲେ ।

ମାନସାରରୁ ନିମ୍ନ ଶ୍ଳୋକ ଦିଆଗଲା :—

"ବଶ୍ୟେ ସଂଖ୍ୟିତ୍ୟ ତଂ କ୍ଷେତ୍ରେ ନୃପସ୍ୟ ସ୍ଥାନମୁତ୍ତମମ୍,
ଦଶଦଣ୍ଡଂ ସମାରଭ୍ୟ ଶତଦଣ୍ଡ ବିବର୍ଦ୍ଧନାତ୍ ।
ଶତସଂଖ୍ୟା ବସାନଂସ୍ୟା ଦଶଦଣ୍ଡ ସମ କ୍ରମଃ,
କ୍ରୀଡ଼ାଗୃହ ମଥାଗ୍ରେ ଯ୍ୟାଂସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ନୈରୃତେ ଗୃହମ୍ ।
ବାୟବ୍ୟାଂ ବସ୍ତ୍ରଗେହଂ ତ ଐଶାନ୍ୟେ ଗୁରୁ ଯୋଗ୍ୟକଂ,
ଭଦ୍ରଲକ୍ଷଣ ସଙ୍ଗଂ ମଧ୍ୟେକୁର୍ଯ୍ୟା ନୃପ ଜନସ୍ୟ ।
ଉଦ୍ୟାନଂ ଦକ୍ଷିଣେଭାଗେ ସେ'ମେ ପ୍ରାଣ୍ୟାଳୟ ସ୍ତଥା,
ପଶ୍ଚିମ ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ନେକ ମୁଖ୍ୟାଦ୍ୱାରେଣ ସଂଯୁତମ୍ ।
ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଗୃହଂପୂର୍ବେ କୁର୍ଯ୍ୟାଚ୍ଛିଲ୍ପ ବିଦୁତ୍ତମୈଃ,
ସଚିବସ୍ୟ ତସାମନ୍ତ ଭୃପାଳସ୍ୟ ତଦର୍ଧତଃ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜପାଟ ଜ୍ୟୋତିଷ, ଜମା ଖର୍ଚ୍ଚରକ୍ଷକ (Accountant), ଲେଖକ, ବାଦକ, ଔଷଧ ଇତ୍ୟାଦି, ଗନ୍ଧାଦରିଆ, ଗଙ୍ଗୁଆ ପ୍ରଭୃତି (Pipes), ଘଟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୋଠରୀକରମାନଙ୍କର ଘର ରାଜବାଡ଼ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ କିମ୍ବା ନିକଟରେ ହେବା ଉଚିତ ।

ମୃଗ ଓ ପଶୁପକ୍ଷି ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ କେତେକେ ପୋଖରୀ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଡ଼ିଆ ଥିବ ଓ ବର, ଲିମ୍ବ, ଆମ୍ବ, ଡୁମ୍ବୁର, ନଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତି ଗଛମାନ ଲଗା ହୋଇଥିବ । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଗଛ ଶ୍ରେଣୀରେ କୌଣସି ଢଙ୍ଗ ଢଙ୍ଗାଣିରେ ଦର୍ଶକ ମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନେଇପାରିବେ । ଏହାମଧ୍ୟରେ କୁଳଦେବତାଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମନ୍ଦିର ରହିବା ଉଚିତ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କର ପୂଜାପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବାସଗୃହରେ ଗୋଟିଏ ପୃଥକ ଘର ରହିବା ଉଚିତ ।

କ୍ରମିକାରମରୁ ନିମ୍ନ ଶ୍ଳୋକ ଦିଆଗଲା :—

"ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ୍ଚୈ କତୋ ବାପି ପ୍ରୋପ୍ତେଣ ସମନ୍ୱିତମ୍,
କାନନୋଦ୍ୟାନ ସଂଯୁକ୍ତଂ ଦେବାଳୟ ସମନ୍ୱିତମ୍ ।
ଅନ୍ତଃପୁର ସମୋପେତଂ ରକ୍ଷଦ୍ୱୈଃ ପରିସେବିତଂ,
ଦୈବଜ୍ଞଂ ଗଣକଂ ବୈଦ୍ୟ ମପଷ୍ଟଂ ଭେଷଜ ପ୍ରଦମ୍ ।
ବିଷାପହଂ କର୍ମକାର ମାଗଜ୍ଞ ସ୍ୱାନ୍ତ୍ରପାଳକୈ,
ଶ୍ଳେଷ୍ମା ଚକଂ ବଟଂ ଚୈବ କଟକଂ ଚୈବ କଟକଂ
ଚୈବ ଦୁଂଖ୍ୟ ବରମ୍ ।
ଆରଗ୍ୱଧଂ ତଥାସ୍ୱତ୍ଥଂ ନିଂବଂ ପ୍ଲକ୍ଷଂ ଚ ବର୍ଧୟେତ୍,
ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କ୍ରମାଦେତାନି ଶାଳାଦ୍ୟସ୍ତୁ ଦିଶ୍ୱପି ।
ବୃକ୍ଷଃ ସ୍ତ୍ରୀ ବହ୍ନିଦ୍ୱାସ୍ତ୍ରୈଚୈବ ବୃକ୍ଷା ଭବନ୍ତମ୍,
ଏତେ ଦୋଷହରାଃ ପ୍ରୋକ୍ତାଃ ଗ୍ରାମାଣ୍ଡ ନାଂ ବିଶେଷତଃ ।
ପ୍ରମାଣ ମିହରେ ଦିଷ୍ଟଂ ତଂଚ ବିଦ୍ୱଦ୍ଭିଃ ପୁରାତନୈଃ ।"

ରାଜନଗର ସହରର ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତାସହ ସୁନ୍ଦର ଓ ଦୁଇଧାରରେ ନିକଟ ନିକଟରେ ଆଲୁଅଶ୍ରେଣୀମାନ ସହ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବ, ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜନଗରରେ ନିକଟ ନିକଟରେ ସୁନ୍ଦର ଆଲୁଅ ଦିଆହେବ ଓ ସହରର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ସଡ଼କମାନଙ୍କର ଦୁଇଧାରରେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଶୁଣ୍ଡି ଓ ଆଲୁଅ ଦିଆହେବ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଧାନ ପୁରାତନ ସହର ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା ;—

୧—ଗଡ଼ସାଇ, ଦୁର୍ଗପ୍ରାଚୀରସହ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଆବଶ୍ୟକ ସହିତ ରାଜାଙ୍କର ବାସଭବନ ହୁଏ । ପ୍ରଧାନ ଦେବାଳୟ ମଧ୍ୟ ଏହିଠାରେ ଥାଏ ଏବଂ ଏହି ମନ୍ଦିରର ଚାରିପାଖେ ରାସ୍ତା ଛଡ଼ି ରାଜଭବନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଘର ଥାଏ । ମନ୍ଦିର ଓ ରାଜଭବନ ପାଇଁ ଯେ ଯେ ନିତ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଜିନିଷ ଅଟେ, ସେ ସମସ୍ତର ପ୍ରାୟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରା-ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ଗଡ଼ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅଧିବାସିମାନେ ଆପେ ଆପେ ଚଳିପାରନ୍ତି । ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଜିନିଷର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଦୁର୍ଗର ବାହାରୁ ଆଣିବାକୁ ହୁଏ; ଯାହାକି ପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାହେଉଛି ।

୨—ଦୁର୍ଗର ବାହାର ଚାରିପଟ ବଜାରରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦୋକାନ ଓ ଗୋଦାମ, ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଓ ଧନିଲୋକ ମାନଙ୍କର ଭଲ ଭଲ ଘରମାନ ଥାଏ ଓ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ବାଣିଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହି କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନ ପୁରାକାଳର ରୀତିଅନୁସାରେ ଦୁର୍ଗର ବାହାରେ ଥାଏ । ଏହି ବାହାରର ସହର ଚାରିପାଖେ ଚାଷଜମି ଥାଏ ଓ ବୃଦ୍ଧିର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଏହି ଚାଷଜମି ମାନଙ୍କପରେ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ।

ଏହି ରୀତିରେ ଭାରତର ଅନେକ ପୁରାତନ ସହର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାହୋଇଅଛି । ଏପରିକି କର୍ମାରେ ମଧ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ-ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିମ୍ନରେ ମାଣ୍ଡାଲେ ସହରର ଚିତ୍ର ଦିଆଗଲା ।

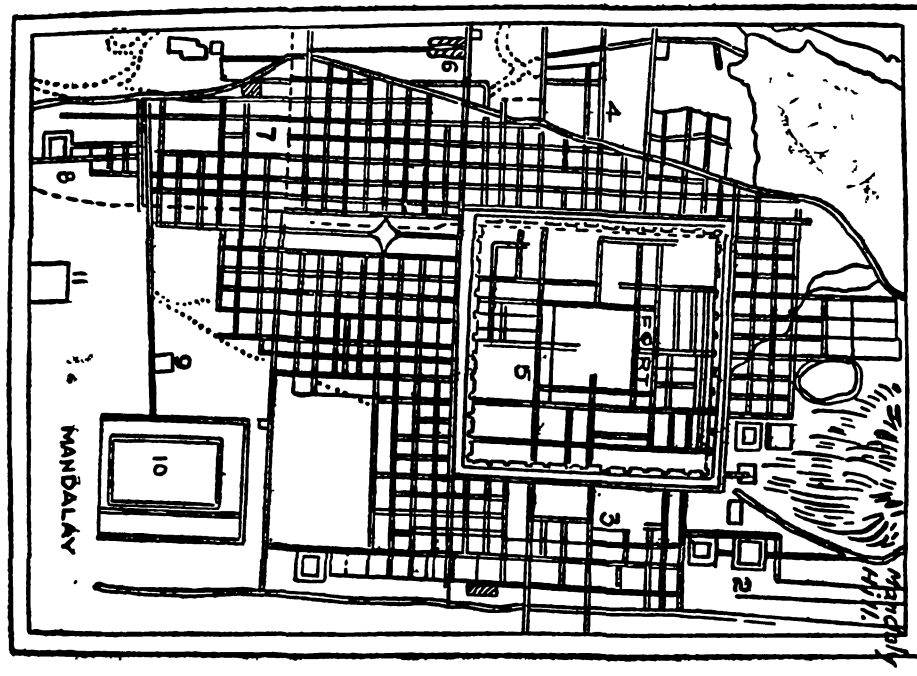

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରାତନ ସହରରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ, ଯଥା ;—

୧—ଗଡ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ସହର, ୨—ଗଡ ବାହାରେ ଥିବା ବଜାରଯୁକ୍ତ ସହର । ବୃଦ୍ଧିର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଅଧୁନିକ ନିୟମ ଅପେକ୍ଷା ପୁରାତନ ନିୟମ ସୁନ୍ଦର ଅଟେ; ଅର୍ଥାତ୍ ବୃଦ୍ଧିର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ଧାନଗେତ ଉପରେ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇ ପାରିଯାଏ । ବର୍ମାରେ ଥିବା ମାଣ୍ଡାଲେ ସହର ସେଥିର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ଅଟେ ।

ମଣ୍ଡଲେ ସହର ଦୁର୍ଗର ଚାରିପାଖେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ଦୁର୍ଗ ବଡ ବଡ ଖାଇଦ୍ୱାରା ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଅଛି ଓ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ରାଜଭବନ ନିଜ ନାମରେ କଥିତ ଅଟେ । ବର୍ମାର ୧୯୦୨—୦୩ ଅର୍ଥ ଲିଖିତ ରିପୋର୍ଟରେ ରାଜ-ଭବନର ଚିତ୍ର ଦିଆହୋଇଅଛି । ଉପରୋକ୍ତ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କମ ବେଶିରେ ହୋଇଅଛି । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀର ବେଷ୍ଟିତ ବଗିଚାମାନ (walled in gardens) କଠରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଉଚ୍ଚୁପରି ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ଘର (Royal pavilions) କୃତ୍ରିମହ୍ରଦ (Artificial Lakes), ଏବଂ କୃତ୍ରିମଗୁମ୍ଫା (Grottocs)ମାନ ଅଛି । ଗଡର ଚାରିପାଖେ ଥିବା ଛଅ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀରରେ ଚାରିଗୋଟି ଫେରୁଲ ଫାଟକ ଅଛି ଯାହାକି, କେବଳ ରାଜାଙ୍କପାଇଁ ଖୋଲାହୁଏ । ପୂର୍ବଫାଟକରେ ଭଲେ ପ୍ରାଚୀର ବେଷ୍ଟିତ ଗୋଟାଏ ପ୍ରଶସ୍ତ ଅଙ୍ଗଣା ଅଛି. ଯେଉଁଠାରେ ଅସ୍ତ୍ରାଗାର, ଗୁପ୍ତଖାନା, ଟଙ୍କାଶାଳ ପ୍ରହରୀ ଓ ଚାକର-ମାନଙ୍କର ରହିବା ଘର. ରାଜକୀୟ ମଠ, ରାଜା ମଣ୍ଡଳଙ୍କର ସମାଧି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେ କର୍ମଚାରୀ ମାନଙ୍କର ରହିବାର ଘର-ଅଛି । ରାଜକୀୟ ମଠରେ ଗୋଟିଏ ଦଲାଣ ଫୁଟ ୨୫୦×୪୫ଅଛି ଏବଂ ଏହି ଦଲାଣର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ରାଜାଙ୍କର ଶୋଇବାର ଘରଅଛି । ଏହି ଦଲାଣର ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାଗରେ ପ୍ରାଚୀର ବେଷ୍ଟିତ ଅନ୍ତଃପୁର ଅଟେ ଓ ଏହା ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ଆୟତାକାର ବିଶିଷ୍ଟ ଚବୁତରା (Plat fo.:m) ବା ଗିଣ୍ଡି ଅଛି ଏବଂ ଏହାମଧ୍ୟକୁ ଯିବାକୁହେଲେ ଉକ୍ତଦଲାଣ (Hall) ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ପଶଦେଇ ଦୁଇଗୋଟି ଫାଟକ ଦେଇଯିବାକୁ ହୁଏ ଯାହାକି ବୁର୍ଦ୍ଦାନ ଭାବେ ସହରଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ଦରବାର ଦଲାଣର ପଶ୍ଚିମ ଉତ୍ତରଫଳୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଦରବାର କାର୍ଯ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋପନରେ ଦେଖିବାପାଇଁ ଉକ୍ତ ଦରବାର ହଲର (ଦକ୍ଷିଣ) ପଶ୍ଚିମ ତରଫରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋପନ ସ୍ଥାନ ଅଛି ଏଥିରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ବସିବାନିମନ୍ତେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦ୍ମାସନ ସିଂହାସନ ଅଛି, ଓ ରାଣୀମାନଙ୍କର ଓ ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କର ବସିବା ନିମନ୍ତେ ବିମାନ ଆକାରରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସିଂହାସନ ଅଛି । ସିଂହଯୁକ୍ତ ସିଂହାସନ ପଛେ ସୁଣ୍ଡିଖଚିତ ସପ୍ତତାଲ (Seven Stories) ଯୁକ୍ତ ଗୋଲ ସିଡ଼ିଘର ଅଛି; ଯାହାକି ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଦରବାର ମଣ୍ଡପ ସମ୍ମୁଖରେ ଅଛି । ଏହା ରାଜ୍ୟର ଚିହ୍ନସ୍ୱରୂପ ଅଛି ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମବାସୀମାନେ ଏହାକୁ ବିଶ୍ୱର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନ କହନ୍ତି । ଭାରତରେ ଏହିପ୍ରକାର ଅନେକ ସହର ଓ ରାଜଭବନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଉପରୋକ୍ତଭାବେ କରି ଅନେକ ସୁବିଧାଜନକ ଓ ମଧ୍ୟ ସୁବିଧାନୁସାରେ ଏଥିରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇପାରେ ।

୧୨ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଭୂମିଲମ୍ବ ବିଧି ।

(Rules for measurements for foundations).

ମାନସାରର ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ଘର ଇତ୍ୟାଦି ବୁନିଆଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି । ମାନସାର ଶିଳ୍ପ ଯାହାକି ହାତଲେଖା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି, ସେଥିରେ ବିଶେଷଭାବେ ଏସମ୍ବନ୍ଧେ ନଥିବାରୁ ସମ୍ରାଜ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀପିଠିକା (Sambrajya Lokshmi Pithika) ନାମକ ପୁସ୍ତକରୁ ସଂଗ୍ରହ କରାହୋଇଅଛି ।

"ଭୂମିଲମ୍ବ" ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁନିଆଦ ମାପକରି । ସାଧାରଣତଃ ଘରନିମନ୍ତେ ତିନିପ୍ରକାର ବୁନିଆଦ ମାପ କରାହୁଏ ଯଥା:—ପ୍ରଚଳିତଭୂମିଲମ୍ବ, ସାଧାରଣ ଭୂମିଲମ୍ବ, କେବଳ ଭୂମିଲମ୍ବ ।

ମାନସାରରୁ ନିମ୍ନ ଶ୍ଳୋକ୍ ଦିଆଗଲା

"ଭୂମିଲଂବ ବିଧିତ କକ୍ଷେ ଶାସ୍ତ୍ରସଂକ୍ଷେପତଃ କ୍ରମାତ୍,
ଉତ୍ତମଂ ଭୂମିଲଂବଂ ସ୍ୟାନ୍ମିକାନ୍ତ୍ୟଂ ଭୂମିତଃ କ୍ରମାତ୍ ।
ଦ୍ୱିକରଂ ତ୍ରିକରଂ ଚୈବ ଚତୁର୍ଦ୍ଦୋତଥା .. ..
ଦଶାନବହସ୍ତାନ୍ତରଂ ସ୍ୟାତ୍ପୂଂ ଚ ଚତୁର୍ବିସ୍ତାର ମେକତଳେ
ଏତେ ଷ୍ଟକ୍ଷ୍ମଦ୍ ବମାନେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରଫଚକା କାର୍ଯ୍ୟା,
ତତ୍ଦ ଭୂମିବସାଦିହ ଭୂଲଂବ କାରୟେ କ୍ରାଳେ ।"

ମୂଳସ୍ତମ୍ଭ ବିଧିରୁ ନିମ୍ନ ଶ୍ଳୋକ୍ ଦିଆଗଲା.—

ଈଶ୍ୱରଃ—ଶ୍ରୁଣୁ ସାଧାରଣ କେବଳ ଭେଦାତ୍ ତନ୍ତ୍ରିଧାଭବତ ।
ଭଷ୍ଟାରଭ୍ୟାମ୍ବୁତ ସ୍ୟେହ ଦ୍ୱିଗୁଣଂ ଭୂମିଲଂବନଂ,
ପ୍ରକାରଭେଦଃ ସ୍ୟାପ୍ରଥ ଦଶପା ଦାବଧ୍ୱ କ୍ରମଃ ।
ଗୋପୁର ଦ୍ୱାର ବୈଶଲ୍ୟ ଦ୍ୱିଗୁଣା ପରିଘସ୍ୟତୁ,
ଦଶସେତୋ ବିଂଶଦାଦଫଗୃଶତ୍ ସଂଖ୍ୟକଂସ୍ମୃତମ୍ ।
ମଠମଣ୍ଡପଗେଷ୍ଟ ଦଶସପୂକରାନ୍ତକଂ,
ବେଦିକା ଦ୍ୱାରଭାଗେଷୁ ସିଂହସ୍ତ ମିତକୀର୍ତ୍ତିତମ୍ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଲମ୍ବ ଭୂମି ଲମ୍ବର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଘରମାନଙ୍କ ବୁନାଅଦର ମାପ ଅଟେ । ଏହି ଜାତୀୟ ବୁନାଅଦ ଅତିଥିଘର, ଚୌତା, ମଣ୍ଡପ ଓ ବଡ କରି ହୁଏ । ସହରର ବାହାର ପ୍ରାଚୀର, ଗଡଖାଇକାନ୍ଥ, ଗୋପୁର, ପୋଲ ଏବଂ ଏହି ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଉପରୋକ୍ତ ଜାତୀୟ ବୁନାଅଦର ଆବଶ୍ୟକ ।

ସାଧାରଣ ଭାବେ ବୁନାଅଦକୁ "ସାଧାରଣ ଭୂମିଲମ୍ବ" କହନ୍ତି । ମନ୍ଦିର, ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରକାରୀଘର ଓ ବଙ୍ଗଳା ନିମନ୍ତେ ଉପରୋକ୍ତ ଜାତୀୟ ବୁନାଅଦର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।

"କେବଳ ଭୂମିଲମ୍ବ" ର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ, ଅଳ୍ପଗଭୀର ବୁନାଅଦ, ଛୋଟ ଛୋଟ ଘର ଓ ସାଧାରଣ ଘରଟଣ୍ଟିଗୁଡିକରେ ଯେ ସମସ୍ତ ପିଲପ ହୁଆ ଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ସମସ୍ତ ପିଲପାହୁଆ ଉପରେ ଅଳ୍ପ ଓଜନ ଥାଏ, ସେ ସମସ୍ତ ପାଇଁ ଉପରୋକ୍ତ ଜାତୀୟ ବୁନାଅଦ ବ୍ୟବହାର କରି ହୁଏ ।

ଦୁର୍ଗ କିମ୍ବା ନଗର ଚାରିପାଖେ ଯେଉଁ ଖାଲି ଥାଏ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏଠାରେ କିଛି କହିଲେ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେବନାହିଁ ଯେପରି ଶତ୍ରୁ ହଠାତ୍ ଆକ୍ରମଣ କରି ନପାରେ ଓ ବଣ୍ୟଜନ୍ତୁ ଆସି ନପାରେ ଏହିପରି ଭାବେ ଗଡଖାଇ ଚୌତା ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବ । ଏହାସ୍ଥାନର ଉପଯୁକ୍ତତାନୁସାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ । ଦୁର୍ଗ ବା ନଗର ଚାରିକୋଣିଆ ହେଉ ବା ଚୋଲକାର ହେଉ ବା ବର୍ତ୍ତାକାର ହେଉ ବା ଯେ କୌଣସି ଭାବେ ହେଉ ଗଡ଼ଖାଇ କାନ୍ଥର ବୁନାଅଦ ଖୁବ୍ ଗଭୀର ହୋଇଥିବ ଓ ଅନ୍ୟ ଉଚ୍ଚଫର ଦୁର୍ଗ ବା ନଗରର କାନ୍ଥକୁ ବନ୍ଧନ କରିବାର ଶକ୍ତି ଥିବ । ହଠାତ୍ ଶତ୍ରୁ ବା ବଣ୍ୟଜନ୍ତୁ ଗଡଖାଇକୁ ପାରହେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସ୍ୱରୂପ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀର କାନ୍ଥ ଗଡଖାଇର ବାହାରେ କରିବ । ପାଣି ନଷ୍ଟ ନହୋଇ ବରାବର ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବା ନିମନ୍ତେ ଗଡଖାଇର ମେଝିଆକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଦୃଢ କରିବ ଓ କେବଳ ଝରଣା ସ୍ଥାନକୁ ଢ଼ିଲା ରଖିବ । ଯଦି ସ୍ୱାଭାବିକ ଝରଣାରୁ ଖାଇର ଜଳପୂରଣ ନହୋଇ କୌଣସି ନଦୀ ବା ପୁଷ୍କରିଣୀ ପୂରଣ ହେଉଥାଏ, ତେବେ ଖାଇକାନ୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟେ କାନ୍ଥରେ ଜଳ ପ୍ରବେଶ ବାଟରଖିଥିବ ।

ଉପରୋକ୍ତ ମାନସାରରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଘର ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ବୁନାଅଦସମ୍ବନ୍ଧେ ମୋଟାମୋଟି ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି । ମୃଟିର ଅବସ୍ଥାନୁସାରେ ମନ୍ଦିର, ରାଜଭବନ, ନାଟ୍ୟଶାଳା, ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଚିକିତ୍ସାଳୟର ବୁନାଅଦ ଫୁଟ୍‌ରୁ ୧୫ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ମଠ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉଚ୍ଚଘର(Highstoryed)ନିମନ୍ତ ଫୁଟ୍‌ରୁ ୧୨ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ମଝିକାନ୍ଥମାନଙ୍କର କାନ୍ଥର ଗଭୀର ହେବ । ସିଂହାସନପାଇଁ ବୁନାଅଦ ପୃଥକ ହେବ ଏବଂ ଏହି ଫୁଟ୍‌ରୁ ୧୧ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଭୀର ହେବ । ଘର ସମ୍ମୁଖ ସିଡ଼ି ବା ପାହାଚର ବୁନାଅଦ ଫୁ ୫ ଟ, ଗୋପୁରର ବୁନାଅଦ ଫୁ ୧୮ ଟ ଓ ସହରର ବହିଃ କାନ୍ଥର ବୁନାଅଦ ଫୁ ୧୮ ଟ ହେବ ।

ଜଳ, ବାଲି ଓ ଅନ୍ୟଜାତୀୟ ମାଟିରେ ବୁନାଅଦ କରାହେଲେ କିପରି କରାହେବ ଏସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଶେଷ କିଛି ନାହିଁ । କେବଳ ଗୋଟା ଗୋଟି ଅଛି ଯେ ଗୁରୁତା ଅନୁସାରେ ଗଭୀର ଓ ଓସାର ହେବ ।

ପାଞ୍ଚତଳ ବିଶିଷ୍ଟ ଘର ବା ତତୋଧିକ ନିମନ୍ତେ ବୁନାଅଦ ଫୁ ୨୦ ଟ ଗଭୀର ବା ଗୋପୁର ବୁନାଅଦରେ ହେବ ବୁନାଅଦର ଗଭୀରତା ଓ ଓସାର ଘରର ଓଜନ ଅନୁସାରେ ଶିଳ୍ପିମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ । ପଥର ଘରପାଇଁ ବୁନାଅଦପଥରରେ ହେବା ଉଚିତ । ଯେଉଁଠାରେ ଉପର କାନ୍ଥ ଇଟାରେ ହେବ ସେଠାରେ ବୁନାଅଦ ଉଭୟ ପଥର ଓ ଇଟାରେ ମିଶାମିଶି ହୋଇ କରାଯାଇ ପାରିପାରେ । ଯଦି ମାଟିକାନ୍ଥ ହୁଏ ତେବେ ବୁନାଅଦ ମାଟିରେ କିମ୍ବା ଇଟାରେ ହୋଇପାରେ; ପଥର ବ୍ୟବହାର କରି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ସପରିବାରରେ ରହିବା ଘରର ବୁନାଅଦ କଦାଚ ପଥରରେ କରିବନାହିଁ । ଏହି ନିୟମକୁ ଆଜି କାଲି ବେଶି କେହି ଲକ୍ଷ କରନ୍ତି ସୁବିଧାନୁସାରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି ।

(ବୁନାଅଦ ଓସାରର ନିୟମ—ଯଥା ପଥରକାନ୍ଥ ହେଲେ $\frac{\text{କାନ୍ଥର ଘନଫଳ} \times ୧୪୦ + \text{ଛାତର ଘନଫଳ ଦ୍ୱିଗୁଣ}}{୧୧୨ \times ୨୦}$ = ବୁନାଅଦର ଓସାର, ଯଦି ଇଟାକାନ୍ଥ ହୁଏ ତେବେ $\frac{\text{କାନ୍ଥର ଘନଫଳ} + \text{ଛାତର ଘନଫଳ ଦ୍ୱିଗୁଣ}}{୨୦}$ = ବୁନାଅଦର ଓସାର)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁନିଆଦ ଗାନ୍ଥିବାର ଠିକ୍ ଉପରକୁ ଗଡ଼ିବନାହିଁ । କିଛିଦିନ ଗୁଡ଼ିଦେବା ଦରକାର ଖୁବ କମରେ ଏକମାସ ଠାରୁ ଛମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କି ବୁନିଆଦ ଶକ୍ତ ହୋଇ ଜୋଡ଼ା ହୋଇନଥାଏ । ପ୍ରାୟ ସାଧାରଣରେ ଗୋଟାଏବର୍ଷ ଗୁଡ଼ିହେଉଛି, ଗରମ ଓ ବର୍ଷା ଖାଇ ଶକ୍ତହୁଏ । ଧାରର ଗଢ଼ିକୁ ସାବଧାନରେ ସହିତ ଶକ୍ତକରି ପୋତିବ ।

ବୁନିଆଦକାମ ସରିଲାପରେ ଚାରିପାଖ ଚଉରସକରି କୁଅ ଓ ଜମ୍ବୁରଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିସାରିଲାପରେ ଉପରକାମ ଆରମ୍ଭକରିବ ।

---

୧୩ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଗର୍ଭବିନ୍ୟାସ ।

ଶୁଭାଦିନ ସମୟରେ ପୂଜାରୂପା ଗ୍ରହ ପ୍ରସ୍ତୁତ କୌଣସି ଘରରେ ଋଷି ମଙ୍ଗଳକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସହ ଭୂମିରେ ପୋତିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ମାନସ୍ତ ଉପର ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି ।

ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବୁନିଆଦ କାର୍ଯ୍ୟ ସରି ଚାରିପାଖ ଲୌହିସ ବା ସମତଳ (Level) ହୋଇସାରିଲା ପରେ ଶିଳ୍ପ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଅବ୍ୟବାର୍ଯ୍ୟକରିବା ପୂର୍ବରୁ ଗର୍ଭ ବିନ୍ୟାସ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ । ବୁନିଆଦରେ ଶୁଭଦେବା ସମୟେ ଧନ-ଗ୍ରହ ପୋତି କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବା ବହୁକାଳରୁ ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ଆଜିକାଲିମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମ, ସହର, ରାଜଧାନୀ, ନଗର, ରାଜପ୍ରାସାଦ, ମନ୍ଦିର, ମଠ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟରେ ଉପରୋକ୍ତଭାବେ ଶୁଭକାମନା ମାନସରେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଅଛି । କେହି କେହି ପୁରୁଣାଘର ପୁନଃ ପ୍ରସ୍ତୁତରେ ମଧ୍ୟ ଉପରୋକ୍ତ ବିଧିଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ କୁଆ କାମପାଇଁ ଉପରୋକ୍ତ ବିଧି କରାହୁଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ବିଧି ଅନୁସାରେ ମନ୍ଦିରରେ ସିଂହାସନ ତଳେ, ରାଜ ନଗର ଓଡ଼ିଆ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟରେ, ଏବଂ ପଶୁଶାଳା ଆଦି ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରରେ ପୋତାହୁଏ । ଉପରୋକ୍ତ ପାତ୍ର ପୋତିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁଠାରେ ପୋତାହେବ ତାହା ଅତି ସ୍ୱଚ୍ଛ ହୋଇ ପକା ଖାଞ୍ଚନ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ଗର୍ତ୍ତ ଆକାର ହେବ ଏବଂ ଏହି ଗର୍ତ୍ତରେ ଉପରୋକ୍ତ ପାତ୍ରଟି ପୋତିଏ ତାକୁରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଶସ୍ୟସହ ନବରତ୍ନରେ ପୂରିତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଗର୍ତ୍ତରେ ରଖାହେବ ଓ ଦୃଢ଼ଭାବେ ବନ୍ଦ କରାହେବ । ଶୁଭ ସୂଚକ ଗୀତ ଓ ଶଙ୍ଖ ପ୍ରଭୃତି ମଙ୍ଗଳବାଦ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଏହା ପୋତାହୁଏ । ଯେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ଘର ହୋଇଥିବ ସେ ବିଷୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବା ରୌପ୍ୟ ପତ୍ରରେ ଲେଖାହୋଇ ଉପରୋକ୍ତ ପାତ୍ରରେ ରଖାହେବ । ମନ୍ଦିର ପାଇଁ ହେଲେ ସେଥିରେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ବା ମୟୂର ରୂପ ଅଙ୍କନ ହୋଇ ନବରତ୍ନ, ସୁନା, ରୂପା, ପ୍ରବାଳ ବା ସେହିପରି ପଦାର୍ଥ ତାକୁ ମଧ୍ୟରେ ରଖି ପୋତାହେବ । ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିର ହେଲେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ର ଚକ୍ର ଓ ଶଙ୍ଖଚିହ୍ନ ସହ ଓ ଶିବମନ୍ଦିର ହେଲେ ଶିବଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ର ତ୍ରିଶୂଳ ସହ ଭୂମିରେ ପୋତାହେବ ।

ରାଜ ନଗର ହେଲେ ଖଣ୍ଡା, ଛତା, ଚାମର, ହାତୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଏହିପରି ଚିହ୍ନ ଅଙ୍କନ କରାହୋଇ ତାକୁ ମଧ୍ୟରେ ରଖା ହୋଇ ବୁନିଆଦ ତଳେ ପୋତାହେବ । ବ୍ରାହ୍ମଣଘର ହେଲେ କେବେଳ ଦେବତା ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦନ କରି ଓ କେତେକ ପୋଥି ତାକୁରେ ରଖି ବୁନିଆଦ ତଳେ ପୋତିବ । ବୈଶ୍ୟମାନେ ତରାଜୁ, ଶୂଦ୍ରମାନେ ଲଙ୍ଗଳ ଓ ଚାଷର ଉପକରଣ ତାକୁ ମଧ୍ୟରେ ରଖି ପୋତନ୍ତି । କୂପ ଓ ପୋଖରି ନିମନ୍ତେ ମଣ୍ଡୀକାର ଖୋଦନ କରି ତାକୁ ମଧ୍ୟରେ ରଖି ପୋତନ୍ତି ।

ଗର୍ଭବିନ୍ୟାସ ବା ଭୂମିରେ ଉପରୋକ୍ତ ଭାବେ ପାତ୍ର ପୋତିବା ଛଅ ପ୍ରକାରରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା :—

୧—ବିଷ୍ଣୁଗର୍ତ୍ତ :—ଯେଉଁଠାରେ ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିର ନିମନ୍ତେ ପାତ୍ର ବୁନିଆଦରେ ପୋତାହୁଏ ।

୨—ରୁଦ୍ରଗର୍ତ୍ତ :—ଯେଉଁଠାରେ ଶିବ ମନ୍ଦିର ନିମନ୍ତେ ପାତ୍ର ବୁନିଆଦରେ ପୋତାହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୩—ନୃପଗର୍ଭ :—ଯେଉଁଠାରେ ରାଜାଙ୍କ ଭବନ ନିମନ୍ତେ ପାଇ ଖୁନଆଦିରେ ପୋତାହୁଏ ।

୪—କରଗର୍ଭ :—ଯେଉଁଠାରେ ସାଧାରଣ ଘର ନିମନ୍ତେ ପାଇ ଖୁନଆଦିରେ ପୋତାହୁଏ ।

୫—ଗ୍ରାମଗର୍ଭ :—ଯେ ସ୍ଥଳେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମ ବା ନଗର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ ସେସ୍ଥଳେ କୌଣସି ଏକସ୍ଥାନେ ପୋତିଲେ ହେବ । ଏହିପରି ଗର୍ତ୍ତକୁ ଗ୍ରାମଗର୍ଭ କହନ୍ତି ।

୬—ଜଳଗର୍ଭ :—ଯେଉଁଠାରେ କୂପ ବା ପୋଖରୀ ନିମନ୍ତେ ପାଇ ପୋତାହୁଏ ।

ମାନସାର ଶିଳ୍ପରୁ ନିମ୍ନଶ୍ଳୋକ ଉଦ୍ଧୃତ କରାଗଲା ।

"ଦେବାନାଂ ମନୁଷ୍ୟାଣାଂ ଦ୍ୱିଜାତୀନାଂ ନିଜ ଧର୍ମତଃ,
ସର୍ବ ସ୍ଥାନ ଚତୁଷ୍ଟୟାନାଂ ଗର୍ତ୍ତ ବିନ୍ୟାସ ଉଚ୍ୟତେ ।
ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟୈଃ ସୁସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଗର୍ତ୍ତଂ ସର୍ବଶୁଭ ପ୍ରଦମ୍,
ହୀନଦ୍ରବ୍ୟ ମନେ ପୂର୍ଣ୍ଣଂ ବିପରୀତମ ଶୁଭ ପ୍ରଦମ୍ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀକେ ଚିତି ପାଷଣୋ ଶ୍ଚ ରୁରୁଭଂ ଭବେତ୍ ।
ଜଳଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଂ ବେଦକୋର୍ଧ୍ୱେ ବିନକ୍ଷି ପେତ୍ ।
ଶ ଲମୀ ଶାନ କୈନ୍ୟସ୍ୟ ବ୍ରୀହ୍ୟା ଦିନ୍ ଦକ୍ଷ୍ମ ବିନ୍ୟପେତ୍,
ତସ୍ୟ ଗ୍ରେପର୍ ନକ୍ଷିପ୍ୟମଂ ତୁଷାଂ ତାମ୍ର ନିର୍ମିତାମ୍ ।
ତନ୍ମାନମେ କଭୂମାଦ୍ ଦ୍ୱାଦଶାନ୍ତ୍ୟାଂ ପୁଳାନ୍ତ୍ରୁତା,
ଦ୍ୱର୍ମ୍ୟସ୍ୟା କୃତ ବ୍ରହ୍ମୁଯାଂ ଉଦ୍ଧିଦା କାରବଦ୍ ବେତ୍ ।
ଶିଚରୁର୍ମାଂ ମାଇଭ୍ୟ ଦ୍ୱିଦ୍ୟଗୁଳ ବିବର୍ଧନାତ୍,
ଷଟ୍ ଦ୍ୱାଶ ଜମେବ ବୁଗର୍ଭ ଶ୍ରୀଜନ ମାଚରେତ୍ ।"

ଯେ ସ୍ଥାନରୁ ସୁନା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଧାତୁମାନ ମିଳେ ସେ ସ୍ଥାନମାନ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ମଙ୍ଗଳ ଯୁକ୍ତ ବୋଲି ପୂର୍ବ କାଳରେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ଉପରୋକ୍ତ ଭାବେ ଗର୍ତ୍ତ ବିନ୍ୟାସ କରି ଲୋକମାନଙ୍କର ଧ୍ରୁବ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ ଲୋକ ସୁଖ ଓ ଅନେକ ବୃଦ୍ଧି ସହିତ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହେବେ ଓ ବଜ୍ର ଓ ଚଉର୍‌ରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ଓ ମଧ୍ୟ ରେକ୍ଷ ଅନିଷ୍ଟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ।

ମାନସରରୁ ନିମ୍ନ ଶ୍ଳୋକ ଦିଆଗଲା :—

"ଶୁଭମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସୁଲଗ୍ନେ ଚ ନକ୍ଷିପେତ୍— ଦ୍ରବ୍ୟ ଭାଜନମ୍,
ଚତୁର୍ଭୁଜଂ ଶିନେଷଂ ଚ ଜଟା ମକୁଟ ଭୂଷିତମ୍ ।
ବରଦାଭୟ ସଂଯୁକ୍ତଂ କୃଷ୍ଣଂ ପରଶୁ ଧାରିଣ୍ୟମ୍,
ବୁଦ୍ଧିଳସ୍ୟ ଗର୍ତ୍ତଂରୁ ଏବଂ କୁର୍ଯ୍ୟା ଦି ଚକ୍ଷଣଃ ।
ଚକ୍ଷୁଷ୍ଟଷ୍ଟ୍ୟସ୍ୟ ଗର୍ତ୍ତେ ରୁ ରୁଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରଂ ବିବର୍ଜୟେତ୍,
ପ୍ରାଗୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଯୁକ୍ତଂ ଚକ୍ଷୁଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଂ ନିଯୋଜୟେତ୍ ।
ବ୍ରହ୍ମଗର୍ତ୍ତେ ରୁ ଚ ଚନ୍ଦ୍ରଂ ତସ୍ୟସ୍ଥାନେ ପ୍ରଯୋଜୟେତ୍,
ଦ୍ୱିଜାଦିନାଂ ଚତୁର୍ଥାନାଂ କରଗର୍ତ୍ତେ ମିତ ସ୍ମୃତମ୍ ।
ପୂର୍ବ ଦ୍ୱେଷ୍ଟ୍ର ସର୍ବେଷ୍ଟ୍ର ଚତ୍ର ଚିହ୍ନେନ ସଂଯୁତମ୍,
ଛତ୍ରଂ ଚାମର ଚଖଡ୍ଗଂ ଚ ଚାମରଂ ହେମଜଂ ତଥା ।
ବୁଳାଂ ହେମେନ ନିର୍ମାସ୍ୟ ମଧ୍ୟ କୋଷ୍ଠେ ନିଯୋଜୟେତ୍,
ଲିଙ୍ଗଂ ଚ ଯୁଗଂ ବାପି ଯୁଗପତ୍ରଂ ଯଥା ବନମ୍ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗର୍ଭ ବିନ୍ୟାସ ବା ଶୁଭ ଦେବା ପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁବିଧା ଦେଖି ଯେ କୌଣସି ସମୟେ କରିପାରିବ । କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ କୋଣରୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ । ଦେବତାଙ୍କର ସିଂହାସନ ପରେ ବିମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସମୟେ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ କୋଣରୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ମଙ୍ଗଳ ଜନକ ଅଟେ; କିନ୍ତୁ ଗର୍ଭପ୍ରାଚୀର ଓ ଗୋଲ ଯେ କୌଣସି ଦିଗରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପାରିବାଏ, ଓ ପରେ କିନ୍ତୁ ଦିଗ ନେଇ ସୁବିଧା ଜନକ ତାହାଙ୍କରୁ ହୋଇପାରେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ପରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ହେବ । ବିନାୟକ ସମସ୍ତ ଅମଙ୍ଗଳର ବିନାଶକାରୀ ଅଟନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିନାୟକଙ୍କର ପୂଜା କରି କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବ ।

ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ କାନ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକ ବିଷୟ ଲେଖାଅଛି ଏବଂ ଏହାର ନିର୍ମାଣ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭକ୍ତ କରା ହୋଇଅଛି ।

ଯଦି କାନ୍ଥ ବରାବର ଏହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକଧାରରେ ନିର୍ମାଣ ହୁଏ, ତେବେ ଏହାକୁ "ଜନ୍ମାନ୍ତ" କହନ୍ତି । ଯଦ୍ୟପି ପିଲପାନ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତୁତ ପରେ କାନ୍ଥର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚତା ଗଠଣ ହୁଏ, ତେବେ ଏହାକୁ "ବିପ୍ରାନ୍ତ" କହନ୍ତି । ଯେଉଁଠାରେ କାନ୍ଥ ପିଲପାନ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତୁତର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉସ୍ତାର ହୋଇ ମେଘିଆ କାମ ଶେଷ ହୁଏ, ତାକୁ "କୁମୁଦାନ୍ତ" କହନ୍ତି ।

ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣର ଶୁଭ ଦେବା ସମୟେ ପଥର, ରାଜଭବନ, ଘର, ମଠ ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ ଇଟା ଓ କଣ୍ଟ ଘରପାଇଁ ଖଣ୍ଡେ କାଠ ବ୍ୟବହାର କରାହୁଏ, ଯାହାକି ପଥରର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ପଥରରେ ଫାଟନଥିବ ଓ ଇଟାଟି ଭଲପୋଡ଼ା ଇଟା ହୋଇଥିବ । ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣରେ ପ୍ରଥମ ପଥର ଖଣ୍ଡିକରେ ମନ୍ଦିରରେ ରହିବା ଦେବତାଙ୍କର ପ୍ରତି-ମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍କନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ଓ କାନ୍ଥ ବାମରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ଭାବରେ ।

ନିମ୍ନ ରହିରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବେ ମନ୍ଦିର, ରାଜଭବନ ଓ ଘର ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି ।

(୧) – ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯଥା:—

କ—ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ସ୍ଥାନ ।
ଖ—ଦେବଦେବୀଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ପୂର୍ବମଣ୍ଡପ ବା ଅର୍ଦ୍ଧମଣ୍ଡପ ବା ପ୍ରଧାନ ମଣ୍ଡପ ।
ଗ—ଗରୁଡ଼, ହନୁମାନ, ନନ୍ଦି, ବା ବୃଷଭ, ବୁଦ୍ଧ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବଦେବୀ ଯେଉଁଠାରେ ରହିବେ ।
ଘ – ବଳିପିଠ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠାରେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଆହାର ଦିଆଯାଏ ।
ଙ—ଧ୍ୱଜ ବା ଚଢ଼ାକାଷ୍ଠମ୍ ।
ଚ—ମହାନସ ବା ପାକ ଗାର ।
ଛ – ଦେବୀଙ୍କର ଆସ୍ଥାନ ।
ଜ – ପରିବେଢ଼ା ଦେବାଦେବୀଙ୍କର ସ୍ଥାନ ।
ଝ—ବାମ୍ପି ଓ ପୁଷ୍କରିଣୀ ।
ଞ—ଗୋପୁର ଓ ବିମାନ ।
ଟ—ଉତ୍ତର ମଣ୍ଡପ, ସରଘର ଓ ବରିଗ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି ।
ଠ—ସମ୍ପୋକ୍ଷଣ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବିଧି ।

(୨)—ରାଜଭବନ ଓ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟେ କି କି ଆବଶ୍ୟକ ଯଥା:—

କ – ରନ୍ଧନଶାଳା ।
ଖ—ବିବାହମଣ୍ଡପ, ଶୟନାଗାର ପ୍ରଭୃତି ।
ଗ—ସମାଜ ବୈଠକଘର ଓ ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାର ।
ଘ—ମନ୍ତ୍ରଣାଘର ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଛକଡ଼ି ମହାନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁନୀତିର ସ୍ୱାମୀ

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ନବମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଦଣ୍ଡମଧ୍ୟରେ କୁଞ୍ଜବିହାରୀର ପଢା ପଢ଼ି କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୋଠରୀ । କୋଠରୀ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ଖଟ, ଅନ୍ୟପାର୍ଶ୍ୱରେ ପୁସ୍ତକପତ୍ର ରଖିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଖୋଲା ଆଲମାରୀ । ତା'ପାଖରେ ପୂର୍ବତନ ଢଙ୍ଗର ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଟେବୁଲ । ଟେବୁଲ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଷ୍ଟୁଲ, ତାହା ଉପରେ କାଚ ସହିତ ସଂଲଗ୍ନ ଗୋଟିଏ ଚମ୍ପନଲେମ୍ପ ।

ରାତି ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟା ସରିବ ହେଲାଣି । ତଥାପି କୁଞ୍ଜ-ବିହାରୀ ନିଦ୍ରିତ ନୁହେଁ, ଜାଗ୍ରତ । କକ୍ଷଟି ଆଲୋକମୟ । ଦ୍ୱାର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳିଣୀବଦ୍ଧ ହୋଇନାହିଁ । କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ବହି ଖଣ୍ଡିଏ ହାତରେ ଧରି ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହୋଇ ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ବହି ଖଣ୍ଡିକ କାଳିଦାସଙ୍କର 'ଋତୁସଂହାର' । କୁଞ୍ଜ-ବିହାରୀର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ଭାରି ଝୁଙ୍କ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରେ ଯେ ସେ ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚକପଣ୍ଡିତ ତା ନୁହେଁ, ତେବେ ସେ ଭାଷା ପ୍ରତି ତାର ଯେ ଟାଏ ଅସୀମ ଆଗ୍ରହ । ବିଶେଷତଃ, ଜୟଦେବଙ୍କ 'ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ' ଆଉ କାଳିଦାସଙ୍କ ଋତୁ-ସଂହାର ଏହି ଦୁଇଖଣ୍ଡି କାବ୍ୟର ସେ ବିଶେଷ ପକ୍ଷପାତୀ । ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ବୋଧହୁଏ ଏପରି ସରଳ ସୁନ୍ଦର, ଲଳିତ ମଧୁର ଗାଥା ନିତାନ୍ତ ବିରଳ । ସ୍ୱରର କାଠିନ୍ୟ ନାହିଁ— ଭାଷା ଯେପରି ଅବାଧ ଗତି କରେ । ଲହରୀ ପରି କଳ କଳ ଛଳ ଛଳ ଭାବରେ ବହି ଚାଲିଯାଉଛି । ପ୍ରତି ପଂକ୍ତିରେ, ପ୍ରତି ଛତ୍ରରେ ଯେପରି ପାରିଜାତ ବୃଷ୍ଟି । ସାଧାରଣ ପାଠକ, ଯେ କି ପଣ୍ଡିତର ଗୁରୁ ଗମ୍ଭୀର ତର୍କିନ ଚାହେଁ ନାହିଁ— ସେ ଚାହେଁ ବସନ୍ତକେ କଳର ସୁଲଳିତ କାକଳୀ—ଏ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ, ଏ ଋତୁସଂହାର ଠିକ୍ ତାହାର ଉପ-ଯୋଗୀ ।

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ଋତୁସଂହାର ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ବର୍ଷାବର୍ଣ୍ଣନା ପରେ ଶରଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣନା ଆରମ୍ଭ କରି ସେ ମୃଦୁ ମଧୁର କଣ୍ଠରେ ପଢୁଛି:—

"କାଶାଂଶୁକା ବିକଚ ପଦ୍ମ ମନୋଜ୍ଞ ବକ୍ତ୍ରା
ସୋନ୍ମାଦ ହଂସରବ ନୂପୁର ନାଦ ରମ୍ୟା ।
ଆପକ୍ୱଶାଳି ରୁଚିର ତନୁ ଗାତ୍ର ଯଷ୍ଟିଃ
ପ୍ରାପ୍ତା ଶରନ୍ନବବଧୂରିହ ରୂପରମ୍ୟା ।
କାଶୈର୍ମହୀ ଶିଶିର ମଥିତ ନାଚ ରାଜିଃ
ହଂସୈର୍ଜଳାନି ସରିତାଂ କୁମୁଦୈଃ ସରାଂସି
ସପ୍ତଚ୍ଛଦୈ କୁସୁମ ଭାର ନତୈ ର୍ବନାନ୍ତାଃ
ସୁଲ୍ଲୀକୃତାନ୍ୟଧିକନାନ ଚ ମାଳତୀଭିଃ ॥"

ଏହି ସମୟରେ ହଠାତ୍ କୁଞ୍ଜବିହାରୀର ଦୃଷ୍ଟି ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା । ସୁମୀତ ଦ୍ୱାରଂ ଉନ୍ମୋଚନ କରି କକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । କୁଣ୍ଠିତ ପାଦକ୍ଷେପରେ ସେ ସ୍ୱାମୀର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ମୌନଭାବରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲା । କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଅର୍ଥହୀନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପତ୍ନୀର ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଚାହିଁ କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇଗଲା । ଆହା, କି ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ! କି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କଟାକ୍ଷ ! ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଅଳକାବଳୀ ମୁଖ ମଣ୍ଡଳର ଗୋଟାଏ କି ଅନିର୍ବଚ-ନୀୟ ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛି !!

ସୁମୀତ ଆନତ-ଅବଗୁଣ୍ଠିତ ମୁଖରେ ସ୍ୱାମୀ କୁଞ୍ଜବିହାରୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା:—

"ଯଦି କିଛି ନିଦ ମାଡ଼ୁ ନାହିଁ କି ? ଖାଇସାରି ଉଜାଗର ରହିଲେ ଦେହ ଖରାପ ହୋଇଯାଇବ ।"

ପତ୍ନୀର ଏ ଆଦର ଆପ୍ୟାୟନ କୁଞ୍ଜବିହାରୀର କର୍ଣ୍ଣରେ କେତେ ଯେ ମଧୁବର୍ଷଣ କଲା, ତାହା ସେ ଜାଣେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଏକାବେଳକେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଗଲା । ତାହାର ମନେ ପଡ଼ିଲା, ସେ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ପତ୍ନୀକୁ ଠିକ୍ ଏହିପରି ସାଦର ସମ୍ଭାଷଣ କରିବାକୁ, ତାହାର ତରୁଣ ହୃଦୟର ଅନାବିଳ ପ୍ରେମ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ଚାହିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତାହାର ପରି-ବର୍ତ୍ତରେ ସେ ପାଇଥିଲା ତୀବ୍ରଭର୍ତ୍ସନା ଆଉ ଚରମ ଅପ-ମାନ । ସେ କଥା ସ୍ମରଣ କରି ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ଶିହରି ଉଠିଲା । ଅତି ସମସ୍ତ ଯେପରି ତାକୁ ଏକ ପ୍ରହେଳିକା ପରି ବୋଧ ହେଲା ।

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ପତ୍ନୀର ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରୁ ଆପଣାର ଉତ୍ସୁକ ଦୃଷ୍ଟି ବଳପୂର୍ବକ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ଆଣି, ତାହା ପୁନର୍ବାର ପ୍ରସ୍ତୁ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଳେ ସନ୍ନିବେଶ କରି କହିଲା—'ଖାଇସରି ଛାଡ଼ାଇବ ହେବା ମୋର ଅଭ୍ୟାସ । ମୋର ତା ଦ୍ୱାରା ଖାଲସ୍ ହୁଏ-ନାହିଁ ।'

ଏହା କହି କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ମୁଦ୍ରିତ କରି-ଦେଲା ଏବଂ ପୁନର୍ବାର ପହିଁ ଅଡ଼ାକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି-ବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା; ମାତ୍ର ମନେ ମନେ ସେ କଅଣ ଭାବିଲା କଜାଣି, ଗୋଟାଏ ସୁଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରି ସେ ଆପଣାର ଦୃଷ୍ଟି ପୂର୍ବବତ୍ ଫଟକ କରିନେଲା ।

ଏହାପରେ ଉଭୟେ କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ନୀରବ ରହିଲେ । ଶେଷରେ ସୁମିତ ନୀରବତା ଭଙ୍ଗକରି ସଂକ୍ଷେପରେ ପଚାରି-କଲା:—

"ମୋଇ ଗୋଟାଏ ସାମାନ୍ୟ ଗୁହାର ଶୁଣିବାକୁ ବେଳ ହେବ କି?"

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଉତ୍ତର ଦେଲା :— "ମୋତେ କହୁଛ ?"

ସୁମିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରକାଶକରି କହିଲା—"ତମ ଛଡ଼ା ଆଉ ଏଠି କିଏ ଅଛି ?"

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଟିକିଏ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ଏଥର ପହିଁ ଅଡ଼ାକୁ ଅଡ଼ାଇ ସେ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ କହିଲା—"ମୋ ପାଖରେ ତ କଥା ଅଛି, ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।"

ସୁମିତ ଉତ୍ତର ଦେଲା :—"ତମର କି ମୋତେ ଠାଇ ଦେବାର ଅସୁବିଧା ନାହିଁ ?"

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ—କେଉଁଠାକୁ ?

ସୁମିତ—ମା' ଘରକୁ !

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ସମସ୍ତ କଥା ବୁଝିପାରିଲା; ମାତ୍ର କ୍ଷଣ-କାଳ ପାଇଁ ନୀରବ ରହି ଶେଷରେ କହିଲା—ମୋର କି ଅଧିକାର ? ଘରର ଯେ ମାନେ ମାଲିକ, ସେମାନେ ବିନା ଇଚ୍ଛା କରେ ଠାଇ ଦେବେ ?

ସୁମିତ—ମାଲିକମାନେ ତ ମାଆ ! ତେବେ ତମେ ଚେଷ୍ଟାକରି ଠାଇ ପାଇବ ନାହିଁ ?

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ—ମୋ ହାତରେ କଣ ଅଛି ଯେ ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ?

ସୁମିତ—କିଛି ଯଦି ନ କରି ପାରିବ, ତା'ଲେ ଟିକିଏ ମୋତେ ଦେଇ ଗୁଡ଼ିଦେଇ ଆସ ଗୁଲିଯିବାକୁ ମୋର ସାହସ ଅଛି ।

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ମନେ ମନେ ହସିଲା;—ଭାବିଲା ଏହା ପାଗଳାମୀ,—ନା ଠିକ୍ ପାଗଳାମୀ ନୁହେଁ—ଅଭିନୟ । ଏହା ଭାବି ସେ ଟିକିଏ ଭର୍ତ୍ସନା ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା— "ଏତେ ବଡ଼ ନିର୍ଭୀକ ହେବାର ସାହସ ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକଙ୍କର ଥାଏ ।"

ଏହା କହି କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଗମ୍ଭୀର ଭାବେ ବସିରହିଲା । ସୁମିତ କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଭାବରେ ଠିଆ-ହୋଇ ରହିଲା । ଶେଷରେ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗକରି କମ୍ପିତକଣ୍ଠରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା:— "ତେବେ ଥାଅ, ମୁଁ ବିଦାୟ ନେଉଛି, ଆଉ କେଉଁ ଦିନ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ଏତକ କେବଳ ଅନୁରୋଧ ଯେ, ହତଭାଗିନୀର ଦୋଷ ମାର୍ଜନା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ।"

ଏହା ପରେ ସୁମିତ ଧୀରେ ଧୀରେ କକ୍ଷ ତ୍ୟାଗକରି ଚାଲିଗଲା । କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଯାଇ କଣ ଗୋଟାଏ ଭାବି ଯେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଲା, ସେ ଜାଣେ; ମାତ୍ର ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦ୍ୱାରଟି ସହସା ସଜୋରେ ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ଆଲୁଅ ନିଭାଇଦେଲା । ତା'ପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶଯ୍ୟାଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପଡ଼ିଏ, ଦୁଇପଡ଼ ତିନିଘଡ଼ି ଯାଏଁ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଏପଟ ସେପାଖ ହୋଇ ଅବଶେଷରେ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଗଭୀର ନିଦ୍ରାରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇଗଲା । ଅସଂଖ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ଆସି ତା ଆଖିରେ ଏକ ଅନନ୍ତ ମାୟାରାଜ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରିଦେଲେ ।

ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲା—କିଏ ଯେପରି ତାକୁ ଏକ ଅନ୍ଧକାର ଗହ୍ୱର ଭିତରକୁ ଠେଲି ନେଇ ଯାଉଛି । ଯେତେ ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଛି, ସେତେ ବେଶି ଅନ୍ଧକାର । ଆଲୋକରଶ୍ମିର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ଅଛି କେଉଁଠାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉନାହିଁ । ସେ ହତାଶ ହୋଇ ଚିତ୍କାର କରି ଛାଡ଼ୁଛି—"ଛାଡ଼ିଦିଅ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଅନ୍ଧକାର କବଳରୁ ଉଦ୍ଧାର କର ।" ଏହିପରି ସମୟରେ ହଠାତ୍ ତାର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସେ କ୍ଷଣକାଳପାଇଁ ବିଛଣାରେ ଉଠିବସିଲା । ପରେ ପୁନର୍ବାର ନିଦ୍ରାଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲା । ନିଦ୍ରାଦେବୀ ମଧ୍ୟ କୃପାକଟାକ୍ଷ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେନାହିଁ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି

Printed by B. S. Das, at the Mukur Pre. Cuttack, —1928.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଭୁ

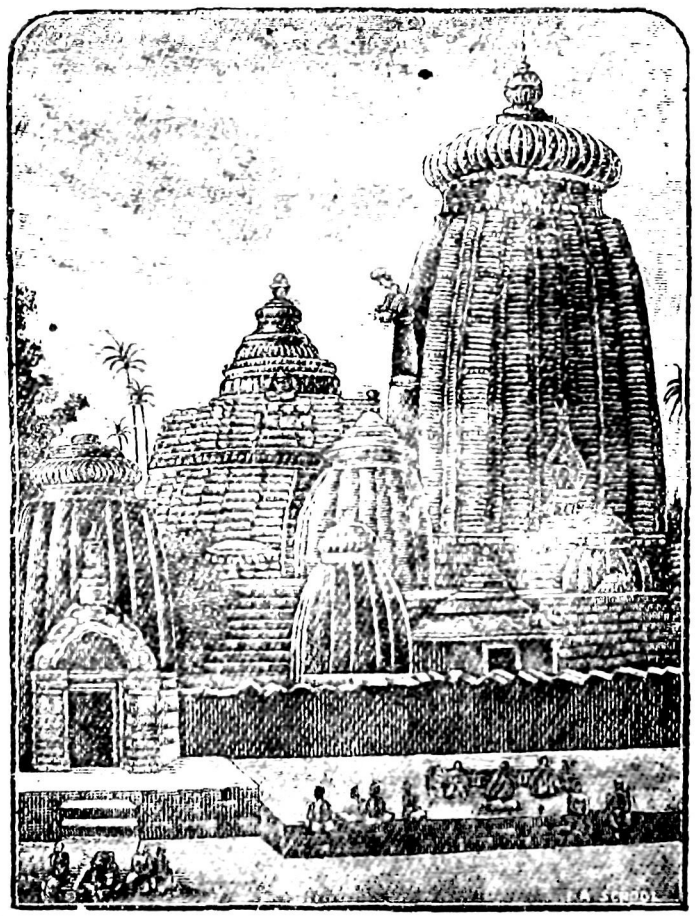

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ ସମ୍ପାଦକ ।

CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବୋ ଜୟତି ।

ହେଡ୍ ଅଫିସ୍— ବାବୁର ବଜାର, ଢାକା ।
ବ୍ରାଞ୍ଚ— ନ ୭୦ ମୁଲ ଫାଟକଜିତ, ନାରାୟଣଗଞ୍ଜ, ଢାକା ।

କାରଖାନା—ସାତଗାଁ ଉପାଲେନ, ଢାକା
ଏଜେଣ୍ଟ— ମୟମନସିଂହ—ଗ୍ରେଟବଜାର

ଭାରତଖ୍ୟାତ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ପୂର୍ବବଙ୍ଗର ଆଡଭେଞ୍ଚର ଔଷଧ ଅନ୍ୱେଷକ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଜଲମୋହନ ଶାହ ଶଙ୍କନିଧି ମହାଶୟଙ୍କ କନିଷ୍ଠଭ୍ରାତା ରାୟସାହେବ ଶ୍ରୀ ଗୌର ନିତାଇ ଶାହ ଶଙ୍କନିଧିଙ୍କ

ଗୌରନିତାଇ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଔଷଧାଳୟ

ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—ରାୟସାହେବ--ଶ୍ରୀ ଗୌରନିତାଇ ଶାହ ଶଙ୍କନିଧି ।

ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଓ ଚିକିତ୍ସକ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶାରଦାପ୍ରସନ୍ନ ସେନଗୁପ୍ତ, କବିରତ୍ନ । କବିରାଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚରଣେଶ୍ୱର ଦାସଗୁପ୍ତ କବିରତ୍ନ ।

ମୂଲ୍ୟଫେରସ୍ତ

ଏହି ଔଷଧାଳୟରେ ଅକ୍ରମ ତତ୍କାଔଷଧ ସୁଲଭମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ ହୁଏ ଔଷଧ ଖାଇଲାପରେ ମୂଲ୍ୟ ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯାଏ

ଚ୍ୟବନପ୍ରାଶ ।

କାଶୀର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଂଶୁକାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଏହା ଶ୍ୱାସ, କାସ ଓ ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗରେ ମହୌଷଧ, ପରମ ରସାୟନ ଏବଂ ଧାତୁ ଓ ଶୁକ୍ରବୃଦ୍ଧିକାରକ । ଏହାଅବାଳ ବୃଦ୍ଧଜନତା ସମସ୍ତେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି । ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଓ ହୃଦୟର ପକ୍ଷରେ ଏହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବଳକାରକ ଔଷଧ । ଏହା ସୁସ୍ଥ ଶରୀରରେ ସେବନ କରାଯାଏ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ସେର ୫ ୨୨ ମାତ୍ର

ଗୌରକାନ୍ତି ସାଲସା ।—(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଘଟିତ)

ଦେଶୀୟ ଓ ବିଦେଶୀୟ ସର୍ବପ୍ରକାର ସାଲସାଠାରୁ ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏହା କଚ୍ଛୁ, କୁଣ୍ଡିଆ, ଯାଦୁ ପ୍ରଭୃତି ଚର୍ମରୋଗ ବାତ-ରକ୍ତ କୁଷ୍ଠ ଚକ୍ରବୃଦ୍ଧିପାରଦ-ବିକୃତି ଏବଂ ଗର୍ମୀ (ଉପଦଂଶ) ରୋଗର ଅତି ଅର୍ଥ-ମହୌଷଧ । ମୂଲ୍ୟ ବଡ଼ ବୋତଲ ୫ ୩୨ ଓ ଛୋଟବୋତଲ ୫ ୨୧ ମାତ୍ର

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସିନ୍ଦୂର ।

ଏହି ବ୍ୟାଧିନାଶକ, ଆୟୁର୍ବେଦର ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ।

ଏହା ଅନୁପାନ ବିଶେଷରେ ଏହି ରୋଗରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ । ମୂଲ୍ୟ ୧ ତୋଳା ୫ ୩୧

ମକରଧ୍ୱଜ ।

ଏହାର ମୂଲ୍ୟ ସର୍ବରୋଗନାଶକ ବଳକାରକ ଔଷଧ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ଆବିଷ୍କାର ହୋଇନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ରୋଗ ହୋଇପାରେ ଅନୁପାନ ଭେଦରେ ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ଏହା ବଳ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଆୟୁ, କାନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧକ, ରସରକ୍ତାଦି ସପ୍ତଧାତୁ ପୁଷ୍ଟି-ପୋଷକ ; ବିଶେଷତଃ ଏହା ଦୁର୍ବଳ ଶିଶୁଠାରୁ ଅଶୀତି ବର୍ଷ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଗର୍ଭିଣୀ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅମୃତ ତୁଲ୍ୟ ଫଳଦାୟକ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ତୋଳା ୫ ୪୧

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ମୂଲ୍ୟ ତାଲିକା ପୁସ୍ତିକାରେ ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସମସ୍ତ ଔଷଧର ଗୁଣ ବିଶେଷରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଉପରୋକ୍ତ ଠିକଣାରେ ପତ୍ର ଦେଲେ ଉକ୍ତ ତାଲିକାଟି ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ପାଇପାରିବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ			ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
ଜନ୍ମଭୂମିର ଯାତ୍ରୀ	(ପଦ୍ୟ)	...	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର ...	୨୯୭
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ		...	" ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ...	୨୯୯
ଅଭିଶପ୍ତର ଅଭିମାନ	(ପଦ୍ୟ)	...	ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ସାବତ ଏଲ୍, ଏମ୍, ପି	୩୦୧
ସତୀତ୍ୱ ...	(ଗଳ୍ପ)	...	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୁରୁଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ...	୩୦୫
ଉଙ୍କଶୀ	(ପଦ୍ୟ)	...	ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର କବିରତ୍ନ ...	୩୦୭
ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରୀ		...	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବି.ଏ	୩୧୩
ତୁମେ	(ପଦ୍ୟ)	...	" ମଦନମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ	୩୧୭
ଓଡ଼ିଶାରେ ଲଙ୍କା		..	" ଭଗବାନ ମହାନ୍ତି	୩୧୯
ଗୁନ୍ଦିଥିବା ମାଳଗପନେ	(ପଦ୍ୟ)	..	" କୁମାରମିଶ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ..	୩୨୧
ଦୌରାତ୍ମକ ବାଳକ ...			ଶ୍ରୀ—	୩୨୦
ବନ୍ଧନ ମୋହ —	(ପଦ୍ୟ)		ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର ...	୩୨୨
ନିକଷ ...			ସମ୍ପାଦକ	୩୨୨

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ

ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ଗମନ ଆଦି କତିପୟ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ବଶତଃ ଦୈନିକସଂଖ୍ୟା ମୁକୁର ପ୍ରକାଶରେ ଟିକିଏ ବିଳମ୍ବ ଘଟିଥିଛି । ବୈଶାଖ ଅର୍ଥାତ୍ ଭା ୨୩।୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା ଚଳିତ ମଇମାସ ଶେଷସପ୍ତାହ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା ଜୁନମାସ ୨୫ ତାରିଖ ଦେଲାକୁ ବାହାରିବ ।

ଯେଉଁମାନେ ମୁକୁରର ବର୍ଷାରମ୍ଭରୁ ଗ୍ରାହକ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଏହିସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତିମାତ୍ରେ ଆଗାମୀ ବର୍ଷର ଦେୟ ମନିଅର୍ଡରଦ୍ୱାରା ପଠାଇଦେଇ ଅନୁଗୃହୀତ କରାଇବା ହେବେ, ଅଥବା ଆପତ୍ତିର କାରଣ ଥିଲେ ପତ୍ରଦ୍ୱାରା ଜଣାଇବେ । ଇତିମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାପ୍ୟ କିମ୍ବା ପତ୍ର ନପାଇଲେ ଆଗାମୀ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା ମୁକୁର ଭି.ପି. ଡାକରେ ପଠାଯିବ । ଭରସା କରୁଁ, ସହୃଦୟ ଗ୍ରାହକ ଦର୍ଶ ବେଳେବେଳେ ଭି.ପି. ଫେରସ୍ତକରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅକାରଣ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ କରିବେ ନାହିଁ ।

କାର୍ଯ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

ଲକ୍ଷ୍ମୀଗଡ଼ାଧୀଶ୍ୱର

ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରୀ ପ୍ରସାଦ ଦେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

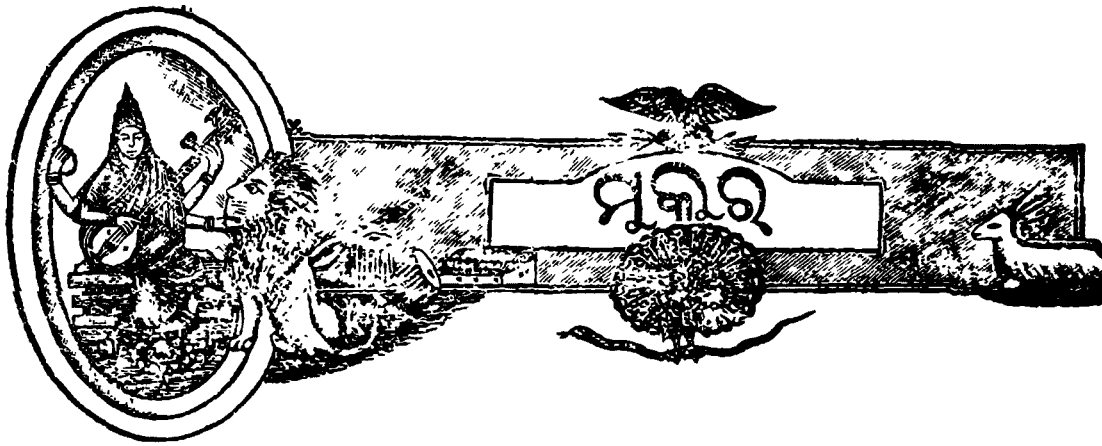

୨୨ଶ ଭାଗ	ଚୈତ୍ର ୧୩୩୫	୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା

ଜନ୍ମଭୂମିର ଯାତ୍ରୀ

୧

ଯାତ୍ରୀ ଆମେ ଉତ୍କଳର ମୁକ୍ତିପଥର ଅଗ୍ରଦୂତ
ତରୁଣକୁଳେ ଜନ୍ମ ଆମର ମରଣେ କରୁ ଚରଣାଘାତ
ଯାଉନୁ ଆମେ ଜେରୁଜଲମେ,
ମ୍ୟା, ମଦିନା, ବୃନ୍ଦାବନେ,
ହସୁନୁ ଆମେ ବଡ଼ଦିନେ ବା ପାର୍ବଣର ରକ୍ତଧାରେ
ଯାତ୍ରା ଆମର ନିତ୍ୟ ଦେଶେ,—ବିଶ୍ୱ ଜୀବନ ସଫଳତାରେ ।

୨

ଯାତ୍ରୀ ଆମେ, ଯାତ୍ରା ଆମର ପୁଣ୍ୟ-ଜୀବନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ରଥେ
ଚାଲିଛୁ ଆମେ ଲଙ୍ଘି ସାଗର, ଗିରି, ଗହନ ଲକ୍ଷ୍ୟପଥେ,
ତରୁଣ ଏହି ହୃଦୟ ତଳେ
କେତେ ଯେ ଆଶା ଝରଣା ଝରେ,
କି ଦୂର ଦେଶୁ ବଂଶୀ ବାଣୀ ଶୁଣି ଏ ମନ ଉଠେ ପୁଲକି,
ଆସେ ବରଷା, ଶରତ, ଶୀତ, ସ୍ନେହ ଆଦରେ ଆମକୁ ଡାକି

୩

ସୁଦୂର ଚୀନ ତୀଦତରେ ବାଜିବ ଆମର ବିଜୟ ଭେରୀ
କୃଷ୍ଣ କବିର ସୁପ୍ତ ଗୀତି ଉଠିବ ନବୀନ ଜୀବନ ଧରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେ ବାଣୀ ଆଜି ବରିବୁ ଆମେ
ଉତ୍କଳ ମା'ର ପୁଣ୍ୟ ନାମେ
ଅତୀତ ଯୁଗର ଅନ୍ଧକାରୁ ଆହରି ଆଣିବୁ ରତ୍ନରାଶି
ଘେନି ଏ ହୃଦୟେ ପୁଷ୍ପମାଳା ବା ଗଳାରେ ଝୁଲାଇ ମରଣ ଫାସୀ

୪

ଫଗୁଣ ମଧୁ ଗହନ ତଳେ କୋମଳ ଶିଶୁ କଳିକା ପରି
ହସିବୁ ଆମେ ଜନ ସମାଜେ ଦୁଃଖ ଶୋକ ମରମୁ ଭୁଲି,
ନବ ବହାରୀ ବହଗ ତୁଲେ
ଖେଳିବୁ ଆମେ ମାନସ ଭୋଳେ,
ଶ୍ୟାମଳ ଶୀତ ଯଲ୍ଲବରେ କୋମଳ କରି ଗଢିବୁ ହିଆ
କୁସୁମ ତୁଲେ ହସିବୁ ଆମେ, ସୌରଭେ ତା' ମାରିବୁ ଡ଼ିଆଁ ।

୫

ଯେ ପଥେ ଆଜି ବକଳ ମନେ ବୃଦ୍ଧ ନୀରବେ ପଡ଼ଇ ବସି—
ରୁଦ୍ଧ ଶତ ଜୀବନ ପରେ ମରଣ ଛାୟା ଘୋଟଇ ଆସି
ନାହିଁରେ ନାହିଁ ସେ ପଥେ ଭୟ
ଚାଲିବୁ ଆମେ କାର୍ତ୍ତିକେୟ
ଜୟପତାକା ଧରିଛୁ ହାତେ, ବନ୍ଧ ଯେତେ ପଡ଼ିବ ଲସି
ବିଶ୍ୱପିତାର ଛାଡ଼ ଆମେ, ମୁକ୍ତି ଦେବୁ ମାନବେ ହର୍ଷେ ।

୬

ଯେ ଦେଶେ ଖେଳେ ଦୁଃଖ, ଶୋକ, ବନ୍ଧ ବାଧା ମାନବ ମନେ
ଯେ ଦେଶେ ଉଠେ ଅତ୍ୟାଚାର ଦୃପ୍ତ ବୁକେ ଶୋଣିତ ପାନେ,
ତାରିବୁ ଆମେ ସେ ଦେଶେ ବସି
କ୍ଷମା କରୁଣା ପ୍ରେମେ ପରଶି,
ଖେଳାଇ ଦେବୁ ବିଦ୍ୟୁମାଳା ନିଷ୍ପେଷିତର ସୁପ୍ତପ୍ରାଣେ,
ଜନ୍ମଭୂମିର ଅଗ୍ରଦୂତ—ଯାତ୍ରୀ ଆମେ, ଯାତ୍ରୀ ଆମେ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାଙ୍ମୁଖକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ କରିବାହିଁ ଋଷିମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳ; ଶ୍ରୁତି, ସ୍ମୃତି, ତନ୍ତ୍ର, ପୁରାଣ, ଇତିହାସ ପ୍ରଭୃତି ସବୁ-ରେହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେତେପ୍ରକାର ବିପଦ ହୋଇପାରେ ଋଷି-ମାନେ ତାହା ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଥିଲେ, ଏହି ହେତୁରୁ ଅତି ବିପଦ କାଳରେ ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ ତାହାର ଶିକ୍ଷା ଦେଇଯାଇ ଅଛନ୍ତି । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର ସମର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "ଏହି ରଣୋଦ୍ୟମରେ କାହା ସହିତ ଆପଣଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହେବ ?" ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଉଭୟ ସେନା ମଧ୍ୟରେ ରଥ ସ୍ଥାପନ କରି କହିଲେ, 'ଏହି ସମବେତ କୁରୁମାନଙ୍କୁ ଅବଲୋକନ କର ।' ପାର୍ଥ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉଭୟ ସେନା ମଧ୍ୟରେ ପିତୃବ୍ୟ, ପିତାମହ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ମାତୁଳ, ଭ୍ରାତା, ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର, ସଖା, ଶ୍ୱଶୁର, ଓ ସୁହୃଦ-ମାନଙ୍କୁ ଅବଲୋକନ କରି ଅତିଶୟ ଦୁଃଖିତ ଓ କୃପାପରି-ବଶ ହୋଇ କହିଲେ, "ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବି ନାହିଁ ।" ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ମୋହ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ମୋହ ଆସିଲେ ଲୋକେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାଙ୍ମୁଖ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଅର୍ଜ୍ଜୁନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବିମୁଖ ହୋଇଅଛନ୍ତି; ସୁତରାଂ କହିଲେ "ମୁଁ ଭିକ୍ଷା କରି ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବି, କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବି ନାହିଁ ।"

ଏଠାରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ସ୍ୱଧର୍ମ ତ୍ୟାଗ କରି ପରଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାସକାଶେ ଇଚ୍ଛୁକ ହେଲେ । ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱଧର୍ମ ତ୍ୟାଗକରି ମାତ୍ର ରହିପାରେ ନାହିଁ । ସ୍ୱଧର୍ମ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ପର ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ବିପତ୍ତି ଆସିଅଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ ନକରି ପରଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରୁ ଅଛୁଁ, ମାତ୍ର ଏଥିରେ ହତାଶ ହେବା ଅନୁଚିତ । ଭଗ-ବଦ୍ଗୀତାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୋହମଗ୍ନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୁଖ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ସକାଶେ ନୂତନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦେଖାଇଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ କରିବାକୁ ଋଷି ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ୱଧର୍ମାଚରଣରେ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । କହିଲେ "ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଭିକ୍ଷାଟନ କ୍ଷତ୍ରିୟର ଧର୍ମ ନୁହେ, କ୍ଷତ୍ରିୟର ଏହା ପରଧର୍ମ, ଭିକ୍ଷାଟନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଧର୍ମ । ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷତ୍ରିୟ—ଯୁଦ୍ଧହିଁ ତୁମ୍ଭର ଧର୍ମ, ତୁମ୍ଭେ ଯୁଦ୍ଧ କର ।"

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କଅଣ କରିବାକୁ ହେବ ? ଏକମାତ୍ର ଉତ୍ତର—ଆମ୍ଭେମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାଙ୍ମୁଖ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ—କଅଣ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ହେବୁଁ ? ଏହାର ଉତ୍ତର— ତପସ୍ୟାହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ପରାୟଣ କରିବାକୁ କ୍ଷମ । ଏହି ତପସ୍ୟାହିଁ ହିନ୍ଦୁର ହିନ୍ଦୁତ୍ୱ, ଏହି ତପସ୍ୟାହିଁ ହିନ୍ଦୁଜାତିର ପ୍ରାଣ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରିୟତରବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲା । ଜୀବନ ଯାଉ ପଛକେ, ତପସ୍ୟା ଗ୍ରହଣକରାହିଁ, ଏହାହିଁ ସମସ୍ତ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଜାତିର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏବଂ ଇତିହାସରେ ତପସ୍ୟାହିଁ ଯେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ବିଶେଷତ୍ୱ, ତାହା ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପେ ପ୍ରମାଣ ଦେଇଅଛି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଁ, ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରହ୍ମା ତପସ୍ୟାଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି, ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ରତ୍ୱ ଦେବତାଙ୍କର ଦେବତ୍ୱ ଏ ସମସ୍ତହିଁ ତପସ୍ୟାଲବ୍ଧ । ଏତେବଡ଼ ପ୍ରତାପୀ ରାବଣଙ୍କୁ ତପସ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନିରେ ଅନେକ-ଥର ମସ୍ତକ ବିସର୍ଜ୍ଜନକରି ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି, ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ବରଲାଭ ପୂର୍ବକ ପୃଥିବୀ ଜୟରେ ବାହାରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଅର୍ଜ୍ଜୁନଭଳି ବୀର-ପୁରୁଷଙ୍କୁ ମହାରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତପସ୍ୟା ସକାଶେ କାମ୍ୟକ ବନରୁ ହିମାଳୟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭଗବଦ୍-ଗୀତାରେ "ସ୍ୱକର୍ମଣା ତମଭ୍ୟର୍ଚ୍ଚ୍ୟ ସିଦ୍ଧିଂ ବିନ୍ଦତି ମାନବଃ" ଏହି ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି । କର୍ମଦ୍ୱାରା ଭଗବାନଙ୍କର ଅର୍ଚ୍ଚନାହିଁ ନିଷ୍କାମ କର୍ମର କାଜ । ଯାହା ମନୁଷ୍ୟ କରୁଥିବ, ତାହା ବୈଦିକ ଅଥବା ଲୌକିକ ହେଉ ତହିଁରେ ଭଗବାନଙ୍କର ଅର୍ଚ୍ଚନା ହେଉଅଛି, ଏହାଭଳି ମନୁଷ୍ୟ କର୍ମ କରୁଥିବ । କର୍ମଭେଦ ଗୌଣ ଅଥବା ମୁଖ୍ୟ ହେଉ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରସନ୍ନତା, ଏହା ଉପରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିତ୍ୱ ନିର୍ଭର କରୁଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିଙ୍କୁ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ କହି ଅଛନ୍ତି। ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ -ତପସ୍ୟା କରିବୁ କାହିଁକି ? ପ୍ରୟୋଜନ ବ୍ୟତୀତ କେହି କିଛି କରିବାକୁ ମନ ବଳାନ୍ତି ନାହିଁ। ତପସ୍ୟାର ପ୍ରୟୋଜନ କଅଣ ? ଯାହାରେ ଆମ୍ଭ ମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧିହେବ ଅଥବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପହଁଚାଇ ଦିଏ, ତାହାହିଁ ତପସ୍ୟା। ତପସ୍ୟାର ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଯାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଥବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ହୋଇନାହିଁ, ତାହାର ତପସ୍ୟା ହୋଇନପାରେ। ଆର୍ଯ୍ୟଋଷିମାନେ ଦେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ମୋକ୍ଷ। ଧର୍ମହେଲା ଭିତ୍ତି, ମୋକ୍ଷ ସମାପ୍ତି, ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥ ଓ କାମ। ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ଉପାୟ (means) ଏବଂ ଶେଷଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ (End)। ଯେ ଜୀବନର ଯେଉଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥାଉ, ତାହା ଏହି ଚତୁର୍ବର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥାଏ। ଏହି ଚତୁର୍ବର୍ଗହିଁ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ। ଚତୁର୍ବର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯିବାକୁ ହେବ ଏହାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ। ଏହା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ନିବୃତ୍ତିର ମାର୍ଗ ଅବସ୍ଥିତ। ଏଭଳି ସୁନ୍ଦର ଲକ୍ଷ୍ୟ କିଏ କେଉଁଠାରେ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ? ଅଥଚ ଏଥିରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ନିବୃତ୍ତିର ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶିତ।

ସମସ୍ତ କର୍ମହିଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପ୍ରସନ୍ନତା ଅନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶେ କରିବାକୁ ହେବ। ଯଜ୍ଞ, ଯାଗ, ଯାଗ, ଦାନ ଅଥବା ତପସ୍ୟା କର, ତତ୍ତ୍ୱ ସମସ୍ତହିଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ହେବ। "ଯତ୍ତ୍ୱ କରୋଷି ଯଦଶ୍ନାସି ଯଜ୍ଜୁହୋଷି ଦଦାସି ଯତ୍ତ୍ୱ, ଯତ୍ତପସ୍ୟସି କୌନ୍ତେୟ ତତ୍ତ୍ୱ ମଦର୍ପଣମ୍।" ଏହା ଭଗବଦ୍ଗୀତାର ଶିକ୍ଷା। ଏଥିରେ ଅର୍ଥ ଓ ପରମାର୍ଥ ଉଭୟହିଁ ନିହିତ। ଜୀବକୁ ନିଜାହ ସଙ୍ଗରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପ୍ରସନ୍ନତା ଲାଭର ଏଥିରେହିଁ ସମ୍ଭାବନା। ଏହାହିଁ ପରମାର୍ଥ। ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା କାମପ୍ରାପ୍ତି ହେବ, ଏହା ସହିତ ଅନ୍ୟ ଏକ କାମନା ମନରେ ଉଦୟ ହେବ। ଯେତେବେଳେ ପ୍ରତି ଭାବନା ଓ କର୍ମରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପ୍ରସନ୍ନତା ଅଜ୍ଞକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟହୁଏ, ସେତେବେଳେ ମାନବ ତାହାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବା ସକାଶେ ଅଧୀର ହେବ ଏବଂ ସେତେବେଳେ ମାନବହୃଦୟ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ କହିଥିବ "ହେ ଈଶ୍ୱର ! ମୁଁ କେବେ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବି। ଏତେଦିନ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ପିତା, ମାତା, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର, କନ୍ୟା, ଭଗିନୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଯେପରି ଦୀନ ଦୁଃଖୀଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ତୁମ୍ଭର ସେବା କଲି ଏବଂ ତହିଁରେ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସନ୍ନତା ଯେ କେତେ ମଧୁର ତାହା ଅନୁଭବ କଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତୁମ୍ଭର ସେବା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ। ଏହି କାମନା ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରବଳ, ତାହାଙ୍କର ମୋକ୍ଷ କରାୟତ୍ତ। ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ ଏହି ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳହିଁ ତପସ୍ୟାର ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷ୍ୟ। ସୁତରାଂ କାହିଁକି ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ହେବ ଏହାର ଉତ୍ତର ଏତିକି ପାଇଲୁଁ। ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଲୁଁ ଯେ (୧) କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରମ୍ପରାକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ କରିବା (୨) କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାୟଣତାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଚତୁର୍ବର୍ଗ (୩) ଚତୁର୍ବର୍ଗ ତପସ୍ୟାଲବ୍ଧ। ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚତୁର୍ଥ କଥା ଏରୂପ ତପସ୍ୟା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଏରୂପ ତପସ୍ୟା ଆମ୍ଭେମାନେ କରିବାକୁ କ୍ଷମ। ଯେପରି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧିହେବ ତାହାହିଁ "ତପସ୍ୟା"। ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତିକି ବିଚାର କରିବାକୁ ହେବ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ? ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେଲେହେଁ ସେହି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ପଶ୍ଚାତ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ। ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସୁଖ ଅଥବା ଶାନ୍ତି,—ଧନ, ମାନ, ଯଶ, ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ଯାହାକିଛି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉ ନିଶ୍ଚୟ, ଯେବେ ତାହା ମୂଳରେ ସୁଖ ଅଥବା ଶାନ୍ତି ନ ଥାଏ, ତାହାହେଲେ ସେହି ସମସ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ କିଛିହିଁ ନୁହେ। ତାହାହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହିରୂପ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ହେବ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରିବାକୁ କ୍ଷମ। ଆମ୍ଭେମାନେ କିରୂପ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ, ତାହା ବୁଝିବାକୁ ହେବ। ଏହାର ଉତ୍ତର ଏହି ଯେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେ ରୂପ ସୁଖ ଅଥବା ଶାନ୍ତି ପ୍ରୟୋଜନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ତପସ୍ୟା ସେହିରୂପ କରିବାକୁ ହେବ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଗୋଟିଏ ଅବଲମ୍ବନ ରହିଥାଏ। ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତପସ୍ୟାର ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ। ସେହି ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ତପସ୍ୟା ରୂପ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପ୍ରଥମରୁ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହେବ। ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେ ଋଷିମାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ପାଳନରେ କ୍ଷମ ହୋଇପାରୁଁ, ତାହାହେଲେ ସଂସାରରୁ ଜ୍ୱାଳା ଯନ୍ତ୍ରଣା ଏବଂ ଶୋକ ତାପ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବୁଁ। ଋଷିମାନେ ବୁଝିଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ଯେ, ସୁଖ ଅଥବା ଶାନ୍ତିର ଅର୍ଥ ତ୍ୟାଗ। ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷିମାନେ କହିଅଛନ୍ତି, "ହେ ମାନବ, ବଳାସର ଭିକ୍ଷା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂଷଣ ପକାଇ ଦେଇ ତ୍ୟାଗର ଗୈରିକ ରାଗରେ ନିଜକୁ ରଞ୍ଜିତ କର । ତୁମ୍ଭେ ଶାନ୍ତି ପାଇବ ଏବଂ ତହିଁ ସଙ୍ଗରେ ଜଗତ ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟହେବ । "ତ୍ୟାଗେ ନୈକେନ ଅମୃତତ୍ୱ ମାନଶୁଃ ।" ତ୍ୟାଗହିଁ ଅମୃତତ୍ୱ ଲାଭର ଉପାୟ ।

ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ

ଅଭିଶପ୍ତର ଅଭିମାନ

୧

ଜାଣେ ଏ ଜୀବନ କେବେଁ ନହେବ ସଫଳ
ଅକାରଣ ନୁହେ ମୋର ଉଷ୍ଣଅଶ୍ରୁଜଳ ।
ନିବିଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର ଘନ ଗହନ ଅନ୍ଧାରେ
ନ ମରିବ ଚିରଦିନ ଶବ୍ଦ ହାହାକାରେ ।
ଅମୀୟ ଅରୁଣ ଭାତ
ବିକାଶିବ ଚିରରାତ,
ଅମୃତ ଆନନ୍ଦେ ମୁହିଁ ଅନନ୍ତ ଜୀବନେ
ଜାଗିବ ଜାଗିବ ସୁପ୍ତ ଆଶା ମୋର ମନେ ।

୨

ଦୁର୍ବଳ କୋମଳ ମୁହିଁ ମଳିନ ଅଧମ
କୋଟି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଚାଳନେ ସତତ ଅକ୍ଷମ,
ଶତ ଶତ ଭୁଲ ଭ୍ରାନ୍ତି
ଦାରୁଣ ଦୁଷଣ ଶାନ୍ତି,
ଘେରିଛି ଜୀବନ ମୋର ସହସ୍ର ଜଞ୍ଜାଳ
ତଥାପି ନୁହେଁ ମୁଁ ସଖା ! ମୃତ୍ତିକା କଙ୍କାଳ !
ଅମୃତ ସନ୍ତାନ ମୁହିଁ ସୁଧା ଅଧିକାରୀ
ଅନନ୍ତ ଚିନ୍ତାର ତଳେ ସୁପ୍ତ ଯୋପଧାରୀ ।

୩

ଲଞ୍ଛନା ଗଞ୍ଜନା ଶତ ଭର୍ତ୍ସନା ଜୀବନେ
ପଦେ ପଦେ ଅପମାନ ଚାଟିଲି ମରମେ,
ଶାଣ୍ଡଶେଳ ଶିଳା ଅବା କଠିନ କୁଲିଶ
ପ୍ରହାରେ ଜର୍ଜ୍ଜର ହୁଅ, ଜୀବନ ମୋ ବିଷ !
ତଥାପି ଅମର ମୁହିଁ ମାନବ-ସନ୍ତାନ
ବ୍ୟର୍ଥେ ଏ ପୃଥ୍ୱୀ ମୋତେ ଜକଲ ଆହ୍ୱାନ ।

ତଳେ ତଳେ ଏ ଜୀବନ
କରିବଟି ନିବେଦନ,
ସାରା ସୃଷ୍ଟି ପାଇ ମୁହିଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଦେବତା
କରମ କରତା ମୁହିଁ ମୋ ଭାଗ୍ୟ ନିୟନ୍ତା ।

୪

କରୁଛି କି ପରିହାସ ଦେଖି ଦୀନ ବେଶ
ଅର୍ଦ୍ଧ ଅନଶନେ କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀରେ ମୋ ଦେଶ ।
ତପତ ତପନ ତଳେ ତନ୍ତ୍ର ସ୍ନେହଜଳେ
ବୃକ୍ଷ-ବକ୍ଷ ଧରି ମୁହିଁ ଉଷାଇ ଲଙ୍ଗଳେ ।
ଅବା ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ଧରି
ଘରମେ ମରମେ ସରି,
ତବ ରମ୍ୟ ହର୍ମ୍ୟ ତୋର ତୋରଣ ସମ୍ମୁଖେ
କ୍ଲାନ୍ତ ପଦକ୍ଷେପେ ଆସେ, ନମ୍ରହୁଁଛି ମୁଖେ ।

୫

ଲଜେ ଗୋଟି ମଥା ଦୁରେ ଯ ଅ ମୋର ଭାଇ
ନ ଚିନ୍ତ ନ ଚିନ୍ତ ମୋତେ ନହେବ ବଥାଇ ।
ତଳେ ତଳେ ପ୍ରାଣ ମୋର କରିବ ଅର୍ପଣ
ତବ ଶତ ସୁଖ ଯହିଁ ହେବଟି ବର୍ଦ୍ଧନ,
ବହିବାର ଅଧିକାର ରଖ ଚିରଦିନ
ମରଣେ ସମ୍ବଳ କରି ହେଉଥାଏ କ୍ଷୀଣ ।
ତଥାପି ମରିବ ନାହିଁ
ମନେ ରଖ ଏହା ଭାଇ,
ଅକାରଣେ ଜନ୍ମ ମୋର ନହେଲା ଭୂତଳେ
ଅନନ୍ତ ବିକାଶ ଯେବେ ମରିବ ବିରଳେ ।
ଅନନ୍ତ ବିକାଶ ମମ
ଚିରଦିନ ଅନୁପମ,

Digitized by srujanika@gmail.com

କକ୍ଷଣ କର୍ଦ୍ଦମେ ପଦ୍ମ ମୁହିଁ ଶତଦଳ
ନହେବ ବିଫଳ ମୋର ଉପ୍ତ ନେତ୍ରଜଳ ।

୭

ପାଷଣେ ପିହ୍ନିତ ଭଗ୍ନ ବିଗ୍ରହ ସଖା
ପାଷାଣ ପ୍ରାଣରେ ତେଣୁ ନ ପଶଇ ଦକା ।
ଉପାସନେ ସ୍ୱଚ୍ଛମନେ ଆଗମ ଶସ୍ତ୍ରନେ
ହରୁଛ ଦିବସ ନିଶି କାନ୍ଦେ ମୁଁ ଅସ୍ତ୍ରନେ,
ମୋ ରକ୍ତ ତପତ ଧାରେ
ମେର ଶ୍ରୁତ ହାହାକାରେ,
ବୁଡ଼ ରହିଅଛ ତବ ଜୀବନ ସମ୍ପଦ
ନମିଲେ ମୁକତି ମୋତେ ଧାଇଣ ଶ୍ରୀପଦ ।
ତୁମେ ଖାର ତୁମେ ଗୁଣୀ
ମୁଁ ହୀନ ଅଜ୍ଞାନୀ ରଣୀ,
ତୁମର ସଭ୍ୟତା ପାଶେ, ତୁମର ଆଲୋକେ,
ତୁମ ବିନା ବାସ ମୋର ଅନନ୍ତ ନରକେ,
ନଭାବ ନଭାବ ଭାଇ
କେହ କେହେ ସୁଖି ନାହିଁ,
ଈଶ୍ୱର ପୀଡ଼ନ କାଉ ଦେଣା ଗୋଟି ଗୋଟି
ଥାଅ ସୁଖେ, ଭୋଗେ ମୁହିଁ କଷ୍ଟ କୋଟି କୋଟି !

୭

ଘୋର ଦୁର୍ଗମ ଯଦ୍ୟପି ଏ ଘନ ବିପିନ
କଣ୍ଟକ ପରାସେ ଫାସେ କାନ୍ଦ ତନୁ କ୍ଷୀଣ,
ସଙ୍ଗିତ ଯଦିବ ମୋର ଅଜ୍ଞାତ ନିବାସ
ନିଜ ତେଜେ ଦିନେ ମୁହିଁ ହେବ ସ୍ୱ ପ୍ରକାଶ !
ଯେ କରେ ସୁଖରେ ହର ଦ୍ରୌପଦୀ ବସନ
ସେ କର ଭଞ୍ଜନେ ଲଜ୍ଜା ହେବ ନିବାରଣ,
ଉଞ୍ଚାଇବ କେଶ ରାଶି
ଉକଡେ, ଆନନ୍ଦେ ଭାସି,
ଭୀମ ଭୁଜେ ବନ୍ଧାଇବ ଦର୍ପୀ ଦୁଃଶାସନ
ବୃକୋଦର ପଦାଘାତେ ତେଜିବ ଜୀବନ ।

୮

ଲଙ୍କା ନଗଡ଼େ ବନ୍ଦିନୀ ଜନକ ନନ୍ଦିନୀ,
ଦଶ ଆନନ ଦଳନେ କାନ୍ଦଇ ମେଦିନୀ—
କର୍ଣ୍ଣିତ କେବାଉ ସୀତା ଉତ୍ତମ ଆକୁଳା,
ଉଠୁଛି ଗୋପନ ଚିତ୍ତେ ଚିତାର କୁହୁଳା
ଜଳିବ ସେ ଦାଉ ଦାଉ
ଭସ୍ମିବ ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ,
କନକ-ନମନ-କାନ୍ତ—ଲଙ୍କା ଭୁବନଙ୍କା
ଅହଙ୍କାର ଅରି ଶିର ପାଦେ ହେବ ବଙ୍କା ।
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହିଷ୍ଣୁତା ସତ୍ୟ ଶ୍ରୀରାମ-ଜାନକୀ—
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବିଜୟ ବାଜା ଉଡ଼ିବ ଝଟିକ ।
ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ଯଶ ଗାଇବ ଗଗନ
ଗହନ ସାଗର ଶୋଷ ବିଶାଳ ଭୁବନ ।

୯

ଭାବିଛ ବିଫଳେ ଯିବ ତାଗର ତପସ୍ୟା
କାନ୍ଦିବ କରୁଣେ ଗୌରୀ ଗିରିଜା ବିବଶା,
ଶିବପତି ନ ଲଭି ସେ ଅସତୀ ବୋଲାଇ
ସତୀ ରୂପେ ବୃଥା ଦିନ୍ତୁ—ଗୃହେ ମରିନାହିଁ,
ମହାଯତି ଯୋଗଭଙ୍ଗ
କରିବ ଦେବ ଅନଙ୍ଗ,
ନେତ୍ରାନଳେ କଳେବର ଯିବ ବା ଦହିବ
ପର ଉପକାରେ ନିତି ମରି ସେ ବଞ୍ଚିବ ।

୧୦

ଅକାରଣେ ପାଷାଣ କି ଅହଲ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ
ଅପେକ୍ଷେ ଶିରେ ପଡ଼ି ଶ୍ରୀପାଦ ଶ୍ରୀହରି !
କଥା କଳଙ୍କିନୀ ରାଧା ହେବ ଗୋପ କୁଳେ,
ମୋହନ ମୁରଳୀ ତାନେ କଦମ୍ବର ମୂଳେ
ଛାଡ଼ି ପ୍ରିୟ ପରିଜନ
ଧାଇଁ ଉନ୍ମାଦିନୀ ସମ,
ଅନନ୍ତ ଅଶ୍ରୁ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିବ କି ଚିର
ନ ଉଦିବ ଚିଦାକାଶେ ବ୍ରଜର ମିହିର !
ନିପଟ କପଟ ଶ୍ୟାମ
ବାଉଳେ ରାଧାର ନାମ,
ବଜାଇ ଝୁରିବେ ପଡ଼ି ଦିବସ ଯାମିନୀ
ଯମୁନାର ନୀର ଯେବେ ଚୁମ୍ବିବ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।

୧୧

ମିଛେକ କୋକିଳ କେବେ ଡାଳେ କଳଗିଲ
ନ ବହିଲେ ମୃଦୁ ମଧୁ ମଳୟ ସମୀର,
ମିଛେ କି କୁମୁଦ ଆଖି
ଇନ୍ଦୁପାଦେ ରହେ ଲାଖି,
ଶରଦମ୍ବେ ସରମ୍ବ ସେ ନକଲେ ଚୁମ୍ବନ
ଶୀତଳ ଶିଶିର ଛଳେ ସ୍ନେହ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ନୀରବ ରଜନୀ ଧୀର ଭାଷାର ସ୍ପନ୍ଦନ,
ଝିଲ୍ଲୀରବେ ଆଶାଗୀତ ଗାଏ ଶ୍ରବଣରେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନନ୍ତ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶାନ୍ତ ସୁରେତ ପରଶେ,
ମିଛେ କି ଜୀବନ ରହେ ଆଦର ଧିଆନେ !

୧୨

ଅକାରଣେ ଦ୍ରୌପଦୀ ନ ଡେଜିବ ଜୀବ,
ଗମାସ୍ମୃଣ ପଣା ପରି ପୃଥ୍ୱୀ ପିଇବ !
କବିକୁଳ ଗୁରୁ ହେବେ ଗ୍ରେଟ ରତ୍ନାକର
ବୋଲାଇବେ ବାଲ୍ମୀକ ମହର୍ଷିପ୍ରବର ।
ଅକାରଣେ ବନବାସେ ନ ଯିବ ଜାନକୀ
ସତୀତ୍ୱ ଗୌରବ ପରି ଉଠିବ ମହିକ !
ଯାଇ ପୁଣି ଅଧିକାର
ରଘୁନାଥ ନେତ୍ରଧାର,
ପୋଛୁ ଲବ କୁଶ ଯୁଗ ଧନ୍ୟହେବେ ଭବେ
ଅକାରଣେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଶୋକ ନକଲା ବୈଧବ୍ୟେ ।

୧୩

ଭାବ ଗୁରୁ, ଗ୍ରାମଭୁଜେ ଦଳୁଛ ଦରପେ,
ଅସହାୟ, ହୀନ, ଭିକ୍ଷେ ପରାଣ ଅରପେ,
ତରଦିନ ସମରୁଲ ନଥିବ ତୁମର
କେବେ ତୁମେ ଡଳେ କେବେ ହେବ ମୁଁ ଉପର,
ତୁମର କଣ୍ଟକ ମୋର ହେବ ଶିରଶୋଭା,
ମୋହର ମୋହନୀ ଭନେ ହେବ ମନୋଲୋଭା ।
ଆଜି ଯାରେ ପଦାଘାତ
କାଲି ତାର ଧରି ହାତ
ଆଦରେ ଅଞ୍ଚଳନଧି ଅଙ୍କ ଆସନରେ
ରଖିବ ରତନ ସମ ସ୍ନେହ ଯତନରେ ।

୧୪

ବଳି ! ପଦଦଳା ତବ ସହିବ ମାରବେ
ଗୋଟିଏ କଥା ମୋ ମୁଖେ ନ ଶୁଣିବ ଭବେ ।
ତଥାପି ନିଃଶ୍ୱାସ ମୋର ଫଣାଇ ପାଷାଣ
କରିବ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ତବ ଅହଙ୍କାରୀ ପ୍ରାଣ,
ଆଜି ଯାକୁ ତୃଣସମ କରି ତୁଚ୍ଛ ହେଉ
କାଲି ସେହି ହେବ ତବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତବ ପ୍ରେମ ।
ଆଜି ଯେ ତୁମ୍ଭର ବନ୍ଦୀ କଠିନ ଶୃଙ୍ଖଳେ
କାଲି ପୂଜାଫୁଲ ଦେବ ତାହା ପାଦତଳେ,
ଆଜି ତୁମେ ଯାଇ ଗ୍ରହ
କାଲି ତବ ପ୍ରେମ ବହ
ବରି ଆଲିଙ୍ଗନ ତାକୁ ଦେବ ଦେବାସନ
ତା'ଗୁଣେ ମୋହିବ ତବ ମୂଢ଼ ଅନ୍ତମନ ।

୧୫

ଅଶ୍ରୁଶ୍ୟ ଭରତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦୃଣିତ ତଣ୍ଡୁଳ
କରେ ପରସ୍ପର ତବ ନରକ ଜଞ୍ଜାଳ,
ତାହେ ବନ୍ଦନାର ବୋଲି ପ୍ରଖର ଶର୍ଗରେ
'ବେଦେଗ ବେଦେଗ' ତାକ ଶୁଣାଅ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ।
ମୂର୍ତ୍ତି ପଦ ସେବାକାରୀ
ଭୃତ୍ୟ ପୂଜାର ଭଣ୍ଡାରୀ,
ବୋଲାଇଛ ବାବୁ ବସି ଉଚ୍ଚ ଆସନରେ
ଲଜ ଲୁଗୁଅ କିନ୍ତୁ ମୋ ଦଗ୍ଧ ବସନରେ ।
ମୋ ଦଗ୍ଧ ଅଶନ ପୁଣି ନିସ୍ୱାଦ ଭୋଜନ
ରୁଚି ପ୍ରାସାଦରେ ତୁମେ ଭଜେ ମୋ ବେଦନ ।

୧୬

ଅଗାଧ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତବ ମୁଁ ହୀନ ମୂଲଆ
ତୁମେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନେ, ମୁଁ ପାଦ ତଳଆ,
ମୋ ଭକତସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥି ଦଇବ ମନ୍ଥରେ
ଦୁଇଦିନ ହସୁଥାଅ ଭାସି ଅମ୍ବୁତରେ ।
ଗ୍ରେଗର ଚନ୍ଦ୍ରମା ଶିଷ୍ୟ, ବୋଲାଅ ଦେବତା,
ହୁଏଁ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଆ ତବ ପଦ ଅବନତା ।
ଉଠିବ ଉଠିବ ଭାସି
କରାଳ ଗରଳ ରାଶି,
ନୀଳକଣ୍ଠ ଲୋଡ଼ା ତହିଁ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର,
ବେଳହିଁ ଦୁଃଖାର ତବ ବାସନା ସମ୍ବର ।
ନୋହିଲେ ଭୀଷଣ ଭଣ ଶୁଗ୍ରସ୍ତ ଜଣେ
ରଚିବ ଶ୍ମଶାନ ତବ ମହାଲ ନନ୍ଦନେ ।

୧୭

କର୍ଣ୍ଣ ବାହୁବଳେ ଆଜି ତେଜି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
କୃଷ୍ଣାର୍ଜୁନେ ହେଉଛାନ କରେ ତୃଣ ସମ ।
ନ ଜାଣୁଛ ମନେ ଅଛି ଅଭିଳିତ ଶଲ
ଅରମନ୍ୟୁ ବଧ ଶୋଧ ଲଭିବ ନିଚ୍ଚର ।
ଜଳୁ ସଦନ-ଦହନ !
ଭୀମ ଗଦାରେ ଭଗନ
ହେବ ସେ ଭର୍ବିତ ଜାନୁ ତେଜିବ ଜୀବନ
ଅନ୍ୟାୟ ଆହବେ ପରି ବିଳାଇଛ ମନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୮

ଚିରଦିନ ଗୃହ କାର ନ ଉଦେ ଆକାଶେ
ଚିରଦିନ ନ ଭାସେ କେ ସମ୍ପଦ ବିଳାସେ ।
ଚିର ପରିଣତ ନୁହେ ନ୍ୟାସ୍ୟ-ଯୁଧିଷ୍ଠିର,
ଚିର ମନ୍ତ୍ରେ ନ ଭୁଲିବ କେହି ଶକୁନିର ।
ଆଜି ତବ ପକ୍ଷେ ଲକ୍ଷ ନାରାୟଣୀ ସେନା
ଏକା ନାରାୟଣ ମୋର ରକ୍ଷା ବଜ୍ରସେନା,
ଆଅନ୍ତୁ ସହସ୍ର ରଥୀ
ଏକା ମୋ ରଥ ସାରଥୀ
ନିରସ୍ତ୍ର, ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ କୃଷ୍ଣ ଛନ୍ଦ୍ର ବଂଶୀଧାରୀ—
ଗୀତାଗାନେ ପ୍ରାଣେ ମୋର ବର୍ଣ୍ଣ ଶାନ୍ତିବାରି ।

୧୯

ଜାଣ ମୋ' ମୂର୍ଖତା ସୁଖେ ଦିଅ କରତାଳି
ମରେ ମୁଁ ବିଦ୍ରୂପ କ୍ଷୋଭେ ଚିତ୍ତେ ଚିତା ଜାଳି ।
ନାହିଁ ମୋର ବାସ, ଅଛି ମହାକାଶ ତଳେ
ନାହିଁ ମୋର ହେମଶଯ୍ୟା, ଶୁଏଁ ମୁ ଭୂତଳେ ।
ଶୀତ ଖରା ବରଷାରେ
ପ୍ରକୃତିର ଅତ୍ୟାଚାରେ,
କ୍ଷୀଣଅଙ୍ଗ ଶିରା ସବ ଅସ୍ଥି ଯାଏ ହିଲି
ତଥାପି ବଞ୍ଚିବ ନିଶ୍ଚେ ଏ କଷ୍ଟରେ ମରି
ମରଣ ନୁହେ ମୋ' କ୍ଲେଶ
କୁହେ ତା' ବିନାଶ, ଶେଷ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ସୁନ୍ଦର ନବ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ
ମୋ ମରଣେ କିନ୍ତୁ ତବ ଜୀବ କି ସମ୍ଭବ ?

୨୦

ଉମ୍ଳଳ ସ୍ନାନର ଶେଷ ଆଶାର ସମ୍ବଳ
କାଟି ନେଲ ଶୀତେ ଯଥା ଶୀତାର୍ତ୍ତ କମ୍ବଳ ।
ଭାବିଲ ମହତ ଏକ କରମ ସାଧିଲ
ବୈରାଗ୍ୟରେ ସ୍ନାନ ଅଛି ଜୀବନ ବଧିଲ ।
କିନ୍ତୁ ରକ୍ତସ୍ନାନ କେବେ ମରି ସେ ନ ମରେ,
ଶତ ଶତ ଦୈତ୍ୟ ଜାତ ବିନ୍ଦୁ ଏ ରକ୍ତରେ ।
ଖଡ୍ଗହସ୍ତେ ହାଣି ଶିର
ବୁହାଇଲ ଯେ ରୁଧିର,
ବିନ୍ଦୁ ସିନ୍ଧୁ ହୋଇ ଶେଷେ ବୁଡିବ ଆପଣ
ଲଭିବତ ପ୍ରତିଫଳ କୃଷ୍ଣାରେ କୃପଣ ।

୨୧

ପାଦେ ଦଳି ଫୁଲଗୋଟି ହେଲାକି ଗୌରବ
ମଥିତ ବ୍ୟଥିତ ତାର ଚୂରିଲା ସୌରଭ ।
ମରି ସେ ମରିଲା ନାହିଁ
ହଜାଇଲ କାହିଁ ପାଇଁ
ତାର ଶୋଭା ଶିରା ହାସ ଅକାଳେ ହେଳାରେ
କିଏ ଜିତେ କିଏ ହାରେ ବୁଝି ଏ ଖେଳାରେ,
ନିଜର ଆନନ୍ଦ ଧନ ସାରିଲ ତୁଚ୍ଛାକୁ
ନିଜହସ୍ତେ ନିଜା ଛେଦ କହିବ କାହାକୁ ?

୨୨

ଭାବିଲ ବୁଡିବ ପଦ୍ମ କଦଳୀ ଭେଳାରେ
ଅଜସ୍ର ଅମ୍ବୁଧି ତଳେ ଗ୍ରହିବ ଗେହାରେ
ଆଦରେ ମରଣ ମୋର, ନିଷ୍ଠୁର କାଣ୍ଡାରି !
ଘନ ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ ଉର୍ମ୍ମି ମାରିବ ସଂହାରି ।
ସହସ୍ରା ଅତଳେ କୂଳ
ଲଭି ମୋ ଭରସା ଠୁଳ
ହେଲାଣି ଅଭୟ ପାଦେ, ଦୟାଳ ଠାକୁର
ଶୁଣିଲେଣି କାକୁ ମୋର, ଶୁଣ ଶୁଣ ଝୁର !

୨୩

ଯଦି ମହାଭାରତର ମହାସିନ୍ଧୁ ଜଳେ
ବୁଡ଼ି ମୁ ଚିତାରେ କାନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣା ପାଦତଳେ,
ତୋଳି ନେବେ ଦସ୍ତାରି ସେ ପ୍ରେମ ମହାକାଳ
ଗଉରୀ-ଶେଖରସମ ଦେଖେ ଗ୍ରହିଁ ଗ୍ରହିଁ ।
ତହିଁ ମାନସସରୋବର କମଳ ବିଳାସୀ
ମରାଳର କଳଗାନେ ମାନସ ଉଦାସୀ,
ହେବ ହୈମବତୀ ସତୀ ତିଲୋକ ପାବନୀ
ଅକାରଣେ ଏ ପ୍ରଳାପ କରେ ପାଗଳିନୀ ।

୨୪

ବିଶ୍ୱାସ ତାହାର ବିଶ୍ୱରାଜ୍ୟ ବିଧାତାର
ଚିର ନ ଚିତ୍ତିବ ତହିଁ ଝୁର ଅତ୍ୟାଚାର ।
ଯେ ସ୍ନାନ ବିଶ୍ୱାସୀ କର୍ମ୍ମେ ଦେଉ ସେ ପରଖି,
ଏତିକ ମାଗୁଣୀ ମୋ'ର ଅନାଥ ଅରକ୍ଷୀ ।

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସତୀତ୍ୱ

ମା'ଟି ତାର ଲତିକା—ବଡ଼ ଆଦରରେ ତାପ ମା'ବାପ ତାଙ୍କ ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟାର ନା' ଦେଇଥିଲେ ଲତିକା—ଯେପରି ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଲତିକା । ବଡ଼ଲୋକ ବଡ଼ ଆଦରରେ ତାକୁ ଲତା ବୋଲି ଡାକେ, କିନ୍ତୁ ଖାଲି ଲତା ବୋଲି ଡାକିଲେ ତ ଚଳିବ ନାହିଁ, ଲତାଟିର କିଛି ଗୌରବ ଥିବା ଦରକାର; ସୁତରାଂ ସାନ୍ନା ମା' ତାକୁ ବଡ଼ ଆଦରରେ 'କନକ ଲତା' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି; ସଙ୍ଗିନୀମାନେ କେହି ବା 'କୁସୁମଲତା', କେହି ବା 'ଲବଙ୍ଗଲତା' କେହି କେହି ବା ନଆଳୀ ଲତା ଇତ୍ୟାଦି ନାମରେ ଅଭିହିତ କରି ତାକୁ ଡାକନ୍ତି । ପାଠକ ପାଠିକାଗଣ ! ଆପଣମାନେ 'ଲତିକା', 'କନକଲତା', 'ଲତା' ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରନ୍ତୁ ଆପତ୍ତି ନାହିଁ—କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାକୁ ଲତିକା ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିବୁଁ ।

ଦେଖିବାକୁ ଥିଲା ସେ ସୁନ୍ଦରୀ—କବି କଳ୍ପନା-ପ୍ରସୂତା ସୁନ୍ଦରୀ ନୁହେଁ—ସାଧାରଣ ସୁନ୍ଦରୀ । ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଆକର୍ଷଣ କ୍ଷମତା ନାହିଁ, ଏହା ପ୍ରକୃତ ପରି ପବିତ୍ର ଏବଂ ସ୍ୱଚ୍ଛ । ହେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ନ ହେଲେ କଅଣ ହେଲା ସେ ସୁନ୍ଦରୀ ଶ୍ରେଣୀ ଭୁକ୍ତା, ତାହାର ମୁଖରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ କମନୀୟତା ଏବଂ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବୋଳାଥିଲା ଯାହା କି ତାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଶତଗୁଣରେ ଶୋଭନୀୟ ଓ ବୃଦ୍ଧି କରୁଥିଲା ।

କିନ୍ତୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ସେ ଜଣେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଗୃହସ୍ଥ ଘରେ । ପିତା ତାହାର ଉଚ୍ଚକୁଳ ପ୍ରସୂତ ନ ହେଲେ କ'ଣ ହେଉ, ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଉଚ୍ଚଗୁଣର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ । ସୁତରାଂ କନ୍ୟା'କୁ ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ନ ଥିଲେ । ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ରୂପ ସହିତ ପିତୃଦତ୍ତ ଗୁଣର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଲତିକା ଗୋଟିଏ ଦେବୀପ୍ରତିମା ପରି ଦେଖାଯାଉଥିଲା ।

ପାଠିକା ଗଣ କ୍ଷମା କରିବେ, ଆମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ ଯେ ,ଲତିକାକୁ ଗୋଟିଏ ଦେବୀ ପ୍ରତିମାକରି ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ଛିଡ଼ା କରିବା । ସେ ଆପଣ ମାନଙ୍କ ପରି ସାଧାରଣ ସୁନ୍ଦରୀ । ଆପଣ ମାନଙ୍କଠାରୁ ତା' ପାଖରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ଗୁଣ ନ ଥିଲା ଏବଂ ଏହା ସତ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ନାରୀର ଯତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଥାଏ ତାହା ହେଲେ ସ୍ୱାମୀ-ଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ତାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଆହୁରି ବୃଦ୍ଧି କରେ; ସୁତରାଂ ଲତିକାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ତାହାର ସଦ୍ଗୁଣ ମିଶି ତାକୁ ଯେ ପ୍ରକୃତ ସୁନ୍ଦରୀ କରିଥିଲା ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ।

ସମାଜର ଚିର ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ତାକୁ ବାଲ୍ୟ-କାଳରୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ପିତା ତାହାର ସ୍ୱଜାତିର ଜନୈକ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଗୃହସ୍ଥର ସହିତ ସହିତ ତାହାର ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ । ବିବାହ ପରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲତିକା ତାହାର ସ୍ୱାମୀକୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲତିକା ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଅଛି; ସୁତରାଂ ତାହାକୁ ଶ୍ୱଶୁର ଘରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ପିତା ତାର ବର୍ତ୍ତମାନ ତାକୁ ଶ୍ୱଶୁର ଘରକୁ ପଠାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେଣି । ମାତା କନ୍ୟାର ଭାବୀ ଶୁଭେଚ୍ଛା କଳ୍ପନାକରି ସ୍ୱାମୀ ପଡ଼ୋ-ଶିଙ୍କ ପାଖରେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲେଣି । ବଡ଼ଭାଇ ତା'ର ମେଉଁମାନଙ୍କରୁ ତା' ପାଇଁ ଲୁଗା, ଗହଣା ପ୍ରଭୃତି ନେଇ ଆସିଲେଣି ।

ଲତିକା ବୁଝିପାରିଲାଣି ଯେ, ତାହାକୁ ଶ୍ୱଶୁରଘରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ଆନାଲ୍ପ ପରିଚିତ ଘର, ଭଉଣୀ ପିତା ମାତାଙ୍କର ମମତା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯିବାପାଇଁ ତା' ହୃଦୟ କାନ୍ଦି ଉଠିଲାଣି । ବାଲ୍ୟକାଳର କେତେ ସ୍ମୃତି ଆସି ତାହାର ହୃଦୟ ଦୁଆରେ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ କଲେଣି । ଗୃହର ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ଚାହେଁ, ସେହି ଦିଗରେ ଦେଖେ ଯେପରି ତାହାର ବାଲ୍ୟସ୍ମୃତି ଗୁଡ଼ିକ ସେହିଠାରେ ବୋଳା ହୋଇଅଛି । ଆଜି ଯେପରି ତା' ଆଖିରେ ନୂତନ ପରି ଦେଖାଯାଇ ତାକୁ ପୀଡ଼ା ଦେଉଅଛି । ଆଉ ଆଠଦିନ ପରେ ସେ ଏସବୁର ମାୟା ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେଉଁ ଅଜଣା ଅଚିହ୍ନା ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ ଯାଇ ରହିବ । ହୁ ହୁ କରି ତା' ଆଖିରୁ ପାଣି ବହିଯାଉଥାଏ, କିନ୍ତୁ ମନେ ମନେ ଯେ ସେ ଗୋଟିଏ ସୁଖର ପୁଲକ ଅନୁ-ଭବ କରୁଥାଏ ତାହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ଏ ସୁଖଟି ଯେ କ'ଣ ତାହା ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ବୁଝିପାରୁ ନ ଥାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କହିଁର ଗୋଟିଏ ପୁଲକ ଆସି ତା' ଦେହରେ ଖେଳି-ଯାଉଥାଏ । କୌତୂହଳୀ ତ ହେବାର କଥା । ଶ୍ୱଶୁରଘର କପର, ଶ୍ୱଶୁର, ଶାଶୁ, ଦେବର ଇତ୍ୟାଦି କପର, ଶ୍ୱଶୁର-ବଂଶ ତଥା ଭ୍ରାତାର ଇତିହାସ ଇତ୍ୟାଦି ଜାଣିବାକୁ ସାଧାରଣତଃ ନବବଧୂର କୌତୂହଳ ଜାତ ହୋଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଏହି ଅକାରଣ 'ପୁଲକ' ଏଥିରେ କାରଣ ଆମ୍ଭମାନେ ଜାଣିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଅନୁଦର୍ଶୀ ପାଠକ ମାନେ ଜାଣିଥିବେ, ସୁତରାଂ ଲେଖକ ଲେଖିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା କରୁଅଛି ।

ସଙ୍ଗିନୀଦଳ ଆସି ଲତିକାକୁ ଘେରିପକାଇଲେ । କେହି କହିଲା, 'ଲତା, ତୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଭୁଲି ଶ୍ୱଶୁର ଘରକୁ ଯାଉଅଛୁ,' କେହି କହିଲା, 'ଲତା, ତୁ ଆମ୍ଭକଥା ସେଠି ମନେ ପକାଇବୁ ନା ?' କେହି କହିଲା, 'ସେଠି କଅଣ ଆମ୍ଭକଥା ମନେ ପଡ଼ିବ, ତା' ମନେକରିବା ଲୋକ ତ ସେଠି' ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ବକ୍ତବ୍ୟ ସରିଲେ । ଲତିକା ଗୀ'ଗୀ' କହି ସେଠାରୁ ଉଠିଯିବାକୁ ବସିଲା, ଏହି ସମ-ୟରେ ସାନ୍ତ ମା କହିଲେ, 'ଇଲେ ଲତା, ତର ଦେଖିଲେ ଘର କଥା ଭୁଲିବୁ ନା ଲେ', ଲତିକା ସେଠାରୁ ଘର ଭିତରକୁ ଦୌଡ଼ି ପଳାଇଲା ।

ଦୁଇଦିନ ପରେ ଲତିକାର ବଡ଼ଭାଇର ବିଭାଘର ନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମରେ ହୋଇଗଲା । ଲତିକା ବଡ଼ ଆଦରରେ, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦରେ ତା'ର ଅଳ୍ପବୟସ୍କା ଭ୍ରାତୃବଧୂକୁ ବିଭାଘରକୁ ନେଇଗଲା ଏବଂ ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ସଦ୍ୟ ସ୍ନେହବିଚ୍ଛେଦ କାତର ବାଳିକାକୁ ଆପଣାର କରି ନେଇ ତାହାର ଶୋକାଶ୍ରୁ ମୋଚନ କଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ମାନେ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅପରିଚିତା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଆପଣାର କରି ନେଇ-ପାରନ୍ତି, ତହିଁପରେ ସେ ଯଦି ସମ୍ପର୍କୀୟା ହୋଇଥାଏ ତା' ହେଲେ କଥା ନାହିଁ; ଏଇଟା ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତି-ଦତ୍ତ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଗୁଣ; କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷ ତା' ପାରେ ନାହିଁ । ପୁରୁଷ କେବଳ କରିପାରେ ହିଂସା ଏବଂ ଶତ୍ରୁତା । ଯାଉ ସେ କଥା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଲତିକାର ଶ୍ୱଶୁରଘରକୁ ଯିବାର ଅଳ୍ପ ତିନୋଟିଦିନ ବାକି । ଲତିକାର ହୃଦୟରେ କାନ୍ଦ ଉଠିଲାଣି । ସାଧାରଣତଃ ଏଇମାନେ ଶ୍ୱଶୁରଘରକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧରି କାନ୍ଦନ୍ତି; ମାତ୍ର ଲତିକା ସେପରିସ୍ଥଳରେ ଶିକ୍ଷିତା ନୁହେଁ, ସେ କାହାକୁ କିଛି କହିପାରେ, ଅଥଚ ମାରବରେ ବସି କାନ୍ଦେ । ଏହା ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଯେଉଁଠି ସ୍ନେହ ନାରବ, ସେପରି କି ଗୋଟିଏ ଆହ୍ଲାଦନ ମଧ୍ୟରେ ଘୋଡ଼ା ହୋଇଥାଏ, ସେଇଠି ତାହା ଗଭୀର । ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶକରିବା ଦ୍ୱାରା ସ୍ନେହର ଗଭୀରତା ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ତାହାର ସ୍ନେହ ବିଦ୍ୟୁତପରି କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ । ତାହାର ସ୍ନେହ ଗଭୀର ସ୍ନେହ ହୃଦୟର ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାଗତ ହୋଇ ରହିଅଛି ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୃଦୟ ଯେପରି ଉଦ୍ବେ-ଳିତ ହୋଇ ତାହାର ନିଭୃତତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ଗୋଟିଏ କ୍ରୋଧ ଉଠୁଅଛି ।

ମଝିରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିନ ବାକି, ଲତିକାର ପିତା ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । କପର ଜନସପତ ସଜଲକର କନ୍ୟାକୁ ଶୀଘ୍ର ବିଦାୟ କରିଦେବେ; କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ଏକପ୍ରକାର ଏବଂ ଫଳ ହୁଏ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର । କଥାରେ କହନ୍ତି 'ଦଇବ ଦଉଡ଼ି ମନୁଷ୍ୟ ଗାଈ ଯେଣିକ ଓଟାରେ ଟେଣିକ ଯାଇ' ସେହିଦିନ ୧୦ଟା ସମୟରେ ଶୁଣାଗଲା ଯେ, ଭକାମା'କୁ କଲେରା ହୋଇଛି । ସନ୍ଧ୍ୟା ୭ଟାବେଳକୁ ନିକାଶ । ତତ୍ପରେ ଶୁଣାଗଲା ଯେ, ଗାଁର ଆହୁରି ୨୩ ଜଣଙ୍କୁ ହୋଇଛି । ଗାଁ ଭିତରେ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନଥା ପଡ଼ିଗଲା । ସମସ୍ତେ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଗାଡ଼ି କରାଟ ଦେଇ ଶେଷ ଗଲେଣି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଗଢ଼ ଅନ୍ଧକାରରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲା । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଗ୍ରାମ୍ୟ କୁକୁରଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଚିତ୍କାର ଶବ୍ଦ ସେହି ଅନ୍ଧକାରକୁ ଆହୁରି ଭୀଷଣତର କରୁଥିଲା । ହଠାତ୍ ରାତି ୩ଟା ବେଳେ ଲତିକା ମା'ର କଲେରା ହେଲା, ସେହି ବେଳକୁ ଲତିକାର ପିତାର ଭଗିନୀ—ଦୂରୀ ଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ-ଘରେ ତାହା କରିବାର କଥା-ଚାଲିଗଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ଡାକ୍ତର ଜଣଙ୍କ ଆସିଲେ; କିନ୍ତୁ କିଛି ହେଲାନାହିଁ । ଦିନ ୪ଟା ବେଳକୁ ପତିପତ୍ନୀ ଉଭୟେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୋକ ସାଗରରେ ଭସାଇ ଅନ୍ତିମ ଶଯ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ପୁତ୍ର ଓ ପୁତ୍ରବଧୂର ଏହିପରି ଆକସ୍ମିକ ମରଣରେ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରିରେ ଲତିକାର ପିତାମହୀ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଶେଷରାତ୍ରିରେ ଲତାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ଏହି ସର୍ବନାଶ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ, ଏବଂ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା, ଭଗ୍ନୀ ଏବଂ ସବୋପରି ଗୋଟିଏ ନବଜାତା କ୍ଷୁଦ୍ର ବାଳିକାକୁ ଅତଳ ଦୁଃଖସାଗରରେ ନିକ୍ଷେପକରି ଦିନ ୧୦ଟା ସମୟରେ ଚାଲିଗଲେ । କି ମର୍ମ-ବିଦାରକ ଦୃଶ୍ୟ । ଅଦୃଷ୍ଟର କି ବିଚିତ୍ର ପରିହାସ !! ଯେଉଁ-ଠାରେ ଦୁଇଦିନ ପୂର୍ବେ ଆନନ୍ଦର ଢେଉ ଖେଳିଯାଉଥିଲା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଜ ସେଠାରେ ଦୁଃଖର କରାଳ ତରଙ୍ଗ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତ୍ରାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଅଛି । ଭଗବାନଙ୍କର ବଜ୍ର ଯେପରି ଗୋପନରେ ରହିଥିଲା, ହଠାତ୍ ଆସି ଏହି ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରି ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । ରହିଲେ କେବଳ ଲତିକା, ବିମଳ ଏବଂ ଲତିକାର ଅଗ୍ରଗାମୀ ସଦ୍ୟ ବିଧବା ଭ୍ରାତୃବଧୂ । ଲତିକା ଅର୍ଦ୍ଧମୂର୍ଚ୍ଛିତ ଅବସ୍ଥାରେ କପରି ମୂକପରି ହୋଇଗଲା । ପୁନଃ ପୁନଃ ଶୋକର ଆଘାତ ତାକୁ ଯେପରି ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜୀବ ପୁତ୍ତଳିକା ପରି କରିଦେଇଥିଲା । ସେ ସବୁ ଦେଖୁଥାଏ ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏ; କିନ୍ତୁ କିଛି କରିପାରେ ନାହିଁ, ଯେପରି ସଂସାର ସଙ୍ଗରେ ତାର କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ସେ ଗୋଟିଏ ପୃଥକ୍ ଜୀବ । ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାହା ଦେଖାଯାଏ, ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର କୌଣସି ଊଣା ହେଲାନାହିଁ । ବଧୂ ଉପରେ ସାରା ପଡ଼ଶାଙ୍କ ଅଭିଶପ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସତେ ଯେପରି ତାହାର ସବୁ ଦୋଷ, ଏବଂ ସେ ଘରେ ପାଦ ଦେଉ ନ ଦେଉଣୁ ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁର ଏବଂ ସ୍ୱାମୀକୁ ଖାଇଲା । ସମସ୍ତଙ୍କର ରୋଷାଗ୍ନି ଯେପରି ଏହି ନିରୀହ ସରଳା ବାଳିକା ଉପରେ ବୃଷ୍ଟି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବଧୂର ପିତା ଆସି ତାକୁ ଘରକୁ ନେଇଗଲେ । ସାରା ପଡୋଶୀମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲତିକାର ଦୁଃଖରେ ସମଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ; କିନ୍ତୁ କେହି ସାହସ କରି ସେମାନଙ୍କ ଘରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାର ଦେଖାଗଲାନାହିଁ, କାରଣ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେବେ । ଅବଶେଷରେ ଗ୍ରାମର ଡାକ୍ତର ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଗୃହକୁ ଆଣି ରଖିଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ଶୋକର ଜ୍ୱାଳା କଥଞ୍ଚିତ୍ କମିଯିବାରୁ ଲତିକା ତାହାର ସ୍ନେହର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାଇଟିକୁ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ବାହାରିଲା—ମାମୁଘରକୁ । ସମସ୍ତେ ଏକାଦୀ ଯିବାକୁ ବାରଣ କଲେ, ମାତ୍ର ଏକାକୀ ଯିବା ଛଡ଼ା ତାର ଯେ ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଭଗ୍ନହୃଦୟ ନେଇ ସ୍ନେହର ଭାଇଟିକୁ ଧରି ସେ ତିନିକୋଶ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ରେଲଷ୍ଟେଶନକୁ ଗଲା ।

+ + + +

ଲତିକା ଯେତେବେଳେ ଷ୍ଟେଶନରେ ପହଞ୍ଚିଲା ସେତେବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆସନ୍ନପ୍ରାୟ । ବିମଳ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେଲା—ତହିଁ ସେ ଭ୍ରାତାକୁ ନେଇ ଷ୍ଟେଶନ ସନ୍ନିକଟ ଦୋକାନରେ କିଛି ଖୁଆଇ ଆଣିଲା, ନିଜେ କେବଳ ଟିକିଏ ପାଣି ପିଇଲା । କ୍ଷୁଦ୍ରଷ୍ଟେଶନ, ତହିଁରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶ୍ରେଣୀର ଗୋଟିଏ Waiting Room, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଖୋଲା । ଲତିକାର ମାମୁଘରକୁ ଯିବା ଷ୍ଟେଶନ ହାବଡ଼ା ଯିବା ଲାଇନରେ ପଡେ । ସେ ଗ୍ରାମ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସନ୍ଧାନ ନେଇ ବୁଝିଥିଲା ଯେ ଗାଡ଼ି ୯ଟା ସମୟରେ ଷ୍ଟେଶନରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବ । ସେ ବିମଳକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ Waiting ରୁମରେ ଆସି ବସିଲା । ଏହି ସମୟରେ କେତୋଟି ଅଶ୍ଳୀଳ ଭ୍ରମ୍ୟାମାଣ ତାହା ଆଡ଼କୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରୁଁ କରୁଁ ମସ୍ ମସ୍ ଶବ୍ଦ କରି ଚାଲିଗଲେ । କିଛିଦୂର ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ କହିଲା, 'ବାଃ ବେଶ ମାଲଟି, Full growth' ଆଉ ଜଣେ କହିଲା, 'Yes, accomplished and good looking', ତୃତୀୟ ଜଣକ କହିଲା, 'We are fortunate to-day, Let us try'. ପ୍ରଥମ ଜଣକ କହିଲା, 'ପ୍ରଥମେ ପଚାରି ଯାଉ, କେଉଁଠିକି ଯିବ We cannot lose such a golden opportunity' ତତ୍ପରେ ସେମାନେ ଲତିକା ନିକଟକୁ ଯାଇ ପ୍ରଶ୍ନକଲେ, 'ତୁମେ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ?' ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଶୋକ ଦୁଃଖ ଏବଂ ଅନାହାରରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ଲତିକା ଏପରି ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ଏବଂ ଏପରି ଅଭିଭୂତ ହୋଇଯାଇଥିଲା ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ଆଗମନ ଏବଂ ପ୍ରଶ୍ନ ସେ ଜାଣିପାରିଲା ନାହିଁ । ବିମଳ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖର ତୀବ୍ର କଷାଘାତରେ କପରି ମୁମୂର୍ଷ ଯାଇଥିଲା, ସେ ଚୁପ୍‌କରି ଭଉଣୀ ପାଖରେ ବସି ଏହି ନିଷ୍ଠୁରୀ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ-ପେକ୍ଷା ଶ୍ୱାପଦ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଦେଖୁଥାଏ । ସେମାନେ ଲତିକାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମନେକରି ବିମଳକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, "କୁଆଡ଼େ ଯିବ ?" ବିମଳ କହିଲା, 'ମାମୁ ଘର ।' ସେମାନେ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, 'ଆରେ କେଉଁ ଷ୍ଟେଶନ କହ ?' ବିମଳ ଛଦ୍ମବାଳକ, ସୁତରାଂ ସେ ଜାଣେନାହିଁ କେଉଁ ଷ୍ଟେଶନ, ଏଣୁ ଚୁପ୍ କରି ରହିଲା । ତହିଁ ସେମାନେ ନିଜ ଭିତରେ କ'ଣ ପରାମର୍ଶ କରି ଚାଲିଗଲେ । ୮ଟା ବାଜିଗଲା । ଏମେ ଗାଡ଼ି ଆସିବାର ସମୟ ହୋଇଯିବାରୁ ଟିକଟ ନେବାର ଘଣ୍ଟା ପଡିଲା । କ୍ଷୁଦ୍ର ଷ୍ଟେଶନଟିରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା କମ୍ଥିଲା, ଚାରି ପାଞ୍ଚଜଣ ଟିକଟକରି Platformକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସର୍ବଶେଷରେ ଲତିକା ଯାଇ ତା ମାମୁଘରକୁ ଯିବାର ଷ୍ଟେଶନକୁ ଟିକଟ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା । ଟିକଟବାବୁ କିଞ୍ଚିତ୍‌କ୍ଷଣ ତା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ କହିଲେ ଯେ, 'ଏ ଗାଡ଼ି ହାବଡ଼ା ଯିବନାହିଁ, ହାବଡ଼ା ଯିବା ଗାଡ଼ି ରାତି ୧ଟା ସମୟରେ ଆସିବ ।' ଲତିକା ସବୁ ବୋଧହୁଏ, ରେଲଟାଇମ୍ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯାଇଥିବ, ସୁତରାଂ ସେ ନୀରବରେ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥାସମୟରେ Train ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା, ଯାତ୍ରୀମାନେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଧାଇଁ ପଡ଼ିଲେ । କେତେକ ଓହ୍ଲାଇଲେ ଏବଂ କେତେକ ଚଢ଼ିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ Train ଧୂମୋଦ୍ଗାରଣ ପୂର୍ବକ ଯଥା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ହାବଡ଼ାକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲା ।

ଗାଡ଼ି ଖୁଲିବାର କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଟିକିଟବାବୁ ଲତିକାକୁ ଆସି କହିଲେ, "ଏ ସ୍ଥାନରେ ଗ୍ରୋରର ଉପଦ୍ରବ ବଡ଼ ବେଶୀ, ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ବଦ୍‌ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସୁତରାଂ ତାହାରରେ ରହିବା ଏହି ରାତିକାଳରେ ନିରାପଦ ନୁହେଁ, ଗାଡ଼ି ଆସିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବିଳମ୍ବ ଅଛି, ତୁମେ Train ଆସିବା ଯାଏଁ ମୋ କୋଠରରେ ଆସି ବସିପାର ।" ଲତିକାର ମନରେ ମଧ୍ୟ ଭୟର ସଞ୍ଚାର ହେଉଥାଏ । ଏକେ ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଚତୁପାଶରେ ଅନ୍ଧକାର ରାତି, ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନ । କଣ କରିବ ସ୍ଥିର କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଟିକିଟବାବୁଙ୍କ କଥାରେ ସମ୍ମତି ହୋଇ ଭାଇକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ତାଙ୍କ କୋଠରରେ ଆସି ବସିଲା । ଟିକିଟବାବୁ କବାଟଟିକୁ ଆଉଜାଇ ଦେଇ ଖୁଲିଗଲେ ।

ରାତି ବାଜିଟା ବାଜିଗଲା । ଦୁଃଖଦୁଃଖାବାତରେ ପ୍ରପୀଡ଼ିତା ଶ୍ରାନ୍ତା ଲତିକାକୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ତନ୍ଦ୍ରା ଅସୁଥାଏ । ଏମନ ଅବସ୍ଥାରେ ତାହା କୋଳରେ ସୁପ୍ତ । ଏହି ସମୟରେ ତାହାରର ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ ଏବଂ ଚତୁର୍ପାଶରେ ଲତିକାର ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହେଲା, ସେ ଖୁବ୍ ଦେଖିଲା ଯେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନରପିଶାଚ ମରୁଆଲ ହୋଇ ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ ଏବଂ ଚତୁର୍ପାଶ କରୁଁ କରୁଁ ସେହି କୋଠରକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

ଏହାପରେ ଯେଉଁ ଦୃଶ୍ୟର ଅଭିନୟ ହେଲା, ପାଠକ ପାଠିକାଗଣ ମତେ କ୍ଷମା କରିବେ, ମୁଁ ଯଥା ଯଥ ଭାବରେ ଏ ପାପଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଜାଣ ଜଣ ମଦ୍ୟପାୟୀ ନରପିଶାଚର ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ ଏବଂ ଆକର୍ଷଣ; ଅନ୍ୟଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ଶୋକାକୁଳ ଅସହାୟ ସୁକୋମଳ ମର୍ମଭେଦୀ ଆକୁଳ ଚିତ୍କାର—ଥରେ କଳ୍ପନା ଚକ୍ଷୁରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରନ୍ତୁ—ହୃଦୟ ସିହରି ଉଠିବ—ମସ୍ତିଷ୍କର ପ୍ରତି ଶିରାରେ ଉଷ୍ଣରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ହେବ, ହସ୍ତ ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ ହେବ । ଏପରି ଘଟଣା କଳ୍ପନା-ପ୍ରସୂତ ନୁହେଁ, ବାସ୍ତବତାର ରାଜ୍ୟରେ ଏହା ଅପେକ୍ଷା ଯେ କେତେ ଭୟଙ୍କର ଘଟଣା ହେଉଅଛି ତାହାର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ ।

ଲତିକାର କରୁଣ ଚିତ୍କାର କେଉଁଆଡ଼େ ଉଭେଇଗଲା । କୌଣସି ଦିଗରୁ ପ୍ରତିକାରର କୌଣସି ଶବ୍ଦ ତାହାର ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହେଲାନାହିଁ । ଭିତରେ ଟିକି, ଟିକି, ଶବ୍ଦ ଏବଂ ନିଶାର ସାଇଁ ସାଇଁ ଶବ୍ଦ କେବଳ ତାହାର ଚିତ୍କାରର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତୀବ୍ରସ୍ୱରରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ କହିଲା, "ଚୁପ୍ କର, ପଟି କରିବୁ ତ କେଉଁଠି ।" ଲତିକା ବଡ଼ ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଲା, କଣ କରିବ କିଛି ଭାବିପାରିଲା ନାହିଁ । ବୁଝିପାରିଲା ତାହାରରୁ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବା ଅସମ୍ଭବ । ଏତେବେଳେ ଚୁପ୍ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ରମଣୀର ପ୍ରାଣାପେକ୍ଷା ପ୍ରିୟତମ ବସ୍ତୁକୁ ଯେ ତାର ଆଜି ଏହି ନରରାକ୍ଷସମାନେ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନେଇଯିବେ—ନା, ତା କଦାପି ହେବନାହିଁ, ଲତିକାର ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣଥିବାଯାଏଁ ତାହା କଦାପି ହେବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ । ବୁଦ୍ଧିମତୀ ସାହସ ବାନ୍ଧି ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲା, "ମତେ ଟିକିଏ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ମୁଁ ତାହାରକୁ ଯିବି, କାର୍ଯ୍ୟସାରି ଖୁଲି ଆସିବି ।" ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ କହିଲା, 'ନା ପଳାଇ ଯିବ'—ଆଉଜଣେ କହିଲା, 'ଯିବ ଲୁଆଡ଼େ, ଆଚ୍ଛା, ତୁ ଯଇ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ବସ, ଆମେ ଦେଖୁଥିବୁ, କିନ୍ତୁ ଖବରଦାର, ପଳେଇ ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ଦେଖିବୁ ।' ଲତିକା ଏହାହିଁ ଖୋଜୁଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କ ଅନୁମତି ପାଇ ସେ ଏ ସୁଯୋଗ ତ୍ୟାଗ କଲାନାହିଁ । ସେ ଦୁଆରବନ୍ଦ ପାଖକୁ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଯାଇ ହଠାତ୍ ବୁଲିପଡ଼ି ସଶବ୍ଦରେ ତାହାର ପାଖରୁ ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରିଦେଲା । ଧନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିମତୀ ! ଏପରି ବିପଦକାଳରେ ଯେଉଁଠାରେ କି ରମଣୀର ଅମୂଲ୍ୟଧନ ସତୀତ୍ୱଲାଭ ବିସର୍ଜ୍ଜନ ଦେବାକୁ ହୋଇଥାନ୍ତା, ସେଠାରେ ସାଧାରଣ ରମଣୀପରି ଭୟାକୁଳ ନ ହୋଇ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା 'ରମଣୀ' ପକ୍ଷରେ କି କମ୍ ସାହସର ପରିଚାୟକ ?

ଭିତରୁ କବାଟ ଉପରେ ଦାରୁଣ ପଦାଘାତ ଚାଲିଛି, କିନ୍ତୁ ଲତିକା ଅଟଳ ଅଚଳ ଭାବରେ ଖିଲିଲି ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ପ୍ରଥମରେ ପଷ୍ଟ୍ରମାନେ ପ୍ରଲୋଭନ, ତତ୍‌ପରେ କାକୁତି ମିନତି ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱାର ଖୋଲିଦେବାପାଇଁ ଡାକି କହିଲେ, କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ବିଫଳ ହେଲା; ଲତିକା ନିରୁତ୍ତର ରହିଲା । ଶେଷକୁ ପାଷଣ୍ଡ ମାନେ କହିଲେ, 'ଦେଖ୍ ଯଦି ନ ଖୋଲିବୁ ତେବେ ତୋର ଭାଇକୁ ମାରିପକାଇବୁ ।' ଭାଇ କଥା ଶୁଣି ଲତିକାର ହୃଦୟ ଆଲୋଡ଼ିତ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ତଥାପି ଦୃଢ଼ସ୍ୱରରେ କହିଲା, "ନା ମୁଁ କଦାପି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱାର ଫିଟାଇବ ନାହିଁ ।" ସତକୁ ସତ ଉତ୍ତରେ ବାଳକ ଉପରେ ପ୍ରହାରଶବ୍ଦ ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାଳକର କରୁଣ ଚତ୍କାର ଶ୍ରୁତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । 'ଅଗା ମତେ ମାରି ପକାଇଲେ ।' ପୁନଃ ପୁନଃ ବାଳକର ଏହି କରୁଣ ଚତ୍କାର ଧ୍ୱନିରେ ଗୃହପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ କମ୍ପିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଲତିକାର ନାରୀହୃଦୟ ଟଳମଳ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । କ'ଣ କରିବ ସେ ! ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଭାଇର ଜୀବନ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ତାର ସନ୍ତାନ । ସାହି ବିନିମୟରେ ଭ୍ରାତାର ଜୀବନ ରକ୍ଷା—ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଭ୍ରାତାର ପ୍ରାଣ ବିନିମୟରେ ସତୀତ୍ୱରକ୍ଷା— କେଉଁ ପନ୍ଥା ଆଜି ସେ ଧରିବ ? ଦୁଇଟି ସମସ୍ୟା ସମକ୍ଷରେ ଆଜି ତା ମନରେ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଲତିକାର କର୍ଣ୍ଣରେ କିଏ ଯେପରି କହି-ଦେଲା, 'ଲତିକା ! ତୁ କଣ ଆଜି ତୋର ଭ୍ରାତାର ଜୀବନ ବିନିମୟରେ ତୋର ନାରୀତ୍ୱର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରାଣ-ପେକ୍ଷା ପ୍ରିୟତର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସତୀତ୍ୱ ରତ୍ନ ବିସର୍ଜ୍ଜନ ଦେବୁ ? ତୁ କଣ ଆଜ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣର ବିନିମୟରେ ଦେବ-ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପାରଜାତକୁ ରାକ୍ଷସ କର-କବଳିତ କରିବୁ— ନାରୀଧର୍ମ ବିସର୍ଜ୍ଜନ ଦେଇ, ନାରୀର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ରତ୍ନକୁ ବିସର୍ଜ୍ଜନ ଦେଇ, ନାରୀର ନିଜ ଜୀବନରୁ ବଳି ପ୍ରିୟତର ଜ୍ଞାନକୁ ତୁ ପିଶାଚ ମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ବିସର୍ଜ୍ଜନ ଦେଇ, ଆଜି ତୁ କେଉଁ ଧର୍ମକେଉଁ, କେଉଁ ରତ୍ନ ନେଇ କେଉଁ ଜୀବନ ନେଇ ତୋହର ଏ କଳଙ୍କିତ ମୁଖ ଜନସମାଜରେ ଦେଖାଇବୁ, ଏହାପେକ୍ଷା ମୃତ୍ୟୁ ଯେ ଶତଗୁଣରେ ତୋ ସକ୍ଷରେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।' ଲତିକା ଅଉ ଶୁଣିପାରିଲା ନାହିଁ । ମସ୍ତିଷ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ ଉଷ୍ଣରକ୍ତ-ସ୍ରୋତ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ପ୍ରବାହିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ଲତିକାର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ହୃଦୟ ନବ ଶକ୍ତିରେ ଉତ୍ତେ-ଜିତ ହୋଇ ଉଠିଲା, ସେ ଦୃଢ଼ ହସ୍ତରେ ରିଭଲଭର ଧରି ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଲା ।

ବାଳକର କରୁଣ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କିଛିକ୍ଷଣପରେ ଆଉ ଶୁଣା-ଗଲା ନାହିଁ । ଲତିକା ବୁଝିପାରିଲା, ନିର୍ଦ୍ଦୟମାନେ ତାହାର ସ୍ନେହର ଭ୍ରାତାକୁ ମାରିପକାଇଛନ୍ତି । ପୁନଃ ପୁନଃ ଦୁଃଖର ତୀବ୍ରତମ ପ୍ରହାରରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ ଏହି ନୂତନ ଦୁଃଖଟି ତାକୁ ବେଶି ଆଘାତ ଦେଇପାରିଲାନାହିଁ । ମାନବଚରିତ୍ର ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସଂସାରରେ ଯେଉଁ-ମାନେ ନିମ୍ନସ୍ତରରେ ଦୁଃଖରେ ନିପୀଡ଼ିତ ହୁଅନ୍ତି, ଅଧିକା ଦୁଃଖ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ତଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ବେଶି ଆଘାତ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପୂର୍ବ ଦୁଃଖଦ୍ୱାରା ସେମା-ନଙ୍କ ହୃଦୟ ଯେପରି ନୂତନ ଦୁଃଖ ସହିବାକୁ ଦୃଢ଼ ହୋଇ-ଯାଇଥାଏ, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଲତିକାର ତାହାହିଁ ହୋଇ ଥିଲା । ତଥାପି ଭ୍ରାତାକୁ ମରଣ କରି ଦରଦର ଧାରାରେ ନୟନବାରି ପ୍ରବାହିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ଇଚ୍ଛାରେ ହୃଦୟର ଗୃଢ଼ଶ୍ଳେଲ୍ଲ କଥଞ୍ଚିତ ଦମନକରି ନୀରବ ରହିଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ଟେଲିଗ୍ରାମ କଳ ଘନ ଘନ ବାଜିବାକୁ ଲାଗିଲା; ହାବଡ଼ାରୁ ଟ୍ରେନ୍ ଆସୁଛି । ଅନେକକ୍ଷଣ କଳ ବାଜିବାକୁ ଲାଗିଲା, ମାତ୍ର ଜବାବ ଦେଉଛି କିଏ ? ସମସ୍ତେ ଯେ ଆଜି ଟିକିଟ ବାବୁଙ୍କଘରେ ବନ୍ଦ ! ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଘଣ୍ଟା ପରେ ବହୁଦୂରରୁ ହୁଇସ୍‌ଲ୍ ଦେଇ ଦେଇ ଟ୍ରେନ୍ ଆସି ଷ୍ଟେଶନରେ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାର୍ଡ଼ସାହେବ ଟ୍ରେନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଷ୍ଟେଶନ ଘରକୁ ଚାଲେ, କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ କାହାକୁ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ବାହାରକୁ ଆସି ଟିକିଟବାବୁଙ୍କ ଘର ଦୁଆରରେ ଲତିକାକୁ କବାଟ ଧରି ଛିଡ଼ା ହେବାର ଦେଖିଲେ । ଗାର୍ଡ଼ସାହେବଙ୍କୁ ଦେଖି ଲତିକା ଦୌଡ଼ିଯାଇ ତାଙ୍କ ପଦତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ଗାର୍ଡ଼ ବିସ୍ମୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ କିଛିକ୍ଷଣ ଛିଡ଼ାହୋଇ ତାକୁ ଉଠାଇ କୋମଳସ୍ୱରରେ ପଚାରିଲେ, ତା'ର କଣ ବକ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ଲତିକା ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋଚନରେ ଭଗ୍ନକଣ୍ଠରେ ତାହାର କରୁଣ ଏବଂ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଇତିହାସ ଏକେ ଏକେ ବ୍ୟକ୍ତକଲା, ଶେଷକୁ କହିଲା ଯେ, ବୋଧହୁଏ ତା ଭାଇକୁ ସେମାନେ ମାରିପକେଇଛନ୍ତି ।

ଗାର୍ଡ଼ ସମସ୍ତ ଶୁଣି କିଛିକ୍ଷଣ ଚୁପ୍ କରି ଛିଡ଼ାହୋଇ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ତାହା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ଏପରି ଘଟନା ଯେ ତାଙ୍କର ଅଦୃଷ୍ଟ ପୂର୍ବ, ଅଲୌକିକ । ଜଣେ ସାଧାରଣ ଶ୍ରେଣୀର ନାରୀଠାରେ ଯେପରି ସତୀତ୍ୱର ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶିଖା ତାଙ୍କ ନେତ୍ର ସମକ୍ଷରେ ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଭାରତୀୟ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ନାରୀଙ୍କ ନିକ-ଟରେ ସତୀତ୍ୱର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ ଆଜି ସେ ବୁଝିପାରିଲେ । ସେ ଶୁଣିଥିଲେ, ରାଜପୁତ ରମଣୀଗଣ ଭାରତଗୌରବର ନିଶାଣ, ତାହାର ଗୌରବର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦୀପ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିରୂପକ ପ୍ରାଣାପେକ୍ଷା ପ୍ରିୟତର ରତ୍ନକୁ ରକ୍ଷା କରିବାଲାଗି ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡରେ ଝମ୍ପ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ସେକଥା ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ଆଜ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ମହିଳାର ଏପରି ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ତାଙ୍କର ପୂର୍ବ ସଂସ୍କାର ତିରୋହିତ ହେଲା । ଦେଖିଲେ, ସତୀତ୍ୱର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ଦୀପ୍ତିରେ ଯେପରି ଲତିକାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଖ ପ୍ରଭାନ୍ୱିତ, ଗୋଟିଏ ଦେଖା ପ୍ରତିମାପରି ସେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ବୁଝିଥିଲେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ସଙ୍ଗୀତର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅପରି । କାହିଁକାଇଁ ଭାରତ ଗୌରବାନ୍ୱିତ । ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ ଇଣ୍ଡିଆନ (Anglo Indian) ସେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ବିଲାତର ଲୋକେ ଭାରତର ରମଣୀମାନଙ୍କୁ କୁସଂସ୍କାରଚ୍ଛନ୍ନ ବର୍ବରୀ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ସେ ବିଲାତକୁ ଗଲେ ସେଠାକାର ଲୋକର ଏହି ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଦୂରୀଭୂତ କରିବେ ବୋଲି ମନେ ମନେ ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେ ।

ତତ୍ପରେ ସେ ଲତିକାକୁ ନାନାପ୍ରକାର ସାନ୍ତ୍ୱନାଦେଇ ଘରକୁ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ବଡ଼ ଷ୍ଟେସନକୁ ପୋଲିଷ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ଟେଲିଗ୍ରାମକରି ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ଯଥା ସମୟରେ ପୋଲିଷ ଅସି ସମସ୍ତଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଯୋଡ଼ିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ଲୌହବଳୟ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲା । ଦେଖାଗଲା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଷ୍ଟେଶନ ମାଷ୍ଟର, ଜଣେ ଟିକିଟ ବାବୁ, ଜଣେ ଜମିଦାର ଏବଂ ଅନ୍ୟଜଣକ ଷ୍ଟେଶନବାବୁଙ୍କ ଦେଉଳ । ଗୃହକୋଣରେ ଗୋଟିଏ ବାଳକକୁ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିଲେ । ଦେହରେ ପ୍ରାଣନାହିଁ, ପ୍ରହାରର ଚିହ୍ନ ଠାବେ ଠାବେ ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ଲତିକା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି ରହିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଭ୍ରାତାର ମୃତଦେହ ଦେଖି ଆଉ ସମ୍ଭାଳିପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ଛିନ୍ନମୂଳ ତରୁ ପରି ଭୂଇ ଉପରେ ସହସା ଆସି ନିପତିତ ହେଲା । ତାହାର ହୃଦୟତନ୍ତ୍ରୀରେ ଆଜି ଯେପରି କିଏ ଗୋଟିଏ ବଜ୍ରଶଳାକା ବିଦ୍ଧ କରିଦେଲା । ତାହାର ସେ କରୁଣ, ମର୍ମବିଦାରକ ବିଳାପଧ୍ୱନିରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ବାଷ୍ପାକୁଳ ହେଲା । ସମସ୍ତେ ତାକୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ପ୍ରଶଂସା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତତ୍ପରେ ପୋଲିଷ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଥାନାକୁ ନେଇ-ଆସି ପରୀକ୍ଷା ସକାଶେ ବିମଳର ମୃତଦେହ ଡାକ୍ତର ଖାନାକୁ ପଠାଇଦେଲେ ।

ଗାଁରେ ଚଞ୍ଚଳ ପଡ଼ିଗଲା ସମସ୍ତେ ଲତିକାକୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଲତିକାର ଦୂରସମ୍ପର୍କୀୟ ଜଣେ ତାକୁ ନିଜଗୃହରେ ପରମାଦରରେ ସ୍ଥାନଦେଲା । ଦଳେ ଦଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଲତିକାକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମରୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ ତାକୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ । ଦୁଃଖର ଚରମ କଷାଘାତରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତା ଲତିକା ନୀରବରେ ବସି ଅଶ୍ରୁମୋଚନ କରୁଥାଏ । ତାହାର ମାତୁଳ, ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଭୃତି ଆସି ତାକୁ ଅନେକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଲେ । ଅନେକ ପ୍ରଶଂସା କଲେ; ଶତ ଶତ ମୁଖରେ ତାହାର ଗୁଣ ଗୀତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା; ମାତ୍ର କାହିଁରେ ତାହାର ମନ ତୃପ୍ତ ହେଉନାହିଁ । ଜୀବନ ତା' ନିକଟରେ ଦୁର୍ବହ ହୋଇ ଉଠିଲାଣି—ଏହି ପାପତାପମୟ ସଂସାର ତା' ନିକଟରେ ମରୀଚିକାମୟ ଭୀଷଣ ମରୁଭୂମି ପରି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲାଣି । ସେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଚମକିପଡ଼ି ପଛକୁ ଚାହୁଁଥାଏ, ତାର ମନେ ହୁଏ ବିମଳ ଯେପରି ପଛରୁ 'ଅପା' 'ଅପା' ବୋଲି ଡାକୁଅଛି । ଲୋଚନ ଧାରରେ ତାହାର ବକ୍ଷ ଭାସୁଥାଏ । ଯଥାସମୟରେ ବିଚାରର ଦିନ ଆସିଲା ଏବଂ ଅପରାଧୀମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେଲେ । ପ୍ରତିଶୋଧଗ୍ରହୀ ପ୍ରଥମରେ ତାର ଖୁବ୍ ନିଜବଳ ଥିଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ନିର୍ଜୀବ ହୋଇଯାଇ ଅନ୍ତରର କେଉଁ ନିଭୃତ ପ୍ରଦେଶରେ ବିଲୀନ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ଯେ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତଚିତ୍ତରେ ଅଦାଲତରେ ନିଜର ବକ୍ତବ୍ୟ କହିଦେଇ ଆସିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାବିଲା, ସେମାନେ ତ ଦଣ୍ଡିତ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ଭାଇକୁ ତ ସେ ଆଉ ଫେରି ପାଇଲା ନାହିଁ । ଶରୀରଟି ତାହା ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଜଡ଼ପିଣ୍ଡପରି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲା ।

ତତ୍ପରଦିନ ତାହାର ମାତୁଳ ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି-ଗଲେ । ମାତୁଳାଳୟରେ କିଛିଦିନ ରହି ସେ କଥଞ୍ଚିତ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଲାଭକଲା । କିଛିଦିନ ପରେ ତାର ଶ୍ୱଶୁର ତାକୁ ନେଇଯିବା ପାଇଁ ଆସିଲେ । ଲତିକା ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ପଦତଳେ ପ୍ରଣାମ କରି ପଦଧୂଳି ଗ୍ରହଣକଲା । ଶ୍ୱଶୁର ତାହାର ଅଜସ୍ର ପ୍ରଶଂସାକରି କହିଲେ, 'ମା, ତୁ ଧନ୍ୟ, ତୁ ମୋର କୁଳବଧୂ ହୋଇ ମୋର କୁଳକୁ ପବିତ୍ର କରିଛୁ, ତୋପରି ଦେବୀକୁ ଦେବାର ମୋର କିଛି ନାହିଁ, ତୋର ଉଚ୍ଚ ହୃଦୟହିଁ ତୋର ପୁରସ୍କାର, ତୋରି ବୃଦ୍ଧର ଏହି ସାମାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଗ୍ରହଣକର ।' ଏହା କହି ନିଜର ବହୁ-ଧନର ସମ୍ଭବ ଅର୍ଥରେ ନିର୍ମିତ ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣହାର ତାର ବେକରେ ଲମ୍ବାଇ ଦେଲେ । ଲତିକା ବାଷ୍ପାକୁଳ ଲୋଚନରେ ଆଉଥରେ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ପଦଧୂଳି ଗ୍ରହଣକରି ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲା । ତାର ମନେହେଲା ଭ୍ରାତାର ପ୍ରାଣ ବିନ-ମୟରେ ବସି ଯେପରି ଆଜି ସୁବର୍ଣ୍ଣହାର ପିନ୍ଧିଛି ।

ଯଥାସମୟରେ ବୃଦ୍ଧ ପୁତ୍ରବଧୂକୁ ମହା ସମାରୋହରେ ଗୃହକୁ ନେଇଗଲେ । ସେଠାରେ ଗ୍ରାମର ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ-ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ । ଲତିକାର ପ୍ରଶଂସା ଶତମୁଖରେ ଗାତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶ୍ୱଶୁଠାକୁରାଣୀ ତାକୁ ପରମ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ନନ୍ଦରେ ବନ୍ଦାଇ ଗୃହକୁ ଯେଉଁଗଲେ । ଲତିକା ଯେପରି ଅଜ ଆନନ୍ଦ ସ୍ରୋତରେ ଭାସିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା । ଲତିକାର, ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ପ୍ରଥମ ମିଳନ ହେଲା । ଏ ମିଳନ ଆନନ୍ଦର ନା ଦୁଃଖର ତାହା ପାଠକ ପାଠିକାଗଣ ବିଚାର କରିବେ । ପ୍ରବଳ ଝଡ଼ ପବନ ପରେ ପ୍ରକୃତିର ଭାବ ଯେପରି ହୁଏ, ଏ ମିଳନ ମଧ୍ୟ କେତେ-କାଂଶରେ ତାହାପରି । ଲତିକା ଯେପରି ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଜୀବନ ଲାଭ କରି ଆଜି ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ପ୍ରଥମ ମିଳିତ ହେଲା । କାଳିଦାସଙ୍କ 'କୁମାରସମ୍ଭବ'ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପାର୍ବତୀ ଯେପରି ବହୁତ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟକରି ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ ଏବଂ ପରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଥିଲେ, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମିଳନଟି ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ସେହିପରି । ପୂର୍ବେ ଲତିକାର ମନରେ ସ୍ୱାମୀ ଆଡ଼କୁ ଆକର୍ଷଣର ଯେ ତୀବ୍ରତା ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତ-ମାନ ତାହା ଶାନ୍ତ, ସୌମ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଦୁଃଖର ତୀବ୍ର କଷାଘାତରେ ଯେପରି ଆକର୍ଷଣର ତୀବ୍ରତା ଭାଙ୍ଗିଯାଇ ଗୋଟିଏ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ନୂତନ ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ ହୋଇ-ଅଛି । ତଗୋଟିଏ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଧୁର ଭାବ ତାହା ହୃଦୟରେ ଫୁଟି ଉଠିଅଛି ।

ଲତିକା ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚରଣତଳେ ପ୍ରଣାମକରି ତାଙ୍କ ଚରଣକୁ ନୟନନୀରରେ ସିକ୍ତ କରି-ଦେଲା । ସ୍ୱାମୀ ତା'ର ହାତକୁ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଉଠାଇ କହିଲେ, "ଲତା, ମୁଁ ତୁମପରି ସତୀରମଣୀର ସ୍ୱାମୀ ହୋଇ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେକରୁଅଛି, ତୁମପରି ଦେବୀର ମୁଁ ଯୋଗ୍ୟନୁହେଁ । ଧନ୍ୟ ତୁମେ ।" ଲତିକା କାତରକଣ୍ଠରେ ନତମସ୍ତକହୋଇ କହିଲା, 'ନା ନା, ସେପରି କୁହନାହିଁ, ମୁଁ ଅତିଶୟ ପାପିଷ୍ଠା, ମୋହର ହେତୁ ସ୍ନେହର ଭାଇ ମୋର ପ୍ରାଣ ହରାଇଲା ।' ଏହା କହୁଁ କହୁଁ ଅଜସ୍ର କେତକବାର ତା ନୟନରୁ ଝରିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସ୍ୱାମୀ ତା'ର ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ କହିଲେ, "ଜାଣିଲେ କଣ ହେବ, ସେ କଣ ଆଉ ଫେରି ଆସିବ ? ସେ ମରିନାହିଁ ଯେ, ତୁମର ଗୌରବକୁ ଶତଗୁଣରେ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଅଛି । ସେ ମରିଯାଇ ତୁମ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛି—ତୁମର ପ୍ରଣତେ, ତୁମର ରକ୍ତମାଂସରେ ମିଶିଯାଇଅଛି ।" ଏହିପରି ତାକୁ ନାନା-ପ୍ରକାର ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ପ୍ରବୋଧ କଲେ ।

ତିନି ଲତିକା ଶିଶୁର ପ୍ରତିଭ "ଦ୍ୱାରକିକୁ ଗୋପନରେ ବିଦ୍ୟା କରିବାପାଇଁ ପଠାଇଦେଲା । ତତ୍ପରେ ସେହି ଅର୍ଥରେ ତାର ମୃତଭ୍ରାତା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପାଠଶାଳା ଖୋଲାଇଲା । ତାହାର ସର୍ବଦା ମନେ ହେଉଥିଲା, ଯେ ସେ ଦ୍ୱାରକିର ଯେଉଁ ଗୌରବ ଲକ୍ଷ୍ୟୀଭୂତ ଥିଲା ସେ ସମସ୍ତ ଯେପରି ତାହାର ପ୍ରାପ୍ୟ ନୁହେ, ସେଥିରେ ତାହାର ଭ୍ରାତାର ବେଶି ଅଂଶ ଅଛି; ସୁତରାଂ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପରେ ସେ ସ୍ୱବର୍ତ୍ତ ଦ୍ୱାରକି ତାର ମୃତ ଭ୍ରାତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମର୍ପଣ କଲା ।

ଯଥାସମୟରେ ସ୍ୱାମୀ, ପୁତ୍ର, କନ୍ୟା ପରିବେଷ୍ଟିତା ହୋଇ ସଧବାର ଟିକା ମସ୍ତକରେ ଧରି, ସତୀତ୍ୱର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଜଗତକୁ ଦେଖାଇଦେଇ ସତୀ ସାଧ୍ୱୀ ଲତିକା ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୟନକଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ବହୁତ ଅର୍ଥ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଲତିକାର ମରଦେହ ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରୋଥିତ ହୋଇଥିଲା, ସେଠାରେ ତାହାର ବିରାଟ ସମାଧି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହେଲା । ତାହା ସର୍ବସାଧାରଣରେ **ସତୀମନ୍ଦିର** ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ଲତିକା ଚାଲିଯାଇଅଛି, ମାତ୍ର ତାହାର ସ୍ମୃତି ଆଜିଯାଏ ଲୋପ ପାଇନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଲତିକା ଚାଲି ଯାଇଅଛି । ଭାରତର ଶତ ଶତ ଲତିକା ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ପୁଣ୍ୟ ଭାରତରେ ପବିତ୍ରତାର ସିଂହାସନ ଗଢ଼ନ୍ତୁ । ଲତିକାର ପବିତ୍ର ଜୀବନୀ ଭାରତୀୟ ନାରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣପ୍ରତିଷ୍ଠାକରି ସେମାନଙ୍କୁ ସତୀତ୍ୱ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ, ପୁଣ୍ୟଭାରତ ପୁଣ୍ୟତର ହେଉ, ଘରେ ଘରେ **ସତୀତ୍ୱର** ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଉ ।

ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉର୍ବ୍ବଶୀ

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ପ୍ରେମେ ଶୈଳ ଯେନ ହେବାର ସେ ବେନ
ନୁହଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି,
ମିଶିଥିଲା ତାଙ୍କ ମନ, ମାଇ-କ୍ଷୀର
ସଳିଳ—ଶର୍କରା ପରି ।

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଭାବ-ଖଦ୍ୟୋତର
ପ୍ରଭେଦ ମଧ୍ୟେ ଯେତନ,
ଏ ପ୍ରଣୟ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟର ପ୍ରଣୟ
ଭେଦ ହିଁ ଅଛି ତେତନ ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନାୟିକା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଖକୁ
ବେଇପାରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆଣି,
ଛିଡ଼ିଲେ ତକ୍ଷଣି ଜେଇପ ରେ ପୁଣି
ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଟାଣି ।

ଅନନ୍ତ ଯୌବନା— ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମରେ
ସେ ନବ ଯୁବକ ବୁଡ଼ି,
ବେଳେ ବେଳେ ବେନ ଯାଇଥିଲେ ସୁଖ—
ନିରୋଳା ଦ୍ୱୀପକୁ ଉଡ଼ି ।

ତନ୍ମୟତା—ଅସ୍ମ— ଚମ୍ପକ ପ୍ରେମର
ଅଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାବାଦାନ,
ହେଉଥିଲେ ବେନ ସରିତ ସଙ୍ଗମ
ଅତଳ ସିନ୍ଧୁ ସମାନ ।

ଯୁବକ ନିମିତ୍ତେ ଯୁବତୀ ତା ଚିତ୍ତେ
ଲୋକ ଲଜ୍ଜା ନ ଗଣିଲା,
ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଖ ସେ
ଆପଣାଙ୍କୁ ପାଶେ ରଖିଲା ।

ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ବିନୁ ନଥିଲା ବାଳାର
ପ୍ରାଣରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସତ୍ତା,
ଏକର ବାଞ୍ଛିତ— ବିଷୟ ଅନ୍ୟର
ଥିଲା ବାଞ୍ଛନୀୟ କଥା ।

ପୁରବର୍ବା ବେଳେ ମଣୁଥିଲା ମନେ
ବେଳେ ବେଳେ ଆପଣାକୁ,
ମିଶି ଯାଉଥିଲା ସ୍ୱର ଲୟ କେବେ
ସଙ୍ଗୀତେ ବାଉଁ ଗାଣାକୁ ।

କୁସୁମ ଆଘ୍ରାଣ— କଲେ ରାଜା, ବାଳା
ମିଶୁଥିଲା ସୌରଭରେ,
ବ୍ୟଜନ କରନ୍ତେ ତାଳବୃନ୍ତେ ବାତେ
ମିଶୁଥାଏ ଗୌରବରେ ।

ବୁଝି ପ୍ରାଣେଶଙ୍କ ମନ, ବେଶ ରୂପ
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ବଦଳାଇ,
ନଥିଲେ ତାଙ୍କର ମାନସ, ପ୍ରେମରେ
ଦେଇ ଥିଲା ସେ ବଳାଇ ।

କେତେବେଳେ ଚହ୍ନା— ଭରଣା, କେବେ ବା
ସୁବାସ-ପୁଷ୍ପାଭରଣା,
ଜ୍ୟୋତିରାଭରଣା ହେଉଥିଲା ପୁଣି
କେବେ କେବେ ବିଚକ୍ଷଣା ।

କେତେ କେତେ ବେଳେ ଯୁବକ ଯୁବତୀ
ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା କଲା ବେଳେ,
ପଦ୍ମବନେ ପଦ୍ମ— ବାସିନୀ କମଳା
ମାଧବୀ ଧରି ସେ ଖେଳେ ।

ଲୀଳା କମଳକୁ ଧରି କେବେ ପଦ୍ମ-
ଦଳାଳଂକୃତ କୁନ୍ତଳା,
ଲକ୍ଷ୍ମୀବେଶେ ରାଜା— ମନ ଭୋଳିଥିଲା
ସେ ଯୁବତୀ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ।

କାଳନେ ବକୁଳ ମେଖଳା ଭୂଷିତା
ଉତ୍ତାଳେ ଜଳ କର୍ଣ୍ଣ ପୂର,
ହେଉଥାଏ କେବେ ବନଦେବୀ ଯଥା
ଶଙ୍କର-ସତୀ ଗିରିଜା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେଜ୍ୟୋତି ଶାଳିମା ନୀଳାକାଶେ କେବେ
ଉଷପରି ବହ୍ନି ରଙ୍ଗ,
କରଇ ଅବ୍ରଣ— ବର୍ଣ୍ଣେ ସୁରଞ୍ଜିତ
ହେଲେ ତାହାଙ୍କର ସଙ୍ଗ ।
ନେଇ ନାନା ସ୍ଥାନେ ପତି- ଭୂପତିଙ୍କି
ଆପଣା ପ୍ରଭାବ ବଶେ,
ରତି ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ— କାମ ଦେବ ପ୍ରାୟ
ବିହରନ୍ତି ନାନା ରସେ ।
କାୟା ସଙ୍ଗେ ଛାୟା ପରି ଧନୁଷ୍ପାଣି
ଥିବାରୁ ରାଜା ନିଦକା,
ଉଦ୍ଦଣ୍ଡୀର ଆଉ ନଥିଲା ମାନସେ
ଦାନବ-ପୀଡ଼ନ ଶଙ୍କା ।
କେବେ ଶୈଳ ଶୃଙ୍ଗେ ବିହରନ୍ତି ରଙ୍ଗେ
କେବେ ବା ତାର କନ୍ଦରେ,
ବରଜ ଲତାରେ ସରଳ ଶଯ୍ୟାରେ
କେବେ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ।
କେବେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ତୋରଣାସ୍ଥିତ ବା
ଚପଳା ଧ୍ୱଜା ମଣ୍ଡିତ,
ଭ୍ରମୁଥିଲା ନୀଳ— ନୀରଦ ବିମାନେ
ପୁରୁରବାଙ୍କ ସହିତ ।
କେବେ କେବେ ବନେ ଲତା ଦୋଳାସନେ
ଶଦ୍ୱଳ୍ପଲତା କୁଞ୍ଜେ,
ଝୁଲୁଥାନ୍ତି ରଙ୍ଗେ ଜଳଦ ଦୋଳାରେ
ବର୍ଷଣ ବାରିଦ ପୁଞ୍ଜେ ।
ବହ୍ନି ସରବର ପାର୍ଥିବ ଶରୀର
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଦେବ ଭାବରେ,
ଲଭୁଥିଲେ ସବୁ ଦିବ୍ୟ ଦେହ ସୁଖ
ଦେବବାଳା ପ୍ରଭାବରେ ।
ବ୍ୟୋମଯାନ ବନେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଗଗନେ
ନଉକା ନଥାଇ ଜଳେ,
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ବିହାର କରୁଥିଲେ ସୁଖେ
ରଥ ନଥାଇଣ ସ୍ଥଳେ ।
ସକଳ ଋତୁର ସୁଖ ସେ ସୁଦିନ
ବଳେ ଦେଉଥିଲା ଅଣି,
ବିକଶାଉଥିଲା ଚନ୍ଦ୍ରମା କିରଣେ
କମଳିନୀ ଫୁଲରାଣୀ ।
ନଶ୍ୱର-ପାର୍ଥିବ— ଦେହ ଧରି ରାଜା
ଅମରା ପ୍ରେମେ ନିରତ,
ଅମର ନୋହି ସେ ଭୋଗୁଥିଲେ ସୁର—
ବାଞ୍ଛିତ ସୁଖ ସମସ୍ତ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟର ସୁଖ
କରୁଥିଲେ ଆସ୍ୱାଦନ,
ନାନା ରଙ୍ଗେ ବାଳା ବିଳାସ ବିନୋଦେ
ତୋଷୁଥିଲା ନୃପମନ ।

ନମସ୍କାର
ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର କବିରତ୍ନ

ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ

ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଅମର ସ୍ମୃତିର ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଶ୍ୟ— ହିନ୍ଦୁ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସ୍ମୃତି-ସଙ୍କେତ । ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶର ସଂସାଧନ ଓ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାରେ ସେ ଏକ ସୋପାନ ଓ ପରୀକ୍ଷା । ପୁରୁଷ ପରମ୍ପରାଗତ କର୍ମ-ଦିଗ୍ଦିଶାରେ ତାହାର ଜୀବନ ଗଠିତ । ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ସର୍ବଦା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ଅଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର ଯେପରି ଅଖିଳିଷ୍ଟ ପାର୍ଥିବ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିବାକୁ ବାହାରିଥିଲେ, ସେ ସେପରି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିବା ସକାଶେ ସତତ ପ୍ରୟାସୀ । ତୀର୍ଥରାଜ କାଶୀଠାରୁ ତୀର୍ଥଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାମେଶ୍ୱର, ରାମେଶ୍ୱର ଠାରୁ କାଶୀ, ଦ୍ୱାରକା ଠାରୁ ପୁରୀ ଏବଂ ପୁରୀରୁ ଦ୍ୱାରକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଲାଗିଥାଏ । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳୀ କର୍ମଯୋଗେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହି ପବିତ୍ର ଭାରତଭୂମି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଉଚ୍ଚରତା ଲାଭ କରି ଆସୁଅଛି, ସେହି ସମସ୍ତ ପୂତ ନିକେତନରେ ହିନ୍ଦୁ-ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରୀର ଅବିରାମ ଅବତାରଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ଓ ପୁଣ୍ୟସ୍ନାନ ଜନିତ ଶାନ୍ତି ଓ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ସେ ନିଜ ଆତ୍ମାର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଓ ପ୍ରଶାନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ କରେ । ଭଗବାନ ଓ ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମିଳନ ଘଟିଥାଏ, ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ହେଉଛି ତାହାର ଏକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ତାହାର ଆତ୍ମାହୁତି ତା' ଜୀବନର ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ, ଗୁପ୍ତ ବସ୍ତୁ, ଯାହା ସେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଗଭୀର ସମ୍ପୃକ୍ତତା ସହିତ ଧରି ରହିଥାଏ । ଆନ୍ତରିକ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉଛି ତାହାର ମତ ବା ଧର୍ମର ପ୍ରଥମ ଲକ୍ଷଣ, ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଜନ୍ମରୁ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସୀ । ତାହାକୁ ଯଦି କହ,—'ତୁମେ ସହଜରେ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇ ପାରିବ' ତାହାହେଲେ ସେ ଲବ ମାତ୍ର ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ତୁମର ତିରସ୍କାର, ଘୃଣାବାକ୍ୟ ଗମ୍ଭୀର, ଉଦାର ଭାବରେ ସହ୍ୟ କରିଯିବ । ତୁମେ ଯଦି ତାହାକୁ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ—ଦୋଷରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ କର, ତାହାହେଲେ ସେ ନିଜ ହୃଦୟରେ ଅଧିକ ଭକ୍ତି-ଭାବ ଫୁଟାଇ ଖେଳାଇ, ଅଧିକ ବେଗରେ ମାଳା ଜପିବାକୁ ଲାଗିବ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମରେ, ତୁମେ ତାହାକୁ ତାହାର ଈଶ-ଭାବ ବା ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱର ଗଠନ-ପ୍ରକୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଶ୍ନକର ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ନକ୍ଷତ୍ର-ଖଚିତ ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳ ଓ ଦେବ-ଦେବମନ୍ଦିର ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ତୁମ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବ । ତାହାକୁ ଦାର୍ଶନିକ ଯୁକ୍ତିତର୍କ-ସ୍ରୋତରେ ଭସାଇ ନିଅ, ତା' ଅନ୍ତରର ନିଗୂଢ଼ ସତ୍ୟ, ତା ପ୍ରାଣର ବାସନା, ମନର କାମନା ଓ ତା ଯୋଗ-ପ୍ରଣାଳୀର ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ବିଷୟରେ କଥୋପକଥନ କର, ଦେଖିବ ତାହାର ଚକ୍ଷୁ ବିଓଟି ଦିପ୍ତ, ଆଲୋକିତ ହୋଇ ଉଠିଅଛି । ସେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତର ଦେବ, ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବ, ତାହାର ଧର୍ମଜ୍ଞାନବର୍ଜିତ ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତାର ଅଜ୍ଞାନାବୃତ ହୃଦୟରୁ ସ୍ୱତଃ ଆବରଣୋନ୍ମୋଚନ ହୋଇଯିବ, ସେ ତାହାର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ତତ୍ପରତା ଦେଖାଇବ । ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା, ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ହିନ୍ଦୁଜୀବନର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ, ପରମ ପ୍ରଧାନ କୃତ୍ୟ । ଅନ୍ତରଲୟରେ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ଆତ୍ମବୋଧ, ଧ୍ୟାନଧାରଣାରେ ତାହାର ଯଥାର୍ଥ ଆତ୍ମପରିଚୟଲାଭ—ସମାଜ ସେବାରେ ତାହାର ଉପଯୁକ୍ତ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନାର୍ଜନ । ତାହାର ଚିନ୍ତାଧ୍ୟାନ ଗଭୀର ଗବେଷଣାର ଅବସାନରେ ହିଁ ଜୀବନର ଅଭିମ୍ନ ନିହିତ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ଓ ଆବିଷ୍କାରକ ମାନଙ୍କ ପରି ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଜୀବନ-ସ୍ରୋତର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥଳ ଖୋଜି ବୁଲେ—ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଗଗନର ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣଶୀଳ ବାରିଦବକ୍ଷରେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଜୀବନ-ତଟିନୀର ଉତ୍ପତ୍ତି-ସନ୍ଧାନ କରି ବୁଲେ ।

ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ—

ଧାରାବାହିକ, ସାମୟିକ । ଅବିରାମ ବା ଧାରାବାହିକ ଯାତ୍ରୀ ସକଳ ସ୍ଥାନରେ, ସକଳ ସମୟରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥାଏ । ସେ ଖୁବ୍ ନିୟମିତ ଭାବରେ, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଗତିରେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଖୋଜି ବୁଲେ । କୁମାରିକା ଅନ୍ତରୀପରୁ ହରିଦ୍ୱାର ଯାଏଁ, ପ୍ରତି ସପ୍ତାହ, ସେ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲାରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଜିଲ୍ଲାକୁ, ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନକୁ ପଦବ୍ରଜରେ ବା ରେଳଗାଡ଼ିରେ ବରାବର ଯାତ୍ରା କରିଥାଏ—ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରାୟ ଦୁଇହଜାର ମାଇଲ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିଥାଏ । ପର୍ଯ୍ୟଟକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଭଳି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାର ଆନନ୍ଦ ଓ ଉତ୍ସାହ ଅତୁଳନୀୟ, ଅପରିସୀମ । ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ବିବେଚନାରେ ଏପରି ଅବିରାମ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ, ସଙ୍ଗତିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ । ତାହାର ଏହି ଧାରଣା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବା ବିତର୍କ ନୁହେ । କାରଣ ? ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁଦେବମନ୍ଦିରର ମୂଳମାତ, ସ୍ଥୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏକହେଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କ ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବିଭିନ୍ନ ଦେବାଳୟର ସ୍ଥାପତ୍ୟଶିଳ୍ପ ବା ଗଠନ ଭଙ୍ଗିରୁ ବିଭିନ୍ନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟି ଉଠେ । ବିଭିନ୍ନଦେବମନ୍ଦିରର ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥିତି ବି ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ, ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । କେଉଁ ଦେବାଳୟଟି ପାହାଡ଼ ବା ପର୍ବତ ଶିଖରରେ, କେଉଁ ଦେବାଳୟଟି ସମତଳ ବାଲୁକାମୟ ଭୂମିରେ, କୌଣସି ଦେବାଳୟଟି ନଦୀ-ଧାରରେ କୌଣସିଟି ବା ସାଗର-ତୀରରେ ନିର୍ମିତ ।

ଏଣୁ କହୁଁ, ବିଭିନ୍ନ ଗଠନଭଙ୍ଗିର, ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥିତିର ଦେବମନ୍ଦିର ଦେଖି ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ-ହୃଦୟରେ ଅପାର ଆହ୍ଲାଦର ଉଦ୍ରେକ ହେବା ବିଚିତ୍ର ବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେ; ସୁତରାଂ ତାହାର ଶକ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ, ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣଶ୍ରୀ ଜୀବନର ଅତ୍ୟୁତ୍କୃଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏପରି ବିଭିନ୍ନ ସୁରମ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ-ଦର୍ଶନରେ ଅରସିକ ଯାତ୍ରୀର ମାରସହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ଅତି ସହଜରେ ସରସ, ସଜୀବ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ । ବିଶେଷତଃ ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ଏକ ବିରାଟ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦୃଶ୍ୟ । ଏଭଳି ମନୋରମ ଦୃଶ୍ୟରେହିଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ କରେ, ନିଗୂଢ଼ ସତ୍ୟର ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର ଉପଲବ୍ଧି କରେ।

ମାନବ ଜୀବନର ପାର୍ଥିବ ବିଭବ ସକଳ କେବଳ କ୍ଷଣିକ ଦିବ୍ୟଛଦରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇଥାଏ ସିନା! ଧାର୍ମିକ ହିନ୍ଦୁ ଯାତ୍ରୀର ବିବେଚନାରେ, ହିନ୍ଦୁ ଦେବାଳୟହିଁ ଜୀବନର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସତ୍ୟ—ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସତ୍ୟ ସେ ଜମାରୁ ଜାଣେନାହିଁ, ଦେବମନ୍ଦିର-ଦର୍ଶନ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଏ ନାହିଁ। ଶ୍ୱେତରେଖାର ଉତ୍ତପ୍ତ, ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରବାହ ଜନକ ବାଲୁକା ସ୍ପର୍ଶରେ, ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଧ୍ୱମଳୟର ଦୁରାରୋହ ଚିର ତୁଷାରାଚ୍ଛନ୍ନ ଶିଖର ଦେଶରେ—ସକଳ ସ୍ଥାନରେ ସେ ଭଗବଦାରାଧନା କରିଥାଏ। ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାଯାଏଁ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତିର ଚରମ ସୀମାରେ ଉପନୀତ ହେବାଯାଏଁ ଏବଂ ତାହା ନିକଟରେ ଭଗବାନ ଅସ୍ପ୍ରକାଶ କରିବା ମୁହୂର୍ତ୍ତଯାଏଁ, ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଧାର୍ମିକ ରୂପେ, ଅବ୍ୟାହତ ଗତିରେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରିଥାଏ। ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଯାତ୍ରାର ଶେଷ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ସେ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ସେଠାରେ ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ କଟାଇଥାଏ। ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରକୃତିଦେବୀ ମାଧୁରୀ, ଶାନ୍ତି, ଗମ୍ଭୀର ଓ ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିଥାଏ, ସେଇ ସ୍ଥାନରେହିଁ ସେ ତାହାର ବାସସ୍ଥାନ ବାଛିନିଏ, ନିଜର ଆଶ୍ରମ ନିର୍ମାଣ କରେ। ଏହି ଆଶ୍ରମ ମାନବ କୋଳାହଳ, ସାଂସାରିକ ଜଞ୍ଜାଳର ବହୁ ଦୂରରେ। ତାହାର କାମନା, ଅଭାବ ତ ସର୍ବୁବେଳେ ଅତ୍ୟଳ୍ପ—ଆଶ୍ରମବାସୀ ହେବା ପରେ ଅଭାବ, କାମନାସବୁ ଅଦୃଶ୍ୟ କମିଯାଏ। ଏହି ଆଶ୍ରମରେ, ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ତାହାର ବର୍ଷ ପରେ ବର୍ଷ ବିତିଯାଏ, ଶେଷରେ ସେ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ସାଧୁ ହୋଇ ଉଠେ।

ପୃଥିବୀର ବୃହତ୍ତମ ନଦୀଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ଯେପରି ମୁଗ୍ଧ, ନିର୍ଜନ, ଧାର୍ମିକ ହିନ୍ଦୁଯାତ୍ରୀର ଜୀବନାରମ୍ଭ ସେପରି ମୁଗ୍ଧ, ଅଡମ୍ବରଶୂନ୍ୟ। ସେତେବେଳେ ସେ ପିତୃମାତୃ ସ୍ନେହ ଓ ସ୍ନେହର ବନ୍ଧନରୁ ଏକାବେଳକେ ମୁକ୍ତ ହୋଇପଡେ। ସଂସାରର ଲୋକେ ତାହାପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାସୀନ, ଉପେକ୍ଷାପରାୟଣ ରହନ୍ତି। ଯେଉଁ ମାନବ ରୁଷିଆରେ 'ବଲଶେଭିକ' (Bolshevist) କିମ୍ବା ଆୟାରଲ୍ୟାଣ୍ଡରେ 'ସିନ୍ ଫିନର' (Sinn Feiner) ହୋଇ ଉଠେ, ସେଇ ମାନବହିଁ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମ-ଭୂମିରେ ଜଣେ ଅକ୍ଷମ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ସ୍ୱରୂପ ସରଳ ଶାନ୍ତ ଭାବରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରିଥାଏ—ଜପମାଳା ଧରି ଜୀବନ-ମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥାଏ। ସମସ୍ତ ମାନବଜାତି ଅବଶ୍ୟଏକ—ତେବେ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ମାନବର ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଧର୍ମକର୍ମ ଓ ଜୀବନ-ପ୍ରଣାଳୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଧରିଥାଏ, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ଗତି କରିଥାଏ। ହିନ୍ଦୁର ହୃଦୟରେ ଅରଣ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କୁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମିଲେ ମଧ୍ୟ, ଅରଣ୍ୟପତି ତାହାର କଣ୍ଠଦେଶରେ ହଠାତ୍ ଦେଇଯାଏ, ଆଶୀର୍ବାଦରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଶେଷରେ ମୁଖରୁ ନିଃସୃତ ହୋଇଥାଏ। ଏହାହିଁ ହିନ୍ଦୁମତର ବିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷଣ ଓ ଆଦର୍ଶ।

ସାମୟିକ ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଜଣେ ଗଣ୍ୟ ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ଆଦରଣୀୟ ସଂସାରୀ, କୌଳିକାନ୍ୱିତ ଗୃହସ୍ଥ—ପରିବାର-ମଧ୍ୟରେହିଁ ତାହାର ଆନନ୍ଦ, ଆଶ୍ୱାସନା। କେବଳ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପାଇଁ କିମ୍ବା ଅତିରିକ୍ତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗୁଣ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରେ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ। ସେ ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ସଂସାରୀ; ସୁତରାଂ ନିଜର ଦୋଷାଦୋଷ, ପାପପୁଣ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝି ଚଳେ। ଐହିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହାର ହାତ ବସିବର ରହେ ସତ, ସଂସାରର ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମ—ଧନର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନରେ ସେ ବୁଦ୍ଧିରହେ ଅବଶ୍ୟ; ତଥାପି ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ପବିତ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟଭୂମିର ପୂତ ଜଳରେ ସାମୟିକ ଅବଗାହନ କରିବା ସକାଶେ ସେ ଯେପରି ଲାଳାୟିତ। ତାହାର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ସାମୟିକ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା (ତଜୁର୍ଦ୍ଧାମ) କରିବା ଫଳରେ ଜୀବନ ସରସ, ସତେଜ ହୁଏ—ତଦ୍ୱାରା ଅନ୍ତିମ ଜୀବନ-ଯାପନର ବିଶୁଦ୍ଧ ରୀତି ସଂସ୍ଥାପିତ ହୁଏ। ସେ ତାହାର ବିବେକକୁ ବିଚାରର ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇଥାଏ। ସେ ପ୍ରତିଥର ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରୁ ବାହୁଡ଼ି ସଂସାରରେ ପ୍ରବେଶ କରେ—ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ଜନିତ ନୂତନ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ, ଶକ୍ତି ଓ ତେଜ ବଳରେ ସେ ସଂସାରର କୁଟିଳତା ସଙ୍ଗେ ଘୋର ସଂଗ୍ରାମ କରି ବିଜୟୀ-ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଉଠେ। ସାମୟିକ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ନିଜ ପ୍ରତିବେଶୀ ମାନଙ୍କର ଭକ୍ତି, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଏ।

ସାମୟିକ ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅତୁଳନୀୟ। ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉପକାର ଯେପରି ଭକ୍ତ-ଜନଙ୍କର ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ ଅପୂର୍ବ ଦାନ! ସନ୍ତାନହୀନ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ପୁତ୍ରଲାଭ ହେଉଛି ଅଧିକତର ପୁରସ୍କାର, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦାନ। ଏପରି କୌଣସି ହିନ୍ଦୁ ଗୃହସ୍ଥ ନାହିଁ, ଯେ ଭମେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀରରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରେ ନିଜ ଗୋଟିର ଅବନଶ୍ୱରତା ଭିକ୍ଷା ନ କରେ । ଚିନ୍ତା-ବାକ୍ୟ-କର୍ମ-ଜନିତ ସକଳ ପ୍ରକାର ପାପ କ୍ଷାଳନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହିନ୍ଦୁ ଗୃହସ୍ଥ ଭଗବାନଙ୍କ ଚରଣରେ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରାର୍ଥନା ବା ମୁକ୍ତି ଭିକ୍ଷା ବି କରିଥାଏ । ଭକ୍ତର ଏହି ଐକାନ୍ତିକ ପ୍ରାର୍ଥନା, ଆନ୍ତରିକ ଭିକ୍ଷା ସମ୍ଭବତଃ କେବେ ଅରଣ୍ୟ ରୋଦନ ପ୍ରାୟ ବିଫଳ ହୁଏନାହିଁ ।

ତେବେ ସାମଗ୍ରିକ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ, ପ୍ରକୃତ ପର୍ଯ୍ୟଟକ । ଭଗବାନଙ୍କ ଉପରେ,ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ତାହାର ବରାବର ନଜର ରହେ—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାଂସାରିକ ସୁଖଭୋଗରେ ବି ତାହାର ମନ ପ୍ରାଣ ଜଡ଼ିତ ଥାଏ । ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ, ଗରିବ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଧରି ସେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରିଥାଏ । ଗରିବ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ରହିବା ଯେ ସ୍ୱତ ବିରୁଦ୍ଧ । ସେମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଧରି ଯିବା ଦ୍ୱାରା ଅପକାର ନହୋଇ ବରଂ ଉପକାର ହୋଇଥାଏ । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କେବଳ ମାତ୍ରରେ ସେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୂତ ସାହାଯ୍ୟ ପାଏ । ଏପରି ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ ଗଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଧରି ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରିବା ଫଳରେ,ବିଦେଶରେ ବା ଦୂରସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ପାରିବାରିକ ସ୍ନେହ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହେ, ଅଧିକ ଘନିଷ୍ଠ, ଅଧିକ ଶକ୍ତ ହୋଇ ଉଠେ । ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟଭାବ ଅଧିକ ପୁଷ୍ଟ, ପରିମାର୍ଜିତ ହୋଇ ଉଠେ । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କେବଳ ଗୃହ ବିବାଦ, ପାରିବାରିକ ଅସୁଖ ଅଶାନ୍ତି ସବୁ କେଉଁ ଆଡ଼େ ଉଡ଼େଇ ଯାଏ ।

ରାମେଶ୍ୱର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବାଳଦ୍ୱୀପ—ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ କୋଣରେ, ବିସ୍ତୃତରେଖା ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ, ସୁକୁମାର ବାଳକ ବାଳିକା ମାନଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ାର ସାମଗ୍ରୀ ବାଲୁକା ସ୍ତୂପରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏଠାର ମୃଦୁ-ମନ୍ଦ-ଶୀତ-ବିକ୍ଷୋଭିତ ଅଗାଧ ସାଗର ଜଳରେ ସ୍ନାନକରିବା ମାତ୍ରକେ ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ପାର୍ଥିବ ପ୍ରାଣରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶାନ୍ତି ସନ୍ତୋଷର ଢେଉ ଖେଳି ଚାଲେ । ଦିଗ୍ବ-ଗର୍ଜନ-ବିହୀନ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜଳଖଣ୍ଡ ଏବଂ ମାନବ-ଧ୍ୱନି ବିହୀନ ବିଶାଳ ବାଲୁକା ପ୍ରଦେଶ ଦେଖିବାକ୍ଷଣି ହିନ୍ଦୁଯାତ୍ରୀର ମନରେ ବିମଳ ଈଶ-ଜ୍ଞାନର ସହଜ ଉନ୍ମେଷ ହୋଇଥାଏ—ସର୍ବ-ବ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କ ଅନନ୍ତ ମହିମା ସ୍ୱତଃ ବିକଶିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାହିଁ ରାମେଶ୍ୱରର ମାହାତ୍ମ୍ୟ—ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଉପରେ ରାମେଶ୍ୱରର ଏହାହିଁ ବିପୁଳ ପ୍ରଭାବ । ସତତ ଚଞ୍ଚଳ, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ନର୍ତ୍ତନଶୀଳ ସିନ୍ଧୁ-ଉର୍ମ୍ମିମାଳା ଉପରେ ଯେଉଁ ତାଳ-ଦ୍ରାଘିମ୍ନ ଦ୍ରୁତ ପ୍ରତାଳୋପକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ, ତାହା ସହିତ ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଜୀବନର ତୁଳନା କରାଯାଇ ପାରେ । ଜୀବନ-ସିନ୍ଧୁର ଉତ୍ତାଳ ଗର୍ଭରେହିଁ ତାହାର ଜନ୍ମ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଝଡ ତୋଫାନ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇ ଆସିଛି । ସାଗର-ତରଙ୍ଗ ଓ ପ୍ରଭଞ୍ଜନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍ତାହୁଙ୍କାର, ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆଘାତ ଧୀର ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ସହ୍ୟ କରି ଆସିଛି । ଜୟକରିବା ପାଇଁ ତାହାର ଜନ୍ମ—ବିଜୟମାଲ୍ୟ ଧାରଣକରିବା ସକାଶେ ହିଁ ତାହାର ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମ । ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥରେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ସତ୍ତା ଅନୁଭବ କରେ । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ସମସ୍ତ ଜଟିଳ ପ୍ରଣାଳୀର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାହାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ । ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ଜୀବନ ଚିରଦିନ ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କର ପବିତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ । ସେ ହେଉଛି ଯୁଗବ୍ୟାପୀ ମାନବ ଜୀବନ ସଂଗଠନର ପବିତ୍ର ବିଜୟଚିହ୍ନ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦୀପ୍ତିମୟ ସଭ୍ୟତା ବାଷ୍ପୀୟ କଳ ଯୋଗେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ସମସ୍ତ ସୁବିଧା କରିଦେଇ ଅଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାହା ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ପ୍ରକୃତି ବା ପ୍ରକୃତିରେ କୌଣସି ଆଘାତ ଦେଇ ନାହିଁ, ତାହାର ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସକୁ ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ଅପହରଣ କରିପାରିନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ଆଜିବି ବିଶୁଦ୍ଧ, ନିଷ୍କଳଙ୍କ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—ବିମଳ ଜ୍ୟୋତିରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୁମେ

୧

ତୁମେ ନୀଳ ଆକାଶର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଚନ୍ଦ୍ର,
ତୁମେ ନିଶି ତାରା-ହାର ତୁମେ ଶୀତ ସୁଧାଧାର
ତୁମେ କନକତ ଉଷ ଗ୍ରୁ ଲପନ;
ତୁମେ ନୀଳ ଆକାଶର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଚନ୍ଦ୍ର ।

୨

ତୁମେ ମଧୁ ବସନ୍ତର ଧୀର ସମୀର,
ତୁମେ ହିମାଳୟ ଝର ପବିତ୍ର ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରସର
ବନପ୍ରିୟ କଣ୍ଠ ତଟେ ପଞ୍ଚମ ଗିର;
ତୁମେ ମଧୁ ବସନ୍ତର ଧୀର ସମୀର ।

୩

ତୁମେ ଚନ୍ଦନ ବନର ଗନ୍ଧ-ସୁମନ,
ତୁମେହିଁ ସଜ ବକୁଳ ସଉରଭ ସମାକୁଳ
ତୁମେ ମତ୍ତ ମଧୁପର ମଞ୍ଜୁ ଗୁଞ୍ଜନ;
ତୁମେ ନନ୍ଦନ ବନର ଗନ୍ଧ-ସୁମନ ।

୪

ତୁମେ ନିର୍ଜ୍ଜନ ନିଶିର ମୀରବ ତାନ,
ତୁମେ ସର୍ବ ବୁଦ୍ଧେର ତୁମେ ବିଶ୍ୱ ! ବିଶ୍ୱମ୍ଭର
ତୁମେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବାଦ୍ୟ ଗୀତ ବିତାନ;
ତୁମେ ନିର୍ଜ୍ଜନ ନିଶିର ମୀରବ ତାନ ।

୫

ତୁମେ ଭକ୍ତ ଜୀବନର ଜାହ୍ନବୀ-ଧାରା,
ତୁମେ ସାଧକ ସନ୍ୟାସୀ ହୃଦ ବୃନ୍ଦାବନ ବାସୀ
ତୁମ ନାମ-ବଂଶୀ ବାଜେ ଜଗତ ସାରା;
ତୁମେ ଭକ୍ତ-ଜୀବନର ଜାହ୍ନବୀ-ଧାରା ।

୬

ତୁମେ ଆଶ୍ରୟ ହୀନର ଅରାଧ୍ୟ ଧନ,
ତୁମେ ପିତା ତୁମେ ମାତା ତୁମେ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଦାତା
ତୁମେ ଅଶାନ୍ତିର ଶାନ୍ତି ମୁକ୍ତି-ଦାନ;
ତୁମେ ଆଶ୍ରୟ ହୀନର ଆରାଧ୍ୟ ଧନ ।

୭

ତୁମେ ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ମଙ୍ଗଳମୟ,
ତୁମେହିଁ ପୁଣ୍ୟର ପୁଣ୍ୟ ତୁମେ ଅଣାକାର ଶୂନ୍ୟ
ତୁମେହିଁ ଅମରଲୋକ ଚିର ଅଭୟ;
ତୁମେ ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ମଙ୍ଗଳମୟ ।

ଶ୍ରୀ ମଦନ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ

ଓଡ଼ିଶାରେ ଲଙ୍କା

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ମୂଳ ରାମାୟଣରେ ବାନର ରାଜ ସୁଗ୍ରୀବ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କହି ଅଛନ୍ତି :—

"ଅନୁମାନାତ୍ତୁ ଜାନାମି, ମୈଥିଲୀ ସା ନ ସଂଶୟଃ ।
ନ ହ୍ୟମ୍ବଣା ମନ୍ଦା ଦୁଷ୍ଟା ରକ୍ଷସା ରୌଦ୍ରକର୍ମଣା ॥"

ପୁନଶ୍ଚ ରାବଣ ସୀତାଙ୍କୁ କେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ନେଇଗଲା ଏବଂ ତାହାର ନିବାସ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଏକଥା ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କୁ ଜଣା ନଥିଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ରାବଣ ରାଜଧାନୀ ଲଙ୍କାର ଅବସ୍ଥିତି ବିଷୟରେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧକାରରେ ଥିଲେ । ମୂଳ ରାମା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ମରଣରେ ମଧ୍ୟ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କର ଏହି ଅଜ୍ଞତା ପ୍ରମାଣିତ ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ସୁଗ୍ରୀବ ରାମଙ୍କୁ କହି ଅଛନ୍ତି :—

"ନ ଜାନେ ନିଳୟଂ ତସ୍ୟ ସର୍ବଥା ପାପ ରାକ୍ଷସଃ ।"

ତେବେ ରାବଣ ରାଜଧାନୀ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ କେଉଁଠାରେ ହେବ—କେବଳ ଏତିକି ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଜଣା ଥିଲା ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ସେ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖୀ ଦୂତକୁ ସୀତା-ଙ୍କର ପୃଙ୍ଗ ନୁପୃଙ୍ଗ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ଆଦେଶ କରି-ଥିଲେ । ରାବଣ ରାଜଧାନୀ ଲଙ୍କାର ନାମ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣା ଥିଲା ଏବଂ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଦୂତ ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା ।

ପୂର୍ବରୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ରାମାୟଣରେ ମତ୍ତଙ୍ଗ ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପଂପା ନାମକ ପୁଷ୍କରିଣୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଏହି ପୁଷ୍କରିଣୀ ତଟରେ ଋଷ୍ୟମୂକ ପର୍ବ-ତର ଉଲ୍ଲେଖ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ପଂପା ପୁଷ୍କରିଣୀ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠାରେ କି ନାମରେ ପରିଚିତ, ଏହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । କାରଣ ରାମ ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧ ଏବଂ ରାମାୟଣ କାବ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ ବହୁଶତାବ୍ଦୀ ତଳେ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ପରିବର୍ତ୍ତନର କବଳରେ ପଡ଼ି, ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତି ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନୂତନ ବେଶ—ନୂତନ ଆକାର ଧାରଣ କରୁଛି । ବେଦର ସେହି ପୂତସଲିଳା ସରସ୍ୱତୀ ଓ ଦୃଷଦ୍‌ବତୀ ଭଳି ସୁଦୂର ବ୍ରହ୍ମାର୍ତ୍ତ ତଟର ଆଜି ଲୋକଲୋଚନର ଅନ୍ତରାଳରେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଇଅଛି । କେତେ ଗଭୀର ମହାସାଗର ଏବଂ କେତେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଶିଖରୀ ମଧ୍ୟ ଧୂଳିକଣାର ସମଷ୍ଟିରେ ଆତ୍ମସତ୍ତା ଲୁପ୍ତ କରିଦେଇଅଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ପୁଷ୍କରିଣୀର କଥା କିଏ ଚିନ୍ତାରେ ? ତାହା ଯେ କାଳକ୍ରମେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇ ନଥିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପଂପା ପୁଷ୍କରିଣୀର ଅବସ୍ଥିତି ଅବଧାରଣରେ ବିଶେଷ କିଛି ମସ୍ତିଷ୍କ ଆଲୋଡ଼ନ ନ କରି ଛାଡ଼ି ରହିଲୁଁ ।

ପଂପା ପୁଷ୍କରିଣୀ ତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଋଷ୍ୟମୂକ ପର୍ବତର ବର୍ଣ୍ଣନା ରାମାୟଣରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇ-ଅଛି ।—

"ତସ୍ୟାଂ ବସତି ଧର୍ମାତ୍ମା ସୁଗ୍ରୀବଃ ସହବାନରୈଃ ।
କଦାଚିତ୍ ଶିଖରେ ତସ୍ୟ ପର୍ବତସ୍ୟାର ତିଷ୍ଠତି ॥"

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କର ବାନର ରାଜଧାନୀ ମତିକରେ ଧରାଗଲେ, ଉଦ୍ଧୃତ ଶ୍ଳୋକାଂଶର "ସହ ବାନରୈଃ" କଥାଟିର ମୂଳ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ । କାରଣ, ଭର୍ଗ ଓ ଜାତିର (ବାନର) ବସତି ମାତିକରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍‌ ସୀତାର ସନ୍ଧାନ ମଧ୍ୟ ମାତିକଠାରୁ ବେଶ ଦୂର ନୁହେଁ । ଯେବେ ଅର୍ଥାତ୍‌ ସୀତାର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ପଂପାନଦୀ ହୁଏ, ତେବେ ତାହା ଯେଉଁ ହ୍ରଦରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଅଛି; ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତରେ ସେହି ହ୍ରଦର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ପଂପା ପୁଷ୍କରିଣୀ ହୋଇପାରେ । କାରଣ, ତାହାର ଅତି ନିକଟରେ ଋଷ୍ୟମୂକ ପର୍ବତ ଅବସ୍ଥିତ ।

ତ୍ରିକୂଟ ପର୍ବତ ଉପରେ ଲଙ୍କା ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା ବୋଲି ବାୟୁପୁରାଣରୁ ଜଣାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ତ୍ରିକୂଟ ପର୍ବତର ମୌଳିକତା ନିରୂପଣ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟେ । ଅମରକଣ୍ଟକର ଦ୍ୱିତୀୟ ନାମ ଆମ୍ରକୂଟ ବୋଲି ଲୋକ-ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ । ବାଲ୍ମୀକି ନାମକ ସ୍ଥାନର ନିକଟରେ ବିନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତ ଶ୍ରେଣୀର ଏକ ଶୃଙ୍ଗୀୟ ଅଂଶକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ "ସାଲେ ଟେକଡ଼ି" ନାମରେ ଅଭିହିତ କରନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଲୋକେ ଏହାକୁ ସାଲକୂଟ ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଏହାର ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ପାର୍ବତୀୟ ଶୃଙ୍ଗ ମଧୁକୂଟ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ଏଠାରେ ଆମ୍ବ ସାଲ ଓ ମହୁଲ ପ୍ରଭୃତି ବୃକ୍ଷର ଘନଜଙ୍ଗଲ ଦେଖାଯାଏ । ଆମ୍ରକୂଟ, ସାଲକୂଟ ଏବଂ ମଧୁକୂଟ ଏହି ନାମ ଗୁଡ଼ିକର ସମାଲୋଚନା କଲେ ତ୍ରିକୂଟ ରହସ୍ୟ ସହଜରେ ଧରାପଡ଼େ ଏବଂ ବାୟୁ ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ତ୍ରିକୂଟ ଉପରେ ଲଙ୍କାର ଅବସ୍ଥିତି ବୋଧଗମ୍ୟ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ତ୍ରିକୂଟ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନ ସେଠାରେ ନାହିଁ । ଅମରକଣ୍ଟକକୁ ଲଙ୍କା ବୋଲି ଧରିଲେ ତନ୍ନିକଟସ୍ଥ ପର୍ବତ ଶ୍ରେଣୀକୁ ତ୍ରିକୂଟ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିବା ଅଧିକରେ ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତ । ଛତିଶ ଗଡ଼ର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ନରପତି କାଳଚୁରି ଅର୍ଥାତ୍‌ ହୈହୟ ବଂଶୀୟ ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ ମୂଳ ବଂଶଧର ଗଣ ତ୍ରିକୂଟକ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବାର ତତ୍ତ୍ୱୀୟ ବଂଶ ବିବରଣୀରୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ ।

ଉତ୍କଳଙ୍ଗ ବା ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ରାଜ୍ୟର ଅବସ୍ଥିତି ତିନି ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ଏବଂ ମହାନଦୀ ତୀରୁ ମେଖଳ ଓ କୋଶଳ ରାଜ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଏହାର ଐତି-ହାସିକ ପ୍ରମାଣ ଯଥେଷ୍ଟ ରହିଅଛି । ଯେ ସମସ୍ତ ଐତିହାସିକ ପ୍ରମାଣର ଉଲ୍ଲେଖ କରି ପ୍ରବନ୍ଧଟିର କଳେବର ଅଯଥା ବୃଦ୍ଧି କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ନୁହେଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁ ଅମରକଣ୍ଟକ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ରାବଣ ରାଜଧାନୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କା ଥିଲା ଏବଂ ଶିକ୍ଷା, ସଭ୍ୟତା, ଧନମାନ ପ୍ରଭୃତି ସକଳ ବିଷୟରେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ଥିଲା, ତାହା ଆଜି ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନର କବଳରେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଯେ ଛତିଶଗଡ଼ ବିଳାସପୁର, ରାୟପୁର ଓ ଅମରକଣ୍ଟକ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଥେଷ୍ଟ ମାତ୍ରାରେ ରହିଅଛି, ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦର୍ଶୀମାନେ ବେଶ୍ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିବେ । କଳିଙ୍ଗର ପୌରାଣିକ ରାଜାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ, ପୋଳ, ହୈହୟ ଓ କୁରୁ ପ୍ରଭୃତି ବଂଶର ରାଜାମାନଙ୍କର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ । ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ରାବଣର ପ୍ରାଣ ସଂହାର କରି, ତାର ସକଳ ଗୌରବ ଏପରିକି ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋପ କରିଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ପୌରାଣିକ ନରପତି ମାନଙ୍କ ତାଲିକାରେ ରାବଣବଂଶୀୟ ନରପତି ମାନଙ୍କର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମତ୍ସ୍ୟ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁରାଣ ମାନଙ୍କରେ କଳିଙ୍ଗର ପୌରାଣିକ ରାଜାମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ରାବଣ ଲଙ୍କାର ଶେଷ-ରାଜା ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରେ ସେ ବଂଶର ଗୌରବ ଲୋପପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ପୁରାଣରୁ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ନମିଳିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଡାକ୍ତର ଜେକୋବ ସିଲ୍ଭେନକୁ ଲଙ୍କା ବୋଲି ମାନି ନେବାରେ ଆପତ୍ତି କରନ୍ତି । ଅଲ୍ପଦିନ ତଳେ "Indian National Herald" ନାମକ ଇଂରେଜ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରଫେସର ଏସ୍, ଏନ୍. ଅଧିକାରୀ ସୁମାତ୍ରାକୁ ଲଙ୍କାବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲେ । ବାୟୁପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ତ୍ରିକୂଟ ଚିତ୍ର ଉପରେ ଲଙ୍କାର ଅବସ୍ଥିତି ସ୍ଥାନ କରି ସେ କହନ୍ତି ଯେ, ସୁମାତ୍ରାର ଅନ୍ୟ ନାମ ତ୍ରିକୂଟ; କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅମରକଣ୍ଟକ ନିକଟରେ ଯେଉଁ ତ୍ରିକୂଟର ଉପସ୍ଥିତି କରିଛୁଁ, ଇତିହାସ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାର ମୂଲ୍ୟ ବେଶି କହିଲେ ଚଳେ । ଏଠାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଫେସର ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଚାହୁଁନାହୁଁ; କାରଣ ତାଙ୍କର ଲେଖାଉତ୍ତର ସମାଲୋଚନାର ଯୋଗ୍ୟ ସେପରି କିଛି ଐତିହାସିକ ବା ଭୌଗୋଳିକ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ଅନୁମାନକୁ ଲେଖ୍ୟ ନିକ୍ଷେପ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗବେଷଣା ଓ ଆଲୋଚନାର ଦ୍ୱାରା ବୁଝି କରି ପ୍ରିୟ ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ବିଦାୟ ନେଉଛୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଅବଧାରଣା ଯେ କେତେକ ପାଠକ ଓ ଲେଖକଙ୍କର ମାନସ ପଟରେ ଚିନ୍ତା ଓ ଭାବନାର ଧାରା ଖେଳାଇଦେବ, ଏହା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଶେଷରେ ଉପସଂହାରରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ବିନୀତ ଅନୁରୋଧ ଯେ, ସେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଆଲୋଚନାର ନାମମାତ୍ର ଶୁଣି ବିଚଳିତ ହେବେନାହିଁ । ଧୀର ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଏହାର ବିଚାର କରିବେ ଏବଂ ସମ୍ଭବପର ହେଲେ, ପତ୍ର ପତ୍ରିକାର ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜର ମତାମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବେନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ ପତି

ଗ୍ରହିଁ ଥିବ ନୀଳଗଗନେ

ଡାକ ନାହିଁ କେବେ ଡାକିବ ନାହିଁ ହେ
ଗ୍ରହିଁଥିବ ନୀଳ ଗଗନେ,
ଦେଖିନାହିଁ କେବେ ଦେଖିବ ନାହିଁ ହେ
ମଜିଥିବ ସଦା ସ୍ୱପନେ ।
ଜ୍ୟୋତ୍ସନା-ତଳପେ ଭାତି ଶ୍ୟାମ
ଚଳପି ଚଳପି ଯାଉ ମୋ ଦିନ
ସିନ୍ଧୁ ସନ୍ତରଣେ ବୃଥା ଚାରେ କିପାଁ
ବଳାଇବ ମନ ଅକାରଣେ ॥

ଶୁଣିଛୁଁ ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା ଦୂରେ
ଭିନ ଯବନିକା ଅପର ପାରେ
ସାଗର ଗଗନ ଯହିଁ ସମ୍ମିଳନ
ରହିଛି ସେ, ଶୂନ୍ୟ-ସଦନେ
(ଖାଲି) ଅନନ୍ତ ଅସୀମ ଛବି ପ୍ରଶାନ୍ତ
ଦେଖୁଥିବ ସୁପ୍ତ ଜଗତେ ନିତ୍ୟ
ରହିଥିବ ସଦା ନିର୍ମଳ ନୀଳିମା-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୁନ୍ଦର ଭବନେ ॥

ଶ୍ରୀ କୃପାସିନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୌରାଣିକ ଗଳ୍ପ

ଭୀଷଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା —

ମହାରାଜ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କର ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଦେବବ୍ରତ । ସେ ଏକାନ୍ତ ପିତୃବତ୍ସଳ ଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ସୁଖ ସନ୍ତୋଷ ଲାଗି ସେ ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଦିନେ ଶାନ୍ତନୁ ଯମୁନା ନଦୀ କୂଳରେ ବୁଲୁ ବୁଲୁ ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟାଟିଏ ଦେଖି ବିବାହ କରିବା ଲାଗି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମନ ବଳାଇଲେ; ମାତ୍ର ସେ କିଏ ଏବଂ କାହାର କନ୍ୟା କିଛି ଜାଣି ନ ଥାନ୍ତି । ପରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ବୁଝିଲେ ଯେ, ସେ ମତ୍ସ୍ୟଦେଶ ଦାସରାଜାଙ୍କର କନ୍ୟା । ଶାନ୍ତନୁ ସେହି ଦାସରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ ଏ ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଯାଇ ପକାଇବାରୁ ସେ କହିଲେ—"ମହାରାଜ, ଆପଣଙ୍କ ପରି ସୁଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ମୋ କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ ଦେବାପାଇଁ ମୁଁ ଅମଙ୍ଗ ନୁହେଁ । ତାହା ମୋ ପକ୍ଷେ ଅତୀବ ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା । ତେବେ ଏତିକି, ଆପଣ ଯେବେ ମୋର ଏହି କନ୍ୟା ଗର୍ଭରୁ ଯେଉଁ ସନ୍ତାନ ଜାତହେବ ତାହାକୁ ଆପଣଙ୍କ ଉତ୍ତାରୁ ରାଜା କରିବାକୁ ସତ୍ୟ କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ମୁଁ କନ୍ୟାଦାନ କରିବାକୁ ଅସମ୍ମତ ନୁହେଁ ।"

ଏହାଶୁଣି ଶାନ୍ତନୁଙ୍କୁ କିଛି ଉତ୍ତର ଦିଶିଲା ନାହିଁ । ସେ ଦେବବ୍ରତଙ୍କ କଥା ଭାବି ମୀରବରେ ମନଦୁଃଖରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରି ଆସିଲେ; ମନଦୁଃଖ ମନରେ ଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କଲାବେଳେ ମଧୁର ଉତ୍ସାହରେ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ଚିନ୍ତାର ଅବିମିଶ୍ର-ରେଖା ତାଙ୍କର ମୁଖପଦ୍ମ ମଳିନ କରି ରଖିଥାଏ । ଦେବବ୍ରତ ଅନେକ ଘଟଣାରୁ ପିତାଙ୍କ ମନ ସୁଖ ନଥିବାର କାରଣ ପାଇଲେ । ସେ ପିତୃଚିନ୍ତାର କାରଣ ବୁଝି ନପାରି ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଦେବବ୍ରତଙ୍କର ବିବାହ ବୟସ ହୋଇଯାଇଥିଲା । କାଳେହେଁ ସେହି ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତିତ ଥିବେ ମନେକରି, ପିତାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପଚାରି ପ୍ରକୃତ କାରଣ ଜାଣିପାରିଲେ । ପାଞ୍ଚ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ସେ ଦାସରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ପିତାଙ୍କ ଲାଗି କନ୍ୟା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଉତ୍ତରରେ ଦାସରାଜା କହିଲେ, "ଆପଣ ମହାରାଜ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର, ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଆପଣ ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାରୀ । ଆପଣଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ପାଇବା ଦାବୀ ପ୍ରଥମ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଔରସରେ ମୋ କନ୍ୟାଠାରୁ ଯେଉଁ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେବ ସେ ରାଜ୍ୟ ପାଇବା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ପୁଣି ରାଜ୍ୟ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ସେ ଆପଣଙ୍କର ପରମ ବୈରି ହେବ । ଏ ସବୁ ବିଚାରି ମୁଁ କନ୍ୟାଦେବାକୁ ଅସ୍ୱୀକୃତ ।"

ପିତୃପ୍ରାଣ ଦେବବ୍ରତ ଏହାଶୁଣି ନୀରବ ରହିଲେ ନାହିଁ । ସେ ରାଜସଭା ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବ ସମକ୍ଷରେ ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ କହିଲେ—"ମୁଁ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଲୋଭରେ ରାଜା ହେବାପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ନୁହେଁ । ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟା ଗର୍ଭରୁ ଯେଉଁ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ଜାତ ହେବେ, ସେ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧିକାରୀ ହେବେ । ଆଜିଠାରୁ ଏ ରାଜ୍ୟରେ ଏ ବିପୁଳ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମୋର କୌଣସି ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଏହି ମୋର ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।" ପିତାଙ୍କ ସନ୍ତୋଷ ସକାଶେ ରାଜକୁମାର ଦେବ-ବ୍ରତ ଏତେ ଲୋଭ ଛାଡ଼ିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦାସରାଜାଙ୍କର ସେଥିରେ ମନ ମାନିଲା ନାହିଁ । ପୁଣି କହିଲେ—"ଆପଣ ନିଜ ଜୀବ-ନରେ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ କରି ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରମାନେ ଏ କଥା ରକ୍ଷିଲାପରି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ ।" ଦେବବ୍ରତ ଏଥିରେ ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ସେହିପରି ସଭାମଧ୍ୟରେ ଅଟଳସାହସ ସହକାରେ କହିଲେ ଯେ "ମୁଁ ଶପଥ କରି କହୁଛି, ସତ୍ୟ କରୁଛି ମୁଁ ମୋ ଜୀବନରେ ଆଦୌ ବିବାହ କରିବ ନାହିଁ, ଚିର ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ହୋଇ ରହିବ ।"

ରାଜକୁମାରଙ୍କର ଏ ଭୀଷଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲେ । ଦେବତାମାନେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି କଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ "ଭୀଷ୍ମ" ହେଲା । ସେ ଦାସରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ଆଣି ପିତାଙ୍କ ପାଖରେ ସମର୍ପଣ କରିଦେଲେ । ସେଥିରେ ଶାନ୍ତନୁ, ପୁତ୍ର ଉପରେ ପରମ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ 'ଇଚ୍ଛା ମୃତ୍ୟୁ ଲାଭକର' ବୋଲି ବର ପ୍ରଦାନ କଲେ । ପିତୃଭକ୍ତ ଭୀଷ୍ମ ଆଉ ବିବାହ କଲେନାହିଁ, ଚିରକୁମାର ହୋଇ ରହିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ପଣରକ୍ଷା—

ପାଣ୍ଡବମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସହିତ ଥିଲାବେଳେ ଦିନେ ଦେବର୍ଷି ନାରଦ, ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରଭବନ ପରି ସୋଭା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ବିଭବ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ଫାଟି ପଡୁଛି । ଭାଇମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅପୂର୍ବ ସ୍ନେହ ମମତା ରହିଛି । ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପରି ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପାଇ ସେମାନେ ମହା ଆନନ୍ଦରେ ଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଦେଖି ନାରଦ ପରମ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ । ଗଳ୍ପବେଳକୁ କହିଲେ, "ସବୁ ଦେଖିଲି, ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ କଥାରେ ମୋ ମନରେ ବଡ଼ ଆଶଙ୍କା ଜନ୍ମିଛି । ତମ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଭାର୍ଯ୍ୟା । କେତେ-ବେଳେ କେଉଁ କଥା ଅଛି ! ଆଜି ଯେପରି ତମ ଭିତରେ ବିମଳ ସ୍ନେହ ଆଦର ଅଛି ସବୁବେଳେ ନ ରହିପାରେ । କେତେବେଳେ କି ମନାନ୍ତର ଘଟିପାରେ, ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଥା କହୁଛି କର । ଏଣିକି ଜଣେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପାଖରେ ଥିଲାବେଳେ ଆଉ କେହି ସେ ଘରକୁ ଯିବନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କର । ଦୈବାତ୍ ଯେ ଏ ନିୟମ ଲଙ୍ଘିବ ସେ ବାରବର୍ଷ ବନବାସ କରିବ ।"

ସେହି ଦିନଠାରୁ ନାରଦଙ୍କର ଏ ଉପଦେଶ ଅନୁ-ସାରେ ସମସ୍ତେ ଚଳିଲେ । ମନାନ୍ତର ଘଟିବାର ଆଉ କୌଣସି ଭୟ ରହିଲା ନାହିଁ । ଏହିପରି କେତେଦିନ କଟିଗଲା । ଦିନେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗାଈଟିମାନଙ୍କୁ ଚୋରମାନେ ଚୋରାଇ ଘେନିଗଲେ । ଆଉ କିଛି ଉପାୟ ନ ଦେଖି ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଦୌଡ଼ି-ଗଲା । ଯାଇ ସକଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହି ବାଡ଼େଇ କରୁଡ଼ି ହେଲା । ଏକଥା ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଶୁଣିପାରି ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, 'ଅଯୁଧର କିଛି ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ଯାଇ ଗାଈଗୁଡ଼ିକୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣି ଦିଅନ୍ତି; ମାତ୍ର ମୋର ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଯେଉଁ ଘରେ ଅଛି ମୁଁ ସେହି ଘରକୁ ଏହିକ୍ଷଣି ଯିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । କିଣ କରିବି ?' ଏପରି ନାନା ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶେଷକୁ ଠିକ କଲେ, ବିପଦରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାହିଁ କ୍ଷତ୍ରିୟର ଧର୍ମ । ବିଶେଷରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପୁଣି କାତରକଣ୍ଠ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଧରିପଡ଼ିବା କଷ୍ଟ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ଗୋଧନ ରକ୍ଷା ନ କଲେ ଲୋକେ କହିବେ, "ପାଣ୍ଡବମାନେ ଲୋଭ" ମୁଁ କିଛି ଅନ୍ୟାୟ ଅଧର୍ମ କରିବାକୁ ଯାଉ ନାହିଁ । ଗୋଧନ ରକ୍ଷା କରି ବାରବର୍ଷ ବନବାସୀ ହେବି ପଛକେ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମରେ କଳଙ୍କ ଲେଟିବ ନାହିଁ । ଏହା ବିଚାରି ନିୟମ ଭଙ୍ଗ କରି ସେ ଘର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକଲେ । ଅସ୍ତ୍ର ଧରି ଅଣି ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗାଈ ଗୁଡ଼ିକ ଚୋରମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖି ମହା ଖୁସି ହେଲେ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ସତ୍ୟ ରକ୍ଷିବାକୁ ଯାଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସତ୍ୟ ତୁଡ଼ିଲେ ଦେଖି, ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ କହିଲେ—"ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଅସୁବିଧା ଦେଖି ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିପକାଇଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀଚରଣେ ମୋ କ୍ଷମା ମାଗୁଛି ଏବଂ ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗି ଥିବାରୁ ବାରବର୍ଷ ବନବାସ କରିବାକୁ ବସିଛି । ଆପଣଙ୍କର ଅନୁମତି ପାଇଲେ କୃତାର୍ଥ ହେବି ।" ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏହା ଶୁଣି ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ-ଗଲେ । କହିଲେ,— "ଏଥିପାଇଁ ବନକୁ ଯିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ତୁମେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗୋଧନ ରକ୍ଷାକରିବା ଦ୍ୱାରା ମୋର ପରମ ଆନନ୍ଦ । ସେଥିରେ ମୁଁ ଆଦୌ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନୁହେଁ । କ୍ଷତ୍ରିୟର ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହା କରିଛ, ଏଥିପାଇଁ ବନବାସ ଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।" ଏହିପରି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ନାନା ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ପଣରକ୍ଷା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟୋଗ ହୋଇପଡିଲେ । କହିଲେ— "ଆଦିଣ ଧର୍ମ ରାଜ, ଧର୍ମରୁ ଚଳେ ନ ଚଳିବା ପାଇଁ ଆପଣ ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ମୁଁ ଏବେ ବାରବର୍ଷ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ପାଳନ କରିବାକୁ ବନକୁ ଯାଉଛି । ଏ ପାଣ୍ଡିତ ଧନୁ ଛୁଇଁ କହୁଛି, ମୁଁ ପଣରକ୍ଷା ନକରି ରହିପାରିବି ନାହିଁ । ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯାଉଛି ।" ଏହା କହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶ ଧରି ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ବାରବର୍ଷ ଲାଗି ବନକୁ ଗଲେ ।

ଶ୍ରୀ –

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଧନ-ମୋହ

'ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ନୁହେଁ' ବୋଲିହେ ଯେତେ କରିଲି ମନା,
ମନା ମୋ ନ ମାନ କାହିଁକି କର ଏତେ ଛଳନା ?
ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କେହି ନୁହେଁତ, ତେବେ ବାରେଲୁ ବାର
ଡାକି କହ କିପାଁ, ବଢ଼ାଅ ଗୁରୁ ବେଦନା ଭାର ?
ଘନ ଘର୍ଘର୍ଶ୍ୱାସ ପକାଇ ବାଷ୍ପାକୁଳ ଲୋଚନେ
ଅନାଇ ବସିଲେ ଆକୁଳେ ଦୂରଦେଶ ବିଜନେ,
କାହିଁ ଆସି ତୁମ୍ଭେ କହିହେ, ସ୍ନେହ-ଲୋଳ ଅନ୍ତରେ
ଜଡ଼ାଇ ରଖ ଏ ପରାଣ କେଉଁ ପ୍ରେମ-ମନ୍ତ୍ରରେ !
'କେହିନୁହିଁ' ବୋଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେତେ ଦେଉଛୁ ଗାଳି,
କହ କିପାଁ ତେତେ ପାଶକୁ ପୁଣି ଆସୁଛ ମାଡ଼ି ?
ଘନ କାଳାଳ ମୁଁ, ତଥାପି ମୋତେ ରହିଛ ଘିରି,
ଲବେ ହେଲେ କେବେ କଡ଼ ମୋ ତୁମ୍ଭେ ଛାଡ଼ିତ ନାହିଁ !
ଅବଜ୍ଞାତ କଟୁ ବାଣୀରେ ଦେଲେ ଦୂରେ ଏଡ଼ାଇ,
କି ଲାଭ ଆଶାରେ କହ ହେ, ପୁଣି ଆସ ଗୋଡ଼ାଇ ?
ଧିକ୍କାର ଛି'କାର କଥାରେ ଯାହା ନ ଯାଅ ଫେରି,
ଜାଣିଲି—କି ମନ୍ତ୍ର ବନ୍ଧନେ ମୋତେ ଦେଇଛ ଘେରି ।
ସୁପ୍ତ ମୁଁ, ଦୁଃଖ ମୁଁ ଅତୃପ୍ତ କଣିତରେ ନ ନାହିଁ,
ଶତ ଅବରୋଧେ ମୋତେ ହେ, ଯାହା ରହିଛ ଘିରି !
ଏତେଦିନେ ଚିନ୍ତା ପାଇଛି,
(ଆଉକି) କେବେ ହେଲେ ଛାଡ଼ିବ ?
ଗୋପନ ହୃଦୟ-ପୁରରେ
ନିତ ବାନ୍ଧି ରଖିବ !

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର

ନିକଷ

କଥାକୁଞ୍ଜ—ଉଦୀୟମାନ ସୁକବି ଏବଂ ସୁଲେଖକ ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି, ଏ ପ୍ରଣୀତ, ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ । 'ମୁକୁର' ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ । ମଧ୍ୟମାକାରର ୧୯୨ ପୃଷ୍ଠା ବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ବୃହତ୍ ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ଦଶଗୋଟି ସରସ, ସୁନ୍ଦର, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଔପନ୍ୟାସିକ ଗଳ୍ପରେ କଥାକୁଞ୍ଜ ଗଠିତ ହୋଇଅଛି । ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ଭାବ ଏବଂ ନିମ୍ନସ୍ତରର ନିଖୁଣଚିତ୍ର ଏହି ଗଳ୍ପ ଗୁଡ଼ିକ ସୁନିପୁଣ ହସ୍ତରେ ଅଙ୍କିତହୋଇ ବଡ଼ ଉପାଦେୟ ହୋଇ-ଅଛି । ଭାଷା, ଭାବ, ରଚନାଭଙ୍ଗି ସବୁ ମନୋମୁଗ୍ଧକର । ଏପରି ଖଣ୍ଡ ଔଡ଼ିଆଭାଷାର ପୁସ୍ତକ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀର-ମୋହନଙ୍କ ପରେ ଏହି ପ୍ରଥମ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ଗଳ୍ପ-ଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ପାଠକର ମନ, ଆତ୍ମା ସେହି ଗଳ୍ପସଙ୍ଗରେ ମଜିଯାଏ ଏବଂ ନୂତନ ଆନନ୍ଦମୟ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲାପରି ବୋଧହୁଏ । ନବୀନ ଉପେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କର ଲେଖନୀରେ ସାରସ୍ୱତ କୁସୁମ ବୃଦ୍ଧି ହେଉ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହାହିଁ କାମନା ।

କାଶୀ—ଧରାକୋଟର ଯୁବରାଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବ୍ରଜକିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ଦେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମପୁର 'ଆଶା' ପ୍ରେସରେ ପରିପାଟିରୂପେ ମୁଦ୍ରିତ । ମଧ୍ୟମାକାରର ୫୦ ପୃଷ୍ଠାରେ ସମାପ୍ତ । ମୂଲ୍ୟ ଆଠଅଣା, କଳେବର ଦୃଷ୍ଟିରେ କିଛି ଅଧିକ ବୋଧହେଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ବିଭବର କୋମଳ-କ୍ରୋଡ଼ରେ ପାଳିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟର କଠୋର ସାଧନା ଆଡ଼କୁ ଯିବାପାଇଁ ପ୍ରାୟଶଃ ପରାଙ୍ମୁଖ ଦେଖାଯାଏ; ମାତ୍ର ଧରା-କୋଟର ଯୁବରାଜ ମହୋଦୟ ସେଥିର ବିପରୀତ ପନ୍ଥାବଲମ୍ବୀ । ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ସର୍ବଜନ ବିଦିତ । ତାଙ୍କ ହାତରେ ଏହି 'କାଶୀ ନାଟକ' ଖଣ୍ଡ ଖୁବ୍ ମନୋହର ହୋଇଅଛି । ଜଣେ ନବୀନ ଲେଖକ ଠାରୁ ଯେତେଦୂର ଆଶା କରାଯାଏ, ଯୁବରାଜ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରାଦେଶିକତା ରହିଯାଇଅଛି; ମାତ୍ର ତାହା ନାଟକର ଦୋଷାବହ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ ।

Printed by B. C. Das at the Mukur Press, Cuttack, 1928.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ ।

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ ଉପନ୍ୟାସ ।

ଟଙ୍କାଗଛ

ନୂତନ ପ୍ରକାଶିତ ଉପନ୍ୟାସ । ଏହା ଡିଟେକ୍‌ଟିଭ୍ ଗଳ୍ପ ପରି ମନୋହର । ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ର ଗୁଣରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଫୁଟିଛି, ଚିତ୍ରରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ଯାହାର ପଢ଼ି ପଢ଼ିବେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବେ, କେଉଁଠାରେ ହସି ଉଠିବେ, କେଉଁଠାରେ କାନ୍ଦି ପକାଇବେ, କେଉଁଠାରେ ବା ଆନନ୍ଦରେ ଗଦ୍‌ଗଦ ହେବେ । ଏହିପରି ଚିତ୍ତ ଚିତ୍ତକାଳିକ କୌତୁକରେ ମଗ୍ନ ହେବେ । ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଦୁଇଶତ ପୃଷ୍ଠା ବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ବିରାଟ ଉପନ୍ୟାସର ମୂଲ୍ୟ ଏକ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ।

ଏବେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ଭାରତଖଣ୍ଡି ସାହିତ୍ୟ ଗୌରବର ଏବଂ ଭାଷା ଓ ଅଭ୍ୟନ୍ତରିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପଦରେ ଭରପୂର । ମୂଳତଃ ଏହା ସାହିତ୍ୟରୋପଯୋଗୀ ଶିଳ୍ପିସମ୍ମତ ଉପାଦାନ ଉଚ୍ଚ ମୂଲ୍ୟ ମୁଦ୍ରଣ ଦ୍ୱାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଶ୍ରୀ ଚିତ୍ରିତ । ବର୍ଣ୍ଣନା ସରସ, ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭାଷା ଏବଂ ଆଧୁନିକ ରୁଚିସମ୍ମତ । କାବ୍ୟର ଅମୂଲ୍ୟ ଉପକରଣ ଏବଂ ଉତ୍ତମ ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଣ୍ଟିକ କାଗଜରେ ପରିପାଟୀସହ ମୁଦ୍ରିତ । ମୂଲ୍ୟ ଦେଢ଼ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ:— ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ, ଚୌଧୁରିବଜାର, କଟକ ।

ଆୟୁର୍ବେଦ-ଦର୍ପଣ

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ କାମାକ୍ଷୀପ୍ରସାଦ ଶର୍ମା ଆୟୁର୍ବେଦ ବିଶାରଦଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ବିରାଟ ଆୟୁର୍ବେଦ ଗ୍ରନ୍ଥ ! ଘରେ ବସି କବିରାଜ ଶିଖିବାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉପାୟ । ଏହି ଖଣ୍ଡିକ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିଲେ ଆୟୁର୍ବେଦର ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଜାଣି ପାରିବେ । ଘରେ ଘରେ ନିଜେ ଚିକିତ୍ସା କରିପାରିବେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏପରି ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

୧ । ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।
୨ । ଟ୍ରେଡିଂ କମ୍ପାନି, ବାଲୁବଜାର, କଟକ ।
୩ । ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ ଷ୍ଟୋର, ଭୁବନେଶ୍ୱର ସମ୍ବାଦ ।
୪ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବସୁ ଏମ୍. ଏ. ବାଲୁବଜାର, କଟକ

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ! ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ! !

ଜାତମୂଲ୍ୟରେ କାଞ୍ଚନ ବିକ୍ରୟ

କୁସୁମ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ନଂ୩ର

ତୁରସ୍ତ କୁସୁମ

ଉପନ୍ୟାସ ୧ମ ଖଣ୍ଡ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ।/
" ୨ୟ ଖଣ୍ଡ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ।/
" ୩ୟ ଖଣ୍ଡ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ।/

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ନୂତନ ପୁସ୍ତକ । ଭାଷା ସରଳ, ଭାବ ଅତି ମଧୁର । ଥରେ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଥରେ ପଢ଼ିବାକୁ ମନ ହୁଏ । ପୁସ୍ତକ ଧରିଲେ ଶେଷ ନ କରି ରହି ହୁଏ ନାହିଁ । ଲେଖକ "ଅପୂର୍ବ କାହାଣୀ" ପ୍ରଣେତା,

ନିଧି ମହାପାତ୍ର ସ୍ନାତକ୍ ବେଦ୍ ।

ଏକମାତ୍ର ଠିକଣା ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୃତୀୟ ଉପନ୍ୟାସ

ସପନ-ସ୍ୱପ୍ନ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବି, ଏଲ୍, ପ୍ରଣୀତ, ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ୫ • ।/

ଚତୁର୍ଥ ଉପନ୍ୟାସ

ମାନଭଞ୍ଜନ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ୍, ଟି, ପ୍ରଣୀତ, ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ୫ • ।/

ପଞ୍ଚମ ଉପନ୍ୟାସ

ଜାଲ-ଫୋକ୍ସ

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ L. M. P. ପ୍ରଣୀତ, ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ମୂଲ୍ୟ ୫ • ।/

ଷଷ୍ଠ ଉପନ୍ୟାସ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ ଶିପାଠୀ ଏମ୍, ଏ, ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ **ପ୍ରମାଣ** ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ମୂଲ୍ୟ ୫ • ।/

ସପ୍ତମ ଉପନ୍ୟାସ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ବି, ଏଙ୍କ ଲିଖିତ "ସ୍ୱରାଜ" ସପ୍ତମ ଉପନ୍ୟାସ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ । ମୂଲ୍ୟ ୫ • ।/

ଯେଉଁମାନେ ଅଗ୍ରିମ ତିନି ଟଙ୍କା ଦେଇ ଗ୍ରାହକ ହେବେ ସେମାନେ ବାରମାସରେ ବାରଖଣ୍ଡ ଉପନ୍ୟାସ ପାଇବେ । "ମୁକୁର"ର ଗ୍ରାହକମାନେ ଉପନ୍ୟାସ—ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ନିମନ୍ତେ ଅଗ୍ରିମ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପ୍ରତିମାସରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ ଉପନ୍ୟାସ ପାଇପାରିବେ । ଅନ୍ୟଥା ପ୍ରତିଖଣ୍ଡର ମୂଲ୍ୟ ୫ • ।/

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଠିକଣାରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀ ଯୋନାଥନ ପ୍ରଧାନ
ମେନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com